Kritik og Antikritik

Udkom 1787-96.

Mere om tidsskriftet og link til anmeldte bøger på:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850tit/0194/sknr194254.htm

---

Udarbejdet 2024 af Niels Jensen

Kritik og Antikritik

eller

Anmeldelser og Bedømmelser

af

de nyeste indenlandske Skrifter.

Udgiven af et Selskab.

Judicis est semper verum sequi.

CIC.

Andet Hefte,

fra d. 24 May 1788 indtil d. 16 Decb. 1788.

Kiøbenhavn 1788.
Trykt hos Sebastian Popp.

Kritik og Antikritik.

No. 25.

den 8 Julii 1788.

Ved Begyndelsen af dette andet Hefte gientager jeg det Løfte, at ingen Personalier skulle indflyde i Kritiken, og at ingen Autor, skal finde Aarsag at besvære sig over, at man har giort ham, som Autor saadan Uret, som mig er vederfaret i de berlingske lærde Tidender. Jeg forpligter mig ogsaa til at indrykke hvad en Skribent, der troer sig fornærmet, kan have at indvende imod en Recension, saa fremt disse Indvendinger ere kortfattede og anstændige. Men i det Øvrige kan jeg ikke forandre mine Medarbeideres Recensioner, og maae derfor bede at frikiende mig for hvad jeg ingen Deel har i. De Lærde, som have beviist mig den Ære at forene deres Bestræbelser med mine, ere visseligen istand til at forsvare deres Domme.

De Bryderier, som en Forlægger af periodiske Skrivter, allerhelst Ugeblade, har at trækkes med, have forsinket mig; men da nu

Bog=

Bogtrykkeren, Hr. Popp, har paataget sig Forlaget, og flere Medarbeidere have behaget at deeltage i Tingen, kan man forlade sig til en uafbrudt Fortsættelse.

Johann Clemens Tode.

Kritik.

LV.

Høymesse-Prædiken over Esaiæ 55, 5. 6. paa den almindelige Bededag, af P. Hansen.

Kiøbenhavn 1788. 32 S.

Hvorvidt nærværende Præken har, som Præken, opnaaet sin Hensigt, hos Hr. Forfatterens Tilhørere, og af hvilke Grunde de, som have ønsket dens Bekiendtgiørelse, have yttret dette Ønske: dette alt vedkommer ikke os her at bedømme. Vi henholde os kun til Arbeidet, som et litterarisk Produkt, og det af det Slags, som naar det fremlegges for Publikum, bør, efter vor Litteraturs Tilstand, fremkomme med udmærket Fuldkommenhed; og fra denne Synspunkt ville vi vore Læsere skulle følge os i denne Bedømmelse; hvori vi, med Hensigt til vore yngre Medstuderende, for denne Gang blive noget omstændeligere end vi ellers ved slige enkelte Taler kunne blive. Vi troe os pligtige til, med saa megen større Frihed, at fremsætte vore Tanker, som

som det genus dicendi, en Mand i Hovedstaden har valgt sig, lettelig, naar han tillige besidder nogen legemlig Veltalenhed, henriver Begyndere til Efterlignelse, og disse bør da giøres opmærksomme paa det, som i saa Fald kan være at efterligne eller ikke.

Hr. Forf. vil vise de vigtige Grunde, hvilke skulle bevæge os til i Tide at arbeide paa vor Bedring. Først vises da, hvori vor Bedring skal bestaae; dernæst de vigtige Grunde o. s. v. Vi have altid været af den Tanke, at da det er ligesaa umueligt som upassende, i en enkelt Tale med Omstændelighed at forklare alt hvad der kan henføres under den fremsatte Materie, saa maae Taleren stedse forudsætte adskillige Grundbegreber hos sine Tilhørere, som han enten aldeles forbigaaer i sit Foredrag, eller dog kun kortelig berører, mere for at bringe bekiendte Sandheder i Erindring, end for just ved den Leilighed at udbrede nyt Lys over dem. Horazes jam nunc debentia dici, pleraqve differat et præsens in tempus omittat; gielder vist og for Taler; og denne Regel maae gielde, om ellers Arbeidet skal have den Eenhed, der er nødvendig for ethvert skiønt Produkt. Som Hr. Forfatteren har angivet sin Hovedsætning, vilde vist ingen Kiender af Veltalenhed vente en omstændelig Afhandling om Bedrings Natur og Beskaffenhed. En, i kiernefuld Korthed, affattet lys Udsigt over de til Bestemmelsen af dette Begreb henhørende Grund-Sandheder, havde givet den fornødne Forberedelse til Talens Hovedhensigt, og Tilhørerne vare da, med udeelt Opmærksomhed, blevne holdte ved den angivne Hovedsætning. I Sammenhæng her-

hermed kan vi da ikke andet end ansee det for en overflødig og uhensigtsmessig Omstændelighed, med hvilken Hr. Forf. 9:17 søger at vise, hvad Bedring ikke er; og, det saa meget mere, som Taleren derved taber en vigtig Deel af den Tid, han kunde have anvendt til at give den egentlige Materie, han havde valgt sig, det Lys og den Interesse den kunde tage imod. Overhoved, er det en alt for almindelig Feil hos de geistlige Talere, at de giøre alt for mange Sideudløb fra Hovedsagen, vælge sig meget rumme Materier, og giøre disse endnu videre, ved Bibetragtninger; og derved tabes da det simplex et unum der ogsaa bør findes i Talen, naar den skal være et ægte Barn af den sunde Smag. Hr. Forf. har under det forbenævnte første Stykke forestillet, at Bedring ikke bestaaer i overdreven Ængstlighed eller blot qvælende og sorgfulde Betragtninger over Synden; ikke deri, at vi paa eengang skulde opnaae Styrke og Fuldkommenhed i det Gode; ikke i flygtige Følelser og blot andægtige Sukke; men efter Textens Anledning deri, at den Ugudelige forlader sin Vei og omvender sig til Herren.

23 Hr. Forfatteren kommer nu til sin Hovedsætning. Her anføres nogle af Skriftens Befalinger om vor Forbedring, anmærkes at Grunden, hvorfor Gud ikke til enhver Tid kan findes, ligger ikke i hans Kiærligheds og Langmodigheds Indskrænkning, men denne maae søges i den menneskelige Siæls og Legems Natur, og de herunder anførte Hovedtanker ere da disse: vi kunne ingen vis Regning giøre os paa at naae en høi Alderdom; vi ere, formedelst Legemets Svagheder og Organernes Svækkelse, i den høie Alderdom ubeqvemme

qvemme

qvemme til den vedholdende alvorlige Eftertanke, vor Forbedring udfordrer; vi kunne da ikke, uden den største Vanskelighed, udrødde onde Vaner o. s. v. Til Dødsleiet er det lige saa farligt at opsætte sin Omvendelse; Døden kan pludselig overfalde os; de Sygdomme som forbere de Legemets Opløsning svække og forstyrre vor Tænkekraft; vore huuslige Forbindelser giøre da og sit til at bringe vor Siel ud af den Forfatning, den maatte være i, for med Alvor og Frugt at arbeide paa sin Forbedring.

Under disse Grundtanker indbefattes Planen i denne Tale, og vore Læsere ville deraf see, at man, i Sammenhæng med vore foregaaende Erindringer, har Aarsag til at være fornøiet med Hr. Forfatterens Orden og den Tankekiede han har foresat sig at udvikle; men vi kunne ikke, uden at fornærme Sandheden, ligeledes tilstaae, at Hr. Forf. i disse Grundtankers Udvikling, i sit Sprog og Foredrag har opfyldt de billige Fordringer, man med saa megen Ret maae giøre paa den, der som Taler fremstiller sig for Publikum. Først maae vi bemærke, at Hr. Professorens Sprog er saa besynderligt stivt, og tillige paa mangfoldige Steder saa tydskagtigt, at man aldrig skulde kunne falde paa, en dansk Mand var Autor til denne Præken, naar Hr. Prof. Hansens Navn ei stod paa Titelen, og man ikke ellers havde vidst, han var født Dansk. Saameget som det er Philosophens Sag at abstrahere, og saa stor Ret han har endog til at giøre nye Ord, for at betegne de abstrakte Begreber, Sproget maatte mangle Udtryk til; saa upassende er det for Taleren at bruge mange abstrakte Forestillinger: og alde-

aldeles uhensigtsmessigt er det, at dynge flere slige
Udtryk ovenpaa hinanden, og giøre Vane af at
tale abstrakt. Talen skal, som ethvert skiønt
Produkt, i en vis Grad, forestille Tingene sand-
selige, og som Philosophen abstraherer, skal Ta-
leren individualisere de abstrakte Begreber. Men
ogsaa heri haver Hr. Forf. stødt an mod Regler-
ne for den sande Veltalenhed, saa S. 12, hvor den
hele Side, paa en ganske besynderlig Maade, in-
deholder idel abstrakte Forestillinger, som dog med
en liden Forandring i Stilen let kunde være blev-
ne anderledes. Ved Brugen af slige Abstrakter
er det og skeet, at Stilen paa nogle Steder er
bleven saa stødende og unaturlig som den virkelig
14 er. Saa, reddelig Forsøgs Gientagelse i Dy-
17 dens Udøvelse. — Taarers hastige Flydelse
af Sandsernes og naturlig Blødhed. — Guds
13 Naades og Tilgivelses visse Forventelse.
Disse og lignende Træk staae vist ikke til Prydelse
i et Taler-Arbeide. Endnu et lignende Sted:
23 i den menneskelige Siels og Legems Natur
ligger den eene (vi vide ikke om dette eene skal
betyde eeneste, og da er det brugt mod Sprog-
brugen; eller det skal betegne Tallet eet, og da
er Tanken urigtig) Aarsag til vor Bedrings
alt større Umuelighed ved dens alt længere
Udsættelse. Dette sidste alt længere, staaer i
Besynderlighed ikke godt.

Vi sagde, der var meget udansk og tydskagtig
6 i Hr. Forfatterens Sprog. Saa er Anledigelse
ikke godt Dansk; lige saalidet er det Dansk at
13 sætte verbum i Enden, som: denne Lignelse lad
24 os derfor ret og ofte giennemtænke; hvor
høistfarlige disse Forestillinger ere — dette m.
Elsk.

Elsk. lader os alvorlig eftertænke; er det 25
afgiort at — Hiertets Bedring fra Forstandens
Bearbeidelse og Forbedring skal udspringe;
dette er idel Germanisme, og slige flere forekommer
der i dette lidet Arbeide. Saa: betænke vi 24
tvertimod de sædvanlige Behandlinger imod
vore Legemer hvilke — deels i vor Uforsigtighed
ligge grundede.

Hr. Forf. bortkaster og stundum verbum, og derved bliver da Sproget deels stødende, deels utydeligt; som dette overhoved er udansk. et forbedret Mennesket som David skildrer det: 20
et Menneske o. s. v. i denne sidste Periode er Hielpeordet er udeladt; og Stilen vinder vist ikke i Skiønhed, men taber i Tydelighed ved slig Udeladelse. Stundum er Mellemtanken, som skulde forbinde det følgende, og foregaaende udeladt. Da stode vi paa lige Fordærvelsens 16
Brede. Mellemtanken, hvorved denne Periodes Sammenhæng med det foregaaende skulde vises, maae vel være: tænkte, handlede vi saaledes; men dette burde have været udtrykt; thi Odedigteren har vel Lov til at flyve hen over Mellemtankerne, og det er endog Fortieneste at han giør det; men Taleren har ikke samme Ret og Pligt. S. 28 heder det, hvor høistvanskeligt at modarbeide det Herredømme vore udsvevende Tilbøieligheder ved Vanen og idelig Øvelse have faaet, lig indgroede og dybtslagne Rødder, uafkasteligt Aag: Enhver dansk Læser vil vel af sig selv føle, hvorledes dette sidste strider mod vort Sprogs Mechanisme; dette uafkasteligt Aag staaer der saa nøgent og isolert, at man ved første Øiekast ikke veed at finde sig i dets Nærværelse.

Men

Men her er desuden feilet, i det Hr. Forf. har sammenblandet forskiellige Metaphorer i samme Tankefølge. I Begyndelsen af Perioden forestilles vore Tilbøieligheder som herskende, altsaa under Billede af fri handlende Væsener; ved de i Enden anbragte Billeder af Rødder, Aag, tvinges Læseren pludselig til at forandre sin Forestilling, og det saaledes, at de ny Billeder ikke kan bringes i Harmonie med det begyndte: her forestilles os kun en død Kraft, thi al den Kraft, Rødder og Aag kan have, er jo kun vis inertiæ, og dette kan aldrig tiene til at giøre os Forestillingen tydeligere om en virkende levende Kraft; men saaledes er vore onde Tilbøieligheder forestillede i Begyndelsen af Perioden.

Overhoved er der, hvad Vendingerne angaaer, alt for stor Ensformighed i Hr. Forfatterens Stiil til at man skulde kunne agte Arbeidet for noget sandt Talerværk; og dette kan man saa meget mindre, som Stilen i det hele har saa mange afstikkende Ufuldkommenheder. Vi kunne endog, uden at overdrive, legge til, at en Tale, som den nærværende, er i alt hvad der vedkommer den sande Veltalenhed, et lige saa uventet som synderligt Phoenomen i vor Litteratur.

Dette var da vor Formeening om Talens Form; endnu maae det tillades os at giøre nogle faa Anmærkninger ved et og andet i de fremsatte Tanker. S. 7 heder det: "lad os ikkun "tilstaae det, mine Venner, at den redeligste Iver "og Hensigt, med hvilken vi arbeide paa Synderes Frelse, ikke nytter eller leder os til dette "glædelige Maal, ved at aabne Helvedes Af-

"grunde

"grunde, male skrækkende Luer ved at vise Gud "med Straffens og Plagers Svøbe, med Ødelæg"gelsens Sværd. En Maade, hvilken Jesus "Christus i sit Lære-Embede aldeeles fraveeg og "derved viste sit betydelige Fortrin og den store "Forskiæl imellem sig og Moses, Elias og Pro"pheterne i hiin gamle Huusholdning. I hans "Fodspor bør vi alle træde, vise hvad Omvendelse "er, og lede de Vildfarende ved Grunde." Ved dette Sted maae vi oprigtig bekiende, at vi næsten troe, vi ikke forstaae Forfatteren; men i saa Fald vil neppe nogen af hans Tilhørere have forstaaet hans sande Meening. Skal Meeningen derimod være den, som ligefrem efter Sprogets Natur ligger i Ordene, da har Hr. Forf. paa den bestemteste Maade taget Feil. Jesus skulde ei i sine Taler og Formaninger til Menneskene have brugt ubehagelige, skrækkende Forestillinger, for at drive dem frem til Forbedring? Og dette skulde en Theolog sige i fuld Alvor? Er det da maaskee ikke Christi Ord, naar det heder: I Hugorme, I Øglenunger, hvorledes ville I undgaae Helvedes Dom? Ere de Truseler mod Capernaum, Corazin, Bethsaida, ikke Jesu Truseler? Var det da uden al Hensigt til at forbedre de forvildede Jøder, denne Jesus forudsagde de forfærdelige Ulykker, som skulde ramme dem, eller sagde han dette maaskee blot for at sige det? Og nu hans stærke, malende Forestillinger, om den tilkommende Dom, de Ondes ulykkelige Lod med Diævelen og hans Engle? Men hvorledes skulde man efter alt dette endog et Øieblik kunde holde den Tanke for sand, at Christus aldrig brugte skrækkende Forestillinger, for at bevæge Menneskene til Forbedring? Og dette lader det dog,

som

som Hr. Professoren vil bibringe sine Tilhørere, naar han siger: at Jesus Christus aldeles fraveg denne Læremaade. Ja, Jesus lod ikke Jorden aabne sig for at opsluge hans Fiender; han lod ei Ild falde ned af Himmelen for at fortære dem; deri var hans Vandel forskiellig fra Moses og Elias; men der er stor Forskiel mellem, at paalegge Menneskene umiddelbar nærværende Straf for deres Synder, og ved Trusel og Forestilling om vis forestaaende Straf og Ubehagelighed at advare dem mod Synden. Det sidste giorde Jesus, men ikke det første. I sin Vandel udmerkede Forsoneren, fra denne Synspunkt betragtet, sig vist nok paa den fuldkomneste Maade fra hine, den gamle Husholdnings Lærere; men det er uden Grund, naar man vil paastaae, han aldeles ikke tillod sig at bruge ubehagelige Forestillinger, for, ogsaa ved dem, at virke til Menneskenes Forbedring.

Naar Hr. Forf. i foranførte Sammenhæng siger: **vi bør lede de Vildfarende ved Grunde og ikke som Dyret ved Bidsel, Tømme og følsom Tvang**, saa maatte vi enten meget feile, eller han forvexler Begreberne om physisk og moralsk Tvang med hinanden; eller skulde maaskee Forestilling om tilkommende Ubehageligheder ikke kunne agtes for Grund? og det fornuftig Bevæggrund for Mennesket i dets Adfærd. Den, som blot af Frygt for Straf, efterlader det Onde, handler ikke ædelt; men aldrig vil man dog kunde sige, han handler uden fornuftig Grund. S. 13 heder det: **Synd er Afvigelse fra Sandhed i Forstanden, fra Dyd og ædel Tænkemaade i Hiertet.** Al Vildfarelse maae

da,

da, efter denne Beskrivelse, blive Synd, og da bliver Børn, Taaber og gale Folk, de største Syndere. Forf. har her forverlet ratio og rationatum med hinanden; Vildfarelse, feilende og falske Forestillinger, ere vist nok altid Grund til Synd; men de forholde sig til Synden, som Aarsag til Virkning; at vi have disse vildfarende Forestillinger, er i mangfoldige Tilfælde vor egen Skyld; da vi have forsømt at skaffe os den bedre Oplysning vi kunde have havt; og i saa Fald kunne da selv vore Vildfarelser tilregnes os, de høre med blant vore Synder; men almindelig kan det ikke siges, at Vildfarelse og Synd ere Synonymer. Barnet, som troer, det uskadt kan stikke sin Finger i Lyset, som tager arsenicum album for Sukker, det afviger i disse Forestillinger fra Sandhed; men det synder dog ikke med denne Afvigelse. Forresten burde man vel heller ikke, naar man taler om hvad Synd er, saa ganske lade Gierningerne undgaae sin Opmærksomhed, som Hr. Forf. har giort, da han ikke har nævnet dem i sin Forklaring. Naar Hr. Forf. siger:
"Mennesket har med et sandseligt Legeme at giøre, 14
"der formedelst Vane i uordentlige Fornemmelser "og Mindelser giør de beste Forsætter ofte under "Fristelser vanskelige at udføre" da er dette heller ikke saa ligefrem rigtigt. Bevægelser har Legemet, men Fornemmelser, **Mindelser**, vil dog vel ingen Philosoph tillegge det, naar derved skal, som der efter Sprogbrugen bør, forstaaes Forestillinger. Anatomiker og Physiologer tale vel og om **Empfindungen**, som de tillegge Legemet, men derved forstaae de da intet andet end Bevægelse; og paa denne Maade bruger Philosophen og Theologen ikke Ordet. S. 16 forklarer

Hr.

Hr. Forf. Talemaaden, dersom eders Synder vare røde som Purpur, saaledes: det er blodige og grumme; men den Forklaring er hverken tydelig eller fyldestgiørende. Mord var efter den østerlandske Tænkemaade, i Synderlighed efter den Mosaiske Lovgivnings Aand, en Misgierning, som ei kunde forsones uden ved Morderens Afstraffelse. Moses forbød endog at tage Bod af den forsætlige Morder. Meeningen af denne Talemaade Esaiæ 10, 18. i Sammenligning med det foregaaende v. 15. maatte da vel omtrent saaledes udtrykkes: vare I end Misgierningsmænd, som den forsætlige Morder, I skulle dog, naar I forbedre eders Tænkemaade og Vandel, have lige Adgang til Forladelse med den der aldrig farvede sine Hænder med Broderens Blod, blive anseet som I ei havde syndet; og dermed var og det følgende, blive hvide som Snee, oplyst, som A. har hensat uden nogen tilføiet Oplysning. Da Matth. 29, v. 24 dog er hyperbolisk, og man ingen fast kritisk Grund har til at afvige fra den almindelige Forklaring, saa kunde
24 gierne den sædvanlige Oversættelse været fulgt. Hvorfor Hr. Forf. just sætter Synaals-Øje, see vi ikke; thi Hyperbolen blev stærk nok, om det endog var en Stoppe- eller Segl-Naal; eller en Naal, som endnu var større. Udtrykket bør være generisk, som det staaer i Texten. Hr. Forf. siger:
25 i denne Tid da Hiernen ikke mere flyder let, og forestiller saaledes Hiernen som et fluidum, da dog enhver, som vil tale om Hiernen, bør vide den er noget ganske andet; dette er os aldeles ubegribeligt; som vi overhoved maae tilstaae, at denne Tale, saavel i Materie som Form, efter de Forventninger, hvormed vi begyndte dens Læsning, er os en Ubegribelighed.

Corre-

Correspondents.

Da jeg begyndte at lade mine Bagateller trykke, besluttede jeg tvende Ting: intet at udgive uden under mit Navn, eller dette Firma Z—Z, og at tie til enhver Recensent-Uhøflighed. Med det første haabede jeg at forebygge, at hverken mine Taabeligheder skulde tillægges andre, eller andres mig; ved det sidste saae jeg, jeg maatte befinde mig vel; og uagtet jeg er sadt i den Nødvendighed, at maatte tale til Publicum den første Gang Recensenterne, mig vitterlig, har giort mig den Ære at nævne mig, skal man dog finde, at jeg bliver min Beslutning troe. Jeg skal ikke undres over det Sted blandt Digtere man har anviist mig, ikke larme over at man kalder mine Vers slette, og at denne Caracteristik synes ikke i nogen Maade at være giort partial; kun disse Recensentens Ord skulle være min Text: Den Compliment Hr. Poulsen har giort Hr. Zetlitz, fordi han, ham uadspurgt, har indrykket en saa kaldet Selskabs Sang, synes Recensenten overflødig. Enten er Recensenten faux raisonneur, eller en Forfatter kan ikke kalde sine Arbeider sin Eiendom. Er det sidste, har jeg intet at sige; er det første, vil det lidet nytte at sige noget til Recensenten, og i denne Frygt valgte jeg at tale til Publikum og om Hr. Poulsen.

Mine Arbeider ere min Eiendom. Denne Eiendoms-Ret kan jeg afstaae; men førend jeg afstaaer den, kan ingen giøre Fordring derpaa. Dette ligger i Tingens Natur, og derved ere baade Forfattere og Publicum tiente; fordi den beste Forfatter kan skrive og har skrevet hvad han aldrig vilde give Publicum at læse, og hvad Pu-

li-

blicum lidt vilde opbygges og glædes ved. Naar Ewald erklærer: at han aldrig har skrevet fire Linier, som han i sit sidste Øieblik skulde ønske uskrevne, erklærer han det som Menneske og Christen, ikke som Digter. Det er saaledes at fornærme en Forfatter, naar man trykker hans Arbeider uden hans Tilladelse; det er, endog efter hans Tilladelse, at fornærme ham, dersom man ikke veed, at de Afskrifter man har, ere correkte; det er at giøre baade sin og Forfatterens Smag og Dømmekraft mistænkte, naar man trykker den reeneste Nonsens; det er endelig at fornærme ham paa den føleligste Maade, naar man trykker Arbeider af ham, som kunne sette hans Character i et ufordeelagtigt Lys. Men paa alle disse Maader har Hr. Simon Poulsen fornærmet mig. Han har ikke min Tilladelse til at trykke en Tyddel af mine Arbeider; de Afskrifter han har, ere saa langt fra at være correkte, at jeg savner hele Strofer (thi at Hr. Poulsen i saadan Grad skulde have været min Muses Formynder, at han havde frivillig udeladt dem, det kan jeg ikke troe, jeg er formeget tilbøielig til at tænke vel om Hr. Poulsen dertil.) Der er fremdeles trykt reen Nonsens under mit Navn, og jeg beder Publicum troe, at det tilhøre mig ikke. Man maae, saa længe man vil, nægte mig Sted blandt Digtere, man maae sige, at jeg skriver slette Vers; men jeg vover at sige høit: Meeningløse Vers skriver jeg ikke, de ere aldeles mod min Natur.

Var dette alt hvad jeg havde at klage over, skulde jeg maaskee tie; thi jeg har tilforn tiet til saadant; men man har trykt Arbeider af mig, som kunne sætte min Charakter i et ufordeelagtigt

Lys.

Lys, og dertil bør jeg ikke tie, dertil kan jeg ikke tie; fordi det ikke bør og ikke kan være mig ligegyldigt hvad man troer om min Charakter.

Man efterſee No. 49 og 50 af Morgen-Poſten, og man ſee der et Vers kaldet Brudeſangen. Jeg vil ikke tale om, at det er alt for localt til at intereſſere noget Menneſke uden for den Cirkel det var beſtemt for, at det altſaa var ganſke uſkikket til at blive trykt; ikke tale om, at her findes rene Nonſens, ſom jeg ikke vedkiender mig; ikke tale om Noterne, ſom deels ere urigtige, deels unødvendige, og for dem de angaaer ſtødende; men ſaadan er desuden denne Brudeſangs Hiſtorie. I en af de ſmaae Stæder i Norge, og ved en af mine Venners Bryllup er denne Ting bleven til, og Følgen af den blev et Uvenſkab med en Geiſtlig, ſom troede at jeg heri vilde have giort ham latterlig. Han tog Sagen paa en meget alvorlig Fod, og udrettede intet; men omſider indſaae jeg at det var Scandal at leve i Uvenſkab med ſin Præſt, jeg ſkrev ham til, og vi forſonede os. Dette Brev kan Præſten have, og i dette Brev gav jeg ham mit ubetingede Løfte om, aldrig at giemme denne Sang, meget mindre at meddele nogen Afſkrift deraf. Men nu ſtaaer den der for alles Øine, nu kan man med Billighed kalde min Redelighed i Tvivl, nu kan man høit og frit ſige mig i Øinene: mine Løvter vare løs Snak. Dette er formeget. Naar ſkal man engang enten faae Smag eller Sincerité nok, for ikke ved egen Uforſigtighed at udſette andre for Forhaanelſe?

Jeg kan nu ikke giøre mere end vælte Skylden fra mig, og offentlig og høitidelig erklære:

at

at den Tilgivelse, Udgiveren af Morgen-Posten i No. 29. første Aargang siger han venter, fordi han uden min Tilladelse, trykker mine Sange, har han paa ingen Maade hverken selv eller ved Commissionair søgt, og jeg havde ganske vist villet vide, hvilke Stykker han indrykkede, og om hans Afskrifter vare correcte, førend jeg havde givet den. — Fremdeles erklærer jeg mig aldeles uskyldig i Brudesangens Bekiendtgiørelse, og jeg fordrer af Hr. Poulsen, som en vitterlig Gield, at han i sine Blade vedgaaer dette, og — siden jeg nu engang maae tale om den Sag — saa erklærer jeg for Eftertiden hver den, som lader nogen af mine Manuscripter trykke, uden at kunde hiemle sig med min Tilladelse, for den Mand, der fornærmer mig offentlig, giør Indgreb i mine Rettigheder, og tilegner sig en Myndighed, den han paa ingen Maade har Skin af Ret til. — Jeg troer Hr. Poulsen ikke har villet fornærme mig; thi hvorfor skulde han ville det? Jeg troer at Hr. Poulsen siger Sandhed i et Brev til mig, hvori Skylden, om ikke aldeles (thi aldeles uskyldig kan Hr. Poulsen ikke være) saa dog for en stor Deel væltes paa en Belletrist, som jeg ikke længere kan holde mig til, og hvis Bevægegrunde til at digte et nøie Bekiendskab mellem os, jeg ikke kan begribe, da jeg aldrig har havt den Fornøjelse at see ham. Jeg beklager, at man mere end engang og i meer end et Skrift, egenmyndigen har disponeret over mine Arbeider, nesten det eeneste jeg kan kalde mit, og jeg ønskede at vide, om dette hører med til disse Dages Kiephest, den evig herlige Publicité.

Zetlitz.

Kritik og Antikritik.

No. 26.

den 15 Julii 1788.

Kritik.

LVI.

Stierne-Catechismus for almindelig Mand, ved Peder Søeborg, Sognepræst for Hagested og Gislinge Meenigheder i Siellands.

Paa Sonnichsens Forlag. Kiobenhavn 1788, trykt hos Directeur P. M. Høfner, Hans Kongelige Majestæts og Universitetets første Bogtrykker. 111 S. med 7 stukne Tabeller.

Længe nok har allene Theologien og Økonomien beskieftiget vore Skribentere. Det var endelig høi Tid at man tog fat paa de andre Videnskaber, især naar de tillige foredrages saa populært, at endog Almuen kan derved erlange Indsigt i dem, og anvende dem for det daglige Liv.

Rec. har med megen Fornøielse igiennemgaaet nærværende Stierne-Catechismus. Den svarer i alle Maader til A. Hensigt. Astronomien, denne høie Videnskab, bliver her fremsat saa let og klart, at endog ustuderede Læsere vilde igiennemgaae dette Skrift med megen Fornøielse og Nytte. Det er tillige saa simpelt og tydeligt, at

at et Exemplar deraf burde være i enhver af vore danske Skoler, og vi ønskede mangfoldig at en Natur-Catechismus, af en i den Videnskab lige saa kyndig Mand, blev forfattet i samme Smag og almindelig udbredt.

Efter at den værdige A. i Indledningen kortelig har viist alle Tings Oprindelse fra Gud, handler han i det første Kapitel, hvis Overskrift er: Stiernernes utallige Mængde, om Stiernernes Inddeling, Himmeltegnene, Melkeveien og
6 Taage-Stiernerne. Disse sidste antager han "for utallige Stierners Lys, som løbe sammen for
8 vore Øine." Stiernernes Nytte: "De give os Anledning til at henrykkes af Beundring og Glæde over Hans Majestæt, som har dannet og opholder det alt; de oplyse vore mørke Nætter, veilede de Seilende paa det vildsomme Hav, bestemme Tidens Gang, og hielpe os til at erholde nøiagtige Jordbeskrivelser." Med en efter den almindelige Mands Tænkemaade passende Forsigtighed taler han endnu ikke om disses formodentlige Beboelse.

Det 2 Kap. om de himmelske Legemers Natur. Stiernerne ere enten Fix-Stierner, Planeter eller Kometer. Nu forklares de sex Hovedplaneter, hvoraf Uran, som Herschel har opdaget i England, blev seet af Prof. Bugge samme Aar 1781 den 18 Julii derpaa: om vor Dunstkreds og dens Nytte, Ætheren, Regnbuen, Tusmørket, de andre Planeters Atmosphære, Saturnus Ring, Kometernes Hale, hvilken han
21 forklarer ved "fine lyse Deele, som opstige fra dem i deres Dunstkreds, naar de nærmer sig til Solen."

Solen." Om Solen og dens Natur, de faste Stierner, om Forandringer ved Stiernerne, hvoraf nogle snart sees, snart igien forsvinde, snart vise sig større, snart mindre, hvorved altsaa maae foregaae betydelige Forandringer, hvis Aarsager vi ikke kiende.

Det 3 Kapit. De himmelske Legemers Skikkelse. Beviis at Jorden er rund, men indtrykket mod Polerne. Det første bevises siden om Solen, Maanen og Stiernerne.

Det 4 Kapit. om de himmelske Legemers Størrelse og Afstand fra Jorden. Beviis at der ogsaa gives levende Skabninger i de andre Planeter.

Det 5 Kapit. om de himmelske Legemers Bevægelse. At Jorden, Solen og de øvrige Planeter dreie sig om deres Axel; Maanen dreier sig om sin Axel, ved at vælte sig omkring vor Jord i 27 Dage, at Jorden gaaer omkring Solen hvert Aar i en eliptisk Bue i 365 Dage, 6 Timer, og saaledes de øvrige Planeter; hvorledes Maanen følger med Jorden, og de andre Biplaneter med deres Hovedplaneter alle omkring Solen; og tilsidst om Kometernes Baner.

Det 6 Kap. om det umaadelige Rum Stiernerne indtage. Og endelig det 7de om Soel- og Maane Formørkelser; at den Formørkelse ved Christi Død ikke var nogen sædvanlig Formørkelse; om Formørkelser i Jupiters og Saturnes Drabantere, samt Nytten af at iagttage disse: alt grundigt og vel udført.

Dette

Dette hele lille Skrift er forfattet i Spørsmaal og Giensvar. Angaaende denne Methode har man været uenig i Henseende til vore Theologiske Skolebøger, men naar man indretter sine Spørsmaal saa pirrende, og Svarene saa passende, som nærværende A., da sees øiensynlig hvor stor Fordeel denne sokratiske Læremaade har, frem for et tørt fortløbende Foredrag, da saa faae Læsere vide at spørge sig selv: forstaaer du hvad du læser?

Endnu har denne Natur-Catechismus en Fordeel. Den anvender alt for Forstanden og Hiertet til Guds Ære og Religionens Bestyrkelse paa en meget lys og rørende Maade. Vi ville til Exempel anføre Anvendelsen af det sictte Kapitel, om det umaadelige Rum, hvilket Kapitel ellers maatte synes tørt for de fleste Læsere:
97 "Rummet er for os grænseløst, og dog maae det nødvendig ikkun have sin visse Udstrækning. Her møder os en Sag, der overstiger vor nærværende Følgeevne. Ingen Under da, at Skaberen, som er uendelig i sit Væsen, bliver os ubegribelig. Det er derfor ikke Beviis paa nogen stor Forstand, men snarere et Kiendemærke paa den eenfoldigste Forvovenhed, naar nogen vilde forkaste vor Bibel, som en guddommelig Bog, fordi den indeholder Lærdomme, som vi ei formaae at begribe; eller naar nogen vilde laste og mestre Skaberen, fordi han ikke forstaaer sig paa hans Regiering og Forsyns Veie. Kan vi ikke begribe det Endelige, hvorledes vilde vi da fatte det Uendelige? Gierne ville vi derfor giøre os en Ære af at bekiende: Gud var ikke Gud, dersom han af vor Fornuft kunde begribes, o. s. v."

For-

Fortalen, af Hr. Prof. Bugge, som forsvarer det Newtonianske Tiltrækkelses-System imod den af Fleischer antagne Sakkiske Mening, er i vore Tanker alt for lærd til saadant et Skrift. Almue-Manden, som begyndte med den, kunde derved let lade sig afskrække fra at læse Skriftet selv, da den overgaaer langt hans Begreber. Sagen selv: hvorfor Jordkloden gaaer i en eliptisk Bue og ikke i en Cirkel omkring Solen, kan med alle Hypotheser ikke af os forklares, og det er ganske vist en Feil, naar Hr. Søeborg i Bogen selv S. 81 siger herom: "Efter den første Bevægelse, som Skaberen meddeelte Planeten, vil denne søge den lige Linie, men i det den vælter sig frem, yttrer Solen tillige sin tilstrækkende Kraft paa den, herover nødes Planeten til at beskrive Buegangen." Ja dersom det var en Cirkelgang, havde det sin Rigtighed, endskiønt det er ikke forsigtigt nok udtrykt, ligesom Solen var mægtigere end den af Skaberen meddeelte første Bevægelse. Men da de himmelske Legemer beskrive snart en Parabole, snart en Hyperbole, snart en Ellipse, saa spørges, hvad er Aarsagen hetil? Hypothesen om Gravitationen og Tangensialkraften, ansee vi snarere som et Skiul over vor menneskelige Uvidenhed i den Sag, end nogen fyldestgiørende Opløsning herpaa.

Endnu erindre vi følgende smaae Feil. Svaret paa det Spørsmaal S. 50. Hvorfra have de Stiernekyndige Kundskab om de himmelske Legemers Størrelse og Afstand, og det næstfølgende: kan man og troe hvad de sige i dette Tilfælde? Hvorpaa svares: Hvorfor ikke? Der er dog ingen Aarsag, som kan bevæge dem til at

udgive de himmelske Legemers og deres Afstand anderledes, end de virkelig har fundet dem &c. er ingenlunde fyldestgiørende. Da vi f. Ex. sige at Solen er en Million og 400,000 Gange større end Jordkloden, at Solen er 21 Millioner 204000 Mile borte fra Jorden, saa ere disse Tal saa høie for den almindelige Mand, at der dog skulde gives dem nogen Forklaring, hvorledes de Lærde kunde giøre en eeneste af disse Beregninger.

A. anfører overalt Tallene paa Spørsmaalene. Disse maae i Trykken være forglemte, hvilket er Skade, da de vare til megen Lettelse for Læseren. Ved Stilen, som ellers overalt er meget passende, have vi intet at erindre, uden Brugen af det Ord: Fromhed, paa sidste Side: "Skulde min Fromhed end ikke blive erkiendt, æret og belønnet i denne Verden &c." hvor Ordet: Retskaffenhed havde været beqvemmere, da Ordet Fromhed har en ganske anden Bemerkelse.

LVII.

Prædikener over Høimesse-Texterne, af Herman Treschov, Professor Theologiæ og Dansk Sognepræst ved Garnisons Kirke.

Kiøbenhavn 1787. Paa Gyldendals Forlag. Trykt hos J. W. Thiele, stor 8. 3 Deele. S. 1542.

Hvad Rygtet har berettet om H. H. elegante, meget simple og tydelige Prækemaade, finder Rec.

Rec. fuldkommen bekræftet i nærværende smukke Samling. Det gaaer med disse Prækener som med et velskrevet Brev: enhver synes at han meget let kunde efterligne det, men ved nøiere Eftertanke kiendes snart hvor megen Erfarenhed, Tid, Øvelse og Smag, der udfordres til at udtrykke sig saa let og tillige saa grundigt. Unge Prædikantere have her et Mynster paa Orden, Grundighed og Tydelighed. Disse hellige Taler kunde læses af alle med megen Fornøielse og Nytte. Kun dette erindre vi: de bør læses langsomt og med Eftertanke, ellers synes de saa klare, Lærdommene saa kort udtrykte, og saa hastig oven paa hinanden, at de let overfares, og ikke efterlade det Indtryk paa Forstanden og Hiertet, som A. har hensigtet til. Endnu een Fordeel har denne Prædike-Samling. Den er trykt med særdeles stor Stiil, hvorved den bliver dobbelt brugbar for Aldrende og de som have et svagt Syn.

I Stedet for at oplede smaae Feil, ville vi anføre Indholdet af den anden Deel, som vil være tilstrækkeligt nok, at opvække Lyst til at eie denne Samling hos dem, for hvem den endnu ikke er saa bekiendt som den fortiener, da vi med Sandhed kunde forsikre, at det er en af de nyttigste Andagts-Bøger vi eie i Modersmaalet. I. Palme Søndag. Hiertets Overgivelse til Jesum. II. Den hellige Nadvere, som det Høitideligste, som det meest passende og som det kraftigste Erindringstegn om vor lidende Forløsers Kierlighed. III. Jesu Død, baade som den bedste Anviisning til, og som den herligste Forsikring om rolig at gaae Døden i møde. IV. Den Forbindelse, der er imellem de tvende Sandheder,

at Jesus er hengiven for vore Overtrædelsers, og igien opreist for vor Retfærdigheds Skyld. V. Jesu Opstandelse, som den sikreste Støtte for sande Christnes vaklende Haab. VI. Deres Lyksalighed, som ikke see, men dog troe. VII. De Ord: jeg haver endnu andre Faar, som ikke ere af denne Faare-Vei o. s. v., bleve forklarede, og nogle nyttige Lærdomme deraf uddragne. VIII. Af de Ord: I skulle græde og hyle, men Verden skal glæde sig o. s. v. blev tagen Anledning til at betragte trende Sandheder: 1) At Sorg og Bedrøvelse ikke altid er et Tegn paa Guds Mishag og Fortørnelse. 2) At Glæde og Fritagelse fra Lidelser ikke altid er et Tegn paa Guds Yndest og Velbehag, og 3) at den ulige Uddelelse af Sorg og Glæde har stedse paa Guds Side de viiseste Hensigter. IX. At et Folk bør ansee sin Tugtelses Tid for en Naades Tid, og hvor høistfarligt det er at forsømme den. X. Jesu Hengang til Faderen, baade som lærerig og trøstefuld for os i Henseende til Jesu Efterfølgelse. XI. Nogle fornødne Erindringer i Henseende til den Maade, hvorpaa vi bør frembære vore Bønner til Gud. XII. Hvorledes vi bør tragte efter at indgaae i den Himmel, som Jesus har aabnet for os. XIII. Nogle sikre Kiendetegn paa en sand Religions Nidkierhed. XIV. Hvor høilig vi trænge til den Hellig Aands Bistand, naar vi ret skulle skiønne paa de herlige Frugter af hans Udgydelse. XV. At det er den Hellig Aand, som giør os deelagtige i den ubegribelige Kierlighed, hvormed Gud har elsket os i Christo. XVI. Nicodemus som et Speil for Christne. XVII. Hvorledes Rige og Fattige møde hinanden i Livet, i Døden, i Evigheden. XVIII. Hvor daarlig de Men-

Mennesker handle, som undskylde sig for at tage imod Guds Naades Tilbud. XIX. Det Bittre og det Søde, eller det Ondskabsfulde og Trøstefulde i Pharisæernes Vidnesbyrd: Denne annammer Syndere. XX. Fierde Søndag efter Trinitatis. Nogle fornødne Egenskaber, som bør findes hos os, naar vi med den rette Frugt og Nytte ville paaminde andre om deres Feil.

Men det som især udmerker disse Prædikener, ere de korte, men meget passende og fortreffelige Bønner. Rec. kiender ingen Forfatter iblandt os, som var meer i Stand til at give os en udvalgt Bønnebog, især for Syge og Communicantere. Herpaa have vi virkelig Mangel, da Dr. Bastholms Skrifter i disse Materier snarere ere Raisonnement end Bønner for Hiertet. Her er Bønnen paa Palme Søndag: "Med "hvad Tak skulle vi møde Dig, o mægtige Sions "Konge! Hvad Lovsang skulle vi yde Dig, Du "Velsignede, som kommer i Herrens Navn. Os "fattes Ord til at udtrykke vore Tanker, os fattes "Evne til at tænke og tale værdig nok om dine "store Velgierninger imod os, om den ubegribe"lige Kierlighed, som bevægede Dig til at gaae i "Døden for os. Vore Hierter blive da de Seiers "Palmer, som vi paa dette dit sidste Indtog til "Jerusalem strøe for Dig, det Offer, som vi "frembære Dig! Bereed dem selv formedelst din "Naade dertil, og velsigne saaledes Dit Ords "Kraft i nærværende Stund for vore Hierter, at "vi baade af din Død og din Opstandelse maae "høste de saligste Frugter, vederqvæges her med "din Naade, og engang hisset mættes med din "Salighed. Giør langt mere, end vi formaae "at bede, vor Fader."

LVIII.

De Chirurgiæ recentioris præ veteri præstantia & progressu Oratio, ad solennem Academiæ Chirurgorum regiæ inaugurationem die 25 Octobris 1787 habita ab Alexandro Kölpin S. R. M. Consiliario justitiæ, Chirurgo aulæ regiæ, in Academia Chirurgorum regia Chirurgiæ medicæ & manualis practicæ Prof. public. ord. cet.

Trykt hos Møller 1788, 18 S. 4.

4 I denne høitidelige Tale viser den lærde A. for-
teligen Chirurgiens Værdighed og Nytte, og der-
5 efter udførligere denne Videnskabs store Forbe-
dringer i de nærværende Tider. Han anfører den
nu saa ulige bedre Maade at operere for Blære-
steen, Stær og Brok, saa og Trepanationens Ud-
videlse, Rødes, Blods og Vands Aftapning ud-
af Brystets og Underlivets Huulhed, og friske
Saars, og især den dermed forbundne Blødens,
mildere og sikkrere Behandling, som Beviis paa
denne Sandhed, i alt hvilket Rec. fuldkomment
bifalder ham, ligesom han og for sin Deel besyn-
derligen glæder sig over, at A. bekræfter een af
hans kiæreste Ideer, at de dødelige Saars Tal i
vore Dage saa anseeligen formindskes, ligesom
Chirurgien faaer mere og mere Lys. A. berører
og den Nytte, som de lærde Foreeninger have
stiftet til Konstens Forbedring.

Der-

Derpaa skrider han til at fortælle den Naa- 9
de, som Kongen har beviist det nye Akademie, til hvis Bygning Dronningen har skienket Grunden, beskriver denne Bygning og dens indvortes Indretninger og Prydelser, og slutter med tak-
nemligst at prise Landsfaderens heri beviste Kiær- 12
lighed til Folket, den sandeligen ogsaa alle gode Borgere indtil de sidste Slægter ville erkiende og velsigne.

Talen vidner overalt om den Fliid, med hvilken A. har udarbeidet den: Sproget er, paa nogle Smaating nær, (f. E. istedet for quam amoenus quoque S. 4. L. 15, havde nok utcunque amoenus været bedre) korrekt og ziirligt, men uden synderlig høie oratoriske Sving eller Spor af henrivende Begeistring, som man finder i andre slige Indvielsestaler. Dog da det var vanskeligt at udtrykke den danske Chirurgies levende Følelser ved denne Høitid, uden at sige eet og andet, som muligt kunde mistydes; saa ere vist alle de, der glæde sig over at to Tvillingvidenskaber leve sammen uden Tvist og Trætte, A. ret megen Tak skyldige, for den Tone som hersker i det Hele.

Et Tillæg giver Efterretning om de ved det K. chir. Akademie anbefalede Examina.

LXIX.

LXIX.

Eet og andet til Herr Rahbek i Anledning af Herr Nordahl Bruun.

Kiøbenhavn, trykt hos Höecke, 1787, 52 S. 8.

Længe nok har det varet, førend dette Skrift, eet af de bedste Stridsskrifter, der ere udkomne i Anledning af den liturgiske Feide, blev anmeldt i de Berlingske lærde Tidender. Det er nu skeet; men det er kort affærdiget. Man undres slet ikke over, at Recensentselskabet ikke vilde indlade sig videre dermed. Thi deels holder det med det Gamle, og derfor i de Herrer Recensenteres Øine enten er uværdigt til at bedømmes, saalænge saa mange andre vigtige Skrifter endnu ligge ubedømte, ja uanmeldte, eller maaskee for sin Grundigheds Skyld værdigt at overlades til Forglemmelse, som noget hvorved Nyhedssygen faaer alt for mange utilbagedrivelige Stød; — deels er det stilet mod een af deres Medarbeidere, hvis Eet og andet mod Hr. Bruun, ligesom alt andet der stemmede for den Bastholmske Plan, blev i deres Tidender med Berømmelse recenseret. Man skammer sig maaskee ved at vise Publikum, at dette Skrift nedbryder den Æresstøtte, som blev reist en Hr. Collega, og lægger for Dagen hvor ufortient hiin Berømmelse var.

Sandeligen, Hr. Rahbeks Skrivemaade kan ikke heller ret vel forsvares, efter at han selv i sin Strid med Oversætteren af Eusebius i det saakaldte Svar paa det første litteraire Produkt af Morthorsts Presse S. 8 har giort denne

denne Erklæring: „For ikke at sige tredie Mand „Ubehageligheder, svarte jeg ei paa hvad en an„den, hvis det ellers var en anden," (Jo, det kan Hr. R. være vis paa; thi en Nordahl Bruun kagler ikke over sine egne Æg;) „skrev „imod mig i Anledning af Hr. N. Bruun." (Hr. Br. maatte altsaa selv været den tredie Mand, som atter skulde siges Ubehageligheder, naar der skulde svares: og ham var der allerede sagt nok, ja alt for meget.) „Hvad jeg skrev „mod hans Skrift, var et Offer, jeg troede at „skylde Sandheden og det jeg ansaae for den go„de Sag." (Troede, ansaae, mærkelige Ord!) „Min Tone var den Feides Tone, der overalt „faldt lidt haard." (Nyhedselskerne havde da ikke forpagtet Mildhed mere end Modpartiet. Tonen var ellers ikke lidt, men meget haard, især fra Reformator-Siden, baade i Recensioner og Feideskrifter, for ikke at tale om Pasqvillerne.) „Men langt fra mig være det nu," (Denne Bekiendelse gior Hr. R. Ære;) „blot til mit eget „Forsvar, og uden mindste Fordeel for en Sag, „der for længe siden er afgiort," (Hvorledes afgiort? Ere de liturgiske Forandringer drevne igiennem? Ere alle blevne enige om deres Nødvendighed eller Nytte? Har den der allene kan afgiøre Tingen, Regieringen, foretagen det mindste der kan ansees som afgiørende? Afgiort hos et vist Partie var alt fra det første af, længe førend det kom til Striid: og det forstod sig af sig selv, hvo der stemmede for Nyheder, han var fornuftig;) „at skrive et Bogstav, der kunde være en „Mand ubehageligt, for hvis litterariske Værd „jeg altid har havt, og endnu i det Skrift har „viist den sandeste Agtelse, og hvis Tænkemaade

„jeg siden den Tid har lært at kiende fra den „ærværdigste Side."

Man tillade os her en liden Sidebetragtning, som for andre feideførende Autorer, saavelsom for Hr. R. selv, kan have sin store Nytte, da den angaaer en literarisk Uskik, som let kunde komme i Moden.

Hvorledes det kan bestaae sammen, at have og vise den sandeste Agtelse for en Mands literariske Værd, og alligevel i en Pennefeide at tillade sig en haard Tone, begribe vi ikke. Sin Mening og sine Grunde behøver man ikke at opoffre til denne sandeste Agtelse; men Tonen og Udtrykkene maae ikke stride imod denne sandeste Agtelse. Den Kontrapart man agter, skaaner man, siger ikke et Ord mere end Sagen uundgaaeligen fordrer, og overlader til Læseren og ham selv at drage Slutninger. Man taler ikke om Landsforrædere, naar den Mand, man vil vise den sandeste Agtelse for, i mindste Maade kunde finde Grund at troe saadan en gyselig Titel sigter til ham selv. Det er værd at giøre Hr. R. opmærksom paa denne Uskik, han lader at helde til, at tale om den Agtelse han har for dem han er i Feide med, og paa samme Tid at søge at svække den Agtelse, Publikum skal have for dem i det Fag, hvori han nogenlunde kan ansees for at være istand til at bedømme dem. Saadan en Tilstaaelse af den sandeste Agtelse kan være mere end eet af de tomme Komplimenter, som Autorer ligesaa vel forstaae sig paa som Hoffolk.

Det

Det kan være Stiløvelse i polemisk Høviskhed, Jagt efter Anseelse af een Autordyd mere, ja et Konstgreb, at give sin Dadel desmere Indgang, da mange efter denne tilstaaede sandeste Agtelse intet fraregne for Partieaand, Jalousie eller Animositæt. — Da Hr. R. bedømmer Skrifter og Skuespillere, kan det have sin Nytte at man foreholder ham dette, saa at han vaager over sin Pen og ikke mere taler om sin sandeste Høiagtelse, naar han tillader sig en bitter Tone, haarde Udtryk og fornærmelige Sætninger. Han burde ikke glemme, at de gyldne Ord, som han som Dramaturg lader andre høre:

Quod cunqve ostendis mihi sic incredulus odi,

ogsaa passe til saadan en sand Høiagtelse.

Det er værd at mærke, at det hele Recensentcorpus maae, i Henseende til Hr. Bruun have forandret sin Tænkemaade: thi denne, i deres liturgiske Recensioner, ligesom andre brave Mænd, saa miskiendte og mishandlede Autor er, i No. 8 for dette Aar, i Anledning af hans Priisskrift om Kiærlighed til Fædrenelandet, bleven vor fortiente Hr. Johan Nordahl Bruun, hvilket han i mange Aar, den liturgiske Feide ikke fraregnet, har været hos andre.

Det være som det vil, saa burde dette Forsvarsskrift ikke været lagt til en Side, ikke regnet blant Apocrypha, som om deres Canon ved den særskilte Udgave af deres Recensioner var fuldkommen sluttet. At de nu blot give dens Anmeldelse saalænge bag efter, ligesom den ikke hørte med til de liturgiske Stridsskrifter, og ligesom de havde funden den i deres kritiske Pulter-

kam-

kammer, svarer til saa mange andre Prøver paa Selvraadighed og Partieaand, som man har bebreidet dem, og som de ikke kunne fralægge sig. Men denne uædle Fremgangsmaade skal intet nytte dem; den Tid er forbi, da de vare Enedommere; disse Blade læses ogsaa, og deri skal da den ubenævnte A. til det for os liggende Skrift skee Ret.

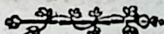
(Slutningen følger.)

LX.

En Søsters Trøst ved en Broders Grav, forestillet i en Liig-Tale over den i Livet ædle og velfornemme, nu i Døden salige Christopher Flor, Borger og Mester Guldsmed i Bergen, holdt i Korskirken den 18de Februarii 1783, af Johan Nordahl Brun.

Bergen 1783, trykt hos Rasmus H. Dahl, 16 S. i 8vo.

Texten er Joh. 11 Cap. 25 Vers. Først vises: Søsterens Trøst ved Broderens Grav. Dernæst: hvorledes vi deraf skulle samle Styrke mod Døden. Denne Prædiken, hvoraf vi, fordi den er saa gammel, ikke give videre Udtog, blev ogsaa forlangt, og Fordelen af dens Udgave bestemt til Christi Krybbes Bedste. „Den er, skriver A. en Prøve af min Façon, et Beviis paa, at jeg ikke hykler, hverken gratis eller for Penge, samt: at man kan holde Liigtale, uden at være Panegyrist.“

Kritik og Antikritik.

No. 27.

den 22 Julii 1788.

Kritik.

LXI.

Enke- og Ligkassen, eller den forstyrrede Generalforsamling, et Skuespil i 3 Optog ved W****.

Kiøbenhavn, trykt hos Møller 1787, 143 S. 8.

Dette Stykke har ved sin anden Forestilling paa Skuepladsen foranlediget en Bevægelse iblant Tilskuerne, som alle dens Venner maae ønske aldrig finder Sted igien, og det har der faaet en Dom, som Rec. er langt fra at underskrive. Mere derom udlader han sig med i et andet Blad.

Stykket kunde formedelst en nye Omarbeidning blive ret saare got og et af de bedste Originaler vi have, i det mindste værd at sættes ved Siden af Autors første lune- og lærerige Komedie. Intet var lettere end at forandre den til megen Fordeel. Og naar det var skeet, saa burde det atter komme frem paa Skuepladsen. Sligt skeer saa tit i Paris, hvor Publikum dog kan være streng imod sine Theaterdigtere, da disses Navn

er

er Legion, og det altsaa ikke saa let løber Fare at berøve sig gode nye Stykker.

Planen er saa simpel som den kan være: et egennyttigt Instituts sidste Dag og Henfart, og en Generalforsamling, som er Anlægget og dets Natur værdig, forestilles her paa det naturligste.

Original er denne Plan unægteligen. Holberg har ikke noget mere ulaant end denne Grundidee. Men A. Opfindelseskraft er ikke mere derved strapaseret, end Holbergs ved Barsel- og Julestuen. Thi saadant et Foster af Egennytte, saadan en Generalforsamling, hvorom man med Føie kan sige: Viel Geschrey und wenig Wolle, saadan en Udtømmelse af en jernbeslagen Kiste er ingen Ideal: man kan sige derom som den engelske Komedie om Howards Edelmodighed: Saadanne Ting ere til. Dog har A. i enkelte Scener viist heldig Opfindelse nok, allermest i den, hvor Henrik kryber i Kassen, og i de følgende.

En Plan, som for største Delen er tagen af Livet, er da og i det Hele sandsynlig. Dog er der een Ting som strider imod Rimelighed, og som er ganske ubegribelig, da Subjektets Natur og Livet selv maatte minde A. derpaa, nemlig: at der ingen Fruentimmer er med i Spillet. Hvor der gaaer en Kasse overstyr, der pleier dog undertiden en Kiselinke at række en Haand. Et Bud fuldt af Udsigter, som Henrik, har dog gierne en Kiæreste. At i hele Stykket intet Fruentimmer lader sig tilsyne paa den beskuppende, men allene

paa

paa den beskuppede Side, hvor de ikke kunne handle og interessere saa meget, som om de hørte til de Intrigante, er forunderligt. Og man har Grund at troe, at denne Tilsidesættelse af en saa væsentlig dramatisk Klogskabsregel, at sætte yndede Skuespillerinder i Medvirkning, og give dem Leilighed at vise deres Talent, er een Hovedaarsag mere, hvorfor Stykket ingen Lykke har giort. Elskovsscener sees altid med Fornøielse: man veed hvad Virkning den i de sex Retter, hvor Datteren lader Viften falde, pleier at giøre, endskiønt dette Krigspuds vist er saa gammelt, som Vifterne selv ere. Hvor let havde det nu ikke været, og hvor let var det ikke endnu, at give Mad. Gielstrup eller en anden ypperlig Aktrice en interessant Rolle i Stykket? Og hvor nødvendigt var det ikke, at der saaes lige over for de tildeels modbydelige Qvinder, som A. har indført iblant Interessenterne, eet eller flere raske Fruentimmere, der kunde, om ikke ved deres Dyd, saa dog ved deres Snildhed, Moersomhed og Behagelighed, oprette hvad det smukke Kiøn virkeligen taber ved den slette Figur hine giøre? Med alt det sande Komiske, som denne Komedie har, maae den være smagløs for det smukke Kiøn, da det ikke sætter Priis paa den ægte Satyre, som den er fuld af, da det saa lidet seer som er af dets Kompetents at bedømme, eller kan yttre nogen Tiltrækningskraft paa det, og da dets Repræsentanter i Stykket ere af den Beskaffenhed, at det ikke kan kiende sig ved dem.

Saa meget om Planens Simplicitæt, Originalitæt og Rimelighed i det Hele. Imod enkelte Sceners Sandsynlighed kunde adskilligt indven-

vendes, f. E. at Bonden drikker af Blækhuset, og at han siger, om han døer af Vitriolen, kan han desfor komme og hente sine Penge. En sællandsk Bonde begaaer neppe slige dumme Streger, dertil er han for snu ihvor fuld han er. — At en Generalforsamling, og allerhelst saadan een, skulde taale, at i tre, tildeels ørkesløse, Direkteurers Tilstedeværelse, en Interessent førte Protokollen, overøste den med Blæk, og omsider satte Ild paa den, uden at der blev et almindeligt Oprør, er ikke sandsynligt. Det er heller ikke Brug at der slaaes Sand paa hvad der skrives i en Protokol; dog dette kan man holde slig en Direktion tilgode. At den første Directeur ikke understøttes af en stor Majoritæt hver gang han vil efterseе Kassen, og at Jungfux og Oldfux ikke istedet for de Pudser de giøre, staaer og disputere frem og tilbage, hver omgiven af sin Klynge, som nikker og støder til ham, og klapper ham, er ligeledes neppe af det rimeligste. At Bunden paa Kassen ikke er beslagen, er underligt; men den maatte ikke være det, for at Henrich kunde komme i den. Men ellers er Generalforsamlingen mesterlig, og noget af det sandeste, Skuepladsen har. Endog Naaberen er vel ikke saa unaturlig, thi man veed hvorledes nogle forsyne sig, naar de gaaer til saadant et Møde. Ogsaa i endeel andre Scener finder man at A. har været Naturen troe, og skildret saa træffende som en Juel. Eet og andet forekommer de Ukyndige mat og tørt, som dog er et ypperligt og ret karakteristisk Træk.

De tre Eenheder har A. fuldkomment iagttaget: atter en Fortieneste i deres Øine som holde

holde over Reglerne. Dog derom paa et andet Sted mere.

Knudens Fletning og Løsning er saa god som Subjecktets Natur tillod det.

Scenernes Forbindelse er ogsaa ganske brav.—De lange Monologer, Henrich har, undskyldes vel ved Holbergs og hans Forgængeres Exempel; men den kolde fortællende eller raisonnerende Tone er unaturlig. Her havde nu en god Pernille kunnet giøre sin rette Tieneste.

Personernes Tal maatte nu vel være stort. Dog kunde Matto og hans Dame, ja 3 til 4 flere Interessenter, bleven borte.

Karakterererne have intet frem- og intet afstikkende; men de ere saadanne som de helst findes. Henrich er den sande snue, paa sin Maade philosopherende Holbergske Henrich. Jungfux og Oldfux er og ganske gode Efterligninger; men har Kiøbenhavn dem nu saadanne? Rec. tør sige ja. Den almindelige Forandring, som disse sidste 20 Aar have medført i Hovedstaden, har endnu ikke udbredt sig overalt i de laveste Stænder.

Situationer finde vi ikke synderlige: den stakkels første Direkteur, som saa gierne ønsker, men aldrig kan komme til, at eftersee Kassen, og Henrich, som er krøben i denne ulykkelige Kasse, ere de eneste. Som Theaterspil giør Henrichs Blottelse, da Kassen løftes op, en god Virkning. Generalforsamlingen kunde fornøie Øiet mere, om der var mere sand Wirwar.

Komiske

Komike Scener, lunefulde Indfald, og ægte satyriske Rap ere der mange, helst i Generalforsamlingen, hvor f. E. den hele Skildpadde Diskurs er fuld af Salt og Peber.

(En lille Rest følger.)

LXII.

Den Opmerksomhed, vi skylde det Gode hos andre, forestillet i en Liig-Tale over Jacob Rieck, i Anledning af Philip. 4de Cap. 8de V. ved Johan Nordahl Brun, holden i Korskirken den 28 Novbr. 1787.

Bergen 1787. Trykt i Hans Kongel. Majestæts privilegerede Bogtrykkerie hos Rasmus H. Dahl, 32 S. i 8vo.

Skrifter, smaae eller store, som ikke komme i hver Mands Hænder, og som af Hændelse ere faldne os i Hænderne eller sendes os til Anmeldelse, holde vi for Pligt i disse Blade at bekiendtgiøre. Havde vi end ingen anden Aarsag, er dog denne tilstrækkelig, at vi herved tiene den eller dem, som samle Materialier til at fuldstændiggiøre Worms Lexicon. Nærværende Liigtale blev af Sørgehuset, som bekostede Trykningen, forlangt, og Oplaget deraf foræret til Christi Krybbi. „Talen i og for sig selv betragtet, skriver A. i en Forerindring, har ikke det forud frem for de fleste, jeg over Søndags-Texterne udarbeider, som skulde friste mig til af egen Drift at lade den frem for andre trykkes; men da dens Trykning bevarer en værdig Mands Ihukommelse,

melse, burde jeg ikke negte det." Isteden for de ved saadanne Leiligheder brugelige Personalia findes aftrykt, hvad der stod paa den Afdødes Plade. Herpaa en kort og passende Bøn, hvori enhver af Guddommens Personer paakaldes. Indgangen er tagen af Psalm. 73. v. 17. og indeholder ret smukke Betragtninger. Afhandlingens første Deel forestiller: Det Gode, som fortiener Opmerksomhed, og beskieftiger sig næsten allene med at henegne paa den Saliges, i Bergen velbekiendte, Tænkemaade og Levnet, alt det Gode, som Texten opregner, hvilket A. henfører til disse to Klasser: Dyd, det der umiddelbar hører til hvert Menneskes Pligt, eller Lov, det der med Rette er i Agt og Ære blant Mennesker. Til første Klasse henregnes igien efter Texten: Sanddruehed i Ord, Alvorlighed i Væsen, Retfærdighed i Handlinger, Kydskhed i Hiertet. Til anden de elskelige Ting, saasom Naturgaver, hvorved Dyden faaer sin Farve, og de der tales vel om, saasom Færdigheder. Fra intet af alt dette var den Afdøde blottet, men besad tvertimod i merkelig Grad mange Fuldkommenheder, hvilke A. saa meget frimodigere kunde nævne offentlig, da han var vis paa, intet at sige til hans Berømmelse, som jo de Tilstædeværende skulde sande og bifalde. I den anden Deel, som er meget kort, vises: Den Opmerksomhed, som skyldes det Gode hos andre. Det bør beregnes, prøves, og legges paa Hierte. Man kiender Hr. Bruns Maneer, at han ikke viger fra sin Text, ikke er af dem, der lade Texten være et Motto og svæve ud til alle slags uvedkommende Betragtninger. Han forlanger ikke at være af dette slags Talere, og bør altsaa heller ikke be-

døm-

dømmes efter nye Smag. S. 22 finde vi i. e. og Gen. 39, og her spørge vi: hvorfor latin eller græsk i en dansk Tale? — Vi have her ved Haanden et halv Ark Lapidar-Stiil, og hvad der stod paa Salig Joachim Nordahls Plade, under Titel af:

Ved en Vens Död.

Bergen, 1786. Trykt hos Rasmus H. Dahl.

Den Afdøde, til hvis Ære Hr. Brun opsatte disse Linier, var hans nærmeste Frende i Bergen.

LXIII.

Guds Kierlighed udi sin Fordring til os, bestemt efter Texten 1 Joh. 4, 7. Forestillet udi en Prædiken, holden udi Holmens Kirke i Kiøbenh. af L. V. Sletting, Cand. Theol.

Kiøbenhavn, trykt hos Sebastian Popp, 1787. 50 S. i stor 8vo.

Denne Hr. Slettings Præken er virkelig en slet Ting, og kan ikke engang regnes blandt de maadelige. Orden og Sammenhæng søger man forgieves. Alt er sammenkastet. Med en uudskaaelig Vidtløftighed og flittige Igientagelser fremsetter A. alt, hvad Mangel af Kundskab og Smag har kunnet indgive ham, og ikke sielden støder man paa halve og udanske Perioder, skieve og falske Sætninger. Hvo der ikke vil troe os, burde til Straf læse den hele Præken, og dersom han da ikke, under dette ubehagelige og trettende Arbeide,

falder

falder i dyb Forundring over en slig Tales Bekiendtgiørelse ved Trykken, da burde han hiemsøges med flere af samme Slags. Efter en lang Bøn, som indeholder allehaande, fremsetter A. sin Text, og begynder derpaa saaledes S. 11: „Ordene ere fuld af Ærefrygt og Forpligtigelse, (næsten ikke et rigtigt Ord) de ere sagde af hiin ælgamle fordum Jesu elskeligste Apostel. Udi denne hans venlige og kierligheds fulde Tiltale kiende vi ham, at paalægge de Rettroende Forpligtelse (det var Synd andet, end at dette smukke Ord nok engang skulde forekomme) til indbyrdes Kierlighed.“ S. 12 lader han „Apostelen forsikkre, at de antichristiske Lærere yttrede Ligegyldighed mod Christi Embeder, som Præst, Profet og Konge, og at de hverken kunde eller vilde indsee deslige Lærdommes Nødvendighed.“ (Apostelen nævner intet af disse Embeder, og forsikrer altsaa i denne Henseende slet intet) „Kort! alt hvad som henhører til Christi Forfarings Embede (hvad mon dette være for et Embede?) vare for dem uvedkommende Sandheder“ (Sandheder og Ting ere maaskee eet?) Nu kommer en Periode, som vist er smuk og forstaaelig: „Saadanne Forsigtigheds Regler fremsætter Apostelen de sande Troende til Rettesnor, benyttede de dem heraf, aldrig vilde de da falde paa, ikke at troe nogen Lærer, af Frygt for at tage Feil af Sandheden, hvorfore Apostelen og billig havde at befrygte“ Hvilken Galimathias! S. 23 paastaaes, „at der til at opfylde Johannis Fordring: lader os elske hverandre, henhører, at Menneskene skal ville elske Gud og deres Medmennesker paa samme Maade, i samme Grad, som Gud har viist sin Kierlighed til dem.“ Hvor urimeligt? — Vore

Læsere have vel nok af disse Prøver; thi at afskrive al Non Sense er os umueligt. Den hele Præken er en Trykfeil, derfor er det neppe værdt at anmerke, at ikke en eneste Side er rigtig trykt. Forfarings- skal ventelig være Forsonings-Embede. sieldne S. 12 og Skieldes S. 37. skal efter Sammenhængen være: skielne. Manuscriptet maae have været fuldt af Sprog- og Skriv-Feil; thi en blot skiødesløs Correctur kunde ikke givet saa hyppige Urigtigheder af sig. Nær havde vi glemt, at Dedicationen til Procansleren, hvori hans Høiærværdighed ønskes at være Forsynets beskikkede Skytsgud, de Retskafne til Forsvar, ligner Prækenen i Sammenhæng. Den begynder saaledes: „Deres Høiærværdigheds usminkede Yndest, at være mig værdiget, vover jeg at aabenbare. Deres Retskaffenhed, Deres Oprigtighed baade i Ord og Gierninger haver jeg bemærket. De tillade da, at jeg, Deres forhenværende Allumnus ved Communitetet, offentlig helliger Dem denne Tale. Min sande Agtelse for Dem lægger jeg herved for Dagen" o. s. v. — Nu troede Recensenten at være færdig med denne Forfatter, men til stor Forundring findes vedheftet en heel Side Trykfeil under denne Titel: De betydeligste Trykfeil i den foregaaende Præken. Altsaa nok en Præken fra samme Haand?

Endelig fandtes uden Aarstal og Bogtrykkers Navn:

Føl-

Følgerne af den forskiellige Anvendelse af de Gaver Skaberen betroer Mennesket. Fremstillet i en Prædiken, holden for det Kongelige Herskab i Frederichsbergs Slotskirke over Evangelium Luc. 16 C. 1 V. Her udført videre.

48 S. i stor 8vo.

En saadan Prædikant vover at lade sig høre for det Kongelige Herskab? Her kan vi vel bruge Forfatterens Ord S. 11. o en tøilesløs Dumdristighed! I Dedicationen til Arveherttugen af Augustenborg heder det: „Deres meget ærede Gunst og Bevaagenhed, som er mig forundt, tilsiger mig Deres naadige Bifald, naar jeg tilegner og helliger Dem disse mine første Blade, som seer Lyset.“ Skade er der, at A. under Trykningen har efter Titelen udført videre, hvad der i Slotskirken blev sagt; thi det eneste, hvorved han kunde behage, er Korthed. Mon A. har tænkt paa, hvem han hørtes af, da han sagde S. 33: „Jeg haver vidst Pligterne dette vigtige Embede (Lære-Embedet) medfører. Min eneste Higen har været, er og bliver herpaa henvendt; min ganske Levetid har, paa hertil at danne mig, været anvendt. Herrens Fordringer til Lærere burde da ogsaa vides og vises af mig, Følgerne af Skaberens dem betroede Gavers forskiellige Anvendelse maatte da ei heller være mig ubekiendt“ eller hører maaskee dette blant Tillæggene? Recensenten troer, at det hverken burde høres eller læses, allermindst, da A. efter de

her

her givne Prøver ikke synes at have været heldig i at danne sig. — Hr. Sletting maae læse mere og tænke ordentligere, førend han oftere fremstiller sig for Publicum.

Slutningen af: Eet og andet til Hr. Rahbek i Anledning af Hr. Nordahl Brun.

(See No. 26.)

Han forsvarer Hr. Br. saaledes at Hr. R. maatte ønske han aldrig havde skrevet imod ham, ligesom og Hr. Br. ikke kunde ønsket sig en bedre Forsvarer. A. viser den største Upartiskhed som muelig er: enhver som læser Skrivtet med sunde Øine, vil tilstaae det. Han giør Hr. Br. ingen Complimenter, og Hr. R. siger han ingen Grovheder. Hiin faaer intet uindskrænket Medhold, og denne dadles ikke uden Grændser, men roses hist og her efter Fortieneste. Alle Hr. R. Indvendinger drives tilbage med Grunde og Eftertryk. Lignelserne, som Hr. R. havde saa meget imod, bevises at være meget passende. Den Hr. Br. tillagte Trættekiærhed giøres til intet, saa at enhver kan see hvor ugrundet denne Beskyldning er. Reformatorerne ivrede mod dem, der holdte med de gamle Kirkeskikke, som selvraadige Oprørere, og enten vilde de ikke, eller de kunde ikke indsee, at en Oprører er snarere den, som skriver mod paabudne og endnu uophævede Skikke for at giøre dem foragtelige, end den, der erkiender deres Godhed og forsvarer dem.

Et Sted herom kan vi ikke undlade at afskrive, S. 18 og 19. Hr. Rabech skriver: „Er

Al-

Almuen mindre oplyst, er det Lærerens Sag at oplyse den og vise, at en saadan Forandring, som Landets Fader havde paabuden, og vist ikke uden strængeste Prøve med sine gode og indsigtsfulde Mænd, var en Forandring og en Lov, som kun selvraadige Oprørere kunde modsætte sig, og som ingen kunde ophidse dem imod uden en Fædrenelands Forræder og Majestæts Forbryder" „Nu fik Hr. Brun en Ulykke, skriver A., dersom ellers noget af alt dette passede sig paa ham, eller passede til den Afhandling, han havde skrevet. Status Qvæstionis er denne: her var af en berømt Lærer foreslaaet en Forandring, som nogle ønskede, og mange frygtede, Landsfaderen skulde paabyde. Hr. Brun skrev et Forsvar for det, Landsfaderen virkelig havde paabudet. Hr. Brun saae alt det, Hans Majestæt i Kirkeskikke havde befalet, og sagde: See! det er altsammen saare godt. Hvem tilhører nu da disse Ærestitler af Landsforræder og Majestæts Forbryder, som Hr. Rabek gratis uddeler? Hvor er den Forandring, som Landsfaderen havde paabudet? Har han paabudet andet, denne Sag vedkommende, end det, som staaer i hans Lov, Forordninger og Ritual? Hr. Rabek skulde derfor giemt sin Varme til en mere passende Anledning; og han bør lære af dette Exempel, at have Medlidenhed med den stakkels Landsbyepræst, som tordnede mod forgyldte Vogne, hvor alle Mand gik til Fods — Fliacos intra muros peccatur et extra — At ellers Lærere skulde oplyse Almuen i den Grad, at den kunde finde nye Kirkeskikke mere sømmelige end de gamle, er en Prætension, som da først var billig, naar det var afgiort, at de gamle Skikke vare usømmelige og de nye sømmelige. Men om

det

det sømmelige, hvor ulige Meninger? Ja, naar endog Prætensionen var billig, var det derfor altid saa let, eller allevegne umueligt, at fyldestgiøre den? Takke maae den Lærer Gud, som kan indprente Almuen æqvum et justum, decorum faaer han Lov til at have in Mente o. s. v."
Vi have herved tillige givet en Prøve af Autors muntre Skrivemaade, hvoraf vi gierne gav flere, naar Rummet tillod det. Men undlade kan vi ikke at fremsette de vigtige Spørgsmaale, som den værdige A. giør i Anledning af Hr. Rabeks Ord om Hr. Brun, at han synes et par Decader tilbage i theologiske Indsigter. Her spørges:

1. Har Critica sacra i de protestantiske Lande i de sidste 20 Aar virkelig vundet? og hvad?

2. Er det rimeligt, at sund Kritik i Tydskland vil vinde saameget i et lige Aarmaal fremad fra Mosheims og Ernesti Dage, som den fra Luthero til dem har vundet?

3. Er det Vei til Lyset eller Mørket, at i de senere Tider nogle nægte, flere sætte in suspenso, og de fleste undflye Anledning, til at røre ved visse theologiske Axiomata, over hvilke vor Kirkes Lærde i lang Tid have vaaget, og anseet for Religionens Øiesteen, saasom a) at den almindelig antagne hebraiske og græske Text er den rette. b) at det gamle og nye Testamente ere ejusdem auctoritatis. c) at Articulus de Christo theantropo er Basis for vor Religion. d) at fides salvifica in Christum er terminus a qvo for al vor Sædelære?

4.

4. Holde de sidste Decader Middelveien, eller hælde de allerede til et andet Extremum?

Disse Spørsmaale, saaledes som de nærmere af A. forklares og bestemmes, maatte man nok ønske grundig besvarede. Maaskee Øinene derved kunde oplades paa en og anden, som nu er blind af den Oplysnings-Soel, der efter en Recensents Sigende i de lærde Tidender bestraaler de Danske Sletter. Maatte dog den tydske Oplysnings-Soel ikke formeget bestraale os! Maatte ikke her, som der, enhver Dreng i Theologien, der hist og her har opsnappet noget, som han ikkun halvt forstaaer, bilde sig ind at kunne oversee hele Landets Geistlighed! Maatte de socinianske, naturalistiske, indifferentistiske, ja endog atheistiske Principer, som temmelig udbrede sig i Tydskland under Navn af Opklaring, ikke nærme sig vore Grendser! Dog allerede formeget spores det hos os, at enhver, der farer med Nyheder, finder gabende Beundrere i Mængde, hvilke det slet ikke gaaer til Hierte, om endog hele Theologien eller Religionen gik op i Damp og Røg. For saadanne maatte vel Fablen om Aben, i Berlinske Monatsschrift November 1784, her ikke staae paa det urette Sted:

Ein Affe steckt' einst einen Hain
Von Cedern Nachts in Brand,
Und freu'te sich dann ungemein,
Als er's so helle fand.
„Kommt Brüder, seht, was ich vermag;
„Ich, — ich verwandle Nacht in Tag!

Die

Die Brüder kamen groß und klein,
Bewunderten den Glanz,
Und alle fingen an zu schreyn:
„Hoch lebe Bruder Hans!
„Hans Affe ist des Nachruhms werth,
„Er hat die Gegend aufgeklärt."

Denne Recension havde man ikke læst i disse Blade, dersom de Kiøbenhavnske Efterretninger om lærde Sager havde anmeldt Skriftet i den rette Tid, i det mindste iblant de øvrige liturgiske Feideskrifter. Rec. og Samleren ere lige langt fra at ville oprippe en Feide, som endog for det Intets Skyld, som der kom udaf, bør glemmes.

Correspondents.

I en høflig Skrivelse til mig under 15 Jul. siger Hr. Rahbek, "at han ved de Ord i hans "Svar paa det første Produkt af Morthorsts "Presse: Dette er Aarsagen, hvorfor jeg et "svarte paa hvad en anden, (om det ellers var "en anden,) skrev imod mig, i Anledning af "Hr. Nordahl Brun, — aldrig har havt isinde "at give tilkiende, at Hr. N. Brun skulde skrevet "hiint Stridsskrift, men at det ligefrem den Gang "var hans Mening, at det var fra samme Haand "som Produktet." Han erindrer, "at dette ligger vel aldeles tydeligt i hans Ord, naar de læses "i Sammenhæng;" hvorfor han slutter at "Rec. "i No. 26. har behaget at misforstaaet dem." Dette "holder han for sin Skyldighed at underrette mig om," og jeg for min Pligt, at indrykke.

Tode.

Kritik og Antikritik.

No. 28.

den 29 Julii 1788.

Kritik.

LXIV.

De rette Grendser for vore jordiske Glæder, forestillet i en Tale paa anden Søndag efter Hellig Tre Kongers Dag af Dr. Christian Bastholm, Hans Kongelig Majestæts Confessionarius og første Hofprædikant.

Kiobenhavn, 1787. Trykt hos Frid. Wilh. Thiele. 19 S. i 8vo.

En Menneskeven sendte den Høiærværdige Forfatter i et Brev ti Rigsdaler til denne Tales Trykning. Det blev besluttet at opfylde hans Ønske, og tillige at skienke Indkomsten deraf til en skikkelig nødlidende Enke med sex uopdragne Børn. Talens Bekiendtgiørelse har da den smukkeste Anledning og værdigste Hensigt, og om dens indvortes Værdie tvivler ingen, som kiender Hr. Forfatterens Talenter i dette Fag. Først bortryddes den urimelige Tanke, at Christendommen skulde fordømme jordiske Glæder, hvoraf det Modsatte bevises: Derpaa finder A. de rette Grendser for disse Glæder i Christendommens Grundlov

lov Matth. 22, 37. 39. hvoraf følger, at alle de
Glæder, der kan bestaae med den Kierlighed, vi
skylde Gud og os selv og vore Medmennesker, ere
lovlige, og de derimod, som stride mod denne Lov,
ulovlige. Vor Kierlighed til Gud skal vises ved
Lydighed mod hans Bud, og ingen Glæde forbyder han uden den, der enten er skadelig for os
8 selv eller andre. — Skal vi elske os selv,
bør vi omhyggelig vaage over alt det, der udgiør
vor nærværende, og har Indflydelse paa vor tilkommende, Lyksalighed. Ulovligt ere da de Glæder, som giøre Vold paa vor Formue, vor Ære,
vor Sundhed, vor Siels og Legems Kræfter, og
som hindre os fra Kundskab om vort eget Hierte,
fra alvorlige Betragtninger over hvad vi ere, og
hvad vi engang skulle blive, fra varme eensomme
Bønner og Længselen efter det bedre Liv hisset.
Over alt dette udbreder A. sig med sin sædvanlige
Veltalenhed, og vi kunne ikke negte os den Fornøielse at udskrive et par Steder, som saare passe
9 sig paa vore Tider. — „O Kiøbenhavn!
dersom jeg skulde tale om alle dine Daarligheder,
naar skulde jeg da ophøre at tale! De koste dig
din Formue, dine Familiers Undergang, dine
Børns forsømte Opdragelse, din Efterslægts Forarmelse, hele Statens Ruin, og dens Beskæmmelse hos vore Naboer. Vor Fattigdom og vore
Lystigheder vandre frem med lige Skridt; vore
Lystigheder foraarsage vor Fattigdom, og vor Fattigdom skiuler sig igien under vore Lystigheder,
indtil Masken paa engang falder fra, og Betleren
10 staaer tilbage." — „Vore Skuespil
kunne vel regnes blant Livets uskyldige Glæder,
og, naar de ere, hvad de efter deres Hensigt bør
være, naar de ikke udtømme Sielen fra det Alvor-

vorlige, og igien fylde den med det Letsindige, da fordømmer jeg dem ikke; men saae jeg værdige Mænd, hvis Kald fordrer Alvorlighed og Stadighed, selv at træde frem paa Pladsen, da turde jeg vel raabe til dem: Christne! eders Glæder ere ulovlige; thi I skade eder selv; I tabe den Anseelse, som er saa vigtig for eders Kald, og Herren vil, at I skal elske eder selv." Ihenseende til vore Medmennesker ere vore Glæder ulovlige,
naar de baade berøve os den Evne og den Tid, 14
som burde opofres for deres Lyksalighed, hvilket oplyses med passende Exempler. Herpaa besvares en Indvending, som kunde giøres, at nemlig al Glæde herved ophæves, fordi enhver Tid, som bruges til Forlystelser, kunde anvendes til alvorligere og vigtigere Pligter. Endelig sluttes 17
med disse to Regler: „Nyder altid eders jordiske Glæder med Taknemlighed mod Velgiøreren, som skienkede og forundte eder dem! Erindrer eder ved eders jordiske Glæder hiin Evighedens varige Glæder, som vente paa Jesu Christi Hellige hisset!" Den hele Tale er et Ord sagt i rette Tid, og vi ønske det Modsatte af Forfatterens
Slutning „haver jeg end aldrig før talet for- 19
gieves, saa haver jeg vist talet det i Dag"—

LXV.

Maanedskriftet Minerva for Februarii Maaned 1788.

(8 Ark.)

Dette Stykke indeholder først Protogenes, en meget lærd Afhandling om den berømte Maler,

ved

151 ved Prof. Hviid. — Hr. Petersen besvarer det Spørgsmaal: om Krigsopfindelserne have mere Geniet, end den ved Flid skiærpede Forstand, at takke for deres nærværende Fuldkommenhed, meget
166 grundigt med nei. — Hr. Inspecteur Trøiel siger Noget i Anledning af Rygtet om national Klædedragt Indførelse. Altsammen gaaer ud paa tre store Ønsker, hvori nok enhver vil bifalde ham: unødvendige fremmede Vares Afskaffelse — Exem-
186 pel — og frivillig Efterfølgelse. — Om Thomæ Wegneri regni Norvegiæ descriptio. Sal. Schlegel holdt for, at den ikke var at finde, og den ubenævnte A. viser, at han deri havde gan-
189 ske ret, fordi den aldrig var til. — Lunden ved Jægerspriis, et (særdeles deiligt) Digt af L(und) 1783. — Hymne til Taalmodighed af Weyer. —
220 Ved W — Bortreise fra Danmark af Hr. Schmidt. Endnu en Oversættelse af Geheimeraad Luxdorphs Vers over Gerners Død, af R...... — Hamed, en østerlandsk Tildragelse, som ikke seer ud til at være en Original.

LXVI.

Brev til Joh. Fred. Wilh. Schlegel i Berlin. — Trykt for at være som Tilgift til Afhandlingen om de Kongelige Danske Historiographer.

Kiøbenhavn 1787. Hos Johan Frederik Schultz, Kongel. Universitets Bogtrykker. 16 S. i 8vo.

I dette velskrevne Brev retter Mag. Nyerup en Feil, som han har begaaet i sit historiographiske Skrift ved at lade Kong Christian VI. døe

1748,

1748, og giver sig derpaa af med Recensenten i de Berlingske Efterretningers No. 34, som har ladet denne Feil staae upaaanket, og derimod holdt sig op over andet, der ikke nær saameget, eller rettere: slet ikke, fortiente det. Her vises, at Recensenten ikke ret har vidst, hvad han skrev, da han lod Suhm kalde den første Deel af Møllmans almindelige Historie Apelles's Venus Hoved, som ingen dristede sig at male Krop til, og at den da herskende Censur heller ikke hindrede dette Verks Fortsettelse. Fremdeles bevises imod Recensenten, at Møllman var en overmaade skiødesløs og egensindig Bibliothekar, og fortiente snarere Navn af en Bibliotaphos, der i Støv og Mørke begrov den kostbare Kongelige Bógsamling, og nægtede Landets Lærde Adgang dertil. Alt, hvad den Berlingske Recensent havde fundet for got at anføre til Møllmans Forsvar eller Undskyldning, giendrives saaledes, at han skal have ont ved at besvare det. Men saa gierne vi tilstaae A. Ret i Hovedsagen, og Grund til sine Udsættelser paa Recensenten, saa lidet kunne vi bifalde denne fornedrende Tanke S. 11. „Hvorfor dannes ingen Lærde her hiemme? Vore Professorer holde Collegia, hvorved unge Studerende anføres til at tage Examina, og, høit — til at blive taalelige Landsbypræster. Til at gaae modig frem paa Videnskabernes Bane, til at blive lærde, erudite, og med Tiden Professorer, dertil danne de ingen, og de kan det ikke, saalænge de døde Lærere fattes, saalænge! her mangler et göttingsk Bibliothek. For at faae lærde Mænd har da Danmark til alle Tider været nødt til at sende sine Studerende udenlands."
Her kunde giøres mange ikke ugrundede Spørsmaale:

maale: Have vi da slet ingen lærde, erudite Mænd, endog Professorer, som ere dannede her hiemme, og aldrig have havt Foden uden for Landets Grendser? Have vore Theologer ikke kunnet danne andet end taalelige Landsbyepræster, hvorfra ere da de Mænd komne, som uden Udenlandsreiser ere blevne mere end taalelige, for ikke at sige: ypperlige, baade Landsbye- og Kiøbstædpræster, og i mere end eet Fag Videnskabs-Mænd? Kan Vore Professorer allene betyde Theologerne? Bør ikke herunder ogsaa forstaaes vore Jurister, Medici &c., som slet ikke give sig af med at danne Landsbyepræster, men tvertimod have skaffet mange lærde og duelige Mænd i deres eget Fag? Hr. Magisteren maatte nøiere bestemme, hvad han forstaaer ved Erudition, naar denne skal fradømmes de hiemmedannede, naar ingen uden de, der have studeret andensteds, skal kunne besidde den. Og tilstaaer han, at vi dog have nogle hiemmedannede Lærde, saa er dog vel Grunden hertil lagt ved vore Professorer, skiønt de selv ved flittig at tænke og læse have uddannet sig. Have vi ikke ogsaa kiendt dem, der reiste som Tosser, og kom Tosser tilbage? Vor Mening er denne: Udenlandsreiser kan være, og have ofte været et kraftigt og ypperligt Middel til manges Fremgang paa Videnskabsbanen, men at blive lærd inden vore egne Grendser har aldrig været nogen Umulighed.

LXVII.

LXVII.

Henrici Callisen M. D. S. R. M. a Consiliis justitiæ act. Chirurgiæ Professoris P. in Universitate Hafniensi, Classium Regiarum & Legionis nauticæ Chirurgi primarii, Nosocomii classici Directoris & Jatri, Regii Collegii membri, Societatis sidis, Reg. medicæHafn. p. t. Præ-Societatis Scientiarum Havn. Academiæ chirurgorum Parisinæ & Artium incitandarum Londinensis Sodalis, Principia systematis Chirurgiæ hodiernæ in usum publicum & privatum adornata. Pars prior.

Kiøbenhavn, hos Proft 1788. 687 S. 8. foruden 40 S. Fortale og Indhold.

Vor berømte Hr. Justitsraad og Professor Callisen udgav 1777 sin Chirurgia hodierna i to Bind. I alle Henseender var dette Skrift høistmærkværdigt: det var klassisk i sit Fag; det giorde Opsigt i Europa; det blev en Læsebog for chirurgiske Professorer paa udenlandske Universiteter; det var altsaa et Produkt, som giorde den danske Literatur udmærket Ære, og som derfor alle Danske burde bleven underrettet om. Det da værende Berlingske Recensentselskab lode det uan-

uanmeldt. Det følgende, som traade frem med dybe Sukke over alt hvad hine havde efterladt dem, har formodentligen ogsaa overdraget deres medicinske Medarbeider, som nu er velbekiendt, at efterkomme deres fælles Pligt, og recensere denne saa betydelige Bog, allerhelst da han derved kunde vise hvad han duede til. At deres Formænd havde udeladt en Callisens Chirurgie, det maatte jo været ret en Glæde for dem. Men det var dem i det medicinske Fag maaskee meest om at giøre at de fik noget antitodiansk, og derfor kunde det være det samme om en Callisen vederfores Ret eller ikke. Da de kom i Feide med Hr. Riegels, da kunde de rose og berømme Manden og fortælle om hans Kald til Berlin; men at vise hvorfor han, som en Lærd, var berømmelig, hvorfor han var bleven kaldt, det havde de smukt glemt. Og dette sidste havde dog været deres Pligt; Recensenter bør først tale om Skriftet, og siden om Manden. Det var deres Skyldighed ikke ved tomme Ord, stemte i den Tone at de skulde skiære i visse Øren, men ved en fyndig Recension af hans Verk, at lægge for Dagen hvormeget han havde giort Danmark Ære.

Men det var ikke den medic. Recensents Sag. Han satte sig paa sin Kiephest, Nellikeröden, og jog omkring paa den, og holdte Carrousel med Prof. Tode. Dennes danske Blade kunde han smøre hele Remser udaf, eller skiære Strimler af og gnave paa, men en Callisens latinske Chirurgie lod han ligge. Studenternes Doctor-Disputatser kunde han give udførlige Udtoge af, som om det vare sieldene og dyre Verker, men det kongel. med. Selskabs Skrifter bleve recen-

serede

serede saaledes, som man recenserer Skuepenge i en Katalogus: han gav Opskrifterne. Dog, hvad skal man sige: han var, som Recensent, en stor Mands Formaning tro:

Sumite materiem vestris, qui scribitis, æquam Viribus.

Det er lettere at give Indholdet af en Studenterdisputats, og endnu mere at udskrive danske Blade, end at bedømme en Callisens Chirurgie, eller et Selskabs Afhandlinger.

Saa meget om den Recensent, som ikke vil have det bedre, end at man blotter hans kritiske Nøgenhed. Han holder endnu ikke op, at prøve paa, om han kan blinde Publikums Øine i Kamferoliefeiden; man bør intet skienke ham.

I denne Recension have vi med Bogen baade i og for sig selv, og for saavidt den er en forøget Udgave, at bestille.

Titelen Principia Systematis Chirurgiæ hodiernæ er neppe saa god som den første, Institutiones Chir. hod. Man skal have ondt ved at finde de Ord Principia systematis hos nogen anden god Autor. Den der udgiver Institutiones, lover ikke mere, end han holder fornødent til Underviisning; men den der lover et System, opfordrer Kritiken til at eftersee, om der er alt hvad der skal være, om alting staaer fast og holder sammen.

Verket er Kongen af Preussen tilegnet. A. siger deri, at denne Monark har kaldt ham til Lærer i Chirurgien i Berlin og til en Præfectura

gravis

gravis splendidaque (Hvad forstaaes nu herunder? Man har sagt, han og var kaldt til Generalchirurgus; hvorfor staaer her intet derom? Hvorfor ere ikke de faa Ord in tuis exercitibus tilføiede?) Det Øvrige er kort og fyndigt. Efter Sigende har den Preussiske Monark tilskrevet A. et meget naadigt egenhændigt Brev i denne Anledning.

Fortalen er meget beskeden. A. undskylder deri den nye Titel dermed, at han har meget lagt til, og forandret noget i Ordenen. Men Bogen er ikke saa ganske ny udarbeidet, den er kun omarbeidet og forøget. Den første Titel kunde gierne bleven beholdt: thi den var unægteligen mere passende. Og den Linie Editio altera, locupletior & emendatior, havde været mere smigrende end en ny Titel. Men, som sagt, ved en anden Forlægger kunde dette ikke lade sig giøre.

A. siger, at han af de mangfoldige Sygdomme, som de chirurgiske Hielpemidler anvendes i, har fremstillet dem allene, som fornemligt læges ved udvortes Midler. Dette er meget vel giort. Men skulde en Gonorrhoist mest helbredes ved udvortes Hielp?

De almindelige simple Sygdomme, Slaphed og Stramhed, tilstaaer han, forekomme sielden. Vi sige mere: aldrig. Thi med almindelig Slaphed eller Stramhed kan Livet ikke bestaae. Men A. angiver den gyldige Grund, at han anførte disse (idealske) Sygdomme, for at kunne fremstille de mange almindelige Hielpemidler, som med rette i forveien maae kiendes.

Han

Han holder ogsaa Sygdommenes systematiske Orden med alle dens Vanskeligheder for nyttig, hvori Rec. hoiligen bifalder ham. Men, da dog Bogen i andre Henseender fik en anden Skikkelse, kunde A. nok fulgt den nu næsten almindelig antagne symptomatiske Methode.

Med største Grund paastaaer A. at en ung Chirurgus ingen Vei kommer, naar han ikke tager Øvelse og Erfarenhed til Hielp.

Overalt finder man store, vigtige Tillæg; baade heele nye Artikler og de allerede forhen givne udvidede og forbedrede, saa at den første Udgave med alt sit store Værd, dog i denne Henseende ganske falder bort imod denne.

Da medicinske og chirurgiske Bøger hos os ikkun sielden forekomme at recensere, saa vil Læseren neppe fortryde paa, at R. er udførlig i det nærværende ypperlige Verks Bedømmelse.

For ikke at giøre Læserne keed ved en tør Recension, skal han indrykke mangt et got Raad af denne berømte Praktikus.

(Fortsættes.)

Enke- og Liigkassen.

(sluttet.)

Det Indfald at Henrich finder og sønderriver sine Qviteringer, er ret got. Men paa den anden Side findes og adskilligt Spøg, som ikke kan roses for ægte Vittighed. Didhen hører først og frem-

fremmest det falske Moersomme, som fremledes af Navnene Mattho og Ukrud. Ordspil giøre nu ingen Lykke mere hos Folk af renset Smag; men allermindst er en Theaterdigter at rose, naar han selv giver sine Personer Navne, der kunne give Anledning til satyriske Repliker. De Sprogviske Kommissioner giøre heller ingen god Virkning. Dog de virkelig komiske Replikers Tal er vist ikke lidet.

Sproget er naturligt og passende, saa temmeligt i den Holbergske Maneer. Maaskee er det for meget censlydende; men Personerne ere og næsten alle af een Sphære.

Anstændighed lider en Smule ved Pesthuuskierlingen; ligesom overhoved Qvindfolkenes Roller i det hele Stykke have mindst Spor af den Holbergske Aand. Dog var A. sig til megen Ære, beredvillig nok til at opoffre denne Person. Til hans Undskyldning tiener forresten dette: at saadan en Interessents Anmeldelse ret viser, hvad Kreti og Pleti, hvad Hak og Mak indfinder sig der, hvor der lader til at være noget at vinde, og af hvilke smukke Folk undertiden sligt Interessantskab bestaaer. At en Kierling af St. Hans Hospital vilde sætte ind i en Liigkasse, er ikke urimeligere, end at Lille Marie paa Hiørnet af Pilestræde fandtes iblant Actiekandidaternes Tal, da Kanalkompagniet blev oprettet: en Tildragelse, som man vilde holde for Indbildningskraftens Misfoster hos en dramatisk Autor, men som dog alle veed var Actiesygens levende og fuldbaarne Barn. Saa vist er det,

at

at der gives de Scener i Livet, som ere utroelige paa Skuepladsen.

Men den Idee at Kierlingen skulde snøvle, veed Rec. aldeles ikke at undskylde. Snøvlen har ikke det mindste af det Moerende, som man ikke kan andet end finde i visse, helst vrede, Stammendes frugtesløse Bestræbelser. Denne sidste Naturfeil opvækker ingen Væmmelse som hiin giør, og kan ikke give Anledning til en høist modbydelig Idea socia, der maae indtrænge sig i Sind og Siæl, naar Personen er en Hospitalslem. Disse Anmærkninger giør Rec. ikke for anden Aarsags skyld, end for at erindre dem, der maatte vove sig paa denne Bane, og være for paastaaende til at udstrygе det mindste af deres Produkt, naar de eengang havde faaet det færdigt. Som sagt, A. til Enkekassen har strax opoffret denne Person, og derved taget Braaden fra den Kritik der vilde kaste sig paa denne Scene.

Moralen er herlig. De Misbrug, som den Mode at oprette Enke- og Liigkasser undertiden giver Anledning til, og de pohlske Rigsdage, som visse Generalforsamlinger blive til, og især den Egennytte, den Snydedrift, som alt for ofte ifører sig Fædrenelands- og Menneske-Kiærligheds Skikkelse, skildres i dette Stykke, efter Anseelse, med stærke Træk, men i Grunden endnu med for megen Skaansel. Ikke allene det Utroeskab, den Uredelighed, som er alt for gængse hos os, men og den Føde, ja lad os lægge til, den Opmuntring, som de finde i Sædernes tiltagende Fordervelse, kunde blevne afmalede. Men endog saadan som den er, ligner den ogsaa

fra

fra denne Side de Holbergske Nationalstykker, at den heldigen revser nogle af Stedets og Tidens gængse Daarligheder. Derfor fortiener A. den største Tak og Berømmelse. Jo mere hans Bestræbelser sigte til at giøre den Nytte, Julestuens og Barselstuens store Forfatter har giort, jo mere burde disse Bestræbelser paaskiønnes og opmuntres.

Med den poetiske Retfærdighed, som A. haandthæver, er Rec. ikke saa fornøiet. Bogholderen og de to Pudsemagere slippe utugtede, og Henrik høster Frugt af et syndigt Anlæg. Unægteligt gaaer det gierne saa i den virkelige Verden. Men omsider finder den Albestyrende dog slige onde Mennesker; undertiden finder han for got at straffe hastigt. Den dramatiske Digter har Lov til at efterligne denne sidste Maade. Han kan og vise en Art af Langmodighed, og lade Skarnagtighed stige igiennem fire Akter saa høit som den kan; men i femte Akt bør han rykke Stigen, saa at Knægten falder, alle veltænkende Tilskuere til Opbyggelse. Den Onde maae ikke komme ustraffet fra Skuepladsen, han maae ikke, saa at sige, vinde Seier; et Skielmstykkes lykkelige Udfald maae ikke sige: Gak hen og giør ligesaa. Vi see, desværre! alt for ofte, at Canaillerie lykkes, at det endog kan blive en Vei til Velstand og Anseelse. Theatret viser dog gierne en promt og streng Justits. O! lad den heller ikke begynde, at see igiennem Fingrene!

Ogsaa i denne Post kunde da nok en lille Forandring skee: og med alle de øvrige hidtil omtalte, vilde Stykket vist fortiene, atter, om endog under

under en anden Titel, at komme paa Theatret. Dog, om end dette aldrig skeede, er og bliver Enkekassen, med sine Feil, et af de gode Originaler vi have havt i de senere Tider.

LXXVIII.

Ultimatum til Hr. K. L. Rahbek fra Oversætteren af Eusebius. — Om Gud haffver begaffvet nogen met høyere forstand end andre, da skal han ikke strax prale, brauske, rose og berømme sig deraff, formeenendis at han haffver Salomons viissdom eller Sybillernes klogskab, fortale, skamsutte, foracte oc forhaane en anden, og holde hannem for en Mickel, Cuculoris eller Grydehund.

Helvaderus.

Kiobenhavn 1787, trykt hos Morthorst, 1 A. 8.

Vi have sagt om Hr. Rahbeks Svar paa det første litteraire Produkt af Morthorst's Presse, at det var got skrevet og interessant. Det samme bør vi sige om nærværende Svar paa hiint Svar. Dog indeholder det for meget af Sarkasmer og Personalier. Vel da, at Feiden har en Ende! Ingen af dem har aldeles vunden sin Sag: enhver havde Ret i visse Poster.

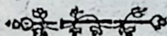
LXXIX.

Liigtale ved Graven, da Støvet af Jomf. Elisabeth Smith, en Datter af Dr. Theol. Morten Smith og sal. Mette Kirstine Petersen, fød i Søeborg 1762, blev nedsat i en aaben Begravelse i Ringsted Kirkes Koor den 3die Jan. 1788. Holden af den residerende Kapellan Henrich Ussing.

Sorøe 1788. Paa Forfatterens Bekostning trykt hos Jon. Lindgreens Enke ved F. H. Lillie. 12 S. i 4to.

En ypperlig Tale over Psalm. 90, 12. som kan settes ved Siden af de allerbedste, vi have i det Danske Sprog, og hvis Bekiendtgiørelse altsaa ikke trængte til den foran trykte Undskylding. At Fordelen af dens Udsalg blev, som vi have læst i de offentlige Tider, bestemt for Ringsteds Fattige, er roesværdigt.

Vor Professor Eggers er af den Kongelige Preussiske Lovcommission i Berlin, for hans Anmerkninger over Udkastet til en nye Lovbog for de Preussiske Stater, nu fierde Gang bleven tilkiendt en Priismedallie, som denne Gang bestaaer i den større Guldmedallie af 50 Spec. Ducaters Værdie.

Kritik og Antikritik.

No. 29.

den 5 Aug. 1788.

Kritik.

LXXX.

Folkets Røst til Hans Kongelige Høihed Kronprindsen ved hans Ankomst til Norge 1788.

Kiøbenhavn, 63 S. 8.

Med Glæde have vi giennemlæst nærværende Blade, dem vi med Sandhed kunne tælle blant Skrivefrihedens herlige Frugter, og vi holde os forvisset om, enhver der elsker sit Fædreland, vil takke dén ubenævnte Patriot, der med saa megen Kraft og Indsigt, med saa meget Lys og Veltalenhed, har foretaget sig at vække Opmærksomhed paa adskillige af Statens vigtigste Anliggender, men vi ile for at giøre vore Læsere bekiendte med Indholden af dette merkelige Skrift.

Hvad Hr. Forf. S. 3-15 haver anført, er af den Beskaffenhed, at det taaler intet Udtog, det maae læses som det staaer i sin Sammenhæng; og enhver vil være fornøiet med at have læst det. Mange ligesaa sande som afstikkende Bemerkninger forekomme paa disse Sider. Vi ville kun anføre eet Træk for at give Læseren Begreb om det andet.

andet. S. 12. Monarken udarter til Despot og bryder det Baand, som foreener ham med Staten, og da, det være sagt til Menneskelighedens (skulde nok være Menneskehedens, abstractum humanæ naturæ, da hint Udtryk nok egentlig betegner hvad man kalder humanitas) Ære, da findes der ikke et eeneste Folk i Europa, der vilde taale Despotismens Jernspir, som undertrykker hine ulyksalige Folkeslægter i andre Egne af Jordkloden, indtil og disse engang vil vaagne af deres Dvale og knuse deres Tyranner".

S. 16. gaaer Hr. Forf. mere i det Besynderlige med sine Betragtninger, og henviser da til Justitsvæsenet, Financerne, Handelen, National Industrien, som Hovedpunkter, der fordre Tronarvingens Opmærksomhed.

Hvad Hr. Forf. har sagt om vor Justitsvæsen i Almindelighed, er desværre lige saa sandt, som det er sagt med Varme og frie Mandighed. Der forekomme Tilfælde hvor selv de største Lovkyndige ere ueenige med hinanden om, hvad Ret eller Uret er, og da Loven er for alle, burde dog alle kunne kiende den, men dette er vist i mange Tilfælde umueligt, som Tingene nu ere. Recensenten kan ikke undlade her at hidsætte en Tanke, for hvis Rigtighed han i Erfarenhed troer at finde endeel vigtige Grunde. Da Mængden af vore Justitsbetiente for det meste ere ustuderte Folk, og den danske juridiske Examen giver Adgang til de allerfleste juridiske Embeder, saa havde man megen Grund til at ønske, at den Kundskab, Kandidaten var pligtig at aflægge Prøve paa, maatte have en meget almindeligere Udstræk-

strækning, end hidtil har været befalet. At et Menneske, hvis Embede har saa megen Indflydelse paa Menneskers Ære, Lykke og Liv, efter nogle Maaneders løs Præparation, skulde kunde forhverve sig virkelig Beqvemhed til at forestaae et sligt Embede, dette er mere end nogen der kiender Verden og Mennesket skal kunde overtale sig til at troe. En slig Justitsbetient skal afhøre Vidner, Vidner, paa hvis bestemte Udsigende saa uendelig meget beroer, og burde han da ikke have grundige logiske Indsigter, især være vel bevandret i den praktiske Logik. Ved sin Undersøgelse skal han være i Stand til at faae Forbryderens Tænkemaade og Hensigter, det mere eller mindre overlagte og forsætlige, som qvalificerer Forbrydelsen, sat i sit fulde Lys; men forudsætter dette ikke grundige psycologiske Indsigter, god Bekiendtskab med Mennesket og dets Historie. Han skal anvende Loven paa Handlingerne, men hertil hører da, at forstaae disse Love, og dette forudsætter, at man maae kiende deres Historie; kort, enhver som maatte søge noget Justitsembede burde i Forveien have aflagt overbevisende Prøver paa grundige Indsigter i de philosophiske Videnskaber, burde i det mindste kiende paa det nøieste Fædrelanders Historie, og dens Sammenhæng med vor Lovgivning, og skulde man fordre for meget, naar man til dansk juridisk Examen, foruden det sædvanlige, fordrede dette med Strænghed, og erkiendte ingen flere Karakterer end den eene beqvem, den enhver, som paa nogen Maade skulde have Dommer-Embede, burde have. Vi skulde da i Almindelighed ei alene faae bedre Justitsbetiente, men og bedre Mennesker, og Dumhed, og Ondskab og Bondehovmod, som saa ofte

tyran-

tyranniserer meenig Mand under Retfærdighedens Maske, skulde Tid efter anden forsvinde; thi det er Sandhed, de største Europæiske Fyrster fordre ikke den Tilbedelse af den ringeste Undersaat, som mangen en Velvitshed paastaaer af sine Medborgere, og neppe skulde de største theoretiske Jurister og Statskyndige halv saa godt forklare Statens dominium eminens, som slig en Krabat veed at praktisere det til sin egen Fordeel: Veed I ikke jeg er Øvrighed, det skal I — føle jeg er, pleiede en vis Tyran i en lille Kiøbstæd at sige, og Meningen deraf var da, efter hans Praxis, at de under hans Jurisdiktion sorterende, hørte ham til med Ære, Liv og Gods, saa han kunde giøre med dem hvad ham godt syntes. Men dette er da en lang Parenthese; vi vende tilbage til vor agtværdige Forfatter. Han ønsker da S. 17. at Dommersædet altid maatte beklædes af modne i Retskaffenhed og Forstand prøvede Mænd, at de kyndigste, de ædleste, de erfarneste og dydigste Mænd, som fandtes i Landet, maatte vælges til Dommere, og disse være lønnede saavel, at de aldrig af Trang kunde være udsatte for menneskelige Fristelser. Vi forene vore Ønsker med Forf., og ønske dette i Besynderlighed, i Hensigt til Underdommerne, som alt for almindelig have meget ringe Kaar. Lad vore Overdommere endog være Engle, saalænge de ei ere alvidende, saalænge vor Rettergang ved bestemte Formaliteter, skal have den Stadighed, der eene betrygger os for orientalsk Despotisme, saalænge vil det og i mangfoldige Tilfælde beroe paa den Vending Sagen haver faaet i første Instants. Der skal jo Vidnerne afhøres og protokolleres, der kommer det især an paa, om Dommeren er en ærlig

Mand

Mand. Der er Stokkemænd; ja — Stokkemændene, de ere Leiesvende, heel ofte staae de i vedkommende Justitsbetients Sold, det udgiør en Deel af deres Levebrød at sove paa Tinget, og forresten være den lille Øvrigheds underdanige Tienere; men Slutningen af alt dette bliver kortelig denne: ethvert Land, som vil have et nogenlunde fuldkommen Justitsvæsen, ikke blot i sin Lovbog, men og i Praxis, maae have indsigtsfulde Dommere og combinerte Retter, saa aldrig en Sags Instruction og Behandling dependerer af en enkelt Mand, maae give sine Justitsbetiente anstændige og tilstrækkelige Lønninger; og saa uden Naade anvise den utroe Justitsbetient, ved første forsætlige og beviislige Uretfærdighed, sit Levebrød i Skubkarren. Selv for Uagtsomhed maatte bødes med haarde Mulkter, og tredie Gang med Embeds Fortabelse, og da skulde man see Digterens Ord opfyldte: jamqve redit virgo redeunt saturnia regna.

Hvad Hr. Forf. S. 19 har sagt om vore Fængsler og S. 20 om Torturen, maae vist enhver Menneskeven give sit fuldkomneste Bifald. Recensenten har selv seet den Sørgelighed, at en 18 Aars Dreng, som var dømt for Tyverie, gik paa Krykker til Kagen, og blev mere fremslæbt, end han selv gik, men han havde just mistet sin Helbred i Fængslet; Følgerne af Arresten vare saaledes haardere end hans egentlige Straf; men Fængsel, før Dom er fældet, bør ikke være Straf, og det skulle, efter vor Lovgivnings Principer, heller ikke være det. At en Delinqvent ved Tampen eller Pidsken bliver tvunget til Bekiendelse, er vist nok saa bestemt Tortur, som Tortur nogensinde

sinde har været, og denne er endog i een Henseende værre, da den kan gaae i det uendelige. Recensenten har ellers god Grund til at troe, at dette Middel i vort Fædreland, naar det endnu bliver brugt, ikkun bruges for at opdage Medskyldige, hvor Hovedpersonen er overbeviist, og hvor alle indicia give den høieste Formodning om complices. Men selv i slige Tilfælde er det dog meget mueligt, man kan giøre Uret, og en Tilstaaelse, udbragt ved Tortur, kan aldrig, for sig selv betragtet, være bevisende. Saa angav den ulykkelige Poul Juul, da han før sin Henrettelse blev torqveret, adskillige Personer i Norge, som ildesindede mod Kongen. Han maatte digte dette, at Torturen kunde faae Ende, thi man erfarede siden, at han havde nævnet troe og ulastelige Mænd. Hvad ellers Hr. Forf. S. 19 har anført i de 4 Linier med større Skrift, ønskede Rec. ikke at have læst i disse herlige Blade. Hvorfor skulde dette efterskrives, som hiin første Skildrer søgte at udslette med Taarer? Man fristes til at blive vranten over A. at han paanøder Læseren Følelser, som uden at være gavnlige, ere i høieste Grad ubehagelige. Skade at dette Blad ikke blev omtrykt, som vi see det er skeet med nogle andre, og vi have stor Fristelse til at ansee dette heele Sted som en Trykfeil. Hr. Forf. ønsker ellers, at vor Lovforbedrings Kommission blev taget paa en anden Fod, end hidindtil skeet er; at Mændene, som sligt Arbeide blev befalet, fik deres Belønning først efter fuldbragt Arbeide, at Udkastet blev, før det fik Lovs Kraft, udgivet til Publikums Bedømmelse, og dette er vist og enhver tænkende Patriots Ønske. Prousens udødelige Friderich og hans Carmer har allerede viist Veien til

til denne i høieste Grad gavnlige Publicitet, og ønskeligt var det, om alle slige store Statsarbeider, bleve saaledes i Udkast bekiendtgiorde før deres Udførelse. Sandheden skulde da aldrig kunde skiule sig under vrange Forestillinger og eensidige Erklæringer, hvorved alt for ofte de underordnede Embedsmænd og andre føre deres Foresatte bag Lyset, hvorved altsaa Statens høiere Tienere nødes til at tage Feil. Har et Forslag først Lovgiverens Bifald, da staaer intet tilbage for Undersaatten uden at lyde og tie. Og gives der endskiønt siden Leilighed til at vise det feilende i et og andet Stykke, saa er dog Tingen ikke derved forandret.

Forf. gaaer nu S. 21. over til Betragtningen af Financevæsenet, og siger da: „Financevæsenet er for nærværende Tid den største Anstødssteen for Nationen, og den betydeligste „Gienstand for Regentens Omsorg. Af Virkningerne føle alle Undersaatter at Rigets Financestilling er meget svag, men dens indvortes „virkelige Beskaffenhed skiuler man, og hvorfor „dette hemmelighedsfulde Dække over en Sag, „som rører Folkets saavelsom Regentens Vel, „hvorfor ikke her, ligesom i andre oplyste Lande, „fremlægger Ministerium den hele Etat over Rigets Gield for Folket, tillige med de Udveie, „som tages for at afhielpe den?" Hr. Forf. anfører fremdeles, der er ingen Grund til at skiule disse Ting, da ingen dansk Minister kan have andre end gode redelige og patriotiske Hensigter, og de behøve ei at dølges.

Hr.

Hr. Forf. Hovedprinciper om Financevæsenets Bestyrelse og Forbedring, indbefattes ellers i disse tvende Sætninger. S. 23. Det var aldrig ved Penge denne rørlige Handelsstok, som giennem saa mange Hændelser kan forgaae, men ved en underholdt Vindskibelighed, Arbeidsomhed og Huusholdning, Stater og Mennesker blive lykkelige og rige. S. 37. For at danne og udvide den sande gavnlige Nationalhandel findes der kun een sikker og naturlig Vei, og denne er at afskaffe alle de Byrder som trykke Næringerne og at nedsætte Told og Consumption af alle Nødvendigheds Vare til den laveste Taxt. Enhver vil herudi være eenig med A., men Rummet nøder os til at henvise vore Læsere til Bogen selv, og der eftersee, hvorledes han udvikler disse Tanker.

Kun den Theorie, Hr. Forf. har fremsat, om Overdaadigheds Vare og deres Indskrænkning, kan Recensenten ikke saa ligefrem give sit Bifald. A. antager, at den ostindiske Handel har i Almindelighed været Landet høist skadelig, og antager, at der fra Aar til Aar er i Almindelighed forbrugt overhoved for en halv Million ostindiske Vare i Landet, hvorved man altsaa i 50 Aar skulde have tabt 25 Millioner, som disse Vare havde draget ud af Landet. Men lad os endog sætte, at vor Stat havde aarlig forbrugt for en halv Million ostindiske Vare, (og dette er dog alt for overdreven høit anslaaet, som Hr. Forf. ved nøiere Eftertanke vist vil finde) saa er det dog bedre, at vi hente disse Vare selv, hvorved vor Skibsfart, der for vor Stat som Sømagt er uundværlig, bliver udbredt og forøget, hvorved vi tillige kunne nyde Fordelene denne

Han-

Handel kan give, end at vi skulde give Slip paa alt dette, og kiøbe vor Thee af Hollændere og Engelskmænd; og mon man ikke ligefuldt drak Thee, om aldrig noget dansk asiatisk Kompagnie havde været til.

Det er bekiendt, at det asiatiske Kompagnie har, foruden det bekiendte Udbytte, 3 a 4 Gange fordoblet sin oprindelige Fond. Denne Handelsgreen var altsaa meget fordeelagtig; og havde skiønt Landet ikke den hele Fordeel, da en stor Deel af Interressenterne vare fremmede, saa var der dog altid Fordeel derved. Den bedste Skole for Søemænd i Fredstider ere jo de lange Reiser, og dannes de ikke i Fredstid, hvorfra skulde man da tage dem naar man behøvede dem? Men dette maae ogsaa tages i Betragtning naar der tales om den indiske Handel. Handelen til China kunde skaffe sikker Afsætning for vore Klædefabriker, naar de leverede gode Vare. Den bekiendte Fabrik i store Kongensgade leverede, medens den endnu var i Drift, aarlig for 10,000 Rigsdaler Klæde til den chinesiske Handel.

Hvad den egentlige ostindiske Handel angaaer, da er den først siden 1779 kommen ret i Gang; før denne Tid var den ei af saa stor Betydenhed; men den kan blive af Vigtighed for vore Fabrikater, f. E. det Norske Kobber og Jern, naar den føres paa den rette Maade. Det forstaaer sig selv, der maatte leveres Vare, som kunde passere for godt Kiøbmandsgods, og herved var det vel at eftertænke, hvorfor man stedse er nødt til at foretrække det Svenske Jern for det Norske. De Kattunvare man bringer hid

fra

fra Ostindien og forbruger her i Landet, er største Delen for Kattuntrykkerierne, altsaa for indenlandske Fabriker. I den seenere Tid ere de tynde Katunvare og Musselinerne blevne temmelig almindelige til Klæder; men hvilket er nu fordeelagtigere, enten at vore Fruentimmer klæde sig i Kattun eller i fransk Tafter? Nogen Luxus maae der stedse være; og naar nu denne falder paa Ting, hvorved tillige anden Nørelse frembringes, da maae denne ikke undertrykkes; da den ellers let kunde tage Vendinger, som vare meget skadelige.

Naar Hr. Forf. S. 17 er tilbøielig til at ansee vore Etablissements i de andre Verdensdeele for skadelige, da kunne vi heller ikke give denne Tanke Biefald. Fraliggende Kolonier, som levere Produkter, der ere Handelsartikler, ere altid af stor Nytte for Moderlandet. Hovedstaten, som sender de Europæiske Produkter didhen, og modtager Kolonie-Produkterne tilbage, vinder for sin Søemagt ved Skibsfartens Udbredelse, men vinder og ved Fragt, Kommission, Asseurance o. s. v. og skaffer sig sikker Afsætning for sine Natur- og Konst-Produkter, dem Kolonierne maae tage imod; og saaledes har det sig med vore Kolonier i Vestindien.

I Sammenhæng med det foregaaende kunde vi heller ikke være eenige med Hr. Forfatteren naar han S. 33 antager, det vilde være raadeligt og gavnligt at forbyde Brugen af Thee, Kaffe, chinesiske og ostindiske Tøier, fremmede Brændevine og visse Slags hede Viine. Brugen af Thee og Kaffe er bleven, som Hr.

Forf. selv tilstaaer, almindelig i Landet; men Erfarenhed har lært, at Forhøielse af Told og Konsumption kun føder Toldsvig, som ethvert Forbud i saa Fald er uden al Kraft. Hvad forsøgte ikke Preussens store Frederik for at afskaffe Kaffedrik, og mon han ikke forsøgte alt forgieves? Han, som seirede over det halve Europa, kunde ikke overvinde denne Vane hos sit Folk. Sverrig har giort lignende Forsøg, og har været ligesaa heldig. Isteden for at tænke paa at afskaffe Brugen af saadanne Ting, som dog ikke uden ved besynderlig sammenstødende Omstændigheder kunde afskaffes, ved det Nationens Lyst dertil af sig selv formindskes; man maae mere tænke paa, hvorledes Landet kan uden Skade taale og betale denne Luxus; og dertil baade kan og bør vi komme. Overhoved ere vi af den Formening, at Overdaadighed maae indskrænkes mere ved Exempler, og frivillige Foreeninger mellem Borgerne, end ved Love; som der og kunde gives Tilfælde, hvor en Forordning mod Overdaadighed blev ligesaa skadelig og ødelæggende, som Overdaadigheden selv.

Hvad ellers Hr. Forf. i det heele har anført mod den i Rigerne herskende Overdaadighed, er godt og stærkt og vel sagt, som Formaninger af Sædelæreren til sine Medmennesker; men som bestemte Vink, Statsmanden og Lovgiveren burde følge i at sætte Grendser for Luxus kunde vi ikke ligeledes ansee disse Principer i den Sammenhæng de staae; og her er meget, som nøiagtigere maatte bestemmes, end det efter A. Hensigt er skeet, eller kunde skee i dette Udkast.

Som vi altsaa i visse Deele ere af ulige Tanker med A. om Overdaadighedens Indskrænkning og Følgerne deraf for Staten, saa ere vi paa det fuldkomneste eenige med ham, naar han S. 36. o. f. angiver National-Industriens Ophielpning, som et Hovedmiddel til at ophielpe Landet og forbedre Financerne; og hvad Hr. Forf. da om vor Jorddyrkning og Fabrikvæsen i Sammenhæng med vort Financesystem har sagt, er aldeles ypperligt, og fortiener at læses og veyes. Men Rummet forbyder os heraf at give noget Udtog: kun et Par merkelige Steder vil vi hidsætte. S. 48. „At ville realisere den „slette Mynt i et Land, som handler med Under„balanse, det er et Bovespil, hvorved enhver „Regiering, som vil forsøge det, lettelig kan spille „Bankerot. Derimod, naar efter en forbereden„de Huusholdning, Vinskibelighed og Sparsom„melighed, Landet har vundet Lige- om ikke Over„vægt i sin Handel, saa bliver den letteste Reali„sationsmaade den, at opbrænde alle Bankosed„ler (alle ville dog Hr. Forf. neppe have brændt) „og ved denne prægtige Lystild forkynde Natio„nen, at vi ikke behøve Papirpenge, siden vi have „udveie til at faae Sølv og Guld i Landet. „Falske og elendige blive alle Projektmagernes „Planer, at realisere Bankosedler, saalænge vor „oekonomiske Forfatning er saa ussel. Under „andre Stempler at skabe nye Mynt, og give „denne friskere Fødder for at løbe ud af Landet, „dette er ikke at hielpe Nationen og Regenten og „Financerne, dette er at bedrage dem alle.

(Fortsættelsen følger.)

Calli-

5. *Callisens* Principia Systematis Chirurgiæ &c.

(fortsat.)

Endnu maae Rec. erindre, at han ikke havde sat paa Titelen in usum privatum. Thi derunder kan dog neppe andet forstaaes, end at Bogen skal tiene til Veiledning for den unge Praktikus. Men er den tienlig dertil, saa er den for stor til usum publicum, neml. til Forelæsninger. Til begge Dele kan saadant et Verk ikke nytte tilgavns. Dog er dette nærværende vist i mange Poster bedre skikket til en praktisk Haandbog, end til at holde Forelæsninger over.

Dernæst er det ikke Brug i noget System, at man har flere end eet fortløbende Tal af Klasser. Et System deles ikke i Partes, og disse i Classes, men ligefrem i Klasser; med mindre man har, som Linneus, alle tre uendelig store Naturriger for sig.

Efter Fortalen følger det kortfattede Indhold af alle §. Saa fuldstændigt dette end er, saa meget vilde vi dog ønske, at A. tilføiede det andet Bind et alphabetisk Register over det Hele. Da nu ogsaa §§ Mængde er saa stor, burde nok de romerske Tal bleven bortladte, da de fylde megen Plads og man let kan tage Feil i dem. Øinene lide ganske artigt ved at læse og tælle DCCCCLXXXVIII i det fine Skrift.

Førend vi nu indlade os i at udtegne det mangfoldige Gode, ja Ypperlige, som dette Mester-

sterverk indeholder, maae vi oprigtig tilstaae, at de §§ som A. allene har omarbeidet, ikke ere bedre end de allerede vare forhen. De havde en kiernefuldere, en langt mere aphoristisk Korthed end de nu have: man finder flere Ord, men ikke mange flere Ting. Vi ville allene tage nogle af de første §§. til Exempel.

§. 1. Chirurgia est illa Medicinæ practicæ pars quæ morborum corporis humani curationes externas comprehendit.

§. 1. Chirurgia — — curationes externas atque difformitatum ablationes comprehendit.

I den første Udgave giorde A. retteligen en egen Klasse af Morbis a præternaturali conformatione: der ansaaes Dannelsesfeilene allene som Grunde og Aarsager til Sygdomme; her sættes de ved Siden af Sygdommene: her distingueres imellem morbi curatio og difformitatis ablatio. Sielden, yderlig sielden, befatter en Læge sig med en Dannelsesfeils Bortrydning, med mindre det skeer for at bortrydde en Sygdom, som den er Aarsag til. Alle de conformationes præternaturalis, som i første Udgave vare anførte, i det mindste Stær, Steen, Imperforationer, Anchyloser og Coalitioner ere jo forbundne med, og føre Navn af, Sygdomme. Altsaa er difformitatis ablatio 9 gange af 10, ja 99 gange af 100, morbi curatio. Men lad være at Forskiellen var vigtig nok, saa skulde Bogens Hovedinddeling været denne. Cl. 1. Morborum curationes externæ, Cl. 2. Difformitatum ablationes; altsaa en langt anden end her nu findes.

§. 2.

§. 2. Omnis Autem curatio externa vel nuda manu, vel instrumentis, vel remediis corpori externe applicatis efficitur.

Atter ikke et Ord mere eller mindre end det hørte til Sagen. Denne blotte Haand eller Haanden allene sigter fornemmelig til Fødselshielpen.

§. 2. Omnis — — remediis, plerumque omnibus his simul junctis, ad corpus externe applicatis perficitur, haud neglectis tamen medicamentis internis, victu & regimine, commodis. Unde patet omnes Medicinæ partes adeo arcte inter se nexas esse, ut nec una reliquas secludat penitus, nec a reliquis destituta vincere morbos valeat.

At oftest baade den blotte Haand, Instrumenter og Lægedomsmidler bruges tillige, er neppe rigtigt. Hvem som siger, at et Tilfælde kureres nuda manu, den siger *sine* instrumentis vel remediis, ved Haanden allene. Hvad er det nu for en Sygdom, som kureres ved Haanden allene, tilligemed Instrumenter og Lægemidler paa eengang? — At indvortes Lægemidler ikke maae forsømmes ved en udvortes Kur, hører neppe til dennes Definition. Desuden kunne mangfoldige udvortes Kurer være de indvortes Midler ganske foruden. Victus indbefattes under Regimen.

De anførte Hovedklasser af chirurgisk Hielp kunde ogsaa Corporis vel partis situs bleven tilføiet. At det Leie og den Stilling, som udfor-
dres

dres ved Blodstyrtninger, Brok o. s. v., og som undertiden allene er tilstrækkeligt til at læge eller forkomme sligt Tilfælde, skulde henføres til Leveordenen, kan vel ikke forlanges. Imellem de Ord Medicinæ partes er udeladt practicæ; thi de theoretiske have intet med Sygdommenes Behandling at bestille.

§. 3. Chirurgia adeoque *supponit* exactam corporis humani sani & ægroti, ejusque ut & mentis virium cognitionem, omnesque disciplinas, quæ hanc illustrant, confirmant, probant, nec non indolem & naturam remediorum scientificeque edoctam, & rei instrumentariæ, apparatus deligationis encheiresiumque notitiam justam.

I denne nye §. siger A. at Chirurgien forudsætter en tilbørlig Kundskab om Instrumenter, Forbindelses-Anstalter og Haandens Brug. Men alt dette forudsætter den ikke: det lærer den, som og i dette herlige Verk skeer.

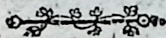
§. 13 finde vi Causam morborum proximam, den som dog en Chirurgus ligesaavel som en Medikus bør udgranske, udeladt.

(Fortsættes.)

Antikritik.

Hr. Slettings Forsvar skal indrykkes, skiønt det er bygget paa den falske Grund, at Udgiveren af disse Blade er hans Recensent.

Tode.

Kritik og Antikritik.

No. 30.

den 12 Aug. 1788.

Kritik.

Folkets Røst o. s. v.

(Fortsættelse.)

Herr Forfatteren har ellers om Fabrikvæsenet det i vore Tanker eeneste sande Princip, og dette bestaaer kortelig deri: man bør have flere smaa Fabriker, gode Vare, og sørge for vis Afsætning. S. 41 o. f. og vist nok have saa mange af vore Fabrikanlæg gaaet Krebsgang, blot fordi man begyndte for stort. Ved store Fabriker maa enten meget gaae til Spilde eller og Fabrikanten maa være en overordentlig driftig Mand, selv eie Fabriken, og vide at Tab og Skade er i den egentligste Forstand hans eget. Den der har faaet store Forskudder af Regieringen, tager sig det almindelig ikke saa nær, har gierne intet at tabe af sit eget, og der opfyldes det gamle Ordsprog: læt kom det, og læt gik det. Hr. Forf. troer, at Forskudder i visse Tilfælde, og under bestemte Betingelser kunde være nødvendige og gavnlige, og vi ere deri eenige med ham; men vi troe tillige, at intet Fabrikat bør fremhielpes ved Forskud, som uden Forskud kan fremhielpe sig selv. Saa kiender Recensenten 3de Brødre Syn=

Syndenfields i Norge, som allerede for flere Aar siden giorde gode Metalknapper, der vare behagelige for meenig Mand, og bleve saa meget stærkere søgte, som de baade vare smukkere end de fremmede, og Bonden fik sit Navn net stukket paa disse Knapper, og Prisen var meget billig. Disse Folk manglede hverken Materialier eller Afsætning; de have, som Recensenten har hørt, i den seenere Tid bragt det videre i denne Konst: og da de kunne bestaae ved sig selv ved det forrige Bondearbeide, saa maae de og kunde det ved det fuldkomnere, da de ellers ikke gave sig af dermed. Men hvad om nogen nu vilde foreslaae, at denne lille Knappefabrik skulde udvides til et stort Anlæg, en Snees Tusind Rixdaler sqvattes hen til dette Knapmageries Fremme. Sandelig, det blev da i høieste Grad problematisk — maaskee og ikke saa ganske problematisk — om Projektmageren saae mest paa sin egen eller paa Landets Fordeel. Det er dog saa artigt, at have en Snees Tusind Rixdaler at grisle med; og der er intet Fogderie saa ringe, det er jo et Hengende værd, siger Vedel i hans Oversættelse af Saxo.

Ved det Hr. Forfatteren taler om vort Fabrikvæsen, berører han og S. 43 Spørsmaalet om en national Klædedragt; og bemerker da, at dersom det udmerkende ved slig en Dragt skulde bestaae i Klædernes Form og Tilsnit, da var dette kun at giøre Tingen latterlig. Naar det derimod blev befalet, at ingen maatte klæde sig i andre Tøier end i dem, som vare tilvirkede i Landet, og en National-Uniform blev indrettet for alle Stænder, da var Hensigten opnaaet. Vi troe endog Hensigten vilde fuldkommen opnaaes, naar blot alle

Kon=

Kongelige civile Embedsmænd fik en bestemt Uniform, som de skulde og ingen anden maatte bære; og vi troe endog det vilde have sine meget skadelige Følger, om man gik videre i at giøre besynderligere Bestemmelser; allermindst maatte man tænke paa ved Dragten, at giøre Forskiel paa Borgerne efter deres forskiellige Næringsveie.

Hr. Forf. afhandler nu fra S. 49 til Enden de besynderlige Ønske Norge særskilt for sig kan have at andrage for Tronen; og hvad han da der, om den frie Kornhandel ønsker, har Monarken allerede forekommet, til sand Held og Glæde for vor hele Stat. Naar A. fremdeles taler om de Hindringer, som standse Agerbruget i Norge, og da foreslaaer Agerdyrknings-Skoler, hvori Bønderdrenge kunde underviises om det rette Jordebrug, da troer Recensenten en slig Indretning vilde langtfra ikke skaffe den intendeerte Nytte, og Preussens store Frederik tænkde nok ikke saa uret i dette Stykke, da han ingen Ven var af den Slags Underviisning. Exempler og Omgang ville uden Tvivl i dette Tilfælde udrette meget; og da er det bekiendt nok, at mange, saavel geistlige som civile og militære Embedsmænd i Norge, have givet Almuen saare lysende Exempler og Anledninger til Agerbrugets Forbedring. S. 54, n. 3 og S. 55 er A. uden Tvivl uretfærdig mod den norske Bonde: Recensenten i det mindste tordè, efter det han kiender til den norske Landalmue, ikke beskylde Mængden for Liderlighed og slet Huusholdning; men allermindst kan Regieringen blande sig i privat Mands indvortes Oekonomie. Dette var aldeles at give de mindre og større Embedsmænd Hals og Haand

over

over meenig Mand. Recensenten begriber fuld vel, at den værdige A. ikke vilde have Tingen paa den Maade; men den vilde ufeilbarlig tage den Gang, og i faae Decennia vilde vi have oekonomiske Inqvisitions-Tribunaler tiefold frygteligere end hine, der stege Kiettere.

Naar A. taler om det norske Skovvæsen, da hører man den varme Patriot og den Sagkyndige Mand. Jordbruget, siger han, blant andet, bør ophielpes, men aldrig paa Skovenes Bekostning: Norges Skiebne beroer paa Skovene; og dette er evig faste Sandheder; men lige saa sandt som sørgeligt er det, at Skovene mishandles, og at intet er vigtigere for Norge end en nøie Opsigt over Skovoekonomien, den vi dog meget ønske maatte begyndes og udføres til større Gavn for Landet end hine forrige Forstindretninger, som ikkun vare til Udgift uden Nytte. Den Kongsbergske Skovoekonomie er berømmelig bekiendt, og herfra kunde man med Vished vente duelige Forstbetiente, der kunde foretage en almindelig Skovbefaring, den A. ønsker, og om hvis saavel Nødvendighed som Gavnlighed Recensenten har den fuldkomneste Overbeviisning. Især maatte da bestemmes hvad Forhold Skovarnalet ikke allene nu haver, men og for Fremtiden bør have til Agerlandet, saa Efterkommerne bleve betryggede for de skrækkelige Følger Skovenes ufornuftige Oprydning, om den ei bliver standset, ufeilbarlig vil bringe over dem. Synderligt er det ellers, at naar man taler om den Norske Trælast og de Norske Skove, er man almindelig vant til at tænke sig det syndenfieldske Norge; og ved at giennemgaae de om det Norske

Skov-

Skovvæsen udgangne Forordninger vil man finde, at de alle have seet paa de syndenfieldske Skove, og fast ikke tænkt paa, at ogsaa nordenfields ere Skovene af stor Vigtighed. Saa driver Trondhiems Stift en vigtig Bordhandel, især paa Irland; gid den kun ikke var overdreven; og Recensenten tør frit ud sige den har været det. Nordlandene begræder sine ødelagde Skove, men derfor voxe de ikke op igien, og saa vil det hele Norge ufeilbarlig komme til at begræde sine Skoves Ruin, dersom der ikke endnu, medens der dog er Udsigt til Frelse, raades Bod paa dette Onde.

At Regieringen kunde veiledes til Norges klogeste Administration, foreslaaer Hr. Forfatt. S. 58, en Berednings-Kommission af de meest oplyste og erfarne indfødte Norske Mænd af alle Stænder, som skulde indgive Forslag om Forbedringer i de forskiellige Hovedstykker af Norges Oekonomie. Paa denne Maade, heder det fremdeles, og ikke ved Danske Collegier og Embedsmænd, skulde Regieringen indhente de tilforladeligste Kundskaber om Landets Tilstand. Vi ere eenige med A. i Hovedideen, og troe, at en saadan Commission skulde have stor Gavnlighed, naar ethvert Medlem af Commissionen var Arbeidet fuldvoxen, naar det Heele ikke blev regieret af et Par enkelte Medlemmer, hvis Meninger de andre, som saa ofte skeer, blindt henfulgte, og naar disse Commissarier, enhver for sig, vare ærlige nok til at kunde og ville glemme deres egen Fordeel, sætte sig over alle private Forbindelser og Hensigter, og eene og allene see paa Landets Bedste. Men naar A. fremdeles fordrer,

drer, disse Mænd skulde være idel indfødte Norske Mænd, og erklærer at Regieringen ikke kan vente tilforladelige Efterretninger om Norge af den dansk fødte Embedsmand, som maatte sættes did, da kiende vi ikke mere den tænkende Forfatter, den Philosoph vi hidindtil have seet i disse Blade, og ere nær ved at kaste Pennen bort. Manden, født paa de danske Sletter, skulde forsat som Embedsmand til Norge, ei være, ei have været, ei kunde være tænkende, kyndig, ærlig, billig, uegennyttig, driftig Mand? Hr. Forf. har vist ikke eftertænkt de naturlige Slutninger, som flyde af denne angivne Fordring, og vi holde os overbeviiste om, han ved koldt Overlæg selv vil misbillige denne Tanke. Ja onde, lade, egennyttige, tyranniske Mennesker fødes i alle Lande, og hvorfor skulde da Dannemark være frie for dette Utøi? Men det er Sandhed, ingen, som kiender Norge, vil vove at negte det: Norge har ofte havt Aarsag til at være misfornøiet med dansk fødte Embedsmænd, som have været uduelige, egennyttige og onde; men mon nogensinde den dansk fødte Embedsmand har vovet de Skrit mod Lov og Ret og Billighed, som indfødte Normænd i lige Tilfælde have vovet? Norges største Tyranner have stedse været dets egne Børn, og naar man i Norge har hylet over een Dansk, ofte hylet med Uret, har man tiet og taalet de samme og langt værre Fornærmelser af ti og ti gange ti Normænd; men dette vil man ikke høre. Brødre ere vi, og Brødre skulle vi være, vi danske og norske Folk; vi skulle leve med hinanden og blant hinanden, og virke med fælles Kraft til fælles Vel; gierne seer dansk Mand Normanden, som sin Medarbeider, som sin Foresatte, og altid

annam

annammes han med Glæde; er han skiønt svag, han annammes dog broderligen; men Velvilligheden mellem de tvende Brødrefolk bør jo være reciproqve. Aldrig lyde derfor Stemmen fra vore kiere Fielde til Haan for den danske Broder; men fordrer Norge Dannemarks kiekkeste, ædleste, uegennyttigste, driftigste og kyndigste Sønner til Embedsmænd, naar Monarken byder dansk født Mand at gaae did som Statens Tiener: villig er da enhver Patriot til at billige en saadan Fordring; der er kun een Stemme blant alle tænkende danske Mænd om denne Sag; vi ville have Normænd til Dannemark og kraftige danske Mænd til Norge, og aldrig skal da Regieringen kunde savne de fornødne Oplysninger eller Landet den Opmerksomhed det har Ret til at fordre.

Herr Forfatteren ønsker fremdeles for Norge en Laane-Descont Kasse og et Universitet S. 39. o. f. Ikke forlange vi, siger han, en Banqve, som skal skabe nye Mynt, der var ligesaa skadelig her som anden Steds; men kun en Banco-Kasserer med 5 à 6 Tønder Guld i danske Sedler, for dermed at deskontere Vexler og at laane paa rørlige Hypotheker. Da Hr. Forfat. ikkun med faae Ord har udtrykt dette Ønske, og ikke omstændelig forklaret, hvorledes han troet en slig Indretning til Landets sande Gavn og Kassens Sikkerhed best kunde og burde bestemmes, saa kan Recensenten herom heller ikke videre udlade sig. Vi forstaae ellers ikke ret, om A. vil have den foreslagne Indretning indskrænket blot til Vexler trukne paa indenlandske; thi ikkun dem kunde en slig Kasse diskontere. Skulde Indretningen derimod,

imod, som vi formode, tiene til at skaffe Trassenten de fornødne Penge ved at udbetale de Vexler, som vare trukne paa Fremmede; saa maatte den kiøbe disse til den i ethvert Tidspunkt gangbare Cours; da det vilde give alt for stor Vitløstighed at laane paa slige Vexler, og siden beregne Kassens eller Trassentens ydermere Indtægt eller Udgift efter den virkelige Cours, hvortil Vexlen blev betalt. At en slig Bank-Kasse, som stedse kiøbte de gode Papirer paa forbenævnte Maade, var gavnlig, ere vi aldeles overbeviiste om: men vi troe tillige, at hvert Stifts Hovedstæd maatte have slig en Kasse, og en saadan Indretning skulde uden Tvivl beqvemmelig kunde forbindes med Stiftamtskriver-Kontoiret i ethvert Stift.

Alt Laan paa rørlige Hypotheker, naar disse ere Handels-Artikler, er i høieste Grad betænkeligt; har man til Hensigt med sligt et Laan, at forøge Produktionen, og har Kassen Vished om, at denne Hensigt opnaaes, da er Laanet til sandt Gavn for Landet. Men vil man ved slige Laan optvinge Vare-Priserne for de Fremmede, da har Sverrigs Exempel lært os, at intet kan være skadeligere for Landet. Det er ikke uden Exempel, at slige Laan ere giorte paa Jern o. s. v. og Jernet da givet til Hypothek. Pengene skulde naturligviis betales inden Jernet maatte udskibes; men Forfaldstiden kom, Jernet skulde udskibes, Debitor havde ingen Penge, og Udskibningen maatte udsættes, og var dette Laan nu ikke til større Skade for Landet og Debitor, end det havde været ham til Gavn? og saaledes kan meget være at erindre og bestemme ved slige Laanebanker, naar de skal blive gavnlige, i det mindste uska-

uskadelige for Landet; og derom havde vi nok ønsket at see Herr Forfatt. Mening omstændeligere fremsat.

Herr Forfatt. taler kun kort om et Norsk Universitets Indretning, og da det er nu bleven Mode, at lade haant om Kiøbenhavns Universitetet, og forestille Tingen, som der aldrig er lært og aldrig kan læres noget, saa var det os ikke Nyt, at læse det Udfald A. S. 61. giør paa denne Stiftelse, skiønt vi havde ventet mere Grundighed og mindre Deklamation i Anledning af en saa vigtig Sag, end vi finde hos A. Recensenten erklærer paa det høitideligste, og er competent til at giøre denne Erklæring, han har desværre havt Leilighed til at kiende mange gode Hoveder, som ere blevne saa godt som tabte for deres Bestemmelse i Kiøbenhavn; men han veed tillige, at de allerfleste have ei allene bragt Anlæg til Ladhed og Laster, men endog Smag og Øvelse deri, ned med sig fra deres Hiem til Universitetet, da derimod de, som i Sandhed have været dydige og arbeidsomme hiemme, have almindelig vedligeholdt deres gode Caracteer, og Undtagelserne fra denne Erfaring ere overordentlig sieldne.

Imidlertid vil Recensenten hermed ikke have sagt, at Videnskaberne ei skulde have sin særegne Helligdom i Norge. Recensenten har ei allene det varme Ønske, at Videnskaberne maae blomstre i Norge, men har endog den faste Overbeviisning, at Norge kan og bør blive stort og navnkundigt blant Europas Folk, ved udmerket Fremgang i Videnskaberne. Recensenten føler, at just Videnskabers Manden i Norge har Kald

til

til at gaae frem til Udødelighed frem for mange andre Staters Lærde. Men herom mere i Anledning af et andet Skrift. Kun det kunne vi ikke tykkes vel om, at man vil overdrive Sagen; og derved bliver desuden intet vundet. Videnskaberne kan i Norge danne herlige Mænd, og frembringe de meest velgiorende Virkninger for Staten, men deraf følger dog ikke, at Kiøbenhavn og dens Universitet er en Røverkule.

At for Resten en Forfatter der med Ting og Tanker saa stærk beskieftiger sine Læsere, som vor A. virkelig giør, hvis Foredrag i det Hele er skiønt og kraftig, hist og her ikke saa nøie har agtet paa det mechaniske i Sproget, overseer man saa meget lættere, som man af det heele seer, det er Patriotisme og ikke Skrivesyge der harført hans Pen.

LXXXI.

Maanedskriftet Minerva for Martii Maaned 1788.

(10 Ark.)

Den første og største Deel af dette Stykke fylder en Afhandling af 143 Sider af Hr. Etatsraad Zoega, under Titel: Noget til Oplysning om Myntvæsenet i Almindelighed og den danske Myntfods Oprindelse og Beskaffenhed. Derefter følger Hymens Fakkel, en Romance af Weyer. A. taler her om et Digt, som er bleven indrykket i Minerva Aaret tilforn, af hvilket vi have

have læst det bedste i Belustig. des Verstandes u. Witzes. — Den Dødes Igienkomst, efter en gammel Kiempevise, af Rahbek. — Spurren og Strudsen, af P. M. Trøiel. — Trende Viser i en Forsamling af Odenseiske Studenter. Disse og de to foregaaende Stykker ere meget smukke. Gid Hr. Rahbek vilde give os flere omarbeidede Kiempeviser!

Callisens Principia Systematis Chirurgiæ &c.

(fortsat.)

§. 14 staae Lemmerne af tre forskiellige Inddelinger under een, neml. a) Symptomata causarum, b, morbi, c) symptomatum, d) necessaria & constantia, e) contingentia & temporaria. Symptomerne deles i Henseende til deres Oprindelse i Symptomata morbi ipsius, causæ morbi og symptomatis morbi: i Henseende til deres Nødvendighed til Sygdommens Character i necessaria (characteristica, pathognomonica, essentialia,) og contingentia (accidentalia;) i Henseende til den Tid de vare, i constantia (permanentia) og temporaria.

§. 16 savnes vis naturæ assimilans.

§. 17 staaer sive for vel, hvorved al Disjunction falder bort, og modsatte Ting, perfecta og imperfecta, radicalis og palliativa (curatio) giøres til eet.

§. 19

§. 19 siger A. meget rigtigt, at Sygdommenes Aarsager findes enten i de faste eller de flydende Deele; men hvad den tilføiede Grund, quum corpus humanum, si materiem contrectabilem spectes, in sicco & humido exquisite mixtis constet, angaaer, saa begribes den ikke lettelig.

§. 21 og 22 er en liden Vildfarelse bleven staaende, nemlig at alteratio humorum ikke ved noget udvortes Lægemiddel kan tilveiebringes. Men i sig selv høre dog Derivantia og Revellentia med til Alterantia: thi denne store Klasse indbefatter alt hvad som virker paa Væskerne, uden at udkaste dem; alt hvad som forbedrer deres Uddeling og Bevægelse, regnes ligesaa didhen, som alt det der forbedrer deres Blanding, Consistents o. s. v.

Ved de faste Deles almindelige Sygdomme finde vi og endnu den Feil, at der allene tales om Svækkelse og Slaphed, og derefter om Stramhed; men om naturstridig Sensibilitæt og Irritabilitær, disse Nerve- og Muskel- ja Livskrafts-Sygdomme, som forekomme uendelig mere end hine Afvigelser, og aldeles ikke bør ligeagtes med Slaphed eller Svækkelse, taler A. intet. Han siger allene: Notandum itidem heic, nunquam dari simplices istiusmodi morbos partium solidarum (simplicium skulde staaet herved) qua talium, quin potius facultates solidi vivi, irritatio (irritabilitas) sensibilitas mox inde turbentur varieque afficiantur: quare medela chirurgica huic malo opponenda juxta hanc complicationem nunquam non adornetur necesse est. Men hvorledes dette sidste bør skee, det staaer her ikke,

og

og det burde dog ikke savnes i en Bog in usum privatum for unge Læger. Den der allerede kan veilede sig selv i denne Post, behøver ikke Bogen.

Disse Exempler kunne være nok til at vise, at denne nye Udgave af en saare god og opperlig Bog ikke er bedre end den første, for saavidt det beholdtes Omarbeidning angaaer; og at dens større Værd beroer allene paa de nye Artikler, som den er forøget med.

Vi ville nu vise hvilken Rigdom af nyttige Kundskaber dette Verk indeholder, og udmærke med andet Skrift alle de nye vigtige Artikler, A. har indrykket.

Indledning. Om Chirurgien, chirurgiske Midler, Operationer, Sygdomme, Skabningsfeil o. s. v.

Deel I. Almindelige Sygdomme. Kl. 1. De faste Deles alm. S. Orden 1. Svækkelse og for megen Slaphed. Begges Forskiel, Aarsager o. s. v. Dernæst Hovedmidlerne: Friction, Compression, koldt Vand. Disse Artikler ere meget fuldstændige.

For at vise, hvor nøie Hr. Justitsraadens Mening om det kolde Bads Brug stemmer overeens med hvad Rec. i sin Sundhedstidende og Hygæa har skrevet, saa og for at give en Prøve paa A. Skrivemaade, indrykkes her §. 79 og 80.

„Med rette holde vi det langsomme eller 30
alt for længe vedvarende kolde Baden for usikkert, da sligt langt mere avler Svækkelse og Slaphed, og

og giver Anledning til Vædskernes Samling i de indvortes Dele, til Forstoppelser, Nervesygdomme og mangfoldigt andet ondt. — I Almindelighed undholde man sig af denne kraftige Lægedom, saalænge man er i en stærk Uddunstning, den som næsten aldrig ustraffet forstyrres; naar een af de indvortes Dele har megen Skade; og naar man har for meget Blod, eller dette er tilbøieligt til en voldsom Drift til eet eller andet Sted. Desuden byder Klogskab, naar man ikke vil lade et alt for bevægeligt Nervesystem skal geraade i Oprør, at meget følsomme, frygtagtige Personer gaae langsomt og skridtviis frem, førend de komme til det iiskolde Vand. Det er bedst at begynde med det maadelig kolde Bad (omtrent af 50 Fahrenheitske Graders Varme) og at forvare Legemet imod det kolde Vands alt for heftige Indtryk formedelst et uldent Overtræk."

Man finder her og talt om de Schmuckerske kolde Omslag; men om de i Tydskland bekiendte Schlackenbade, om de endnu mere udraabte Jordbade, og om de Viinbade som f. E. bruges hos svage nyfødte Børn kunde her og bleven meldt

Elektricitæt, Magnetismus, Musik. Hvorfor ikke ogsaa om Ridning og flere Legemsbevægelser? — Ved Elektricitæten henviser A. til Cavallo; hvorfor ikke ogsaa til Bertholon og Barnefeld?

A. roser Electricitæten mangfoldigen, og holder den korte Spadsering med Naalen, som kun maae vare 3 til 10 Minuter, og uddrage 10 til 20 Gniste, een eller to gange om Dagen, med rette for bedst, den langvarige derimod, som giver stærke Stød, for usikker. Han raader og med største Grund overalt ikke at giøre for meget af

dette

dette Middel, med mindre Patienten har liden Sensibilitæt og Irritabilitæt. — Den animalske Magnetismus forkastes, som billigt er. — At A. regner Musiken til de chirurgiske Hielpemidler, derimod protesterer Rec. høiligen. Til de chirurgiske Instrumenter høre kun de, som vise deres Virkning udvortes paa Legemet; men de som virke igiennem Luften og Sandserne paa Siælen, høre Medicinen til. Nei saadan en ædel Klasse af Lægemidler, som en Zielkes Fløite, en Lems Violine, en Kirchhofs Harpe, en Barts Hautbois o. s. v. bør Medicinerne aldrig lade tage fra deres Materia medica. Derimod maae Chirurgien gierne gaae til lige Deling i den kiære blide Soel, for saavidt man mener at det skal være got i den sorte Stær, at man lader dens stærkeste Lys paa eengang falde ind i Dinene.

O. 2. For megen Stramhed. Og her om Smørelse, Badning, Cataplasma, lunket og Dampebad.

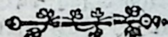
Kl. 2. De flydende Deles Sygdomme. O. 1. Vædskernes naturstridige Quantitæt. Først, for stor en Mængde Blod, Plethora. Midlerne derimod. Aareladelse meget fuldstændigere end forhen, (da 5, nu 28 §.)

Eet og andet ville vi dog anføre til de Læseres Nytte, som ikke ere Læger. — Den som er 66
bange, svag og alt for sensibel, bør ved en Aareladelse blive liggende: saa og naar man vil tage meget Blod uden at Patienten skal besvime. — 70
At man aarelader i Albuens Bøining, er mere en Vane, end at det skeer for større Sikkerheds Skyld.

Skyld. Den saakaldte Hovedaare, (som løber
øverst paa Armen, er ikke altid uden Fare, da
undertiden en Nerve løber tæt ved, ja omkring
den. Hos fede Folk, som have utydelige Aarer,
kan man tage den beqvemeste man finder paa For-
armen, ligegot hvor. Et uregierligt Barns Arm
bindes til en voxen Persons Forarm, naar man
87 med Sikkerhed vil aabne en Aare. — Til de Mid-
ler, som forekomme og standse en Besvimmelse
efter Blodtapning hører og det forhen omtalte
horizontale Leie. (Der have vi et Exempel at
Situs hører til de udvortes Kurer.)

Nu om de Tilfælde, som af ulykkelig Aarel. kunne flyde, Ecchymosis, beskadet Arterie, Lymphaare, Nerve, Sene, Beenhinde, Venens inderste Hinde, saa og Phlegmone, Abscess, Indførsel af fremmed Skarphed, tilbageblevet Stykke af Aareladsjernet; Besvimelse. — Arteriotomie; Kopsætning; Igelsætning; Flueplaster; Kielderhalsbark; rødgiørende Midler; Fontanell; Trækkesnoer; Nysemiddel; Spyttemiddel; Sugninger; Klysteer; Stikpille; Indsprøitning. Endeel andre, som i den første Udgave vare anførte, har A. retteligen sparet til vedkommende særdeles Svagheder. Ved Skarificationen tales ikke om dens Nytte i Phlegmone efter Brambilla's Maade.

(Fortsættes.)

Kritik og Antikritik.

No. 31.

den 19 Aug. 1788.

Kritik.

LXXII.

Biedrag til Bibel-Kundskab, ved oplysende Anmerkninger over vigtige og vanskelige Steder i den hellige Skrift, samlet af Otho Fabricius, Præst til det Kongelige Vaysenhuus i Kiøbenhavn, Medlem i det Kongelige Videnskabers Selskab i Kiøbenhavn, og Æres-Medlem i det Naturforskende Selskab i Berlin. 2det Binds, 2det Hefte.

Kiobenhavn 1787. 747 S. 8.

Uden i høi Grad at fornerme Sandheden kunne vi ikke negte nærværende Arbeide det berømmelige Vidnesbyrd, at det røber en Forfatter, der med grundige Indsigter, fortroelig Bekiendtskab med de bedste Kilder og Hielpemidler til den hellige Skrifts Forklaring, forbinder sunde Exegetiske Principer; som han og har arbeidet baade med Flid og Held. Dette er nu vel ikke andet end hvad Publikum forhen har vidst om Manden; imidlertid troe vi, at vi skylde Forfatterens

For-

Fortienester at sige dette ved denne Leilighed. Herr Forfatt. Forklaringer over de anførte Steder af det gamle Testamente finde vi i det Heele Grund til at billige. Ved de andre Skriftsteders Forklaring ville vi hidsætte een og anden Bemerkning, til Beviis paa den Opmerksomhed med hvilken vi have giennemgaaet Arbeidet.

S. 423. Ved det bekiendte Sted 1 Corinth. 15, 29. var vel endnu at eftertænke den Forklaring Theodoret giver Tom. III. p. 275. Edit. Halens. ὁ βαπτιζομενος φησι (sc. ὁ αποςολος) τω δεσποτη συνθάπτεται ινα τoυ θανατου κοινωνήσας και της αναςασεως γενηται κοινωνος. ἐι δε νεκρόν ἐςι το σῶμα, και ὀυκ ανιςαται, τι δήποτε και βαπτιζεται. Den som døbes bliver ved Daaben begraven med Herren, (det, at det hele Legeme blev i den første christen Kirke neddyppet i Vandet, skulde betegne, at den døbte i Daaben blev ligesom begraven med Christo) at han, ligesom han derved var deelagtiggiort i Christi Død, ogsaa skulde have Deel i hans Opstandelse. Men bliver nu Legemet stedse dødt og staaer ikke op, til hvad Gavn døbes det da? Antager man at det 29 v. er nøie forenet med det 20de, at altsaa v. 21-28 udgiøre en Parenthese, som vi ellers ere vante til at finde i Pauli Breve, da giver dette Theodorets Forklaring end ydermere Styrke. S. 433. Det første Membrum af Rom. 13 v. 21. synes at kræve, at man ved σωτηρια forstaaer den med Jerusalems Ødeleggelse forestaaende Befrielse fra de jødiske Forfølgelser og Religionens heldigere og kraftigere Ud-

bre-

bredelse, som just fra den Tid tog sin Begyndelse. S. 472. Joh. 1 v. 1-5. Herr Forfatt. har her ganske forbiegaaet den Mening, at Udtrykket λογος skulde være laant af Cerinthus og de øvrige Kiettere mod hvilke Johannes skrev. (Michaelis Einleitung ins N. T. §. 150). S. 474 lader det som Hr. Forfatt. anseer 1 Joh. 1 v. 7. for at være ægte, da dog alle kritiske Grunde, som i den senere Tid end nøiere ere undersøgte, stride mod denne Mening. At Lucas Cp. 1 v. 2 skulde tage λογος i samme Mening, som Johannes Cp. 1. er nok vel langt søgt. Naturligst er det vel ved λογος her at forstaae Religionen, og altsaa ved ὑπηρεται του λογου Religionens første Lærerere. αυτοπται refererer sig da til πραγματ. i foregaaende V. At forresten Johannes skulde bruge den Benævnelse λογος om Jesus, for at tale i Jesu eget Sprog, som A. S. 476 antager, er nok en alt for vilkaarlig Sætning. Ingen af Evangelisterne har saa udførlig, og som det synes med Jesu egne Ord, optegnet Forsonerens Taler, som Johannes; men i ingen af disse Taler finde vi dette Udtryk brugt i den Bemerkning, som det bruges i de første fem Vers af Johannes Evangelium. Ja mueligt er det altid, at Jesus har brugt Ordet paa den Maade i nogen af sine Taler, men paa den blotte Mulighed kan man dog ikke bygge meget. S. 549, kunde ved det der anførte Sted Rom 11 v. 24 være bemerket, hvor besynderlig heldig og indlysende Apostelens Lignelse er paa dette Sted. Ved Olietræet bemerker man noget efter Naturens almindelige Orden usædvanligt (παρα Φυσιν) at

at man poder det cultiverede Træe med Qviste af der vilde Olietræe, og da skal det bære gode Frugter. (Michaelis orientalisch. Biblioth. X. S.68.) Meningen af Pauli Ord, Rom 11 v. 22-27 bliver da denne: da Gud har viist Hedningene den Naade, at han ved at meddeele dem den christelige Religion, har antaget dem, som sit Folk, hvor meget mere er det da ikke at formode, at den Tid vil komme, da Jøderne, som have været Guds udkaarne Folk, skulle nyde samme Velgierning.

S. 560. Rom. 11 v. 27. maae de Ord: *και ἅυτη αυτοις ἡ παρ εμου διαθηκη, ὁταν αφελωμαι ʻατας μαρτιας αυτων* forklares paa samme Maade, som flere Steder hvor Paulus anfører citata af det G. T. Apostelen sætter kun de første Ord af citatum, og vil Læseren skal tænke sig det øvrige, som hører til Sammenhængen. Saa maae her efter *διαθηκη* tilføies de Ord, som findes Esaiæ 59 v. 21. og det Hele samles da saaledes: *κ. ἁυτ. αυτ. ἡ π. εμ. διαθ.* Denne er min Pagt jeg haver oprettet med dem: (Her følger Esaiæ Ord) **Min Aand, som hviler paa dig, og mine Ord jeg haver lagt i din Mund** (den sande ved Propheter af det jødiske Folk forkyndte Religion) **skal aldrig ophøre at bekiendtgiøres fra din Mund, dine Børn og Børnebørns Munde, fra nu af og til evindelige Tider,** (du og dine Efterkommere skal aldrig efterlade at bekiende og forkynde den sande Religion) og nu følge de Ord *ὁταν αφελωμαι τας ʻαμαρτιας αυτων*. Paulus taler, som udtrykkelig sees af det 13 Vers i dette Kapitel, til de fra Heden-

Hedenskabet omvendte Christne, og anvender Esaiæ Ord paa sig og de øvrige Religionens Lærere, der oprindelig vare Jøder. Som Jøderne hidindtil havde været det Folk, der var i Besiddelse af den sande Guds Kundskab, saa skulde de og fremdeles have dette Fortrin. Dette er aldeles overeensstemmende med A. Forklaring S. 561; men denne blive tydeligere, naar man suplerer Stedet med de anførte Ord af Esaias, og rimeligviis har Apostelen havt saavel Es. 59 v. 21 som Es. 27 v. 9 i Tanker, da Ordene ὁτ. αφελ just ere eenslydende med dette sidste Skriftsted. S. 590. At nogle Mss. læse καμιλος, kunde være Ithacismus (Forvexling af η og ι der saa hyppig forekommer i Haandskrifter) og derfor var det dog meget muligt, at ingen af disse havde tænkt paa de forskiellige Betydninger af καμιλος og καμηλος; dersom ikke et Mss. (Codex vetstein 4.) udtrykkelig i et Skolion erindrede, at man burde læse καμιλς, og derved forstaae ikke en Kameel men et Kabbeltoug. Imidlertid kan selv dette ikke give nogen fuldvægtig kritisk Grund til at afvige fra den almindelig vedtagne Forklaring om καμηλος, den A. og meget vel befæster. Ordsproget om Kameelen forekommer ellers og hos jødiske Skribentere, hvorom kan eftersees Vettsteins citatater til Matth. 19 v. 23., og slige Steder har maaskee Ligtfoot, som A. S. 592 anfører, ikke kiendt. Hvad Forklaringen af Math. 19 v. 28 angaaer, da vil Recensenten for Kortheds Skyld henvise til almindelig Dansk Litt. Journal 3 Bind S. 230 o. f. hvor dette Skriftsted er saaledes omtalt, at vi troe vi kunne biefalde

falde den der givne Forklaring. Kun een Bemerkning ville vi hidsætte. Ordet κρινειν finde vi i Apocrypherne just brugt til at betegne en Lyksaligheds Tilstand, saa Libr. Sapient. 3 v. 8. κρινουσιν (sc. δικαιοι) εθνη, και κρατησουσιν λαων, και βασιλευσει αυτων κυριος εις αιωνας. Lib. Syrach. Cp. 4. v. 15. ὁ υπακουων αυτη (sc. σοφια v. 11) κρινει εθνη, και ὁ προσελθων αυτη κατασκηνωσει πεποιθως. Et lignende Exempel, at Regiering bruges som Billede paa Lyksalighed, finde vi Lib. Sapient. Cp. 5 v. 15. 16. δικαιοι δε εις αιωνα ζωσι — δια τουτο λεψονται το βασιλειον της ευπρεπειας, και το διαδημα του καλλους εκ χειρος κυριου.

At Talemaaden Luc. 14, v. 15. salig er den som æder Brød i Guds Rige: skulde have Hensigt til de dydige Christnes Lykke paa hiin Side Graven, kan Recensenten ikke efter Stedets Sammenhæng antage. Jesus var til Giest hos en af de fornemste Pharisæer, og efter at han havde anpriist Godgiørenhed mod Trængende, af hvilke intet Vederlag kunde faaes igien, og henviist til Lønnen derfor i de Retfærdiges Opstandelse, siger en af de tilstedeværende: salig er den, som æder Brød o. s. v. At Talemaaden φαγειν αρτον betyder at være til Giestebud, seer man af v. 1. i samme Kap. saa og af andre Steder, som 2 Sam. 9, v. 7, 10. Mennesket, som giver Jesus forbenævnte Svar, var rimeligviis en pharisæisk sindet, vi have i det mindste ingen Grund til at troe, han var frie fra de giengse jødiske Fordomme, og Jesu paafølgende Svar vei-

veileder os meget mere til at tænke det modsatte. Ordene maae altsaa have den Mening de efter Dagenes herskende Tænkemaade kunde have i en Jødes Mund. De jødiske Drømme om en jordisk Messias ere noksom bekiendte; men dette forydsat, bliver Meningen omtrent denne: Vist nok kunne de Dydige love sig herlige Goder paa hin Dag; men vi have endnu nærmere Goder, vor Attraae er henvendt paa: Hvor lykkelig var ikke den, som levede den Dag, han kunde komme i Herreførd med Messias, sidde til Taffels, og deele Landets Gode med ham.

Af disse urigtige Forestillinger tager da Forsoneren Anledning til umiddelbar i det følgende v. 16-24 at underviise de tilstedeværende om, de kunde nyde denne Lykke; Gud havde tilbudet, tilbød dem den endnu, det stod kun til dem selv at tage Deel i Messiæ Riges Herlighed; enhver, som blev udelukt derfra, havde sig selv at takke derfor.

Matth. 19, v. 30. som A. forbinder med det foregaaende, burde uden Tvivl henføres til det følgende, som det paa det nøieste hænger sammen med. Dette 30 v. begynder da en nye Sætning, hvis Udførelse indeholdes i de 16 første Vers af det følgende Kp. Nærmest synes det, at den Kp. 20 anførte Parabel har Hensigt til Religionens første Lærere, altsaa umiddelbar til Jesu første Disciple og Apostle. Denne Parabel skulde altsaa virke til at nedstemme de høie Tanker de havde om deres retmessige Krav paa overordentlige Belønninger, fordi de først, frem for andre, havde begivet sig i Jesu Selskab. Hovedsæt-

sæ-ningen: De første skulle o. s. v., som i Parablen her først er udført, gientages ogsaa ved Enden, for at legge Disciplene Parablens Hensigt des alvorligere paa Hierte. Naar der nu fremdeles føies til: mange ere kaldede, men faa udvalgte; da troe vi Forløseren fra hin besynderligere Lærdom for Disciplene stiger op til en almindelig Erfarings-Sætning, og giør tillige en almindelig Anvendelse af Parablen paa det hele jødiske Folk. Mange, alle Jøder vare kaldte til at antage Jesus for Messias; men saa vare kun de, mod det hele Folk at regne, som fulgte dette Kald; ligesom de Arbeidere, der vare fornøiede med Huusbonden, vare faa mod dem, der vare utilfreds med hans Uddeelingsmaade af deres Dagløn. At Ordene: Mange ere kaldede, af Jesus ellers ere brugte med Hensigt til det hele jødiske Folk og deres Forhold mod Messias, er upaatvivlelig vist, saa Matth. 22, v. 14; de kunne altsaa og paa dette Sted meget beqvemt tage mod samme Mening, da der er intet som forhindrer, at begge benævnte Sætninger jo kan uddrages og oplyses af Parablen.

Een Formodning over det vanskelige Sted Prædik. 3 v. 18-22 vil Recensenten vove at hidsætte. Efterat Skribenten har seet om paa den forskiellige Brug Menneskene giøre af Guds gode Gaver, kommer han v. 17 til at bemerke, at den Ugudelige dog tilsidst fik sin Løn, og ingen Gierning er ligegyldig, over enhver skal holdes Dom. Nu fremsætter han da i det følgende sine egne Betragtninger, dem han til forskiellige Tider, maaskee i onde Luner og ved forskiellige ubehagelige Anledninger kan have giort sig om Menne-

skets

skets Bestemmelse og Moralitetens Sammenhæng med dets Lyksalighed. Skribenten fremsætter her sin engang havde Mening, jeg, jeg troede, vil ikke lære, men giver et Biedrag til Historien om den menneskelige Siels Gang. Men at hans Siel havde taget ad en urigtig Vei, haver han veiledt Læseren til at indsee v. 17; det han kunde forudsætte, man maatte beholde i Tanke under Læsningen af det følgende, og derfor holdt det overflødigt at gientage v. 17 ved Enden af v. 22, det han overlod til Læseren.

Endnu een Bemerkning ved Math. 19 v. 23-26. Jesus taler rimeligviis her, som paa saa mange andre Steder, nærmest og umiddelbar med Hensigt paa Christendommens første Tider, og med Hensigt paa de forestaaende Forfølgelser, der saa let kunde afskrække den Rige, der ikke havde Hierte til at opoffre sin Rigdom og Noeslighed for Sandhedens og Jesu Skyld, fra at gaae over til hans Religion. Rigdom kan til alle Tider have sine Fristelser; paa den Tid og i den Sammenhæng vare disse større end at Mennesket, i Almindelighed, kunde formodes at overvinde dem.

Og hermed legge vi da Bogen fra os, med sand Glæde over Forfatteren, som ved sine udbredte Indsigter og berømmelige Flid giør sin Stand og Embede saa megen og gavnlig Ære. Maaskee kunde Herr Forfatteren paa et og andet Sted have fattet sig kortere, maaskee vil han og i Fortsættelsen søge at giøre det, da dette vel skulde kunde skee uden at det fornødne Lys og Grundighed derved tabtes, som A. vist og vilde fortiene sig Tak dermed af sine Læsere.

LXXIII.

LXXIII.

Quaternen. Original Comoedie i 3 Akter. Til Brug for den K. Danske Skueplads. Skreven af Bernhard Henrik Bech, K. Skuespiller.

Pour former un oeuvre parfait
Il faudroit se donner au diable
Et c'est ce que je n'ai pas fait.
Voltaire.

Kiøbenhavn, hos Sonnichsen 1787, 127 S. 8.

Her have vi et Stykke, som næsten ved Siden af det Foregaaende havde den Lykke at holde sig, endskiønt det ligesaavel har Scener, som ere anstødelige for kræsne Tilskuere, som hiint. Dog, A. havde den Lykke at gunstige Omstændigheder kom ham til Hielp, og en formildende Prolog giorde Resten.

Planen er original og tagen af det daglige Liv. Lottospil, denne rige Kilde til borgerlige Tragedier og Komedier, har A. tømmet af. Det er ikke i mindste Maade urimeligt, at Folk falder til saadanne Daarligheder som de to Hovedpersoner, Just og Stavelin, og at det gaaer dem saa uheldigt som her sees, at den ene har sat paa Tal som ikke komme ud, og den anden ikke har sat paa dem der komme ud.

Men saa original og rimelig Hovedideen er, saa liden Simplicitæt har den. Først see vi her to Lottonarre; dog dette giør i Knudens Løsning den

den bedste Virkning, (skiønt paa Anvendelsens Bekostning;) Datterens Kiærlighed kan man heller intet have at udsætte paa; Mester Slafrock derimod er allerede mindre nødvendig, og hans Søn ganske overflødig.

Den romanagtige Kiærlighed imellem Lise og Cort er ikke rimelig: deres Samtaler gaae over deres Sphære, og undertiden, som f. E. A. 2 Sc. 10, skulde man troe, at A. har villet giøre sig lystig over den italiænske Opera, hvor saa tit et Par Elskende staaer og føler hinandens Hierte, og synger om Tippe tappe tippe ta. At denne Kiærlighed er saa tyndsaalet hos Personer, hvor den burde være af tregang syet Sort, er da lidt urimeligt. Langt naturligere er Skafroks Tendresse. Derimod er Sønnen, og hans Maade at gaae frem paa, ganske Indbildningskraftens Foster. Ingen af vore unge Springfyre er for nærværende Tid saa yderlig fiantevuren hos en elsket Pige, som denne samme Anton.

Det er ikke rimeligt, at en Mand som Just, som venter at vinde en Quaterne, ikke er paa Torvedet i Person, eller i det mindste holder der nogen, der skal komme som Koureer og bringe Efterretningen. Saa vis paa Tingen, saa lidet nysgierrig kunde han ikke være. Det er heller ikke rimeligt, at Handlingen ikkun varer til Middag, siden den skal endes paa en Dag, da baade Lotteriet skal trækkes i Kiøbenhavn og Posten komme fra Hamborg, altsaa paa en Mandag: og om Mandagen trækkes Lotteriet først Kl. 3. At Anneke ikke vil give Tiggerkiellingen noget,

er

er usandsynligt: de allerfleste fattige Folk ere i den første Bevægelse over en stor Lykke indtil Ødselhed gavmilde. At Skafrok, som ellers seer ud til at være en myndig Mand, taaler sin Søn som en næsviis Medbeiler, er og forunderligt.

Hovedparten af Planen er ganske vel udført; men Corts og Lises heroiske Kiærlighed, Edeles Konfidantskab, for ikke at tale om Antons Narrerie, tage for megen Tid bort; Tilskuerne keedes ved disse Kaffe- og Kiærligheds-Diskurser, og savne alt for længe de underholdende Personer, især Just og Skafrok.

Den raske Gang, en Komedie som denne bør have, finde vi altsaa ikke her. Hvor Tilskuernes Forventelse er spændt, hvor en Quaterne skal vindes eller tabes, der bør A. ikke lade Tiden blive dem lang.

I Karaktererne har A. været temmelig lykkelig. Just, Skafrok, Stavelin, Skaalbroer, ere af det rette Præg. Fruentimrene have ingen særdeles Karakter, Lise undtagen, som vel er ædel, dog lidt for høi. Anton er en forulykket Tegning af ung Nar, og Kort en Kraftmand.

Knuden er ret got flettet og Opløsningen sees ikke let forud, allerhelst da det lader i Begyndelsen af 3die Akt, som Just virkelig havde vunden.

Moersomme Scener og Repliker mangler Stykket vist ikke. Den Vished Just har paa sin Gevinst, de Projekter han gaaer frugtsommelig med, den Tone han taler i, helst da han troer at være bleven rig, er desmere moerende, da alt dette er saa ganske naturligt. Hans Plagt dich

der

der Teufel? giør en god Virkning. Stavelin fornøier i de fleste Scener. Skaalbroers misforstaaede Ærende er ligeledes underholdende nok.

Derimod er der og adskilligt af ganske modsat Natur. Vægterscenen er Stykkets sande Værd til største Skade, ligesom overalt Anton er for Autors Muse hvad han er for Mester Skafrok, en Dreng, som den, der hak sat ham i Verden, ingen Ære har af. Saadan en Misforstaaelse, som af Periculum in mora, har hundred Gange været paa Theatret. De besøgende Madamers Samtale har heller intet vittigt, med alle deres Gloser og Spidser. At Stavelin stammer, er en ofte brugt Hielp. Dog er det en stor Feil at han skal stamme midt i en Vokal. Næsten hver Stammende har kun visse Konsonanter, som han støder an ved. At denne evig stammende Rolle behager, er ikke rigtigt: det er Hr. Knudsen, som spiller den saa got. Drømmebogsscenen bliver kun ved hans Talent saa moersom.

Flere komike Situationer kunde bleven indvævede. Just kunde f. E. bestilt et Chatol og kiøbt et Huus, og siden fundet, at alle Værelser vare for lave for Chatollet. Thi at ringe Folk, som paa eengang blive rige, kunne begaae slige Taabeligheder, det har Erfarenhed lært. Et Par Skoemagerdrenge, som kom springende hiem med Sedler paa Nummerne, og havde taget Feil i Trækningen, kunde moeret mangfoldigen, helst om disse Stafetter ret havde drillet Vedkommendes Utaalmodighed. Endeel Kreditorer, bestilte at komme en halv Time efter Trækningen, for at faae Penge, kunde giort en større Imbroglio end den ene Skaalbroer.

Dialo=

Dialogen er flydende nok, og Sproget er naturligt, kun som sagt, hos Cort og Lise alt for høit skruet og sentimental, eller rettere laant af den italiænske Opera. Naar en Skoemagersvend siger: „Gode Gud! hvad er foranderligere end det menneskelige Hierte?" saa maae man falde i Forundring over, hvor han faaer den Philosophie fra: og naar han taler om Seier over Modgang, om Søemandens Glæde, som efter Stormen naaer Havn, saa kan man ikke andet end tænke tilbage paa en italiænsk Sanger, der gik og kroede sig, indtil Rittornellen var ude, og saa begyndte: Qual nocchiere, scacciato dal lido, scacciato, scacciato dal lido o. s. v. Merkværdigt er det Quid pro quo i Corts og Antons Sprog. Skoemagersvenden taler, som om han var den Studerede, og denne udmærker sin Tale fra en Haandverkskarls blot ved nogle latinske Gloser.

I den trykte Komedie staaer haver for har, vi elske for vi elsker o. s. v. Det vilde nu lyde smukt, om Skuespillerne holdte sig dette stive Sprog efterretteligt.

Scenerne hænge ret got sammen; kun Annekes lange raisonnerede Monolog ønskede vi med bort.

Stedets Eenhed lider uden mindste Nødvendighed for den i alle Henseende uundskyldelige Gadescenes Skyld.

Personernes Tal er noget vel stort for Stykket som det nu er. Anton, Edele, Læderhart, een Madame, alle Vægtere og Tiggeren kunde bleven bortladte. Andre nyttige Personer kunde fyldt deres Plads.

Anstændighed fordrer, at Tiggersangen, som desuden ganske overflødig, bortbliver: sligt

burde

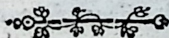
burde lige saa lidt komme paa Theatret, som Hospitalskierlingen i det sidst bedømte Stykke. Det Spøg med **Ni Uger** henne er ligeledes forargeligt: saadanne Ting bør ikke bruges til at opvække Latter. Ikke heller leer noget fornuftigt Menneske deraf. Der ere visse Tvetydigheder, som friste endog en Cato til Latter, som f. E. det bekiendte Sted i Maskeraden; men det bør være en Tvetydighed, og staae i et komik Lys. Men det kan man ikke sige om dette: Ni Maaneder henne. Det er tilvisse en Feil nogle Fruentimre have, at de gierne tale om deres Frugtsommelighed og Barselsenge, og de kunde fortiene at faae derfor en Snert af Satyrens Riis; men paa Theatret, for saadan en blandet Mængde af Folk, hvoraf de fleste ere unge Mennesker, giør denne Revselse mere Skade end Nytte. — Endeligen er det anstødeligt, at Anton er Student og faaer Hug af en Skoemagersvend. Naar en Student skal fremstilles som en komik Person, saa maae det skee med stoer Varsomhed; man tør nok lee en Smule af ham, men han maae ikke giøres foragtelig, som denne dumme Fiante Anton. **Rasmus Montanus** giør med al sit Pedanterie Studenterordenen ingen Skam. Det værste er, at vi see ikke den mindste Nytte som Stykket deraf har, at Anton er Student: tvertimod saadan, som A. har tegnet ham, burde han være een af de Stratenjunkere, som ere ingen Ting. Han burde i det høieste udgive sig for Student, og dette falske Foregivende burde opdages og straffes. Dog det bedste var altid, at den hele Rolle blev udeladt. Saa kunde der og i stedet for Tiggersangen, blot siges, at der var en fattig Kone, som bad om en Almisse. De ni Maaneder maatte heller ikke mere høres.

Ved disse Forandringer, helst om Kiærligshedsscenerne tillige bleve afkortede og nedstemte, vilde Stykket høiligen vinde, blive det mest underholdende og nyttigste Skuepladsen har af Hr. Bech, og virkeligen indtage en Plads iblant vore gode Nationalkomedier.

Thi en **nyttig Moral** kan den lavere Deel af Publikum vist uddrage deraf. Den seer her sin taabelige Spilledrift og Lottolykkens Bedragelighed levende afmalet.

Dog lad os sige Sandhed: den rette Spillegalenskab vil finde Føde i Knudens Opløsning. Han vil raabe: „See Nummerne kom rigtigt nok ud. Havde Stavelin nu sat paa dem, havde han der ikke havt sin Terne? Derfor skal man blive ved indtil den sidste Skilling. Og naar man har en god Idee, og er vis paa sin Sag, som Just, saa skal man besætte Nummerne, ikke i Kiøbenhavn allene, men ogsaa i Altona og Wandsbek. Det giorde Just ikke: og derfor mistede han sin gode Qvaterne!" — Moralen er altsaa lidt tvetydig for dem den skal mest komme til Nytte. Heel andre Nummere end dem Just var vis paa, maatte udkommet, og Stavelin maatte og sukket efter at kunne sætte paa de samme urette Tal. Overalt bør den Ulykke Tallotteriet stifter, forestilles paa en Maade, som ikke blot er moerende, men rørende, og som ikke allene den ringere, men og den høiere Middelstand kan anvende paa sig.

Førend vi slutte, maae vi opfordre Hr. Bech, at vove sig tiere paa denne Bane, og at ansee denne Kritik, som sigtende til at opmuntre, ved at veiledes.

Kritik og Antikritik.

No. 32.

den 26 Aug. 1788.

Kritik.

LXXIV.

Undersøgelse om det Danske Fattigvæsens nærværende Tilstand og muelige Forbedring af L. Smith, Professor i Philosophien, Provst, Sognepræst for Fridrichsberg og Hvidovre Menigheder, og Medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Kiøbenhavn 1788. Trykt paa Gyldendals Forlag, hos Sebastian Popp. 64 S. i stor 8vo.

Dette patriotiske Skrift, hvori den foretagne vigtige Materie er vel giennemtænkt, Sandheden søgt med Varme og Mandighed, og Forslag giorte, der fortiene Vedkommendes Overveielse til Iverksettelse og Udførelse, ønske vi ikke Skiebne med saa mange andre læseværdige Afhandlinger, hvilke læste, endog med Bifald og Fornøielse læste, henlegges paa Hylden til Forglemmelse.

I en Forerindring beretter den værdige A., at han i Enden af forrige Aar har som Provst i Nørvangs Herred, efter Befaling forfattet og til den

den nedsatte Commission indgivet denne Undersøgelse, hvori det er ham om Fattigvæsenets radikale Forbedring at giøre, hvilken baade fordrer Tid og Bekostninger i Henseende til adskillige Anlæg, som maatte giøres, og som ganske vist i Tiden vilde betale sig selv. Derpaa fremsettes Planen, nemlig: „først at eftertænke, hvilke vel de sande Aarsager til den almindelig udbredte Armod og det overhaandtagende Betlerie monne være; dernæst om der maaskee er feilet, og hvad der da er feilet i de Anordninger og Foranstaltninger, man hidindtil har havt til Betleriets Standsning; og om da disse Feil i saa Fald enten ligge i de antagne Grundsætninger, eller i den Maade, paa hvilken de ergangne Befalinger ere overholdte og udførte; og endelig at undersøge, hvorledes Armod kan formindskes og Betleriet hæves, deels ved at hæve de erkiendte Aarsager dertil, deels ved at anvende de Midler, som rigtige Grundsætninger, Landets Natur og de locale Omstændigheder tilbyde."

6 Til Armodens og Betleriets Aarsager henregner A. a) Extra-Skatten i den Udstrækning den fordres. b) Den ubetingede Frihed, enhver har til at sætte Huusmænd i jordløse Huse, og udstykke sine Eiendoms Jorder i saa smaae Dele, han lyster. c) Mangel af tilstrækkelig og stadig Produktion, og Produktionens Indskrænkning. d) Mangel af vore raae Produkters Forædling, paa Konst-Indsigt og Konst-Flid hos Nationen. e) Visse Indskrænkninger i den mellemrigske Produkt- og Fabrikat-Handel, som giøre Afsætningen paa enkelt Sted uvis og vanskelig, hindre Produktion og Forædling, og giøre da ogsaa sit til,

at Provincial-Haandværkerne ikke kan arbeide sig frem til Velstand, men ofte geraade i Armod. f) Den enorme Ustadighed, der i saa mange Aar har været i Priserne paa Levnets-Midler, og især de uhyre høie Kornpriser, vi have havt. g) Tallotteriet og alle dets ulyksalige Følger, „denne Landeplage, denne Hydra, der opæder Ære, Ærlighed, Velstand, Vindskibelighed, Legeme og Siel —"

Paa denne sidste Aarsag nær, hvorom i ovenanførte faa Ord er sagt alt, hvad der burde og med alt for god Grund kunde siges, udbreder A. sig over alle de øvrige med fornøden Udførlighed, med Indsigt og Grundighed. Beregninger og Erfaring lader han tale Sagen. At afskrive det vigtige, A. har havt at sige om enhver Aarsag især, var at udskrive hele Afhandlingen, og altsaa at gaae langt uden for en Recensions Grendser. Man maae læse det selv, og man vil ikke kiædes under Læsningen. Noget deraf vil forekomme, naar vi siden skal anføre Midlerne derimod.

I Afhandlingens anden Deel finder A. i 29
de, angaaende Betleriet, udgangne Rescripter og Forordninger, følgende Principer lagte til Grund, som Erfarenhed har lært at være urigtige: a) Enhver, som betler, vil ikke arbeide, og kan dog faae Arbeide. b) Enhver, som nyder Almisse, kan deraf have Hielp nok til nødtørftig Ophold, uden at trænge til at betle. c) Betlerie kan standses ved Almisser, og Forbud mod Betlen, og Tugthuus-Straf. d) Ethvert Sogn kan i Almindelighed føde sine Fattige. Herimod erindres, at

vi

vi ikke have Arbeide nok til vor Folkemængde; at der ikke er skaffet Leilighed til Arbeide nok for alle, efter deres Alder og Kræfter og Beqvemhed, hvor de ere og opholde sig; at man umuelig kan skille de forsetlige fra de nødtvungne Betlere, og altsaa heller ikke, uden at giøre Vold paa Menneskeligheden, kan i Almindelighed behandle dem, som den forsetlig Lade fortiener at behandles; at saavel Betlerens Natur, der dog skal have det nødvendige Ophold, som hans gode Menneskers Følelser arbeide vældelig til at sette alle Forbud (for hine mod at tigge, og for disse mod at give) ud af al Kraft og Virksomhed; at da ethvert Sogn fra lang Tid af, da det Onde var mindre, ikke har været i Stand til at nære sine Trængende, kan det meget mindre nu, da det Onde er voxet; hvad der da var vanskeligt, er nu umueligt. Man har e) heller ikke noksom søgt at conservere Følelsen af borgerlig Ære hos de Trængende, men i visse Dele sat dem i lige Klasse med forsetlige Forbrydere mod Staten. Der er feilet i at forbinde Tugthuus for Forbrydere og Arbeidshuus for frie uskyldige Folk med hinanden. Ved Fundationen for Viborg Tugt- og Manufakturhuus giøres nogle Anmerkninger af megen Betydenhed, og i Almindelighed vises det unaturlige i Forbindelsen imellem frie ulastelige Borgere og onde, endog æreløse, Forbrydere. At anvise alle Betlere uden Forskiel Plads i Tugthusene, indeholder noget stridigt mod det danske Folks naturlige Godmodighed, mod Nationens Tænkemaade. At forbyde under Mulct Almisser paa Gaderne er Krænkelse af almindelig Menneskeret, af Eiendomsret, og Fordervelse for Nationens Karakter. At anvise de Fattige efter

For-

Forordningen af 1708 et vist Sted i Kirken for dem selv, er upassende med Religionens Aand og alt for ydmygende. Endelig bemerkes, at der i Almindelighed ikke er sørget nok for dem, der ere blevne gamle og kraftløse i Landmilitær-Tienesten, og formedelst Alderdom og Svaghed ere blevne aftakkede blant Underofficerer og Gemene, og at Principerne i Patentet af 23 Junii 1740 ere saa haarde, at enhver gammel Krigsknegt just ved denne Befaling faaer af sine Medborgere Privilegium paa at betle. Det flyder heraf, at Forordningerne mod Betleriet ikke i Almindelighed kan overholdes. Tvertimod burde det været overholdt, at udenlandske Betlere af alle Slags fra adskillige Lande og Steder ikke oversvømmede Landet, hvilket uagtet alle Forbud dog er skeet og skeer daglig.

Endelig foreslaaes Midlerne, hvorved Ar- 45
moden kunde afhielpes, Betleriet standses, Vindskibelighed opvækkes, og den nationale Velstand tiltage. Der maatte da a) skee en Forandring i Extraskats-Systemet til Lettelse for menige Mand, saa at Børn i Kiøbstæderne under 16 og paa Landet under 20 Aar, Gamle over 60 Aar, som ei vare af bekiendt Formue, Vanvittige, Krøblinge, og overhoved alle, der ei kunde betale for dem selv, naar de skulle have nødtørftigt Ophold, maatte fritages fra at svare denne Skat. Jordegods-Eiere, som svare Rangskat, skulle være frie for at betale den for deres Fattige. Proprietærer uden Rang maatte forundes Herligheds Rettigheder paa deres Godser, Jus vocandi undtagen, mod at de betalte noget vist til Kongens Kasse. Herved vilde det da undgaaes, hvad S. 6

og følgg. er erindret, at den, der hele Maaneder ikke har 8 Sk. i sit Eie, og den, der af 2 Rdlrs. aarlig Løn svare den ene i Skat, og den fattige Bonde, der til sin Familie ikke har større Indtægt end der netop balancerer med dens Nødvendigheder, og altsaa ingen Afkortning kan taale uden at beredes til omsider at tage Betlerstaven i Haanden, ikke nødtes til at tigge, eller, det som værre er, at stiæle. Herved vilde og Umuelig- heden forebygges i den stricte Efterlevelse af Befalinger, at den Rige skal betale for den Fattige, Proprietæren for sine Bønder, en Mand med et stort fattigt Gods for en heel Betlerskare. Byrden blev mere proportioneret, og der kunde da med større Strenghed holdes over, at ingen virkelig Skatpligtig blev fri. b). Friheden, enhver har til at udparcelle sin Jord i saa smaae Stykker han vil, og giøre saa mange jordløse Huusmænd han lyster, maatte ved visse Indskrænkninger bestemmes. Uden Eiendomsrets Krænkelse kunde det befales, at enhver Selveier skulde holde saameget Hartkorn samlet under et, som i alle Tilfælde kunde være responsabelt for alle paa Gaardens samlede Hartkorn nu eller herefter hvilende Kongelige Skatter. Hartkorns-Eieren skulde da være ansvarlig for Skatten, og enhver Hovedskatte-Gaards Størrelse skulde bestemmes efter Egnens og Jordsmonnets Beskaffenhed. Man vilde da betænke sig paa at udstykke sin Gaard i unaturlige Smaadele, og herved vilde da de jordløse Huse, disse frugtbare Plantesteder for Betlere, for blot fortærende, lidt eller intet producerende, Mennesker, for Fremtiden ophøre, og altsaa en Armods Kilde stoppes. c) Der maatte sørges for, at Produktionen kunde komme

i det naturlige Forhold til Consumptionen, og tilstrækkelig stadig, udbredt Produktion skaffes ved Provincial-Industriens Ophielpning og Udbredelse. A. forbigaaer her, hvad der henhører til Agerdyrkningens Forbedring, som en Sag, hvorpaa alles Opmerksomhed i disse Tider er henvendt. Han nævner Kiøbstædjordernes fordeelagtigere Brug til Tobak, Krap, Hør, Hamp, Roefrøe o. s. v. og Bieavlens Udbredelse i vore jydske Heder, som en vigtig Gienstand for Stats-Oekonomiens Opmerksomhed og Regieringens Opmuntringer, men indskrænker sig fornemmelig til Produktions Forøgelse ved tiltagende Konstflid. Man maatte fra enhver Kiøbstæd og fra ethvert Landsbyesogn have en ordentlig og fuldstændig Fortegnelse paa de der værende Haandværker og Fabrikarbeidere af alle Slags, være sig i det mindre eller større. For at see, hvad Mangel af Produktion ethvert District egentlig havde, hvad Udsigt der var til at skaffe ethvert Fabrikat Afsætning, og hvorledes Forarbeidningen af de mere fabrikmessige Produkter burde forledes, maatte man af hvert Toldsteds Toldbøger have nøiagtig Udskrivt detailleret Fortegnelse over de der et Aar indførte Fabrikater af alle Slags, hver for sig i alphabetisk Orden efter deres angivne Værd, hvorved tillige nøiagtig maatte adskilles, hvilke udenrigske Fabrikate fra indenrigs Sted til andet vare henførte: hvilke endelig af Landets egen Produktion vare førte fra Sted til andet i Rigerne. I ethvert Sogn skulde en Spindeskole oprettes og af nye opbygges. Huset maatte opføres af Grundmuur 7 Fag, 17½ Alen i Længden, 12 i Breden, og paa Landet tækkes med Straae, i Kiøbstæderne kunde det være noget større og teglhænges. Ethvert stort

Amt

Amt, eller 2 til 3 mindre Amter, efter deres Størrelse, maatte have et almindeligt Arbeidshuus i den beleiligste Kiøbstæd, saa rummeligt, at en 300 Personer deri kunde have Huuslye og Arbejde med Spinding og Vævning eller hvad andet de kunde beskieftiges med. I dette Arbeidshuus maatte tillige være et almindeligt Magazin af Hør, Hamp, Uld og de andre raae Materialier, som til Fabrikationen i Huset og af dets Arbeidere uden for, og til Spindeskolerne omkring i Amtet behøvedes. d) Alle Baand paa Mellemrigs-Handelen skulde ophæves, og med den mod Indførsel af fremmed Arbeide fornødne Forsigtighed skulde det tillades enhver at forhandle sine Fabrikater og henføre dem, hvor Afsætning kunde haves. e) Det maatte fremdeles blive et fast og uforanderligt Princip, at hvad der af Landets Fabrikater kunde bruges til Hans Majestets Tieneste, skulde dertil kiøbes og anvendes, uden at saadant maatte forskrives udenrigs fra. f) Levnetsmidlernes Priser maatte ved hensigtsmessige Indretninger og Foranstaltninger styres i en saadan Middelvei, at de aldrig kunde stige saa unaturlig høit eller falde fuld saa lavt, som hidindtil Tilfældet haver været. g) Naar almindelig Leilighed til Arbeide var skaffet, da kunde de mod Betleriet ergangne Befalinger om at bringe omløbende Betlere til Tugt- og Rasphuus i Udøvelsen sættes i sin fulde Kraft. h) Der maatte ogsaa paa det nøiagtigste vaages over af alle Vedkommende, at ingen fremmede Betlere skulde indsnige sig i Landet. i) Alle fremmede Betlere, som for nærværende vare i Landet, maatte tilholdes ved en speciel Befaling at have forladt Riget inden 3 Maaneder fra Publikationens Dato,

med mindre de paa det Sted, de havde været de 2 sidste Aar, havde opført sig skikkelig, og havde Lyst og naturlig Beqvemhed til Arbeide. k) Enhver indenrigs Betler maatte have Tilladelse til at forblive paa det Sted, hvor han det sidste halve Aar havde opholdt sig, men tillige have Lov til inden 3 Maaneder at vende tilbage til sit rette Hiem, naar han ei havde været derfra over 6 Aar. Gaardmænd og Huusmænd, som gaae om og betle, fordi de ere udjagede af Huus og Gods, skulde ufeilbarlig begive sig hiem til Godset, hvorfra de vare udvandrede, naar de ei havde været borte over 10 Aar, og de ellers maatte blive til Byrde for de Steder, hvor de for nærværende maatte være.

Angaaende Ligningen af den Almisse, som ethvert Sogn skal udrede, troer A. den nærværende Indretning god. Til Skolevæsenets Forbedring foreslaaer han, at der i ethvert Stift skulde oprettes en almindelig Skolekasse og dertil betales 1 Procent af alle Arvecapitaler i Stiftet, som vare større end 12 Rdlr. 3 Mk.; 1 Rdlr. af hver geistlig eller verdslig Embedsmand, som ved Kongelig Confirmation eller Bestalling kom ind i Stiftet, og 3 Mk. af enhver, som blev kaldet ud af Stiftet; 2 Rdlr. af ethvert Commissorium eller Contracommissorium, som blev ansøgt, og 1 Rdlr. for hver Extensions eller Prolongations Bevilling; 1 Rdlr. af hver Copulations Bevilling til at vies i Huset.

Vi have saaledes udtegnet Skriftets Hovedsag, hvoraf sees, at Forfatterens Undersøgelse ikke er local, men gaaer i det almindelige, og at hvad

hvad han har skrevet, er grundet paa rigtig Kundskab om Landets Tilstand. Meget, som ikkun korteligen er berørt, og meget, som er forbigaaet, giver han Haab om i sin Tid at forelegge Publikum og Vedkommende til Bedømmelse. Men skulde end intet mere komme fra hans Haand i denne Materie, vil dog enhver, som det er om Fædrelandets Vel at giøre, om han end mod et eller andet kunde have nogen Betænkelighed, ære ham som Patriot og Menneskeven, takke ham for den Tid og Flid, han anvendte paa nærværende Undersøgelse, og ønske, at Udførelsen af hans Forslag ikke maae blive blant pia desideria, men tvertimod sætte Regieringen i fuld Drivt og Virksomhed.

Recensenten sympathiserer ganske med Manden, der i Adresse-Contoirs Efterretningerne for dette Aar No. 175 skrev følgende: „Give! vort Fattigvæsen maatte sættes paa den Fod, at Armod maae forjages, Betlerie forsvinde, og den saa høit tienlige Virksomhed oplives!" og her haver en Professor Smith i denne recenserede Undersøgelse, herlig anbragt de Grunde, som ere Aarsag til Fattigdom blant Almuen, samt de Midler, som kan i Tiden afhielpe denne ellers tiltagende Elendighed; men Planen er rigtig og Summen er stor, og hvorfra tager man den udfordrede Capital? allerhelst da man heller aarlig vil udgive anseelige Summer i smaae Partier, end eengang for alle sætte Machinen i Gang med den evigvarende Fasthed". Kun dette maae herved erindres, at A. i sit Skrivt tildeels har viist Udveie til den udfordrede Kapital, og at den Indsigt,

sigt, hvormed, og den Tone, hvori han har skrevet, kan formodes at skulle bidrage til Machinens forønskte Bevægelse.

LXXV.

Tanker om Gud, for saavidt det er et Menneske tilladt, ved den meddeelte Fornuft og det aabenbarede Guds Ord, at giøre sig det nueligste og tydeligste Begreb om hans guddommelige Væsen og Værelse, til sin egen Vished og trøstelige Forsikring om Guds almægtige og uimodsigelige Bestyrelse i og over alle Ting. Forfattet af Friderich Christian Carl Krag.

Kiøbenhavn, hos Johan Friderik Schultz. 32 S. 8.

Kun faa have kiendt A., skiønt Tusind have seet ham vandre iblant os: og færre vide, at dette lidet Skrift er til, hvilket vi her, skiønt det, som kan sees under Dedicationen til Kronprindsen, er udkommet 1784, af tvende Aarsager vil anmelde, naar vi først have sagt vore Tanker derom. Man vil finde meget sundt og got deri, men Ordenen og Sammenhængen er ikke den bedste, og Stilen saa langstrækkende; at man kan læse 2 til 3 Sider uden endnu at være kommen til Meningen. Forfatteren var flittig, men ustuderet, og havde ikke havt den forønskte Leilighed til at danne sig. Han var tillige en høist beklagelig Hypochon-

chondrist. Man kan da vel her lade det gielde: Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas. Men hvorfor anmelde vi et for 4 Aar siden udkommet Skrift? Her ere vore Grunde. Først: Oplaget, som tilligemed den Sal. Mands øvrige lidet Efterladenskab blev testamenteret en fattig Enke, som han logerede hos i sin sidste Sygdoms Tid, eies af bemeldte Enke ved Navn Madame Rothen, boende hos Skoemager Manthey i Klosterstrædet, og vi ville gierne bidrage til, at hun kunde faae noget ind derfor, da hun vil sælge Exemplaret indbundet for 8 Sk. — Dernæst: Worms lærde Lexicon nævner kun eet af denne Mands Skrifter, hvoraf ikke engang Titelen er fuldstændig anført, og Anhanget udeladt. Vi ville derfor deels rette, deels giøre denne Artikel fuldstændigere. Titelen paa det af Worm anførte, som er dediceret til Arveprindsen, er denne: En Troesbekiendelse for den, der bekiender sig til den christelige Religion, grundet paa den Hellige Skrift, efter den Augsburgiske Confession og Lutheri Lærdom. Forfattet af o. s. v., hvortil er føiet i fortløbende Sidetal: Kort Afhandling om Verdens Endelighed og Afmagt, og Gud, som Verdens Skabere, hans Uendelighed og Almagt. Ligeledes forfattet af F. C. C. Krag. — Foruden dette har nu A. udgivet det, vi her have anmeldt, og endnu et par andre smaae Arbeider, nemlig: 1. *Qvæstio obscura* eller Mørk Tale, som udkom paa Prænumeration, hvor Ordet: Samvittighed er Opløsningen paa dette Ænigma: „Jeg er ikke skabt, ikke heller er jeg Skaberen selv, dog er jeg iblant de Levende og befinder mig iblant de Døde; I Verden er jeg den ringeste; Jeg er hverken

Ild

Ild eller Vand, Jord eller Luft, dog findes jeg iblant Elementerne; Jeg er i Tiden og forandres dog ikke, men bliver i Evighed; Jeg er død, førend jeg bliver fød; Jeg er Aandernes Anfører, men raader dog hverken for Helvede eller Himmerig." Biskop Ramus's og Dr. Nannestads Anpriisning af Forfatterens Udtydning findes vedtrykt. — 2. Allerunderdanigst Lykønskning til Deres Kongelige Majestæter for den Nyefødte og for Undersaatterne dyrebare Kronprintz Friderich, frembaaren udi allerdybeste Underdanighed af Frid. Christ. Carl Krag, dimitteret Lieutenant. Trykt i Berlingernes Bogtrykkerie 1768. — Paa et Ark Royal-Papiir finder man dette Riim: "Gud give den nyefödte kongelige Spire alt det en Christen kan glæde og zire" ansat saaledes, at det kan læses paa mangfoldige Maader, baade til Siden og nedad. — Alle disse Smaating kan for billigste Priis bekommes paa ovenanførte Sted. Alle Poesiens Velyndere ville behageligst nytte dette Vink for at giøre en fattig Poets Testament Ære.

Antikritik.

Svar til Recensenten over mine tvende Prækener!

At ville væsse Pen imod Recensionen, Herr Prof. Todes Kritik og Antikritik No. 27. indeholder, er til ingen Nytte. — Mine tvende udgivne Prækener, skal enhver Retsindig med mig sande: bestaaer af nyttige Leveregler og Lærdomme, grun-

grundede allene paa den guddommelige Aabenbaring — og dette troer jeg, er alt hvad-en gudelig Afhandling skal indeholde. — Vigtige, forstandige og retskafne Mænd have bifa'dt mine Taler. — Aldrig kan Vitløftighed blive en Feil, naar Lærdommene ere sande. Nogle faa Igientagelser vil heller aldrig kunde blive lastværdige, hvor Sammenhængen kunde fordre dem. Endog iblant de største Skribentere skal kunde spores hyppige Igientagelser. — Mangel paa Kunskab er en virkelig Last; men herpaa vil jeg svare med Salomon: **Herrens Frygt er Viisdoms Begyndelse.** Smagen har jeg aldrig vildet rette mig efter, om jeg herfor skal dadles, veed jeg ikke? Den Retskafnes Tænkemaade maae jo nødvendig være ulig med Verdens; saa forskiellige Personer maae nødvendig være uovereensstemmende. — Aldrig skal der udi Afhandlingerne kunde findes udanske Perioder. Endnu mindre falske Grundsætninger; enhver Tænkende som ei er betagen af Fordomme imod mig, skal let kunde kiende Meningen af Ordene, hvor Trykfeil, jeg vil ei sige forsætlige, have giort den uforstaaelig. — Ved Leilighed skal Rettelserne vel og blive bekiendtgiorde. — Recens. behager at sige, mellem tvende Parentheser indsluttet, om nogle Sandheder: nesten ikke et rigtigt Ord. Er vi da ikke forpligtede, at vise Agtelse for Christi Apostlers Lærdomme og Formaninger til os? Skylde vi dem maaskee ingen Forbindtlighed? Levede kanskee ikke Johannes længere end nogen af Jesu Apostler, og beskrives han ikke som Jesu mest kiærlighedsfulde Discipel? — De spotter jo Herr Recensent, jeg beklager deres Tænkemaade udi det Guddommelige. — Nu udlader de dem med, at

Apost. ei nævner Christi Embeder. — Ak, absurde Recensent! Hvor elendigt dog! at en Læge skal forestaae Bedømmelsen over gudelige Taler; De haver dog vel hørt tale om Exegetik. Hvad den Periode angaaer, som Resens. pensler med det udanske Ord: Gallimathias, vil den tænkende Dadiefrie let oversee. Er dette udansk: Fordi jeg indseer den eller den Grundlærdom, derfor kan jeg ikke falde paa, frygtende for at tage Feil, ikke at tro. — Allene liden Eftertanke vilde afholdt dem fra saa forvendt en Dom. — Atter udlader samme ubehendige sig med disse Ord: en anden Satz: Hvor urimeligt; her synes han, naar Ordene tages, som de staae, uden Hensigt til Meningen, at kunde ansees som Sandsiger. Men hvo af Oplyste udraaber vel denne Lære for urimelig: at Menneskene kan efter de Evner de eie, og af Gud have annammet, vise forholdsmæssig Kierlighed til deres Gud for viste Velgierninger. Naar der tales om Menneskets Forpligtigelse, da kan jo ei herved forstaaes den Helligstes Naadesbeviisninger & vise versa. — Det er mig dog kiert, at Recens. kunde kiende Trykfeil udi Afhandlingen, han er saa god, at underrette Læseren om dem, han falder paa. — Men hvor taabeligt. Han støder sig over, at jeg til Tegn paa min Høiagtelse og Tillid til Prokansleren, udi min Dedication nævner Hans Høiærværdighed: Forsynets beskikkede Skytsgud. — Mon da Gud ikke skulde have sin skiulte Haand udi brave Mænds Beskikkelse? Troer maaskee Recens. ei, at de Retskafne, som Kongen betroer høie og anseelige Ærespostere, ere af Forsynet forudseet til slig Værdighed. Især har Gud sin Haand udi den store Mands Beskikkelse, der

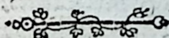
staaer

staaer urokkelig som Modværn mod Satans og Verdens underfundige Renker, ved hvilke Religionen hemmelig undergraves. — Recensenten kommer nu med sit uforskammede slettænkende Udtryk, over den Tale mig blev værdiget at holde for det Høi Kongelige Herskab: En saadan Prædikant — nedrig talt — Net ligesom jeg ei havde beviist, at jeg kunde præke, eller ei var berettiget at tale — Sig frem, hvad De meener — Herskabet fandt Naade for mig, jeg blev foreslaaet at prædike, og mon jeg da skulde blues ved at tale Guds Sag. — At min Tale fandt Bifald, blev mig tilsagt, ja! Vedkommende i hvis Magt der er, at befordre mig til Levebrød, troer jeg herom er overbeviist. — End mere, de paastaae, at Herskabet allene finder Behag i Korthed — Dumdristigt talt — Skulde da saa høie og vigtige Personer kunde kiedes ved det sunde og nyttige, og derimod ligegyldig laane Ørene med Bifald til den forvente og uforstaaelige Smiger, som beflitter sig blant andet paa Korthed. — Aldrig! Forblindede og Stolte — hvo du end er. Mit velmeente Raad til dem og med dem tænkende er: elsk deres Bibel, kiend Gud, kiend dem selv.

den 30 Julii.

Sletting.

Recensenten holder det for Synd at skrive een eneste Tøddel mod saadant et Forsvar.

Trykfeil.

Sidste Nummers sidste Linie læs: ved at veilede.

Kritik og Antikritik.

No. 33.

den 2 Septbr. 1788.

Kritik.

LXXVI.

Tale til Erindring om det kongelige danske Landhuusholdnings Sælskabs afdøde Præsident, Henrich Gerner, Commandeur-Capitain og Fabrikmester i Søeetaten, holden i Sælskabets overordentlige Møde d. 19 Martii 1788, da Sælskabets Patron, hans kongelige Høihed Kronprindsen, der var nærværende, af Ove Malling, Justitsraad, Kommitteret i det vestindiske-guineiske-Rente- og General-Toldkammer, een af Sælskabets da værende Præsidentere.

Kiøbenhavn 1788, hos F. W. Thiele, stor 8vo. S. 109.

Man har klaget over, at Veltalenhed ikke kan blomstre i Monarkierne for den Frygt og Tvang, som der sædvanlig hersker. Dette skal ikke længer siges om Christians og Frideriks Regieringer. Frihed vil hos os komme Veltalenhed

hed til at blomstre, især naar de norske fyrige Genier blive ved et Universitet i deres eget Land dannede og opvakte af deres lange Dvale.

Theologien, Philosophien og Moralen udfordre den jevne, meer ukonstlede Veltalenhed, som ikke taaler alle Vittighedens Glimmer, alle Indbildnings-Kraftens Fyrigheder. Historien, Jurisprudencen og Krigskunsten derimod tillader et mere henrivende, forbausende, og spillende Foredrag, hvor hele Indbildningskraften beskieftiges, hvor Hiertet sættes i Hede, og Tilhøreren glemmer Taleren, sig selv og alt, for at beundre Helten eller fælde Taare over Menneskelighedens Skiebne.

Tvende saadanne nye Taler har Dannemark at fremvise i sin elskværdige Mallings udødelige Minde, opreist for vor Geus og vor Gerner. Efterat alt hvad Rothe, Thaarup, Rahbek og flere have talet over Gerner, læser man endnu denne Tale med nye Følelser. Et reent mandigt Sprog, Hiertets fulde Deeltagelse, en stedse lige brændende Ild, de ædelste og rigtigste Grundsætninger og den strengeste Upartiskhed hersker overalt. Enhver Kiender af Veltalenhed tager ikke i Betænkning at kalde enhver af disse Taler et Opus consummatum, som hædrer en Geus og Gerner, ligesaameget som deres Forfatter; kun en Mand med et saa ædelt Hierte kan tale som Malling.

Denne Tale var saameget vanskeligere, da dertil udfordredes Kunskaber om Søevidenskaberne, der hidintil maatte være fremmede for Folk. Des mere Ære at han har kunnet tale med samme

Held

Held om Rigets Søefabrikmester, som om disse Rigers største Mathematikus. — Efter en kraftfuld Tiltale til Kronprindsen, som selv viste ved sin Nærværelse, hvor uforglemmelig kier Gerner var ham, aabnes Talen med det høitidelige Liigfølge, hvis lige ingen Regent har nydt. Men det var ingen blot Flyvetanke. "Fra Kongesa- 11.
len til Verkstederne blev Gerners Navn ved at lyde, hans Tab at beklages. De danske Digters ærværdige Olding tog frem sin nedlagte Pen, for med attisk Vittighed at forevige hans Navn: de danske Konstneres Olding vilde optage sin nedlagte Gravstik, for at forevige hans Miner. Alle som havde kiendt ham, og kiendte ham ret, kunde ikke glemme ham da: de kunne ikke glemme ham; men Landhuusholdings-Sælskabet, "sine Grundsætninger, sine Love, ligesaa troe som sine Velgiørere erkientlig," bød Forfatteren staae frem ved Gerners Urne, "for at kalde til Minde, hvad Værd Gerner havde for Fædrenelandet, hvad Ret til sine Medborgeres udmerkede Agt, og til Æreminderne, der reistes ham og blive ved at reises ham."

Forfatteren fremstiller Gerner fra tvende Synspunkter: I. som Dannemarks Søemand i Fabrikmester-Embedet ved Floden og ved Holmen; II. som Dannemarks Borger i sin Virkekreds uden for sit Embede.

Dannemarks Hæder og Forsvar, som Sverige, bestaaer i dets Flode, som da, naar den bestaaer af velbygte Skibe, i alle Maader duelige til den Tieneste, man venter af dem i Krigen. Enhver indseer nu let, hvor overmaade vigtig en

duelig

duelig Orlogs-Fabrikmester er. "O hvilket Konst-
24 værk! siger Taleren, hvilket Mindesmærke for
Menneske-Vid i at opfinde, dets Dømmekraft
i at sammsætte, dets Mod til at vove, dets Magt
til at forfærdiges, ikke dine af uendelige fra Jord-
kloden løsrevne Dele sammensatte Seildager,
som stridige Vinde og Strømme og Bølger kappes
om at adsplitte, men som har Evne til endog at
bruge disse fiendtlige Modvirkninger, sig til For-
deel og Tryghed: dette i Naturens meest skuffende
Element paa sin Tyngdepunkt hvilende Søepal-
lads, som forener Millioner Pund i sin Vægt, og
dog flyver næsten med Vindenes Hurtighed over
Afgrunden, trodser Nat og Mørke, veile-
det af en ustadig Naal, styret frem af en rok-
kende Bielke: denne tordnende Fæstning, der
fører Heklas Ild i sit ildfængende Skiød, men
kan have Magt over Ilden som over Bølgen.
Ja! vi undskylde dig du halv nøgne Indiens Søn,
at du ved din Strandbredde kan forbauses for
disse strømmende Kasteller, der bringe dig en an-
den Jordens Slægt og forkynde sig ved Ild og
ved Bulder: det bliver os fatteligt at du kan fal-
de ned for dens Fødder, glemme dine Ynkar, din
Bue og dit Guld, og troe, at du aabner dine Ste-
der for Jordens Guder, indtil du seer dem grum-
me og gierrige og troløse, og da kiender at de ere
Mennesker som du. Sandelig et Orlogsskib paa Ha-
vet, det viser sig saa stolt, det forkynder noget
saa høitideligt, at neppe skulde endog den sæde
Europæer troe, det er Opfindelse af Støvets Børn,
hans Lige naaer ikke Bogsamlingerne fortalte hvor-
ledes det gik til, at det igiennem en Rad af Aar-
tusinde blev hvad det nu er". Hvor hældigen ere
disse lange svære Perioder anbragte for at udtrykke
Tage-

Tingens Vigtighed og Talerens Forbauselse! Hvil-
ken lykkelig Vending for Historien, at kunne vi-
se Skibsbyggerkunsten i sin Barndom, uden Reg-
ler, og derefter Gerners store Fortienester af den-
ne Kunst, frem for alle hans Formænd!

Femogtive slige stolte Skibe bygte Gerner,
som vel paa Dokken giør hans Navn udødeligt,
og hans øvrige Arbeider for Floden og Hol-
men vare saa talrige og saa vigtige, at deres blot-
te Opregning sætter os i Forundring over Man- 25.
dens Storhed. Men maaskee Taleren ikke var
competent nok at dømme om denne Søemands
Arbeider? Denne Indvending nøder Hr. Mal-
ling overmaade ypperlig. "Hvilke Dannemarks 29.
Søemænd er det, som fra den Høiagtelse hele
Orlogsstanden eensstemmigen yder Mandens Ind-
sigter, træde frem og med meest Varme tale saa-
ledes om hans Værker? Det er dem, hvis Liv
allerede har været betroet til Gerners Skibe, og
fremdeles, naar Tiderne det fordre, vente at
blive dem betroet. Det er den Flodens Admiral,
hvis Styrke i Evolutioner er lagt for Fædrene-
landets Øine, og som værdig ved giennemtænkt
Søevidenskab, som ved Alder og Rang, staaer
blant de øverste af dem, i hvis Hænder Danne-
mark i Ufredstider vilde med glad Hierte overgi-
ve sit Flag og dets Hæder". Hvilke Vidnesbyrd
kunne være mere uforkastelige!

Talens anden Deel begynder med den sind-
rige Grundsætning. "Vist nok var det en Vin- 30.
ding for hine Europas vestlige Stater, da Guldet
fra det opdagede Indien bane sig Veie over Ha-
vet, og opfangedes i dets Skiød, men det blev
en

en større Vinding for Nordens Afkom paa de brittiske Øer, da Mathematiken lod sig ned til deres Værksteder, tilligemed at lade sig ned til deres Værfter og Arsenaler. Hist jog Guldet Værktøiet af Arbeidernes Haand; her giorde Mathematiken ham det nemt, ved Nemheden let, ved Letheden behageligt ꝛc. "Hvor skiøn er denne Periode og dens Bygning. Herfra gaaer Taleren ud til at vise Gerners Fortienester af Landhuusholdnings Selskabet, af den for Fædrenelandet saa overmaade vigtige Maskine til den mindst bekostelige Korn-Tørring; saa mange Arbeider for Handels Skibsfart, da omtrent 100 Skibe ere bygte efter hans Anviisning, tildeels bevæbnede for i Krigstider at kunne tiene som Kapere; den ypperlige Fabrikskole, hvor han underviste offentlig i Mathematik, Mekanik, Physik, og alt hvad der hører til Skibsbygning. De mange Raad han gav, de mange Arbeider han paatog sig saavel for de offentlige Kollegier, som for private Borgere i Staten.

Denne ypperlige Tale endes med en Beskrivelse over hans Dyder: som Religion Menneskekierlighed, Fædrenelands Kierlighed, Hoiagtelse for Videnskaberne og Lyst at udbrede dem, Uegennyttighed, Ædelmodighed, Opofrelse til Arbeide og til at gavne.

Efter Talen følger historiske Efterretninger om hans Slægt, Levnet, Arbeide og Død. Hans Afskeed fra denne Jord er ligesaa lærerig som hans Liv: alt berettiger ham til den Støtte H. K. H. Arveprinds Friderik lader sætte for ham paa Jægerspriis, og hele Dannemark og Norge for-

forene deres Klage med os. Ak! at saadan en Mand skulde døe saa tilig fra os!

Callisens Principia Systematis Chirurgiæ &c.

(fortsat.)

A. gaaer nu til Vædskernes naturstridige Qva- 117
litet. Han regner derhen allene Feil i Consistentsen eller Cohæsionen, og Skarphed. Her tales korteligen om den nu igien fremkaldte Indsprøitning i Aarerne og Blodets Transfusion.

Af de lokale Sygdomme udgiøre de, der reise sig af Irritation, den første Klasse. A. antager her kun 3 Slags Stimuli: mechaniske, chemiske og mentale. Men skulde der ikke ogsaa gives physiske, f. E. de som Elektrisering, Magnetisering, Luften, Lyset, Varme og Kulde, tilbagedreven Skarphed o. a. m. tage deres Oprindelse?

Rec. giør slige Erindringer og Spørgsmaale af adskillige Aarsager. Først fordi A. muligt kan føre sig dem til Nytte ved den nye Udgave, som hans Verk upaatvivleligen kommer til. Dernæst for at vise at Rec. paa Kundskabs Vegne er beføiet til at bedømme Bogen, og ikke behøver at rose ved Magtsprog. Og endelig for ogsaa ved Kritiken at bidrage til endeel Læseres Underviisning, altsaa at nytte. Derfor var han forpligtet til at spørge, hvorfore ikke ogsaa ved Elektriciteten Bertholon og Barneveld vare anførte, foruden Cavallo (og Ferguson, denne sidste blev glemt at nævnes med.) Barneveld har og

har og Kobber. A. vil dog vist tilstaae, at det har sin Nytte, naar de Studerende henvises til saa mange gode Bøger som mueligt er. Den Autor, som en yndet Lærer anbefaler, kiøbe de sig gierne. Nu ere Exemplarerne af een Bog ikke altid at faae; det er da got at flere ere nævnede, paa det de dog kunde faae den anden eller tredie, om de ikke kunne faae den første og bedste. Hvad Bertholon angaaer, da har han vel ikke Kobber; men han er altid en meget god læseværdig Autor i dette Fag. Og sandeligen siden Hr. Justitsraaden dog i denne nye Udgave vilde henvise til dem, hvor man finder de bedste Kobber; saa kunde han og ligesaa gierne peget paa dem, som give en særdeles god Underretning om hver Artikel. Den halliske Oversættelse af den første Udgave har en ikke ringe Værd af de overalt tilføiede Henviisninger til flere Autorer, omendskiønt de tilvisse kunde bleven bedre valgte, og saadanne som de nu ere, ikkun tiene til Docenternes Veiledning. Richter henviser og til de bedste Skrifter over de berørte Materier, i hvor udførlig han skriver. Da den anden Udgave af Hr. Justitsraadens Bog dog er saa stor, og beriget med saa mange ypperlige Tillæg, saa kunne den gierne bleven prydet med lige saadanne Henviisninger. Eller og kunde han overladt det til enhver Docent selv at forevise Kobberne saavel som anføre Autorerne, og blot nævnet Opfinderen i Texten, hvor sligt behøvedes, allerhelst, da det dog ikke kan nytte de unge Chirurger at de henvises til Verker, som de ikke saa ganske let kunne faae, f. Ex. det K. franske chir. Akademies Skrifter. Ikke heller er det saa ganske passende, at den ene Haandbog henviser til den anden.

anden. En god udførlig Haandbog burde giøre de ældre undværlige. Nu skal jo en Læser anskaffe sig en Richter, en Heister, en Bell, for ikke at tale om Aitken o. d. ø., naar han vil have denne ellers saa herlige Bog til fuld Nytte. Richter har føiet Kobbere til sin Underviisning, og derved giort den uafhængig af alle andre.

Vi komme til den 1ste Klasses 1ste Orden: 312
Smerterne. Efter disses grundige Afhandling taler A. i Særdeleshed om Tand- og Ørepine. Kolik, denne saa tit forekommende grusomme Sygdom, som læges eller i det mindste lindres ved saa mange udvortes Midler, havde vi og ønsket her afhandlet.

Imod Tandpine roser A. en Blanding af en stærk Mineralsyre og 3 Dele rektificeret Viingeist, smurt uden paa Kinden.

Afhandlingen om den Orden, Krampene er, i det Hele ret meget god. Kun strax den første §. viser og hvad Rec. har sagt om det Beholdtes Omarbeidning. Da man, som han hører, ikke forstaaer dette ret, maae han forklare sig, saa at der ingen Tvivl kan være. Af de 1793 §§. som denne Bogens første Deel bestaaer af, ere nogle gamle, nemlig som fandtes i den første Udgave, og som A. har beholdt, men tildeels forandret, altsaa omarbeidet, og andre som ere ganske nye, som altsaa ikke kunne kaldes omarbeidede, siden de ikke vare til før. De gamles og beholdtes Omarbeidning er i Rec. Tanker ikke bedre end de vare forhen, ja ikke engang saa gode, almindeligt talt. Men deraf kan ingen med nogen sund Sands slutte, at han vil sige det **hele Verk** er ikke saa got som det var forhen.

I en-

I enhver Bog, som denne, komme to Hovedposter at bedømme: Lærdommen og Foredraget. Lærdom, Underviisning, den nyttigste, herligste Underviisning har denne Udgave unægteligen langt mere af end den første, da A. udbreder sig mere over det Specielle og gaaer mere i Detail. Men Maaden at fremsætte og forklare denne Underviisning, Foredraget, helst i Henseende til Korthed og Fyndighed, til det Væsentligste af en aphoristisk Læremaade, er ikke saa heldig i denne, som i den forrige Udgave. Som Læge viser A. sig altid paa det mesterligste; men som Skribent giver han Anledning til at giøre adskillige Erindringer.

Krampen defineres §. 370 saaledes: Spasmus in genere est præternaturalis quæque distributio spirituum vitalium in partes ex naturæ instituto horum capaces. Quum vero talis distributionis inordinatæ effectus, nisi semper proximi, attamen maxime manifesti, plerumque in partibus vera vi motrice donatis cernuntur, convenit inter Autores medicos, ut loco definiendi, spasmum ab ejus effectu vulgatiore proximo simpliciter describant, dicentes spasmum esse actionem præternaturalem partis vera vi motrice præditæ.

Og i den første Udgave §. 175. Spasmus in universum est subitanea et violenta quævis partis vera vi motrice præditæ actio, volumtati vel Naturæ normæ non respondens.

Det er ubegribeligt, hvorledes det er gaaet til, at en A. som ellers giver saadanne korte, fyndige, rigtige og fattelige Definitioner, her er ble-

bleven sig selv saa ganske ulig, og har bortkastet den ældre upaaklagelige §. for saadant noget hypothetisk og sophistisk, som dens Omarbeidning. Om vi endog vilde tilstede, at dervare spiritus vitales til, saa er dog deres naturstridige Uddeling kun muelig, langt fra ikke vis: kun Aarsag til Krampe, men ikke Krampe, Sygdommen, selv. Det kan aldrig gotgiøres, at Lægerne ere blevne enige om atkalde Krampe en naturstridig Action af een med sand Bevægelseskraft begavet Deel. Man finder hos de gode ikke saadan en Definition. Man see Pathologiens Fyrste, Gaubius, man see Fader Boerhave og hans Commentator; man see de 5 Systemforfattere, og man vil ingen saadan Overeensstemmelse finde. Om man ikke giver en Definition, men en Beskrivelse over Spasmus, naar man siger, at den er actio præternaturalis o. s. v., overlade vi de Logikkyndige at dømme. Hvor der er Genus og Differentia specifica, Characteres constantes o. s. v.) der har man ellers en Definition. At der skulde være noget partikular, individuel, accidental, i den saaledes forklarede Spasmus, det kan ikkun grundes paa den Definition som i Begyndelsen af denne lange §. gives, hvilken Definition, vi i alle Maader forkaste, da hverken Ordets Betydning, eller respektable Autoritæter understøtte den.

Naar A. selv mundtlig skal give en fattelig Forklaring over denne §. vil han visseligen erfare, hvor meget bedre den forrige Definition var.

I øvrigt gaaer A. Krampelæren med sin sædvanlige Grundighed og Orden igiennem, og

afhand-

afhandler tillige Tetanus, Epilepsie, Skiellen og Contraktur. Iblant de krampestillende Midler §. 388 savne vi Zink-Blomster og Kobbersalmiak.

Dernæst tales om Febrene, og nu kommer A. til Inflamationerne, som allerede forhen var een af de bedste Afhandlinger i hele Verket, og som nu mangfoldigt og herligt er bleven foraget. Han deler dem nu i sande, falske og blandede. Om Phlegmone, Rosen, Rhevmatismus, Arthritis, Oien-, Øre-, Næse-, Tunge-Betændelse, inflammatorisk Bubo og Parolis, Halsen, Brysternes, Testiklernes Betændelse, Phimosis og Paraphimosis, Gonorshøe, Paronychia, Frost, brændt og andre Inflammationer i Særdeleshed, altsammen meget got, med ulige mere Fuldstændighed og lærerig Underviisning end i første Udgave.

Imidlertid kunde Gonorrhøen dog vist bleven bort. Vel er den i alle Chirurgers Hænder, men det ere andre Sygdomme jo ogsaa.

I Phlegmonens Behandling §. 445 taler A. om den almindelige Aareladelses, og dernæst om de Lokales, Arteriotomies Skarifikationens, Igelsætnings Nytte. In graviore phlegmone, quæ extremum corpus occupat, & reliquis hujusmodi auxiliis non cedit, profundiores & largiores scarificationes, ubi loci opportunitas has fieri sinit, egregie conducere, compertum est. Her tales om Brambilla's Methode; men ikke §. 232. Thi der defineres Skarifikationen: crebra tegumentorum communium incisio ad educendum

cendum vasorum minorum sanguinem vel laticem in tela cellulosa.

Fortsættelsen følger.

Tanker om Norges Odels Ret ved Johan Nordal Brun.

Bergen, trykt hos Dahl, 1788, 32 S. 8.

Den berømmelige A. til dette Skrift er ingen Jurist; den Mand som han lader til at gjendrive, ere heller ingen; nu, saa lad det hedde: alle gode Ting ere tre, lad Rec. heller ingen Jurist være. Naar et Par der sloges, efter vore gode Fædres Skik, uden Finter, skal bedømmes om de sloges som kiække Mænd, kan den Dom ikke afsiges uden af en Fægtemester?

Som Rec. kan skiønne af dette Skrift, saa have 8 Bønder paa Aas i Norge søgt om Odelsrettens Ophævelse, og til denne Klage havde faaet i et Skrift imod Prof. Leganger om det beneficerede Gods, hvor der læses tunge, men beviiste Gravamina imod Odelsretten. Provst Stoldenbergs Attest, hvilken dog, efter vor A. skal mere være Ansøgning og Klage end Attest. Der anføres ogsaa et Sted.

Imod dette Angreb paa Odelsretten ivrer A. som en Mand der føler for sit Fædreneland, med Grunde, som for den største Deel ere vægtige, fyndige, mandige, nordske Ord. Han er selv ingen Odelsbaaren, altsaa upartiisk. En

Nothes

Rothes Forsvar for Odelsretten, erindres hermed fortient Roes. "Det var Skam,, siger A. "om en dansk Mand skulde føle bedre vore Herligheder, end vi selv.,, Oekonomiske Magazins 6te B. S. 128 henvises ogsaa til, angaaende Lovene i denne Post.

De fornemste Grunde, som A. lader tale for Odelsretten, ere disse: Odels-Ret var Norges, førend Dannemark og Norge bleve forenede: den er siden af danske Konger fredet. Denne Ret avler ikke mere Trætte end enhver anden Ret; Individuers Trættekiærhed, det Ubestemte i Lovene, og Rabulisterie have her den samme Virkning som i andre Ting; enhver politisk Indretning har nogle skadelige Følger; den Skade Odelsretten kan giøre, ligger ikke i Indretningens Natur, men i tilfældige Omstændigheder; derfor maae ikke den fredede Indretning ophæves, Midler til slige Tilfældes Afvendelse bør foreslaaes.

"Odelsretten er ikke trættefødende, de tre
15. Ting, jeg ved Indløsningen fornemmelig skal bevise, ere, synes mig, saa eenfoldige, at Rabulisterie fra min Side neppe er anvendeligt: at Gaarden er Odelsgaard; at jeg er Odelsbaaren; at jeg indtaler min Ret i rette Tid.,,

"Tilfældet ved de fleeste Odels Indløsninger er dette: Odelsgaard kom i fremmed Vold, fordi den Odelsbaarne var fattig. Sielden er han Pengestærk, naar han skal løse, og som oftest det lidende Partie imod den, som har Olie nok til at smøre alle Hiul."

Odels-

"Odelsgaards Kiøber vidste hvad der vilde mødel ham." (Hinc illæ lacrymæ. Det store Spørgsmaal bliver dette: er Landet tient med at han tager sine Mesurer derefter til Landets Skade? Er det en Kiøber at fortænke, at han paa alle muelige Maader søger at blive i sine lovlige Fordeles Besiddelse?

"Endnu er Odelsmanden i sin Bondedragt en Slags Adelsmand, der troer sig at eie Fortrin for sine Ligemænd, der med megen Omsorg bevarer sin Families Hæder, der i Almindeligheder, i det ringeste troer sig at være, Landets Styrke og Kiernen iblant Folket. Og var det endog blot denne Troe; denne Tanke om sig selv, mon den ikke ofte frembringer kiække og ædle Handlinger?"

"Intet binder saa Hierterne til Landet som fredet Eiendom af Agre og Enge. Intet Sted paa Jorden behager os saameget, og til at forsvare det, have vi Mod som Løver. Al anden Rigdom føre vi med os. Den rige Mand indpakker sin Tønde Guld, og nyder alle Livets Behageligheder, lige glad hvor det som helst skal være, derfor er han ogsaa gierne feig i Krigen, naar den Odelsbaarne slaaer Dommedags Slag og fikter for Landet med urokkelig Styrke. Ja jo større den Ret er, som Kongen bereder for ham og hans Afkom, jo mere elsker han den Konge som bereder ham den, og jo mere vover han at forsvare denne Konge. Men ingens Ret er større end den Odelsbaarnes."

Vi

Vi overskride de Skranker, som det synes en Recension af et Skrift paa to Ark burde have. Men sielden findes paa to Ark saameget got som her: og desuden ville disse faa Blade snart forgribes. Altsaa et Par Steder til, i Haab om Læsernes Bifald.

17. "Det bør være Bonde tilladt at klage over den ham tilføiede virkelige eller indbildte Fornærmelse, men altid overbestemte og udtrykkeligen benævnte Facta, aldrig over almindelige Gienstande, hvori man ikke veed om de Klagende have nogen Deel, eller hvad Deel de have. En Bonde kom til en Advokat, begierende at han vilde forfatte en Klage over Fogden. Nu hvad er det da? sagde Advokaten. O Far! sagde Bonden, du finder vel selv paa noget, du er en klygtig Mand."

(Resten følger.)

Trykfeil.

S. 416 Lin. 7 neden fra: skal ogsaa udslettes
= 425 = 11 Forpligtelse l. Forpligtigelse.
= 429 = 6 nedenfra: Fliacos l. Iliacos
= 430 = 3 umueligt l. mueligt
= 497 = 17 søgt l. sagt
= 503 = 22 forledes l. fordeles
= 505 = 23 sige l. stige
= 506 = 8 nedenfra: rigtig i. vigtig
= 507 = 20 er efter anmelde disse Ord udeladte: og disse skal vi tilkiendegive,

Kritik og Antikritik.

No. 34.

den 9 Septbr. 1788.

Kritik.

LXXVIII.

Peregrine Pickles Tildragelser ved Tobias Smollet, M. D. Oversat af Engelsk. (Respicere exemplar vitæ morumqve jubebo, Doctum imitatorem et veras hinc dicere voces Hor.) Første Deel med Kobber efter Chodowiecke.

Kiøbenhavn, trykt paa Christ. Gottl. Profts Forlag hos Sebastian Popp 1787. 8. S. 268.

En engelsk Doctor har skrevet og en dansk Doctor har oversat denne morsomme Roman. Stilen er ligesaa lunefuld som Indholden. I sit Slags er den et sandt Mesterstykke. Recensenten havde nylig læst den paa Tydsk, da den danske Oversættelse kom ud. Vort Sprog bliver her beriget med en stor Deel Søe-Talemaader, hvoraf man savner mange i vore Ordbøger. Dette Søemands Sprog giver Bogen nye Interesse. Overskriverne over Capitlerne har Hr. Prof. Tode giort meget lunefulde, og agter hist og her

at

at anbringe saadanne Forandringer og Forkortelser, som giøre Skriftet endnu mere moersomt. Et Par mod Ærbarheden anstødelige Historier i den første engelske Udgave af denne Deel ere her udeladte. Caraktererne ere original=engelske og fremmede for vore Sæder, men derved nye og pirrende for os, der i Almindelighed ikke ere vante til at see saa overgivne og besynderlige Folk. Danske Læsere ville yde Hr. Professoren Tak, fordi hans utrættelige Vittighed har forskaffet dem dette Skrift saa hældig indklædt, at man læser det med samme Fornøielse som Originalen. b***.

LXXIX.

Udtog af en Dagbog, holden i Aarene 1777=1780 paa en Reise igiennem Tydskland, Italien, Frankerige og Holland, af Andreas Christian Hviid, Første Deel, med Anhang af anden Deel.

Nok en Titel:

Anhang til Professor Hviids Dagbog, indeholdende hvad af anden Deel var trykt før Forfatterens Død den 3 Maji 1788, hvorved Værket blev afbrudt.

Kiøbenhavn 1787. Trykt paa Gyldendals Forlag. 104 S. i stor 8.

Dette Anhang indeholder Forfatterens Reise fra Wien til Venedig, hans Ophold i Venedig, Ferrara og Bologna, og svarer fuldkommen til sin

sin Hensigt, som var at moere, men det er tilligemed sin Moersomhed lærende, og, som Professor Gamborg skriver om den Afdødes Correspondents med de største Lærde i Tydskland og Italien, "vidnende om hans sieldne Indsigter og Talenter, Kunst-Kundskab og fine Smag." Man læser Anhanget med saameget større Fornøielse, da det har undgaaet de Feil, som af Konstdommerne bleve den første Deel bebreidede. Kun et Par Steder nævnes Tobakspiben, hvorover ingen kan støde sig. Intet fornærmende for enkelte Personer finder man her, og intet, enten eget eller andres, Udfald paa den christelige Religions Lærdomme. Nogle Skiødesløsheder mod Sproget overseer man let, hvor man holdes skadesløs ved Ting, der baade fornøie og nytte; men Skiødesløshed er det dog at skrive S. 7: fryser giør det stærkt, isteden for: det fryser stærkt; S. 9. bande giøre de den viise og store Frederik; S. 40. vælte giøre de ikke; S. 39. at see det som umueligt - - er dog meget daarligen isteden for: daarligt; S. 52. det er Verdens Theater i det Lille denne Plads, isteden for: denne Plads er o. s. v. Sammesteds: Tilskuerne grinede høiere end Musiken; Musiken grinede dog vel ikke, og at grine er jo noget langt andet end at skoggerlee. Men sligt fraregnet, kunde man med Grund ønsket dette Verks Fortsættelse, hvilken nu er en Umulighed, da Manuskriptet er brændt, hvorfor Hr. Professor Gamborg giør Rede i et Tillæg, som vi nu skal sige vore Tanker om.

Tillægget, som udgiør fire Blade, er underskrevet den 17 Julii 1788, og beviser heelt igiennem,

nem, at A. ingen Lovtale vilde skrive over sin afdøde Ven. Vel roses han for sin Lærdom, Flittighed, gode Gemytsbeskaffenhed og Godgiørenhed, men for Resten finder man intet, der seer ud som Lovtale, tvertimod meget, hvoraf ikke de fordeelagtigste Følger lade sig uddrage. S. 97. hans Skrift var ulæselig; desto mindre nødvendigt var det jo, at hans Haandskrifter skulde brændes; men da han selv havde befalet dette, maae han dog have troet om sig selv, at han skrev en læselig Haand. De simple Træk, som Bogstaver udkræve, burde dog med Billighed ventes af den, som paatog sig at bedømme det Fine i Konst-Træk. Men vi erindre os Horatii: fungar vice cotis &c., og det ligesaa bekiendte: Docti male pingunt, og nu finde vi endog Lærdoms Beviis i Haandskriftets Ulæselighed.

Blant de formodentlige Aarsager til bemeldte Ild anføres S. 98, at "en Dagbog indeholder Familie-Omstændigheder (men hvorfor optegner man slige baade sig selv og andre uvedkommende Ting?) umodne Betragtninger, som ved sildigere Giennemlæsning findes falske, (men disse kunde jo udelades?) sykologiske (hvorfor ikke Psykologiske?) Erfaringer over egen Tænkemaade og Reflexioner over andres Handlinger, som let kunde misbruges." Men af sligt kunde jo i det mindste intet formodes i den Deel af Fortsættelsen, som egentlig skulde være for de Lærde, og denne især nyttige Deel har nu Ilden berøvet Verden. Vi kan da ikke andet end ansee den Døendes Begiering eller Befaling til sine Venner for uoverlagt. At den dog, skiønt ikke vel

betænkt,

betænkt, blev efterlevet af Vedkommende, kan vi intet have imod, da vi i deres Sted, hvor nødig vi end havde villet, maatte giort det samme.

Det er roesværdigt, at A. S. 101 ikke vil "undskylde det fornærmelige mod enkelte Personer, som hist og her forekommer i Dagbogen," men at han vil giøre det i Henseende til "de farlige Meninger i Religionen, som Skriftet indeholder," kan vi ikke rose. Forsvaret er og faldet meget fattigt ud, og geraader ikke Dagbogens Forfatter til synderlig Berømmelse eller endog Undskyldning. Lad os see, hvad A. herved giør sin Ven til. "De, der foregive, at Skriftet indeholder farlige Meninger i Religionen, giøre nok ikke Forskiel paa det Væsentlige og Uvæsentlige i Religionen. Jeg for min Deel vidste intet Sted, hvor der forekom Tvivl, meget mindre Spot i Henseende til de for ethvert Mennes kes Beroligelse saa vigtige Lærdomme om Gud, Forsynet og et tilkommende Liv." Hvad bliver nu hans Ven uden i det høieste en skikkelig Deist? thi ogsaa Deisten troer Gud, Forsyn og Udødelighed. Eller er maaskee intet uden disse Lærdomme den christelige Religion væsentligt? Er det maaskee ligegyldigt, enten man antager eller ikke antager Lærdommene om Syndfordærvelsen, de Ugudeliges Fordømmelse, Christi Forsoning, hans Guddom, Troe og Naadevirkninger, Lærdomme, der af Christo og hans Apostler saa tydeligere fremsatte og saa ofte indskiærpede, at ingen uden den Fordomfulde kan nægte eller drage dem i Tvivl, ingen uden Bibelforagteren kan spotte dem? Det giør os virkelig ont at see disse Ting erklærede for uvæsentlige eller endog for Fordomme;

me; thi nu forstaae vi først, hvad det vil sige, som findes S. 104 "Han gik sin Død i Møde "med den Sindsrolighed og Tilfredshed, som "ikkun er den Dydige og over Fordomme op- "høiede Mand egen", hvorpaa der anføres Ord af ham, som ogsaa Deisten, og Hedningen selv, kunde have sagt: "Jeg er vel for- "nøiet med at døe, jeg veed, jeg gaaer til alle "Væseners Væsen: hidset samles vi igien".

Recensenten erklærer herved, at han ikke henhører til den fordømmende Menneske-Klasse, han veed, at Dommen over Levende og Døde tilhører allene Gud, at enhver skal giøre ham Regnskab for sig selv, enhver staae eller falde for sin egen Herre, men han maatte handle mod sin Overbeviisning, om han upaaanket lod det gaae hen, at alt, de tre anførte Lærdomme undtagne, foregives at være Religionen uvæsentligt, og at den alt for fri Ungdom skulde i en Professors Vidnesbyrd om denne Sag finde Styrke for den Foragt, der allerede formeget vises for Christendomslæren; han maatte handle mod sin Overbeviisning, om han ikke erklærede den Rolighed mod Døden, som blot grundes paa Menneskets Dyd, for falsk og ugrundet, om han ikke bevidnede, at den overbeviiste dydige Christens Død er den ønskeligste, og at Forsoningslæren er den sande Tilfredsheds og Frimodigheds Grund mod Dødens Annærmelse. En Kofod Ancher, en Luxdorf, disse store og grundlærde Mænd, alt for store Philosopher og Christne til at foragte eller spotte med nogen Religionslærdom, havde Fordom (om det skal kaldes Fordom) for, men ikke imod,

Bibel-

Bibellæren, de døde da ikke ophøiede over Fordomme i anførte Mening, men som de døde, ønsker Rec. at døe. Man skielde ham nu for orthodox, man tillegge ham blind Iver, hellig Eenfoldighed, Bizarrerie eller hvad man synes, det rokker ham ikke. Dette her anførte viser da atter, at A. ingen Lovtale har skrevet over sin Ven.

Med megen Fornøielse læste vi i Anhanget S. 15, at Sl. Hviid syntes got om Hilsemaaden i Steiermark, da den ene af de Mødende siger: Jesus Christus, og den anden svarer: Gott sei Gelobet in Ewigkeit! og S. 93 hans billige Ærgrelse over et Malerie i Bologna, hvorpaa Christus forestilledes holdende Stigen for den himmelfarende Dominicus; thi her siger han: "At Ferdinand I maatte holde Stigbøilen for Pave Hadrian IV, da han steeg til Hest, det kunde endda forklares, men at afbilde det menneskelige Kiøns største Velgiører at holde Stigen for en lumpen Munk, hvorledes det gaaer til, fatter jeg ikke..." Slige Steder burde været anmerkede for at vise, at Dagbogens Forfatter troede mere end Gud, Forsyn og et tilkommende Liv. Slige Steder giøre ham efter hans Død virkelig Ære — S. 104 siger Tillæggets Forfatter om sin Ven: "Hans Hovedtilbøielighed synes at have været Attraae efter Ære som Skribent..." Dette kan vi efter vor Indsigt just heller ikke kalde nogen Lovtale. Dog! A. vilde jo ingen skrive, og altsaa ere vi eenige. —

Hvad der S. 102 siges om Nytten af fremsatte Tvivl mod Religionen, at "de Svage, istedn for at forarges, derved kan oplyses og beroeliges", forstaae vi ikke. Forargelsen er i vore Tanker vis, men Beroligelsen uvis. Overalt forekommer os den Trøst, som Tvivlere skal have af at erfare, at ogsaa andre Mennesker plages af samme Tvivl, som om den Skibbrudne vilde trøste sig ved, at flere leed Skibbrud. Saavist A. troer, at mange af Religions-Skrupler have taget Livet af sig selv, saavist troer Rec. at endnu flere af Mangel paa Religion have giort dette gyselige Skridt —

De vigtige Fordele af at holde Dagbog, som S. 98 og 99 skal vises, formaae vi heller ikke at indsee. En Dagbog skal være "det kraftigste Middel til at lære at kiende os selv". Men denne vigtige Kundskab kan ligesaa vel erlanges uden Dagbog, og det anførte Exempel taler lige saa got for den, der ingen holder, som den, der holder den. En Dagbog skal dernæst "forlænge dens Liv, som holder den, eller dog sætte ham i Stand til mere at nyde Livet". Dette sidste Diemed kan ogsaa naaes uden Dagbog og naaes af utallige, og den Livets Forlængelse, her tales om, er jo kun ideal, altsaa ikke virkelig. Prof. Hviid holdte Dagbog, men døde dog som en ung Mand i sin bedste Alder. Slutningen heraf bliver denne: saameget som Anhanget selv har fornøiet og nyttet os, saa besynderligt, umoersomt og unyttigt have vi fundet Tillægget —

* * 3.

Tan-

Tanker om Norges Odels Ret ved Johan Nordal Brun.

(Slutningen)

"Hvilke ere disse 8 Mænd som klage? Ere de Odelsbaarne, hvad søge de da om? De kunne jo uden Regieringens Tilladelse lade deres Ret fare, deres Børn kunne jo giøre det samme, de ere jo ikke forbundne til at indtale deres Odels Ret som Officieren er forbunden til at forsvare sin Point d' honneur? Ere de ikke Odelsbaarne, saa søge de jo om, at andres Ret maae ophæves, saa synde de jo imod det niende Bud, efter hvilket enhver bør lade enhver sin Ret ubeskaaret."

Det var et stort Spørgsmaal, om man synder imod det niende Bud, naar man søger (paa lovlig Maade) at faae en Ret ophævet, som man holder for skadelig for det Almindelige. Der er skrevet nok i Danmark om, hvor billigt og nyttigt det var for Landet, at Herremændenes Rettigheder bleve indskrænkede, og især Fødestavnsbaandet løst. Mon de Autorer have syndet imod det 9de Bud? Dette overtrædes jo kun, naar man selv begiærer sin Næstes Huus.
— Den Sætning at enhver Rettigheds ubrøde- 11.
lige Haandthævelse er de borgerlige Staters Klenodie, geraader og Herremændene, Monopolisterne, og flere til Fordeel. Ligeledes er den Tilstaaelse at "Odelsretten er trykkende for dem, der ikke have den ", mærkværdig. Disse andre, som den er trykkende for, ere jo og Undersaatter.

Det var at ønske, at den ene Medborger aldrig blev trykt af den anden. — At Odelsretten har Medhold i den hellige Skrift, er og kun en svag Grund: thi, iblant andet, sees ikke, hvorfor man skal holde sig det gamle Testament mere efterretteligt i Norge end i Danmark. Dernæst var Løsningen neppe en Tvang, saa og i den Tid noget ganske andet end nu, da man lægger Vind paa at forbedre Gods og Eiendom. End videre giver det gamle Testament adskilligt Medhold, som vore Tider og Sæder finde saare betænkeligt, f. E. at forskyde en Hustrue efter Gotbefindende, at ikke gaae i Strid, naar man har taget sig en ung Hustrue, og ligge et heelt Aar hiemme og være glad med hende.

At ogsaa de Nationer, som aldrig vidste af Odelsret at sige, have stridt som Løver for Fædrenelandet, vil Hr. B. tilstaae. Den sande Kiærlighed til Landet er neppe bunden til Faders Gaard: det er nok at boe og have Eiendom i samme Land. Alle Sønner kunne jo ikke faae Faderens Gaard. Det er unægteligt, alle Normænd elske deres Fædreneland med den varmeste Kiærlighed; men ikke alle Normænd, som vise denne ædle Dyd, kunne eie Faders Gaard: altsaa er Odelsretten vel ikke saameget fornøden til at vedligeholde denne roesværdige Hengivenhed til Fædrenelandet.

Alt dette anføre vi ikke for at ville giendrive A. men allene for at vise, at de Grunde, han bruger, ere ikke alle lige stærke. Hvad han siger i Slutningen, er vel skrevet; men den Sammenligning, som dert findes imellem

Odels=

Odelsretten og en Thronarvings Ret til et Rige, som en Usurpateur havde taaet i Besiddelse, kunne vi ikke finde passende. Thronarvingens Ret erkiender den hele Verden for hellig; men den Ret at indløse sin Faders Bondegaard for Kiøbesummen, efter at den eengang lovligen er solgt, vil man neppe sætte i Ligning med hiin.

Den hele Sag er af yderste Vigtighed; meget kan siges for og imod den. Efter Rec. ringe Mening er Odelsrettens Vedligeholdelse ønskelig, naar vi betragte de Norske, som de ere, som et Folk, der altid bør blive sig selv ligt, altid ubeblandet og ufordervet af Fremmede, og der finder i denne Ret sin Nationalkarakteer, sin Kiærlighed til Fædrenelandet betrygget. Men seer vi Tingen fra en anden, fra Landhuusholdningens, Side, betænke vi, hvor sikker kiøbt Eiendom i alle andre Lande er, saa kan man ikke laste dem, der ere af modsat Mening.

Imidlertid har Hr. Brun altid megen Ære af den Varme og Kiækhed, med hvilke han forsvarer det, som efter hans Overbeviisning er Ret og Sandhed.

LXXX.

Kirkeforsatningen i de kongelige danske Stater med dens vigtigste Fordele og Mangler samt muelige Forbedringer, beskreven af Henrich Ussing, residerende Kapellan for Ringsted og Beenløse Menigheder i Siælland. Fierde Deel. Første Bind.

(Dersom nogen har Lyst til Trette om dette, saa have vi dog ikke denne Skik; ikke heller Guds Menigheder. Paulus.)

Soroe, 1788. Med kongelig allernaadigst Privilegie, paa Forfatterens Forlag trykt hos J. Lindgreens Enke, ved F. H. Lillie. Stor 8. S. 800, sælges Subskribenterne for 1 Rdl. 5 Mk. paa Trykp. og 2 Rdlr. 1 Mk. paa Skrivp.

Ingen særskilt Æmne er endnu hos os bleven afhandlet med den Fuldstændighed, Indsigt og Flid, som vor Kirkeforfatning i nærværende særdeles betydelige Værk.

Denne Deel vi her anmelde, er især meget vigtig, da den undersøger med Skarpsindighed og Bestemthed den i vore Dage saameget omtvistede Liturgie, og det saa udførligt og grundigt, at Tydskland selv (vi vil ikke tale om andre Lande) ikke har noget Skrift derom, som kan sættes ved Siden af dette. Hr. U. taug, da alle andre, berettigede og uberettigede, stred, men han havde den Nytte af Striden, at han kunde samle man-

ges Meninger, vælge det beste, skierpe sine egne
Tanker, og levere en fuldkomnere Afridsning til
denne saa vigtige Bygning, end de fleste andre.
A. har taget Sagen op fra Grunden af, og der=
for har han været nødt til at være saa vidtløftig;
thi vi have endnu et Bind derom at forvente.
Lige til S. 199 i dette Bind, beskieftiger Forfat=
teren sig med de Regler, "hvorefter en til Hen=
sigten passende christelig Gudstieneste bør indret=
tes, forandres og forbedres". Derefter igien= 199
nemgaaer han stykkeviis "vor nuværende offent=
"lige Gudstieneste, hvad vore Kirkelove derom
"bestemme, hvad Brug og Misbrug siden deri
"har indført, og hvilke Forbedringer han efter
"sine Tanker ønskede at skulle skee". Da det
vil være vore Læsere behageligst at erfare disse,
ville vi egentlig begynde vor Recension derfra,
naar vi foruderindre: de foregaaende Regler
ere saa dybt igiennemtænkte, saa skarpsindige og
velgrundede, at enhver som vil giøre sig et rigtigt
Begreb om en retskaffen Kirkeforbedring, bør
være vel bekiendt med disse vigtige Grundsæt=
ninger.

Hvad Forfatteren haver at sige angaaende
vor offentlige Gudstieneste, henfører han til disse
3 Hovedposter; Sproget, Tiden og Forretnin=
gerne.

(Fortsættelsen følger.)

Antikritik.

Under denne Titel anføre vi herefter, ei allene hvad der indleveres os til at aftrykkes i disse Blade som Forsvar for Skribenterne enten mod de lærde Tidender eller mod os selv, men ogsaa, hvad der særskilt i samme Hensigt udkommer, tilligemed Svarene derpaa, kort: alt, hvad der henhører til indenlandsk Journalstrid. Man bør i det mindste kiende Titlerne paa disse Stridsskrivter, af hvilke dog ogsaa kan læres meget, som man ikke andensteds finder. Vi have da her at anmelde:

Atter en Paamindelse til Hr. Professor Tode i Anledning af hans Correspondents over den engelske Læsebog i Critik og Antikritik No. 14. Af Odin Wolff.

Kiøbenhavn, trykt hos Sebastian Popp 1788 16 S i 8vo.

Nogle Anmerkninger til Hr. Professor Todes Par Ord over den Engelske Læsebog.

Authors should never be drones mean harmless things,
But guard like bees their Labours with their stings.

Dryden.

Af samme Forfatter. Et halvt Ark i 8vo.

Neppe har nogen lærd Strid havt nogen besynderligere Oprindelse, da den ikke reiste sig af Dadel, men af mindre Roes, end Forfatteren ønskte sig — Til

Til Publikum, som læser Professor Todes Kritik og Antikritik; fra R. Buchhave Dr. —

Objurgationes etiam nonnunqvam incidunt necessariæ, in qvibus utendum est fortasse et vocis contentione majore, et verborum gravitate acriore. *Cicero.*

Kiøbenhavn 1788. Trykt hos Christian Frederik Holm. 2 Ark i 8vo.

Dette er besvaret i

Et lidet Bidrag til den danske Literaturs og Kritiks Historie i de sidste syv Aar, i Anledning af Hr. Doktor Buchhaves Skrift: "Til Publikum, som læser Professor Todes Kritik og Antikritik", opsat af Johan Clemens Tode.

Utinam omnes sic sint, qui male mihi volunt. *Ter.*

Kiobenhavn 1788. Trykt og faaes tilkiøbs hos P. Horrebow, boende i store Fiolstræde No. 204. 98 S. i 8vo.

Paa hvis Side Seieren er, bør Publikum bedømme, da ingen bør dømme i sin egen Sag —

Subskriptionsplan.

Danmarks udødelige Kofod Ancher har kort før sin Død tilladt mig at udgive hans Ord-Konkordants over Christian den Femtes Danske og Norske Lov; det er: et fuldstændigt alphabetisk Register over alle de Ord, som findes i bemeldte Love;

Love, samt alle Stederne, hvor de forekomme; og hans Arvinger have hertil senere givet deres Samtykke. Efter denne for enhver Elsker af Lovkyndigheden, og især for mig, saa kiere Tilladelse, har jeg, paa det at Oplagets Størrelse nogenlunde kan bestemmes, herved den Ære at indbyde til Subskription paa dette for alle Jurister saa nyttige, og hidtil savnede Værk. Paa dets nøiagtige Sammenligning med alle derudi af Lovene anførte Steder, og korrekte Tryk, skal jeg anvende al mulig Flid. Det trykkes i Format af Lovens liden Udgave, og Prisen bliver den almindelige, nemlig 3 Sk. paa Trykp., og 4 Sk. paa Skrivp. De, som have den Godhed at samle Subskribentere, ombedes at tilbagesende Planerne, med Subskribenternes paategnede Navne, til Universitets Bogtrykker Schultz her i Staden, inden nærværende Aars Ende, da der, før samme indkomme, ikke kan begyndes med Trykningen.

Kiøbenhavn,
i August 1788.

Bárens.

Assessor i Kiøbenhavns Hof- og Statsret.

Trykfeil.

Side 525 over den Rubrik: Tanker om Norges Odelsret 2c. skal staae LXXVII.

— — Ligeledes behager Læseren at omsætte disse Linier, hvor 18 Linie begynder saaledes: faaet Provst Stoltenbergs Attest, hvilken dog, efter vor A. skal mere være Ansøgning og Klage end Attest. Der anføres ogsaa et Sted i et Skrift imod Prof. Leganger om det beneficerede Gods, hvor der læses tunge, men ubeviste Gravamina imod Odelsretten.

Kritik og Antikritik.

No. 35.

den 16 Septbr. 1788.

Kritik.

LXXXI.

Forsøg til en Naturhistorie, indeholdende vor Klodes Udvikling ved Adams Skabelse, og den dermed ved Syndfloden foregangne Forandring, samt den historiske Astronomie, tilligemed en Indledning, som af den civile Historie viser de fleste Nationers Overeensstemmelse i at erkiende een og den samme almindelige Stamfader og en Tidspunkt for deres Landes første Beboelse, der passer med den mosaiske Adspredelse efter Floden, af Esaias Fleischer, Kongl. Majestæts Conferenceraad, forhen Amtmand over Corsøer og Antvorskov Amter, Medlem af det K. danske Agerdyrknings-Akademie, af det K. svenske Videnskabernes Akademie, det K. preussiske naturforskende Selskab i Berlin og det K. svenske Patrio-

triotiske Selskab i Stokholm. Første Deel.

Kiøbenhavn, paa Gyldendals Forlag 1786, 968 S. foruden 62 S. Dedikats (til Kronprindsen,) Fortale og Register.

Konferenceraaden har allerede udgiven et historisk, og nogle Landhuusholdningen angaaende Verker. Det Bifald, de have fundet, har opmuntret ham til at udgive et betydeligere og vidtløftigere Skrift: et Forsøg til Underviisning i Naturvidenskaben og Historien. Hans Hensigt er ved denne Bog at fremme den usynlige Guds Kundskab og hans Æres Udbredelse, at roeliggiøre dem, som de overhaandtagende Tvivl sætter i ængstlig Frygt. Han viser, hvor lidet de Skrifter, som hidtil ere udkomne i dette Fag, svare til samme Diemeed. Han har valgt en munter Stiil og en sammenhængende Fortælning, og hist og her fremført Exempler af Historien. Nyt finder den Naturkyndige her intet: Omstændighederne have ikke tilladt A. selv at giøre Opdagelser.

Han behøvede ikke at giøre disse Undskyldninger. Det er allerede høiligen roesværdigt, at en Mand, som han, vælger sig saadan en ligesaa kostbar og møisommelig som ædel Syssel; at han saa kiendeligen anstrenger alle Kræfter for at gavne sine Medborgere, baade ved Underviisning og ved at opvække hos dem Lyst til Underviisning i et hos os endnu saa lidet dyrket og ligesaa lidet yndet Fag; at han i denne Tid, da den aabenbarede Religions Grundvolde endog offentligen

angribes paa alle muelige Maader, dolo & virtute, tør vove at træde frem til dens Forsvar; og at han bidrager sin Deel til at opfylde en Mangel, den fædrenelandske Literatur hidtil har havt, (thi en Bastholms Philosophie for Ulærde var da endnu ikke udkommen, og kan heller ikke sættes ved Siden af dette.) Om endog Evnen ikke havde svaret til Villien; vilde dog enhver Retsindig have takket ham. Men det er langt fra, at A. har ikke været Arbeidet voxen. Tvertimod, han viser sig som en meget kyndig og lærd Grandsker i Naturen og Historien. Han har læst, veiet og nyttet de bedste Skrifter over alt hvad denne Materie vedkommer, baade de ældste og de nyeste. Man maae falde i Forundring over den Mængde Autorer, som han har raadført sig med, og man maae glædes over det gode Valg, som har veiledet ham. Altsammen var nu umueligt at ihukomme. Derfor er og, iblant andre faa, Brydone bleven glemt, som dog ved Ætna har troet at finde Grund til at sætte Jordklodens Alder vel længere tilbage, end den mosaiske Tidsregning giør. Blant de nyeste, som stride for Verdens Evighed, er og Tourmin, en Engelskmand. Herschel burde ved den ottende Planets Opdagelse ikke bleven forbigaaen. Dog sligt er ikke værd at tale om.

Saa stor Autors Erudition er; saa utroelig stor for en Mand, der blot er Amateur i dette Fag; saa rigtigt dømmer han, og saa skarpsindigt opdager han den svage Side hos hver Skribent, han er forpligtet til at bestride, for at befæste sin Theorie. Endog en Bergmans Indvendinger veed han at besvare.

Stilen

Stilen er underholdende og Sproget fattesligt; her findes ingen høie Sving, og liden Deklamation. A. har det rette populaire Foredrag, som og til en Bog af denne Tykkelse er nødvendig, om Lægfolk skulle læse den til Ende.

En lille Smule mere af Filen kunde nok behøvedes hist og her. Jordens Vedvarenhed kunde maaskee bedre hedde Jordens Alder. Det Ord samme bruges lidt vel tit: saa læses S. 392 „thi samme maae nødvendig blive den samme." De Ord Vandelbare Stierner, Nebenplaneter, Slam o. a. m. have under saa mange tydske Autorers Læsning snegen sig ind i hans Pen. Dog ikke et Ord mere om slige Smaating!

I det Hele giør Bogen A. og Fædrenelandet Ære. Den er, i det mindste i Henseende til at han ingen Mineralog, Chemist, Stiernegrandsker o. s. v. af Profession er, et Mesterstykke. Hvorvidt han i den, ogsaa af flere antagne Theorie, at Jordkloden er bleven omdannet, og forhen har været beboet, har Ret, overlade vi til kyndigere Dommere, eller rettere til Tiden at afgiøre. Den store Tilvext, Naturvidenskaben dagligen faaer, forøger maaskee ikke meget mindre end den formindsker Uvished.

Men behagelig og nyttig at læse er Bogen ganske vist: den lover en lige saa underholdende som lærerig og opbyggelig Tidsfordriv: og det vilde ikke giøre den almindelige Oplysning og en god Smags Udbredelse, som man allerede i en rum Tid hos os har arbeidet paa, megen Ære, der-

dersom saadant et herligt Verk blev ulæst af mange. Paa første Oiekast lader det til at være for stort, for lærd, for technisk, for polemisk; men naar man kommer ret ind i det, skal man finde Behag i, og Nytte af, dets Læsning.

At A. begynder sine Undersøgelser fra de ældste Tider af, og gaaer ned til de allernyeste, at han indlader sig i Kinesernes, Chaldæernes, Assyriernes, Persernes, Phoenicernes, Ægyptiernes, Japanesernes, Arkadiernes Fabler, og omsider i Cartesius's, Burnet's, Leibnitz's, Woodward's, Roy's, Hook's, Moro's og Generelli's, Whiston's, Maillet's, Buffon's, Beaume's, Mairan's, Bailly's, Grüner's, Bourit's, Povelsen's, Olassen's, Linneus's, Bergman's, Car's, Bourguet's, Hofmann's, Sulzer's, Needham's, du Carla's, Cara's, de Rabiqueaux, de Chevalier's, Viallon's, von Gleichen's, Wallerius's, Fabricius's, Pallas's, Lulof's, Suckow's, Pontoppidan's, Silberschlag's, Haller's og de Luc's Systemer og Meninger, har for den tænkende og grandskende Læser den Nytte, at han deraf kan see, at den menneskelige Forstand først har faret rundt omkring Sandhed, og derefter er kommen den nærmere og nærmere, men altid i en krum Linie.

Overalt, vil man have den grundige Kundskab om Skabelsens, Syndflodens og Himmelens naturlige Historie, som dog ethvert velopdraget og fornuftigt Menneske burde stræbe at faae; saa finder man hos Uden- end sige Indenlandske, intet noget bedre end dette saa heldige, saa mesterlige Forsøg.

LXXXII.

LXXXII.

Forsøg til en almindelig Naturhistorie, med Fortale om Naturhistoriens og Naturbetragtningens Nytte i adskillige Henseender. Underdanigst tilskrevet Hans Kongelige Høihed Arveprinds Friderich, ved Conferenceraad Esaias Fleischer. Anden Deel.

Sammest. 1787, 1056 S. forunden 108 S. Dedikats, Fortale og Indhold.

Om denne anden Deel gielder det samme, som vi have sagt om den første. Heri handles om Luften, og de i og med Luften forefaldende og forbundne Tildragelser, om Uddunstninger, Taage, Skyer, Regn, Snee, Dug, Hagel, Riimfrost, Jisslag o. s. v. om Vindene, Torden, Elektricitæt, Torden og Lynilds Afledere, Nordlys, Sydlys, Orkaner; om de elastiske Luftarter, saasom fix, antændelig, mephitisk, fordervet og Salpeter- og dephlogistiseret Luft og deres Virkninger, saa og om Ventilatorer, Luftmaskiner og meget andet.

A. har atter nyttet alle de bedste og nyeste Skribenter i dette vigtige Fag. For ikkun at nævne noale, saa finde vi Spor af Autors fortroelige Bekiendtskab med Priestley's, Lavoisier's, Volta's, Achard's, Franklin's, Cavallo's, Bertholon's, Beccaria's, Landriani's, Fontana's, Scheele's, Crawford's, Reimarus's og Forster's Skrifter: en Mængde Reisebeskri-

beskrivelser og de allerbedste periodiske Samlinger, seer man og anførte, ligesom i det første Bind. Den samme Grundighed og Skarpsindighed, som lysede frem af det forrige, kiendes ogsaa her.

Overalt fortiener denne Naturhistorie endog af de Studerende og Studerede at læses; endog de kunne lære mangfoldigt deraf, da de finde her alt, hvad indtil den Tid, da hver Deel gik i Pressen, var skrevet og værdiget de Lærdes Opmærksomhed.

Et overordentligt fuldstændigt Indhold veileder Læseren, saa at han kan vælge og forbigaae hvad han vil. Forældre, ja Skolelærere, burde lade Ungdommen læse visse Artikler, da de liden Forklaring behøve, og meddeele en saare nyttig Kundskab.

Naturhistoriens Nytte vises i Fortalen paa det klareste. Vi ville lægge een Grund til hvorfor den danske Nation burde dyrke den fortrinligen. Vore østlige Naboer have udmerket sig ved dette Studium. De danske Provintser og Eiendomme eie en langt større Mangfoldighed af Naturprodukter i alle Naturens Riger end de Svenske. Vi kunde bringe det meget længere end de, dersom vi havde flere Fag saa got besatte som nogle allerede ere det. Det er ikke Naturens Skyld, om vi ikke overgaae de Svenske i dette Studium.

Vi bede A. indstændigen, at vedblive med et saa nyttigt, ja i vort Fædreneland klassisk Ar-

bei-

beide: med den Kundskab han har samlet, med den Sagacitæt Naturen har begavet ham, og med det ægte populaire Foredrag han har forhvervet sig, kan han gierne skride til de øvrige Elementer, endog den endnu saa lidet kiendte Ildmaterie ikke undtagen. Men ved Verkets Slutning onskede vi, at han vilde giøre et Tillæg til hver Materie, om hvad siden er blevet opdaget.

LXXXIII.

Om Syndens Oprindelse og Fortplantelse.

Kiøbenhavn, 1788. Trykt hos Directeur P. M. Hopffner, Hans Kongelige Majestæts og Universitets første Bogtrykker. 16 S. stor 8vo.

Dette er et af de Smaaeskrivter, som bliver mindre almindeligt, da det ikke er trykt for at sælges, men kun for at omdeles i en Vennekreds, hvorfor vi og desmere holde det for Pligt at anføre dets Hovedindhold. Vi giøre dette med saa meget større Fornøielse, da det baade forsvarer en gammel Læresætning mod adskillige Tvivl, som vor Tidsalder har opkastet imod den, og tillige er forfattet af en Mand, der ikke var Theolog af Profession, men ellers har givet Verden Prøver nok paa dyb Indsigt og utrettelig Gavnelyst. Hans tænkende Aand moerede sig ofte med Betragtninger over adskillige af Theologiens Dele, og sine Overbeviisninger, hvis Bekiendtgiørelse han troede at kunne være en eller anden til Nytte, vilde han ikke ganske beholde for sig selv.

Strax

Strax i Begyndelsen bekiendtgiør han sin Afhandlings Hovedhensigt med disse Ord: "Ef-"ter vor Kirkes Lærdom, i Overeenstemmelse med "Mosis Historie, har Synden hos Mennesket sin "Herkomst fra vore første Forældres Fald. Men "i vor frietænkende Alder er denne Fortælling un-"derkastet megen Tvivl. Hvorledes, siger man, "kunde vore første Forældre, komne fra Skabe-"rens Haand uden nogen syndig Tilbøielighed, "lade sig forføre af en Slange til Ulydighed mod "Skaberen? Kunde det og komme overeens med "Guds Fuldkommenheder at tillade sligt?" hvilke Spørsmaale han paatager sig at besvare.

Afhandlingen er inddeelt i 15 §§, og be-skieftiger sig i Korthed med følgende Materier: Skaberens Ære er en naturlig Følge af Skab-ningsværket. Mennesket, saavelsom den hele Verden, er skabt til Guds Ære. Men hans Hovedhensigt var at giøre godt. Derfor vilde han have Skabninger, der ved at dyrke ham kun-de befordre deres egen Lyksalighed. At denne Skaberens Hensigt kunde opnaaes, maatte Men-neskene have Fornuft og frie Villie, i Kraft af hvilken det var dem muligt enten at synde eller ikke synde, uden at nogen Nødvendighed drev dem til nogen af Delene. Syndens Mulighed havde fornemmelig sin Grund i Menneskenes ufuldkomne Forstand. Fornuftens rette Brug kommer an paa Mennesket selv. Denne blev tilsidesat af vore første Forældre, hvorved Veien banedes til Syndefaldet. De vare altsaa selv Aarsag til Synden. Det fritager dem ikke for Skyld, at de lode sig forføre af Slangen. Gud kan ikke være Syndens Aarsag, da det skeedte

uden

uden nogen foregaaende Tilbøielighed til ondt, at vore første Forældre lode sig forføre til at overtræde hans Bud. At han skabte Mennesket med naturlige Kræfter til at kunne synde, var en slags Fornødenhed; han bliver altsaa heller ikke herved Syndens Aarsag, og ligesaa lidet derved, at han har tilladt det Onde. Herpaa undersøges det Spørsmaal: om det ikke strider mod Guds Fuldkommenheder, at han har tilladt Dievelen at forføre Menneskene. Fremdeles vises, at det Onde i Verden bør betragtes i Sammenhæng med det meget Gode, og endelig: at Gud ikke, uden at handle mod sin egen Plan, strax kunde have givet de første Mennesker en høiere Grad af Forstand og Drift til det Gode, end den de ved Skabningen fik.

Man seer heraf, at kun det halve af hvad Titelen lover, her er afhandlet. A. slutter derfor saaledes: "Vore første Forældre har da bragt "den første Menneskesynd ind i Verden. Om og "den syndige Natur, vi deres Efterkommere føre "med os til Verden, har sit Udspring fra denne "Kilde, og hvorledes den da er bleven fortplantet "til os, agter jeg, om Gud forunder Liv og "Kræfter, at forklare, saa godt som jeg kan, i "den anden Deel af denne min Afhandling". Men denne anden Deel seer aldrig Lyset; thi Liv og Kræfter dertil bleve ikke forundte. Og her maae vi nu nævne Forfatteren, vor for kort Tid siden afgangne store Kofod Ancher, hvis ærefulde Minde Historiographen har hædret med disse meget sigende Linier:

H,

H. S. E.
PETRUS KOFOD ANCHER,
Venerandus Senex,
Qui tot Merita numeravit,
Quot Annos.
Cujus Vita
Perpetua Censura fuit,
Autor
Historiæ immortalis
Daniæ Legum.
Virtute, Doctrina,
Patriæ Ornamentum.
Sic
Amico Posuit
P. F. Suhm.

Kirkeforsatningen i de Kongelige danske Stater ꝛc.

(fortsat.)

Sproget bør være dansk, for alle, endog de 203
Ulærdeste, forstaaelig Dansk. 1640 blev først de latinske Responsoria afskaffede i Dannemark og Norge og de latinske Psalmer Credo og Gloria 1746 i Førstendømmene. De hollandske Prækener paa Amager burde afskaffes, og den fortiener en Ærestøtte, som kan afskaffe det høitydske Sprog fra Prækestolene og Rettergangene i Slesvig og Holsteen, og i dets Sted indføre dansk eller plattydsk. Præsterne i Dannemark og Norge bør overalt lægge sig efter Almuens forskiellige Dialekter i den Provinds og Sogn, hvor de ere Lærere, for at blive saa meget mere forstaaede i deres

Præ-

Prækener og Samtaler, men i de liturgiske Bønner og Formularer bør man vogte sig for alle de Ord og Talemaader, som ikke ere almindeligen bekiendte i Sproget.

216 Angaaende Tiden til Gudstienesten da beviser Forf. først med uomstødelige Grunde af Skriften, "at vi Christne bør ugentlig holde vor offentlige Gudstieneste paa Hviledagen." Han giør her meget nøie Forskiel paa den Jødiske Sabbath og det hele menneskelige Kiøns Hviledag. Denne er meget ældre end alle Moses Love. Vi finde Spor til den hos alle Folkeslægter, de have alle inddeelt deres Dage i Uger, og regnet 7 Dage til hver Uge. Hertil er ingen Grund uden i Guds egen Anviisning 1 Mos. Bog 2. Hvad der er Hvile og ikke Hvile paa den Dag, vil Forf. afhandle i den af de følgende Deele om Kirkepolitiet. Her viser han: "at "Hviledagen skulde være en for Menneskene velsignet og nyttig Dag. Dette var den ikke blot "ved Hvile, men derved, at den blev brugt til "Gudsdyrkelse og Religionsøvelser, da Menneskene, uforhindrede fra deres Jordiske Arbeider, "skulde forcenes til at ære og tilbede Gud og derved befordre deres Forbedring og Lyksalighed." Moses bestemte den sidste Dag i Ugen til Hviledagen. Apostlerne den første. Saaledes er den holdt af alle Christne til alle Tider. Saaledes ere vi og vor Øvrighed i den danske Stat, efter Bibelen, den Augsborgiske Bekiendelse og Kongelovene, pligtige til at holde den, ikke som en menneskelig, men som en guddommelig Anordning. Rec. har læst denne grundige Afhandling med megen Fornøielse.

Hr.

Hr. U. gaaer herfra over til Fester og Helligdage. Han viser deres Oprindelse og Helligehold under Hedninger, Jøder og Christne. U. foreslaaer 12 aarlige Fester, deriblant en Christendoms Fest til Tak for Jesu Bekiendtgiørelse for Hedningerne, en Reformations Fest, en Engle Fest for det gode, Skriften siger os vi have af Englene, i hvis Selskab vi eengang troer os at komme, en Martyr Fest og en aarlig Høst Fest. Festerne vil han have i denne Orden: Kirkeaaret skulde begynde 26 Uger for Nytaar, paa en Søndag i Julii Maaned. I samme Maaned en Fest til Erindring om Verdens Skabelse, kaldet 1) Skabelsens Fest, i August Maaned skulde vi have 2) en Engle Fest, i September 3) en Høst Fest, i October 4) Jesu Fødsels-Høitid, i November 5) Christendommens Fest, i December 6) Martyr-Festen, i Januarii 7) Nytaars Festen eller Forsynets Fest, i Februarii 8) Reformations Festen, i April 9) Jesu Døds Høitid og 10) Paaske-Høitiden, i May 11) Christi Himmelfarts Fest og i Junii 12) Pintse-Høitiden. Den første Hviledag i Kirkeaaret kunde kaldes Kirke-Høitid og den sidste i det borgerlige Aar Regnskabs-Høitiden, der tillige skulde være den almindelige Boed- og Bede-Dag. En Søndag imellem Christendommens Fest og Martyr-Festen skulde kaldes Daabens Høitid, og Palme Søndag Nadverens Høitid, Dette er fire Hviledage mere, end vi nu have. Herimod vil Forfatteren have alle Søgne Dages Gudstieneste afskaffet. — Herefter handler Forfatteren om de overordentlige Takſigelses-Fester og Boed-Dage, hvilke sidste han heller vil have forandrede til Bededage. Chor-Sangene, Morgen og Aften i

Kir-

Kirken vil han, som ret er, ganske have afskaffede, da de nu ere unyttige og til stor Fordærvelse og Tidsspilde for Disciplerne; ligeledes vil han ogsaa have alle Onsdags Gudstienesie i Kiøbstederne og alle Maaneds Bededage paa Landet, afskaffede, og Fasteprækenerne henlagde til Søndagene i Fasten. Fredags Gudstienesten er allene
298 fornøden i store Stæder for Communionen. Alle Børnedaab og Brudevielser burde holdes om Søndagen; Høimessen om Vinteren ikke begyndes før Klokken 10 og Aftensang ikke før Klokken
3074. "I Ringsted Kirke, til hvilken der ligge saa "mange Landsbyer, er det slet ikke usædvanligt, "at see hele Flokke gaae ind i Kirken, netop som "Præsten vil slutte Høimesseprækenen, vel meest af "en slem Vane, men en Vane, som finder ofte "for megen Undskyldning i den for tilige Guds-"tieneste; og saadan Undskyldning bør betages "Folk, om man ellers har i Sinde deri at ind-"føre en bedre Orden ved Gudstienesten, som "høilig behøves, om Menneskene skal have Nytte "af den; thi Sangen er en vigtig Deel af Guds-"tienesten, og kun at høre en Slump af en Præ-"ken, er næsten det samme som at høre slet intet, "men at see Folk komme i Kirken ret som Præ-"sten siger Amen, det er virkelig høist forarge-"ligt. Naar Høimesse-Gudstienesten derimod "blev overalt bestemt til Klokken 10, skulde det "i det mindste være Folkets egen Skyld naar de "kom for sildig, og naar de derved, som de bur-"de, maatte staae uden for. Lod de Gudstiene-"sten maaskee vedvare til Klokken henimod 1, "det var der endda slet ingen Fare ved, maaskee "det ogsaa tillige kunde medføre det Biegode, at "den sædvanlige Frockost-Smaus efter Høimesse

"hos

"hos gode Venner i Kiøbstæderne, som slet intet "duer, derved tillige meget kunde hindres; og "det var ingen Skade. Aftensangen skulde slet "ikke heller lide derunder."

At ringe i Prædikestolen, som det kaldes, naar Sangen er næsten til Ende og Præsten skal gaae op at tale — denne urimelige og for Gudstienesten saa skadelige Skik vil Hr. U. have aldeles forbudet. Derimod bør man bie med Gudstienesten et Qvarteer efter at der er ringet tredie Gang, i hvilken Tid alle Tilhørerne skulle i Stilhed samle sig i Kirken, og da Kirkedørene lukkes, og ingen flere indlades, men ikkun en Dør være til Udgang for dem, som efter Prædiken nødvendig behøvede at gaae ud; alle andre skulde forblive den hele Tid igiennem i Kirken, indtil den hele Gudstieneste var til Ende. "Hvor hele "Menigheden er i Byen, kommer det virkelig "kun an paa en Befaling, som — nøie maae "overholdes — og overholdes uden Persons An"seelse — saa skal det let blive mueligt overalt "at indføre samme Skik." Vi erindre til Ære for en afdød brav Lærer Sognepræsten Herr Frimodt i Horsens, at Indretningen ved Hoimesse-Tienesten var der saaledes. Gid vi dog snart maae faae en almindelig Kongelig Forordning herom, saavelsom om vor hele Gudstienestes bedre Indretning! Det skee! det skee!

(Fortsættelsen følger.)

Subscriptionsplan.

Paa Ugeskriftet Samleren, som blev begyndt af Hr. Erasmus Gunnerus, og med saa udmerket et Bifald fortsættes af Hr. L. H. Bøgh,

har jeg herved den Ære at indbyde Publikum til Subscription. Jeg behøver vel ikke at sige noget til et Skrifts Roes, hvori der findes Arbeider af en Kammerherre Suhm, en Professor Strøm, en Nordahl Brun, Madame Buchholm, Hr. Zetlitz, Rein, Professor Vahl, Wessel, Etatsraad Hagerup, Borgemester Strøm, O. Fabricius, Etatsraad Teilmann, Wille, Hammer, F. Schmidt, J. C. Schmidt, og flere, deels Ubenævnte af Nationens første Skribentere, deels mindre bekiendte og ubenævnte Forfattere. Det gode Valg, og de underholdende Afvexlinger, hvorved Hr. Bøgh har giort sin Smag og Dømmekraft saa megen Ære, og dette Skrift ligesaa interessant, som nyttigt, har forskaffet ham Understøttelse fra mange flere endnu af Nationens betydeligste og meest yndede Skribentere, hvis fortreffelige Arbeider vil findes i de følgende Deele. Saa lærerigt og vigtigt et Skrift burde være i alles Hænder, som paa nogen Maade kunde anskaffe sig det. Subscriptionsprisen for hele Aargangen, der bestaaer af 2 Deele, er 2 Rdlr. paa Trykpap. og 15 Mk. paa Skrivpapir. Subscriptionen gielder stedse for en heel Aargang. Hver Onsdag udgaaer et eller flere Numere, der hvert bestaae af et Ark. Subscribenternes Navne blive trykte foran i Skriftet. Dersom der melder sig saa mange, som man har saa megen Grund til at vente, skal jeg bekoste en af vore Lærdes Portraiter foran i ethvert af de følgende Bind, foruden Vignetter og Prospect-Kobbere ved givne Leiligheder. Og paa saa ypperligt et Skriftes udvortes Prydelse skal ingen Bekostning blive sparet af Forlæggeren.

Kiøbh. d. 6 Sept. 1788.

Boghandler Lønstrup,
boende i Skidenstrædet No. 172.

Kritik og Antikritik.

No. 36.

den 23 Septbr. 1788.

Kritik.

LXXXIV.

Et og andet om Kiøbenhavns borgerlige Militaire, samt Forsøg til nogle bedre Indretninger med Samme. Hans Kongelige Høihed Kronprindsen underdanigst tilegnet.

Kiøbenhavn 1788, trykt hos Joh. Rud. Thiele. 8vo. 56 S.

Den ubenævnte Autor forudsætter det at være nyttigt og nødvendigt, at vor Kongestads Borgere bevæbnes og holdes i samlet Korps, hvorom ingen tvivler; men med den nærværende Indretning af Borgerskabets Militaire Væsen har han med god Grund; dog paa sin egen Maade, meget at erindre. Allene ste han giør et hadefuldt Udfald paa en vis værgeløs Klasse af Borgerne, som giør hans Hierte ingen Ære og aldrig vil bifaldes af nogen Retsindig.

A. inddeler Borgerskabet i 3de Klasser. Det 1ste Slags ere de "hos hvem Ære og Rigdom "blomstre. De beslægte sig med Stands Perso-
"ner

"ner og omgaaes saadanne. De beboe Palaier, "eie Godser og Lystgaarde o. s. v. Paa disse "følge Haandværksmændene. Deres Ære, Rig- "dom, Vellevnet er vel mindre end hines; men "dog omgaaes de saa jevnlig med de bedre (ere "hine bedre, fordi de ere fornemmere og rigere?) "de mere oplyste blant Folket, saa de selv ef- "terhaanden forbedres derved. De ere de Sta- "tens nyttigen arbeidende brave Mænd. De "føle sin Værd: de vide hvad Agtelse dem tilkom- "mer. Endnu er et tredie Slags, som ogsaa "bærer det agtværdige Navn Borger, og agtes "lige med hine. Og hvilke ere disse? Det er dem, "som fra Gaardskarle, Bryggerknægte, v. d. l. "sætte sig hen i en Kielder med en Tønde Øl og "en Pot Brændeviin — og vinde Borgerskab "derpaa. Disse Mennesker ere ganske det mod- "satte af hine (ogsaa af de fattige Haandværks- "mænd?) Under et strængt Arbeide sukke de efter "Magelighed: og nu, de nyde denne, falde de "til de Vankundiges ynkværdige Tidsfordriv, til "alle Slags Laster. Deres Haandtering er én "bestandig Lediggang. Deres Karakteer er i Al- "mindelighed den yderste Grad af Grovhed, Raa- "hed, Dorskhed, Trodsighed, Ladhed, Fraad- "sen og Drukkenskab — og de omgaaes aldrig "nogen, af hvilke de kunne lære at blive bedre." En hæsselig og sørgelig Beskrivelse over en talrig, ja maaskee den talrigste Klasse af Stadens skattende Borgere. Hvo ere de? A. nævner dem strax samme S. 7 og forstaaer ved disse (efter hans Beskrivelse, afskyelige Mennesker) Spekhøkere og Øltappere, og siden S. 25 legger han Vertshuusmænd til, og følgelig alle Brændeviinsbrændere, thi baade holde de næsten alle Verts-

huus

huus, og ere oprundne af Gaardskarle og Bryggerkarle, meget faa undtagne. Men ere disse da nu saadanne liderlige og afskyelige Mennesker? Er A. Skilderie saa sandfærdigt, at det burde nedlægges for vor dyrebare Kronprindses skarpseende Øine? Er det sandt at de ere saa ynkværdig Vankundige, og hengivne til alle Slags Laster? Saa maa Magistraten blues ved at have skabt og blive ved at skabe os saadanne Borgere; saa maa Præsterne blues ved at tælle saadanne blant deres flittigste Tilhørere; ja saa maa Regieringen og Politiet blues ved at taale saadanne, ei til nogle, men til alle Slags, Laster hengivne. Ere de saa ynkværdig Vankundige, hvor kan de da tages til Formyndere, Rodemestere og deslige? Ere de saa lade, at deres Haandtering er en bestandig Lediggang, hvorfra faaer de da den ofte betydelige Formue, der ikke sielden misundes dem, giør de fleste af dem til Huuseiere, og Spekhøkernes Caution antagelig for mangen en stadselig Herres og Frues Huusleie? Spørg Rodemesterne, og de skal sige os, at disse, saa haardt beskyldte Borgere, ere de meest villige og prompte i at betale deres Skatter og Udgivter til Staten og Byen, og at de aldrig hos dem maae løbe saa tit forgieves, og blive saa uhøflig begegnede, som hos mangen en af de andre Klasser. Den yderste Grad af Grovhed, som A. beskylder disse vore Brødre for, bestaaer, ved nærmere Undersøgelse og faa Undtagelser, nok fornemmelig deri, at de ei have lært Forstillelsens og Hykleriets Kunst, men ærligen sige deres Mening reent ud, og uden Complimenter kræve deres Skyldnere for Huusleie og bekomne Fødevare. Det regnes Spekhøkeren muligt til Raahed og

Dersk-

"ner og omgaaes saadanne. De beboe Palaier,
"eie Godser og Lystgaarde o. s. v. Paa disse
"følge Haandværksmændene. Deres Ære, Rig-
"dom, Vellevnet er vel mindre end hines; men
"dog omgaaes de saa jevnlig med de bedre (ere
"hine bedre, fordi de ere fornemmere og rigere?)
"de mere oplyste blant Folket, saa de selv ef-
"terhaanden forbedres derved. De ere de Sta-
"tens nyttigen arbeidende brave Mænd. De
"føle sin Værd: de vide hvad Agtelse dem tilkom-
"mer. Endnu er et tredie Slags, som ogsaa
"bærer det agtværdige Navn Borger, og agtes
"lige med hine. Og hvilke ere disse? Det er dem,
"som fra Gaardskarle, Bryggerknægte, v. d. l.
"sætte sig hen i en Kielder med en Tønde Øl og
"en Pot Brændeviin — og vinde Borgerskab
"derpaa. Disse Mennesker ere ganske det mod-
"satte af hine (ogsaa af de fattige Haandværks-
"mænd?) Under et strængt Arbeide sukke de efter
"Magelighed: og nu, de nyde denne, falde de
"til de Vankundiges ynkværdige Tidsfordriv, til
"alle Slags Laster. Deres Haandtering er en
"bestandig Lediggang. Deres Karakteer er i Al-
"mindelighed den yderste Grad af Grovhed, Raa-
"hed, Dorskhed, Trodsighed, Ladhed, Fraad-
"sen og Drukkenskab — og de omgaaes aldrig
"nogen, af hvilke de kunne lære at blive bedre."
En hæsselig og sørgelig Beskrivelse over en talrig,
ja maaskee den talrigste Klasse af Stadens skat-
tende Borgere. Hvo ere de? A. nævner dem
strax samme S. 7 og forstaaer ved disse (efter
hans Beskrivelse, afskyelige Mennesker) Spek-
høkere og Øltappere, og siden S. 25 legger han
Vertshuusmænd til, og følgelig alle Brændeviins-
brændere, thi baade holde de næsten alle Verts-
huus

huus, og ere oprundne af Gaardskarle og Bryggerkarle, meget faa undtagne. Men ere disse da nu saadanne liderlige og afskyelige Mennesker? Er A. Skilderie saa sandfærdigt, at det burde nedlægges for vor dyrebare Kronprindses skarpseende Øine? Er det sandt at de ere saa ynkværdig Vankundige, og hengivne til alle Slags Laster? Saa maa Magistraten blues ved at have skabt og blive ved at skabe os saadanne Borgere; saa maa Præsterne blues ved at tælle saadanne blant deres flittigste Tilhørere; ja saa maa Regieringen og Politiet blues ved at taale saadanne, ei til nogle, men til alle Slags, Laster hengivne. Ere de saa ynkværdig Vankundige, hvor kan de da tages til Formyndere, Rodemestere og deslige? Ere de saa lade, at deres Haandtering er en bestandig Lediggang, hvorfra faaer de da den ofte betydelige Formue, der ikke sielden misundes dem, giør de fleste af dem til Huuseiere, og Spekhøkernes Caution antagelig for mangen en stadselig Herres og Frues Huusleie? Spørg Rodemesterne, og de skal sige os, at disse, saa haardt beskyldte Borgere, ere de meest villige og prompte i at betale deres Skatter og Udgivter til Staten og Byen, og at de aldrig hos dem maae løbe saa tit forgieves, og blive saa uhøflig begegnede, som hos mangen en af de andre Klasser. Den yderste Grad af Grovhed, som A. beskylder disse vore Brødre for, bestaaer, ved nærmere Undersøgelse og faa Undtagelser, nok fornemmelig deri, at de ei have lært Forstillelsens og Hykleriets Kunst, men ærligen sige deres Mening reent ud, og uden Complimenter kræve deres Skyldnere for Huusleie og bekomne Fødevare. Det regnes Spekhøkeren muligt til Raahed og Dersk-

Dorskhed, at han ei henbringer halve Nætter og Dage i Klubberne med hine raske Hælte, der af A. S. 29 opløftes ved en Orkan af Berømmelser. Trodsig maae Kieldermanden vel kaldes, naar han paa sin Kirkevei forbi Klubberne tør ryste med Hovedet over Heltenes forargelige Støien omkring Billiarderne endog midt under Høimesse-Prædiken, hvilken Trodsighed imod Religion og Love dog neppe taales paa noget andet Vertshuus. Men at der skeer i Klubber kan beviises, naar forlanges. Endelig siger A. om denne Klasse Borgere: at de leve i Fraadserie og Drukkenskab. Dette i Almindelighed talt er en aabenbar Usandhed. Det nægtes derfore ikke, at der findes Drankere og Fraadsere blant dem, men vist ikke flere end i nogen af de 2de andre Klasser. Forskiellen er allene denne; at naar en Spekhøker fraadser i Grød og Flesk, og drikker sig glad i Øl og Brændevin, Landets egne Produkter; saa fraadser og svirer hine i fremmede Retter og Vine, for hvilke utallige Summer gaaer ud af Landet. Og naar Spekhøkeren selv eier og betaler det han æder og drikker op, saa seer man saa mange af hine andre at borge og bedrage det sammen, som de fortære i deres Vellyster.

Efterat Autor saaledes har sværtet en talrig Klasse af nærende Borgere, angriber han Borgerskabets Capitainer med den haarde og høist nærgaaende Beskyldning, at de giøre sig meget store ulovlige Fordele paa en udsuende Maade, derved at de oftere og i større Antal ansige Borgerne til Vagt, end fornøden giøres, og lade sig af dem, som ikke selv vil, ikke kan, eller ei

beho=

behøves til at giøre Vagt, saaledes betale, at de skulle have over 25000 Rdl. i beholdne Penge til Deling. Han søger at bevise sin Beskyld- 17.
ning, deels med nogle usandsynlige Beregninger, deels med det Rygte, at den nu værende ældste Capit. ei ville miste Indkomsterne af sit Compagnie som Capitain imod at modtage Stadshauptmands ringe Gage, der, efter A. Udsigende, skulle beløbe sig til næsten 1300 Rdl., foruden Sportler. Her kunde vel være meget at erindre imod A. Beregninger og hans Rygters Troeværdighed, men da vi ikke dermed kunne fuldkommen igiendrive Beskyldningerne, mindre bortrydde Mistanken, saa overlade vi saadant til de agtværdige Herrer Borger Cap., som eene kan, visselig og bør, til deres egen og hele Borgerskabets Ære at redde, afbevise de, mod dem giorte, saa nærgaaende Beskyldninger.

Her kommer A. med sit Forslag til en nye 21.
Indretning ved Stadshauptmandskabet, som bestaaer deri, at han vil Borgerskabet skal inddeles i 2de Klasser, nemlig til den ene skulle høre de ringeste, til den anden de bedre Borgere. Den ringeste Klasse skulle stedse besætte Brandvagterne (men hvor kan saadan vigtig Vagt betroes dem, dersom de ere saa fordrukne, vankundige og gudsforgaaene, som A. beretter?) Den bedre Klasse skulle allene besætte de øvrige Vagter. Nu falder han ganske fra sin egen nyefødte Plan, og fremkommer med en anden, som bestaaer deri at hele Borgerskabet skulle deles i 2de Dele, nemlig Frimænd og Tienstgiørende. Friemænd skulle alle de være, som høre til A. førstbenævnte 2de

ynde-

yndede Klasser, hvilke skulle betale deres Frihed med 12 a 15 Mk. aarlig.

Tienstgiørende for bestandig skulle være [den forhadte Klasse, de af A. saa yderlig sort afmalede Vertshuusmænd, Spekhøkere og Øltappere, og dem skulle alle Brandvagterne overdrages, hvilken Tieneste (siger A.) de med Glæde ville giøre, for at give Regieringen et Beviis paa deres Taknemlighed, (en ypperlig Egenskab) fordi den taaler dem og deres Næringsvei. Taaler! Er da Spekhøkeren ikke nødvendig? Og betale de ikke deres Næringsvei ligesaa dyr, som nogen anden? Vi nævne Spekhøkerne fordi de udgiøre Mængden af de anførte. Eller sigter maaskee A. fornemmelig til Verts- og Viinhusene, saa angriber han herved Klubberne, thi de ere unægtelig Vertshuse, og nogle af dem visselig af det forargerligste og skadeligste Slags, da Sværmerie, Spil, Fraadsen og Drikken drives i disse ei allene om Søndagen under Gudstienesten, men og længere ud paa Natten end i noget andet Vertshuus. Endelig kommer A. til Maalet og lægger sit store Projekt frem for Verdens Øine. Det bestaaer derudi at et nyt militair Borgerkorps bør oprettes af lutter unge Meynesker, bestaaende af Borger-Sønner, og deres Ligemænd, Kunstnere, alle Slags Haandværkssvenne o. d. l. Dette Korps eller Regiment ville A. have inddeelt i 6 Compagnier, hvert bestaaende af i det mindste 500 Mand. Over hele Korpset sætter han en brav Krigsmand, som vor yndede Major Bylau, under Navn af Oberst eller Regiments Chef med 1200 Rdl. aarlig Gage. Hvert af Compagnierne giver han en Capitain, dog skal de 2de første Cap-

kal

kaldes Majorer, og saaledes lønnes. Premiermajoren faaer 800 Rdl. Secondmajoren 600 Rdl., og hver af de øvrige Capit. 400 Rdl., alle disse med deres undergivne Officerer vil A. have Vedkommende strængelig paalagt, at vælge og tage af Korpsets eget Mandskab, Obersten allene undtagen, der, som sagt er, skulde tages af Krigshæren. A. forsikkrer, at ingen Orden eller Lydighed kunne ventes af disse frie og kiekke Helte at blive beviist andre Officerer end de blant og af dem selv valgte. Saaledes kan vi med det første have den Glæde at see vor Friseur beklæde en Premiermajors Post med 800 Rdl. Gage, modtage et Par nye Støvler af en besporet Hr. Major, og Skræddersvennen at commendere 500 af sine Lige. A. som forsikkrer os, at han er en af dem, som Korpset skal bestaae af, er saa beskeden, at han ei foreslaaer sig selv til Premiermajor. Dog det falder af sig selv, naar Korpset skal vælge. Dette er den mindste Belønning man kan give ham for hans lykkelige Project. Fremdeles vil A. at hver Mand i Korpset skal gives Geværer og Mundering, der tillige med de anførte Gager skal udredes af de 12 a 15 Mk., som hver Friemand af Borgerne bør betale, og vil samme, efter hans sigende, beløbe sig aarlig til 1000 Rdl. Men en liden Indvending: naar nu i Krigstider alle Haarskierer, og saa mange af de øvrige Haandværksvenne, som nogenlunde, ja flere end vel kan undværes fra Værkstederne, blive udcommenderede at tiene ved Regimenterne som Stykknægte o. d. l., hvad vil da Korpset blive til? hvo skal saa forsvare Staden og trække paa Vagt? Borgerskabet? Men saa falder jo Frimands=Pengene bort, og

hvor=

hvormed skal da Obersten og de Herrer Majorer og Cap. lønnes? Ei, saa gaaer de med de andre Herrer Friseurs og Burse i Krigen for Stykknægte og hvad de kan blive, og der lønner Kongen dem. Dog dette synes A. at have forudseet, og derfore udbeder han sig S. 44, som en Opmuntring for hans Korps, dette Fortrin, at ingen af samme maatte udtages i Krigstider at giøre Tieneste ved Armeen. Herren frygter maaskee for sig selv, og mener vel at de slemme Spekhøkere billigst burde jages i Feldten, og hans Huus, med Kone og Børn anbefales til Korpsets unge Hælte.

Endelig er det klart, at A. ingen christelig Religions-Mand er, mindre Ven af den offentlige Gudstieneste, siden han bestemmer just Søndagen allene baade Formiddag og Eftermiddag til Vaaben-Øvelser for denne Trop, og paastaaer at Tiden maae tages saaledes, at den hverken hindrede dem i deres Arbeide, ei heller, som nok er det vigtigste, i deres Friehed og Fornøielser. Til Slutning beder og formaner A. sine unge Brødre, hvoraf Troppen skal bestaae, at de vil forsvare ham imod alle dem, som ved dette hans Skrift ere blevne fornærmede og skamflekkede. Sandelig et Korps af 3000 vilde unge Mennesker skulle maaskee blive sammenholdende, og færdige nok til at forsvare endog det største Skarn iblant dem. Raadstuen kan visseligen fortælle, hvor stor Møie og Fortred det ofte har kostet Magistraten at dæmpe Sammenrottelser iblant Haandverks-Burser, og bringe disse til Lydighed imed Lovene og deres egne Laugsartikler. Vi har nylig havt et Exempel af nogle Svennes saa store

Trod-

Trodsighed, at de ei lode sig bringe til Lydighed, før nogle af dem bleve fængslede og dømte til Tugthuus-Straf, hvor de bleve tæmmede.

Hvad kunne vi da ikke vente os for Vold og Udsvævelser, hvis disse Karle bleve samlede alle i en Trop med fuldkommen Frihed og under deres egnes Commando?

LXXXV.

Tydsk Grammatika for Danske; tilligemed et Anhang af Danismer i det Tydske, Samtaler, Fortællinger, Breve, Ordsprog og en dertil hørende Ordbog ved Karl Gottlob Reisler. Anden og forbedrede Udgave.

Kiøbenhvn 1788 trykt paa Forfatterens Bekostning hos Popp, 464 S. 8.

Som en Bog, der skal tiene en Lærer til Ledetraad og som af en kyndig Mand skal forklares, er nærværende tydske Grammatik ganske god, og den kan ved hans Underviisning giøre megen Nytte. Men de Sprogkyndige og Grammatikelskere torde nok finde adskilligt at erindre: og den som af saadan en Bog allene vilde lære det saa vanskelige tydske Sprog, kom neppe langt deri.

At A. afhandler Udtalen under Orthographien, er ikke saa ganske efter Tingens Natur; dog det

det siger ikke meget, men i Udtalens Regler er A. for kort og ikke overalt lige grundet.

Fortegnelsen over de Ord som have mere eller mindre Lighed i Lyden, men skrives anderledes, er meget nyttig. Nogle Ord kunne dog umuelig regnes herhid, saasom Zaum og Zaun, Kranich og Gram. Andre ere ikke ægte tydske: f. ausweiten (man siger erweitern eller ausdehnen) og belugsen, (man siger anführen). Atter andre, meget fornødne ere udeladte, saasom Seuchen ved Säugen; Mann ved man; Wetter og Vetter; drüben ved trüben; gülden og Gilden; Meer, mehr, Möhre og Mähre: Talk er ikke Teglsteen. Zaum skulde staaet ved Saum. Dog som sagt, i det hele er den ganske brugbar.

Om Artiklerne ogsaa ret got: men man siger ikke am, men an den Tag legen.

Om Declinationerne ligeledes rigtigt. Fräulein er ikke det eneste Diminutiv, som dannes med lein; man siger og Büchlein, og overalt naar man vil tale burlesk. Licht har i Fleertallet Lichter. Angel, Fiskerkrog, er af Mandkiønnet: Zwee skriver man ikke, men Zween. Den høflige Artikel dero bruges nu kun i det stive Memorialsprog: man siger Ihre o. s. v.

I Verberne er Rec. ikke enig med A. i alt hvad han sætter i Imperfecto conjunctivi. Rec. har lært drünge, empföhle, empfünde, gölte, gewönne, klünge, schölte u. s. w.

Danis-

Danismerne ere ret got angivne; Brugen af Machen og Thun ligesaa; men hvorfor ikke ogsaa af sagen, reden, sprechen, og dürfen, mögen, sollen og müssen?

Iblant Vokablerne ere nogle, som sieldent forekommer, f. Ex. Amtsrath (som heller ikke hedder Stiftamtmand,) Altmeister, (bedre Aeltermann), Beschauer (som ikke er det samme som Zuschauer,) Beyfuß, Hamster, Hackstock, Strunk, Trageknospe. Andre ere ikke engang tydske Ord, f. Ex. Tartarus, Pinasse, Carabinier, Positur, Rhetorik, Poesie. — Nogle ere ikkun plattydske eller og kun provincial Ord, f. Ex. Kaff (Spreu,) Mestrich (Senf,) Zimmer (Bauholz.)

Uagtet disse smaa Feil, er det store Tal af Vokabler og Gloser til megen Nytte, og giør Bogen i denne Henseende særdeles brugbar.

Antikritik.

Antikritik kan vel for en enkelt Gang skrives mod mundtlige Kritikastre. Ikke skrivtlig, men mundtlig, er jeg bleven dadlet, fordi jeg i Recensionen over Anhanget til Hviids Dagbog S. 533 har skrevet: "Ogsaa Deisten troer Gud, Forsyn og Udødelighed". Nogle har kaldet det Skiødesløshed, andre Vankundighed, at jeg tillægger Deisten Troe paa Forsynet, da Forsynets Benegtelse just efter de flestes Mening udgiør

gior Deistens Karakter, hvorved han skilles fra alle de øvrige, der endes paa ister. Det kan da vel ikke være afveien herved at fralægge mig disse to hos en Recensent alt for store Ufuldkommenheder, og at bevise, at hvad der er skrevet, er ikke skrevet hen i Taaget, men med god Eftertanke og efter sundt Overlæg. Man behage altsaa at lægge Mærke til følgende: 1. Navnet: Deist forekommer hos Skribenterne enten i en vidtløftig eller indskrænket Bemerkelse. I sidste tager Stapfer, og med ham utallige, dette Navn i hans Theol. Polem. (den Deel S. 742), hvor han skriver: Deista vocatur, qui quidem Existentiam divinam admittit, ejus vero Providentiam sive rerum mundanarum curam negat, hvilket han kalder Navnets nøiagtige Bestemmelse, som han troede saameget nødvendigere, da andre give det andre og flere Betydninger. Hvorvidt ham heri kan tilstaaes Ret, vil siden sees. I første Mening have ogsaa mangfoldige taget det og strakt Deisten ligesaavidt, som Joh. Anton Trinius i hans Freidenker-Lexicon strækker Fritænkeren, hvorunder han indbefatter alle dem, der have noget, saavel mod Religion i Almindelighed, som mod den christelige i Særdeleshed. Da der nu blant disse mangfoldige findes nok, som ikke negte Forsynet, kan det vel ikke være noget fremmet at nævne skikkelige Deister, der troe Forsynet. I det mindste bør det ikke mere dadles hos mig, end hos saa stor en Hob lærde Mænd, der i denne Post have viist sig ligesaa skiødesløse og ukyndige som jeg, om det ellers er nogen af Delene. Dr. Leland, større end jeg og alle mine Dadlere tilsammentagne, anfører i hans Abriß der vornehmsten Deistischen Schriften

ten Lord Herbert af Cherbury allerførst blandt Deisterne, men om denne Mand er det dog mere end bekiendt, at han ikke negtede, men tvertimod skrev ypperligt om Forsynet. Jeg vil anføre Lelands Ord i hans første Brev S. 16. (Den engelske Udgave har jeg ikke ved Haanden, hvorfor jeg bruger den tydske Oversættelse.) "Es "wäre zu wünschen, daß die ganze Zunft der "Deisten mit unsern Lord in der aufrichtigen An- "nehmung der fünf Artikel einerley sein möchten. ". . . . Von einigen Eigenschaften Gottes, wie "auch von der Vorsehung und moralischen Re- "gierung Gottes, giebt er in der That in seinem "Buche von der Wahrheit eine recht gute Er- "klärung." Denne Lord, hvis moralske Karakter var ulastelig, var da en skikkelig Deist, der troede Forsynet. Jeg behøver da ikke at skamme mig ved med en Leland at bruge dette Udtryk.

2. Da jeg i mine yngre Aaringer tænkte over Classificationen af de mangfoldige ister og aner, vilde det aldrig gaae mig an at troe om en Deist, at han kunde negte Forsynet. Jeg tænkte omtrent saaledes i denne Sag: Navnet: Deist, som jeg ligefrem oversætter: en Gudsbekiender eller Gudsdyrker, er alt for ærværdigt til at tillægges den, der negter Forsynet; thi at negte Forsynet er omtrent det samme som at negte Gud. Lad da dette slags Folk heller henregnes til Atheister, Fatalister eller hvad anden Titel man behager at give dem. Deister vil jeg i det mindste ikke kalde dem. Vel veed jeg: Termini valent usu ut nummi, men jeg er dog ikke forpligtet til at bruge andres Terminologie, naar jeg befinder den ganske upassende, urigtig og stridig mod Sagens Natur og Ordets eller Ordenes egentli-

ge

Nye udkomne Bøger.

Anhang til Søe Krigsartikels Brevet indeholdende Anordninger om Saluten til og fra Flagget paa Nyholm. — Møller og Søn; 10 Sk.

Kronprindsens Reise til Norge. — Buch, 16 Sk.

Kongen af Preussen, Friderich den andens Karakter af Büsching. — Buch. 4 M. 8 Sk.

Bøger som skulle udkomme.

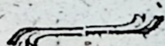
Om Friderich den Store og mine Samtaler med ham kort for hans Død. Af Ridder Zimmermann. Udkommer i November hos Buch.

En Oversættelse af Voltaires Candide subskriberes paa hos alle Boghandlere.

En original Afhandling om Huusraad, af Zettlitz, ligesaa.

Kobberstik.

Hr. Kobberstikker Haas, boende i Pilestrædet Litt. C, No. 15, har den Ære at indbyde Publikum til Subskription paa et Kobber, som han graverer efter et Malerie af Hr. Hofmaler Lorentzen, forestillende Hans Kongelige Hoihed Kronprindsen til Hest, omringet af hans Suite, hvor han maneuvrerer den Kongelige Livgarde til Hest. Prisen bliver 3 Rdlr. for Subskribenterne og 4 Rdlr. for andre Kiøbere.

Kritik og Antikritik.

No. 37.

den 30 Septbr. 1788.

Kritik.

LXXXVI.

Pharmacopoea in usum Nosocomii Fridericiani. Edita a FRIDERICO LUDOVICO BANG, Nosocomii Fridericiani Medico primario, Medicinæ Doctore & Professore Universitatis Havniensis.

Kiøbenhavn hos Rothe 1788, 45 S. 8vo.

Med oprigtig Fornøielse have vi læst denne liden Bog igiennem, og takke Udgiveren derfor. Det er vel ikkun en Fortegnelse paa de Lægemidler, som bruges i Friderichshospitalet, men man kan formode, at Hr. Prof. Bang i sin civile Praxis benytter sig mestendeels af de selvsamme Formler. Kun dette beklage vi, at der ikke læses, hvad i Professorens Formænds Tid, og hvad i hans er indført.

Hvad saadan en Samlings første Dyd, Simplicitet, angaaer, da mangler den her ikke. Vi finde her ikkun 198 Simplicia og Composita, som er kun en ringe Ting imod hvad der endnu findes

findes i den danske Pharmakopoe. Dog maae man tilstaae, at om de Simplicia vare blevne anførte, som ere Ingredienser af de Composita, der ere tagne af samme Pharmakopoe, Tallet vilde blevet ulige større.

Den samme høistroesværdige Simpliciteт, som hersker i det Hele, seer vi og i de allerfleste Formler. Nogle, som nok have flere Ingredienser, end de behøve, f. Ex. Mixtura camphorato acida, ere beholdte efter den sidste Læge. De fusum vinosum amarum ønskede vi dog lidt kortere, ligesom og Bolus armena bort udaf Electuarium ad Hæmoptoen og Oxymel scilliticum udaf Decoctum Senegæ. Men herom lader sig ikke disputere, thi enhver praktisk Læge maae have Frihed til at bruge hvad han finder nyttigt: og Konstens Regler og klinisk Erfarenhed ere ikke altid overeensstemmende. Flores Zinci, Rad. Althææ, Unguentum basilicum og nogle faa flere savne vi. De Composita saavelsom Præparata, som allerede findes beskrevne i den danske Pharmakopoe, ere her blot nævnede, som ret er. Men Magnesia calcinata findes ikke beskreven i bemeldte Pharmakopoe. Til Tinea seer vi her to Salver; Rec. bruger til den sande Tinea ikke een, men blot forsigtig Udrydning. Det saameget omtviſtede Linimentum volatile staaer her under Navn af Ol. volatile.

Denne liden Bog giør den Fædrenelandske Medicin megen Ære: den overgaaer i Simplicitæt og virksomme, prøvede, Midlers Valg, alle Hospitalspharmakopøer vi have. Formatet og Tryk-

Trykken have given dens Udvortes en Ziirlighed, som svarer til dens indvortes Værd.

LXXXVII.

Programma de Osculis, quo ad audiendum examen scholasticum, quod d. Aug. instituendum est, bonarum literarum amatores invitavit *Severinus Monrad*, Professor & Rector Scholæ Christiansandiensis.

Christiansand, trykt hos Andr. Svane 1788, 15 S. 4to.

I dette særdeles ziirlige og lunefulde Program viser den lærde A. at Mandsfolkekys er en ældgammel Skik, som dog meest blev misbrugt hos Romerne. Han skildrer det Modbydelige og Farlige ved denne Kyssen og Slikken, allerhelst i store og blandede Selskaber, og raader til sammes Afskaffelse. Vi have læst disse faa Blade med ret megen Fornøielse, ikke allene fordi vi have en privat Grund at glæde os over, at denne Skik atter fremstilles i sin Uanstændighed, Ubehagelighed og Usikkerhed, men ogsaa fornemmeligen for det smukke Sprogs og den muntre Tones Skyld, hvori A. har afhandlet sin Materie, og hvorfor vi kunde ønsket, at Skriftet havde været langt større. Disse snevre Grændser, som et Indbydelsesskrift har, ere Aarsag i, at A. ikke har kunnet anføre flere hidhørende oplysen-

lysende og morende Steder af de gamle Skribentere: f. E. den saare undskyldelige Grund, som Cicero angiver, hvorfor han kyssede paa Øinene: in oculis animus inhabitat: hos cum osculamur, animum ipsum videmur attingere. Homerus tillod af poetisk Maade den troe Eumæus at kysse sin Herre paa de kiere Øine. Af romerske og grædske Keisere, der lode sig kysse paa Foden, kunde adskillige bleven nævnede. Hvorvidt det har sin Rigtighed, at den, der følger Engelskmændene, følger Naturen, ville vi lade staae derhen. Den overdrevne Theedrikken, som hine Øeboere ere saa hengivne til, er vist en stor Undtagelse.

Vi kunne ikke forlade dette i sit Indvortes saa smukke Skrift, uden at beklage, at dets Udvortes saalidet svarer til hiint. A. siger selv, at han maae lade Aristoteles tale Latin, fordi man deroppe ingen grædske Bogstaver har: og de latinske ere sandeligen ogsaa kun maadelige. Denne Mangel paa typographisk Skiønhed, som trykker ogsaa de øvrige Steder i Norge, kan vist ikke opmuntre de mange ypperlige Skribenter, som Landet har, til at udgive meget paa Prent hos dem selv. Man har ønsket et Universitet i Norge: et stort Ønske! Gid vi for det første saae det mindre opfyldt: — at hver Stifts Hovedstad fik et Trykkerie, som var sine udmærkede Autorer og i Almindelighed de norske Muser mere værdigt, end hvad den allerede eier.

LXXXVIII.

Den i Sandhed ærværdige Alderdom forestillet ved Oberst Georg Christoffer Krabbes Jordefærd, den 12te Februarii 1787 i Weile Kirke, og efter Begiering udgivet af L. Smith, Professor i Philosophien, Provst i Nørvangs Herred, Sognepræst for Weile og Hornstrup Menigheder, og Medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Hadersleb, trykt hos Hinrich Luckander 1787.

Liigtaler ere meget nyttige, naar de holdes sparsomme, upartiske, over velfortiente Personer, uden overdreven Roes: da tiene de til en virkelig fortient Belønning, men især til Opmuntring for de Efterlevende at efterfølge den værdige Afdødes Dyder. Saadan en Liigtale er den nærværende. Med en ædel Simplicitet forestilles af 3 Mos. 19, 32. Alderdommens Ærværdighed. "Den har havt Leilighed til at indsamle megen Erfarenhed om Verden og Mennesket, og altsaa derved forhvervet sig megen gavnlig og raadgivende Kundskab. Den har en Siels Fasthed og urokkelig Adstadighed, som jevnlig savnes hos den fyrige Ungdom og Manddom. "Ærlighed og Oprigtighed, Dyd og Gudsfrygt ere Alderdommens høieste Prydelser.„ Dyd og Christendom, siger Taleren S. 19. — denne i høieste Grad forædlede Dyd — kunne eene ophøie Mennesket til den

Vær-

Værdighed, som vi forgieves ville søge i noget andet Naturens eller Lykkens Gode; og da, hvad glædeligere, hvad mere indtagende Syn for den menneskekierlige Siel, end at see Oldingen, ad hvilken Evighedens stærke Stemme hvert Dieblik kalder, udrustet med de glimrende Egenskaber, der giore ham skikket til at blive en lykkelig Borger af den tilkommende Verden? Hvor oplivende, at see Troen og Haabet og Kierligheden rekke ham Venskabs høire Haand, for trygt at føre ham giennem Gravens Mørke til Lysets Egne? Hvor rørende, at see Trofasthed og Venskab at græde paa Oldings Grav, og Maadelígheden at kaste sorgfulde Blikke efter sin tabte Yndling? Den Oprigtige, den Maadelige, den Velvillige, den i Sandhed christelige Gamle aftvinger os i sit Livs sidste Dage fast den Ærefrygt, som vi føle ved at tænke os de forklarede Væsener, til hvis Selskab hvert Dieblik henkalder ham; den ene Stund hører han Jorden og os til, og et Dieblik ophøier ham over al Jordens og Støvets Værdighed." Dette bliver anvendt paa den Afdøde, og denne velskrevne Tale sluttes med denne Tiltale til Sønnen. "Men Du, Søn! af denne agtværdige Olding, kast endnu engang et alvorligt Die til de forkrænkelige, men ærværdige Levninger af den Mand, som gav dig Livet! Saml i dette Dieblik al din Siels Tanke, for at føle alt, hvad du har tabt i din Ungdoms Styrer, din erfarne Raadgiver, din trofaste Ven! Stands ikke de billige Taarer, som Naturen fordrer; de vanklæde ikke Sønnens sørgende Miner; men lad tillige disse Taarer, dette billige Offer, du bringer en i Sandhed elskelig og agtværdig Fader, i dette

høiti

høitidelige Dieblik ledsages af det alvorlige Forsæt, det oprigtige Løfte, at være ærlig, maadelig, trofast, adstadig Dansk Mand, og for alting god Christen, som han. Giør dig selv i denne Stund, giør din hensovede Faders Erindring det alvorlige Løfte, at du med en stadig og driftig Ungdom, en kraftfuld og virksom Manddom vil forberede dig en hæderlig Alderdom, om Forsynet behager at skienke dig denne; og da, Søn! skal man og engang staae op for dine graa Haar, og hædre dig, naar du er mæt af Dage; da skal ogsaa Sandheden, i en maaskee kraftigere Talers Mund, kunne give dig det hæderlige Minde: "At, som du arvede dine dydige Forældres Velstand og Navn, saa blev du og Arving til deres ædle Tænkemaade og christelige Dyder."

Bliver Prof. Smith ved at gaae frem med stadig Skridt paa denne Bane, vil han i sin Tid beholde Rang iblant vore heldigste geistlige Talere.

LXXXIX.

Markedet. Et komisk Syngespil i to Handlinger af Gotter. Oversat til Georg Bendas Musik.

Kiøbenhavn i Sønnichsens Forlag 1788, 102 Sider.

Om denne Operette skal opføres paa den kongl. Skueplads, veed Rec. ikke. Til engang at læse kan den gaae med. Man finder her Drikkerie,

Frie-

Frierie, Lesserie, Jalousie, Tyverie, Pryglerie, Hververie, Dom, Pardon, Giftermaal; Bønder, Soldater, Markedsfolk, en Oberst, en Lieutenant, en Sergeant, en Jøde, smukke Piger. En Hoben Figurer, men alle frosne paa en Glasrude. Det hele har ingen Varme, intet Liv. Musiken kan maaskee komme det dramatiske Quiksølv til at stige lidt; men det gaaer neppe langt over Frysepunkten. Det er ubegribeligt, hvorledes en Gotter har kunnet skrive saadan en Bagatel, og endnu mere, hvorledes Tydskland, det nu saa kræsne, saa vanskelige Tydskland, kan gotte sig med slige Lapperier. Oversættelsen er alt for god til saa utaknemmelig en Original.

Kirkeforsatningen i de Kongelige danske Stater ɔc.

(fortsat.)

Efterat A. har handlet om Sproget og Tiden til Gudstienesten, begiver han sig nu til For-
345 retningerne selv. Vor hele Gudstieneste bestaaer af Bønner, Sange, Bibellæsning, Religionstaler og Sacramenternes Uddeling. Religionstalerne dele sig i Prækener, Katekisationer og Leilighedstaler, der holdes ved Skriftemaal, Konfirmationer, Vielser, Barnemødres Indledning og Ligbegiengelser. Indtil S. 354 igiennemgaaer A. disse Forretninger i den Orden og med de Skikke, som Ritualet og vore øvrige Anordninger for nærværende Tid befale at de skulle holdes. Førend han siger sine Tanker om enhver af disse Forretninger og Kirkeskikke især erindrer han,

han, "at han ikke har i Sinde at giøre noget "heelt bestemt Forslag til Gudstienestens bedre "nye Indretninger, deels fordi det aldrig bør "blive een Mands Arbeide, eller noget som for "alle Steder i de danske Stater kan støbes i een "Form; og deels er Formen af Gudstienesten "virkelig i sig selv ikke Hovedsagen. Man kan "giøre hundrede og flere Forslag og Former, der "i sig selv kunde være lige gode. Men Ordenen "imellem Forretningerne ved Gudstienesten er dog "derfor ikke heller gandske ligegyldig. Kunsten "er at vælge den Orden, saa at det ene virker "med Fordeel paa det andet, at det hele stemmer "overeens og nytter og behager tillige, uden at "paalægge Lærerne eller Folket unyttige Byrder." Forf. vil kun samle Materialier af Maalepladsen, erindre, hvad der maae bortryddes af det gamle, og hvad der til den ny Bygning kan være brugbart — og saa vil han overlade til dem, "som engang, gid snart! betroes til at udføre "Sagen, at opføre Bygninger og forbinde dens "Dele vel, giøre det Hele stærkt, og sire det "gandske, det beste de kunde."

Den længste Tid Gudstienesten bør vare er to Timer, men nu varer vor offentlige Gudstieneste, især i vidtløftige Sogner, oftest fire Timer, det er for langt. Det første, hvorved denne lange Gudstieneste kan forkortes, er ved at borttage Messen, som er til ingen Nytte, men ofte, naar der messes slet, til Forargelse. Skulde noget af Messesangen beholdes, blev det ved Kommunionen, alt det andet tilligemed Messeklæderne burde afskaffes. — Hvorledes Folket bør forholde sig under Gudstienesten. Under Bønnerne

knæ=

knæle; medens Texten og andre Stykker af Bibelen oplæses, staae, og under Sangen og Prædiken sidde. Om Knælen under Bønnerne siger
416 Hr. Forfatteren: "Den knælende Stilling er ikke
"allene den, som har Skriften og Kirkens første
"Brug mest for sig, og altsaa minder om det
"Begreb af Ydmyghed og Tilbedelse, som man
"fra umindelige Tider dermed har forenet, men
"ogsaa den, som passer sig allerbest til det Forhold
"vi staae i med Gud, og bør som ydmyge og Gud
"hengivne Bedere staae i, naar vi paakalde ham.
"Og da denne Skik længe har været brugelig
"iblant os, og bruges endnu af endeel saavel i
"deres egne private som i den offentlige Guds-
"tieneste, saa seer jeg ikke, hvorfor denne Skik
"ganske skal afskaffes, da den virkelig, man sige
"hvad man vil, har noget Høitideligt, Andæg-
"tigt og Ærefrygt opvækkende ved sig, og dertil
"i sin rette Orden aldrig kan være skadelig."
Hvad man herimod har anført, igiendrives. Rec. har med megen Fornøielse seet for endeel Aar siden i den Hollandske Kirke paa Amager, at alle unge Folk af begge Kiøn knælede tillige med Præsten under Bønnen, imedens alle de gamle sadde i deres Stole i en hældende Stilling.
419 Dette er ogsaa Hr. U. Raad herom. "Vist
"nok ville Sædvanen efterhaanden svække det
"Indtryk noget, som Synet af mange Menne-
"skers samlede Knælen ved Gudstienesten i Først-
"ningen vilde foraarsage; men at det ganske vil-
"de nogen Tid tabe sin Virkning, at samme Let-
"sindighed og forargelige Skiødesløshed under
"Bønnen atter ved Knælingen kunde faae Sted,
"som nu, det faaer ingen mig til at troe." Tavlernes Ombæren, denne overmaade dumme Skik
vil

vil han strax have afskaffet. Han foreslaaer at man giorde Overslag, hvad hver Tavle i de sidste ti Aar havde indbragt: og dette fastsat, ville det slet ikke være vanskeligt at fordele dette ved en billig Ligning paa alle og enhver Menigheds Lem, som gaaer til Guds Bord, saa den hele Sum kunde komme ud, hvilken da i lige Forhold som før skulde tildeles hver Kasse, som hidtil havde nydt godt deraf, og Beløbet kunde meget vel indkræves i Husene af et Par dertil beskikkede Mænd under Navn af Kirke-Almisse, hvad om de saa kaldte Tegnepenge for Klokkerne bleve brugte dertil og Klokkeren allene fik en vis Part deraf for sin Umage?

Fra den udvortes Orden ved Gudstienesten gaaer Forf. over til Forretningerne selv. De første ere Menighedens offentlige Bønner og Forbønner. Her forekommer et grundigt og overmaade læseværdigt Forsvar for Bønnens Nødvendighed og Vigtighed imod dem, som i vore Tider nægte Bønnens Nytte. Vi nøies med at anføre nogle Stykker "naar en redelig Chri-"sten beder til Gud S. 433, i Troe, at bønhø-"res for Jesu Skyld, saa er unægteligt, at denne "Bøn giver hans hele Christendom Liv og Styr-"ke, den beroliger Hiertet, og dæmper Lidenska-"bernes Brusen, den vender Sindet mod Him-"melen, hæfter Opmærksomheden og Siælens "Attraae paa det Usynlige og Evige, og vedli-"geholder Tanken om Gud og hans Egenskaber "nærværende og levende i Sielen, den ydmyger "os, og med det samme forstærker den Afskye "imod det Onde og fylder Sielen med hellige "Længsler, med gode Tanker og Forsætter, samt

"styr-

"styrker Modet og giver Kraft i Lidelser og
"Haab i Angestens Mørke Timer; den opvækker
"og underholder vor Kierlighed og Redelighed,
"vor Ærbødighed for Gud, vor Tillid til Ham,
"og giør det, at vi desto alvorligere maae efter-
"tænke vor Tilstand, og sammenligne den med
"det, Guds Ord fordrer af os, samt erindre os
"vore Mangler og Guds Velgierninger, — og
"saaledes er Bønnen vist i Christendommen et
"herligt Middel til at forædle Sielen og give
"det Gode i samme Liv, Varme og Fasthed; gan-
"ske rigtig, men hvorved giør nu Bønnens
"Øvelse alt dette? — Ganske unægtelig eene
"og allene ved den Troe, at Gud bønhører Bøn-
"nen, tag denne Troe bort, og Bønnen skal ik-
"ke udrette det allerringste moralske Got; den
"skal blive et Hoverie, en Tvang, et Munds-
"vær og ikke i ringeste Maade forbedre Sielen.
"At nægte Menneskens Bønners Bønhørelse,
"er altsaa vist baade at giøre Bønnen foragtet
"og tillige uden Nytte." Hvad Forf. S. 435 til
440 handler om Guds Forsyns Bestyrelse imod
Fritænkerne, fortiener nøie at læses.

Nu viser Forfatteren de offentlige for-
enede Bønners og Forbønners Nytte. Alle
443 offentlige Bønner i vor Gudstieneste maae være
af den Beskaffenhed, at alle Mennesker, saa for-
skiellige de end ere, baade i Henseende til deres
Christendom og timelige Omstændigheder, kunne
med Sandhed og af ganske Hierte tage Deel deri,
og bede dem med. Her maae være en Forbeder
og han maae have faste og ved Trykken anbefale-
de Bønner, Formularer, forfattede af dertil du-
elige Mænd, som Meenigheden af deres Psal-
me

me- og Bønnebøger kan bede efter, nogle Tilfæl-
de undtagen f. Ex. Bønner efter Prædiken og
Kathekisationen, som Præsten selv efter sin Me-
nigheds særdeles Trang og Omstændigheder kan
forfatte og langsom oplæse. Efter denne Hoved-
regel igiennemgaaer Hr. U. vore sædvanlige Kol-
lekter i Kirken, og viser hvor hvilia disse burde 454
forbedres. Forf. foreslaaer 4 eller 6 almindelige
Kirke Bønner til Søndagene, ligesaa mange for-
skiellige til Uge-Prædikener, og en ny Bøn til
hver af de 12 Festdage, som giorde disse høi-
tideligere.

Disse bleve holdte af Præsten fra Prædikestolen saa snart han steg op; Gudstienesten kunde endes med en taus Bøn, hvortil Menigheden ved en bestandig Formular fra Korsdøren af Forsangeren skulle opmuntres, men som enhver stille skulde forrette, da kunde Kollekterne for og efter Prædiken, samt Bønnen i Korsdøren, hvorved meget faa nu ere tilstæde, ganske vel afskaffes. Rec. troer derimod, at Bønnen for Prædiken paa Prædikestolen kunde meget gierne afskaffes, men at Præsten istedet for Messen, burde knælende i Korsdøren eller midt paa Kirkegulvet, høitidelig bede dertil afvexlende Bønner, som enhver i deres Psalmebøger kunde efterlæse knælende. Fader vor vil Forf. have til Slutning ved enhver offentlig Bønne-Formular, men i en omskrivende Forklaring, og paa Prædikestolen, som ret er, ikkun læst eengang. Hvor lange eller korte bør vore offentlige Bønner være? "i sig selv "har korte og lange Bønner intet Fortrin for hver- "andre; det vigtigste kommer an paa Hiertet og "Andagten; det er hedensk Daarlighed, siger

Je-

"Jesus, at troe, at lange Bønner snarere bønhø-
"res af Gud end de korte, men er Hiertet træn-
"gende, føler det sin Nød, og længes det efter
"Bønhørelse, vil de heller ikke udregne Bønnerne
"saa ængstelig i Minutviis". Offentlige Bønner
maae hverken være for lange eller for korte, da
ere de meest beqvemme for alle nærværende.

Hovedbønnen for Præken maae ikke være for kort, da den bør indeholde, skiønt i saa kort et Begreb som muligt, alt hvad vi behøve at bede om. Andre offentlige Bønner kan være kortere: "ere de tillige kraftfulde, deres Sprog tyde-
"ligt, varmt og eftertrykkeligt, vilde de endda ef-
"terlade Ild i Sielen, og styrke Troen, og
"som Gud behagelige bønhøres, naar Hierterne
"virkelig tage Deel i dem, men til at befordre
"dette er det en Hovedsag, at den, som beder i
"hele Menighedens Navn, beretter det paa en
"passende Maade, med den Andagt, Alvorlighed
"og Hvitidelighed, som saa vigtig en Sag fortie-
"ner. Ogsaa herom bør Kirkelovene ikke være
"saa gandske tause, som de ofte vare." Herved giver Forfat. meget gode Regler og ender med den Anmerkning: "vi have Præster, som hver
"Gang bruge de samme Bønner, men vide hver
"Gang tillige at bede dem med saadan Varme,
"saadan kiendelig Andagt og Eftertryk, at den
"skal være meget kold, som intet skal føle derved,
"men saaledes bør alle Prædikantere tilholdes at
"giøre, og Følgerne for Gudstienesten skulle
"blive meget vigtige. Selv for Tilhørernes
"daglige Andagt skulle de blive det, thi det er
"vel ikke at undre, naar Præsten beder andægtig
i Kir-

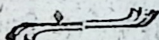
"i Kirken, om Tilhørerne ogsaa hiemme deri "efterfølger ham."

Fra Bønnerne gaaer Forf. til Sangene. Han har en fortreffelig Indledning om Sangenes Oprindelse og Nytte ved Gudstienesten S. 493
Derefter finder man en meget artig Efterret- 500
ning om Bibliotheker af Psalmebøger. Etats- 501
raad Moser havde allerede 1735 250 forskielligt Psalmebøger, Grev Stolberg 1752 en Samling af 1067. Justitsraad Frankenau havde samlet 33712 enkelte Psalmer af forskiellige Indhold og Form, og Prindsesse Charlotte Amalia en Samling af 600 Bind, hvilke begge Samlinger ere forærede til Universitets-Bibliotheket. Den allerførste forbedrede Psalmebog i den Lutherske Kirke var af General Superintendent v. Støken i Holsteen 1687. I en Anmerkning anfører Hr. U. 40 nye Samlinger af Psalmer i Tydskland og Dannemark, hvoriblant han især roser den Berlinske af 1780. Den første danske Psalmebog udkom 1515 under Titel af Psalterium Mariæ. En ordentlig Luthersk dansk Psalmebog udkom 1528 af Claus Tøndebinder i Malmøe. Den øvrige Historie af vore Psalmebøger vilde Læseren erfare hos Forf. selv S. 504-510. Ved vor nyeste Psalmebog af 1778 har Forf. overmaade meget at erindre.

"En nye Psalmebogs Indførsel bør foreta"ges med al mulig Viisdom og Forsigtighed. "Det er virkelig en Landeplage og Kirke-Ulykke "dermed at overile sig, og det er et meget slet "Forsvar ved den, at den dog altid er i det Hele "ligesaa god som den gamle; thi den bør være

"meget — kiendelig meget bedre end den forrige, "ellers bør den aldrig indføres.,, Regenten bør først sørge for, at den har alle de Fuldkommenheder, som det paa den Tid er muligt at forskaffe den. Det er en virkelig nye Skat, der paalægges Fo ket, men nye Skatter bør aldrig paalægges uden høi Nødvendighed, saa sielden som muligt, og saa vel eengang, at det ikke for hastig skal giøres om igien. Hovedfeilene ved den nye Psalmebog ere. 1) At Sangenes Indhold ofte er stridende mod den hellige Skrift eller bekiendte Sandheder og Erfarenhed. 2) De indeholde ofte noget, som ikke alle med Sandhed kunde synge med. Dette er en stor Hovedmangel, thi hverken kan man vente, at alle Christne af sig selv skulle tie, naar de komme til det i Sangen, som ikke passer sig paa deres Forfatning, ikke heller er det muligt at faae dem til at tie, men at de skulle synge alt sligt hen i Veiret, enten de kunde samtykke det eller tænke noget derved, men ofte tvertimod deres egen Overbeviisnig, det er overmaade daarligt. 3) At der bruges et Sprog i dem som den almindelige Mand ikke ret forstaaer.

(Fortsættelsen følger.)

Trykfeil.

S. 567. L. 27 1000 Rdlr. læs 10000 Rdlr.

Kritik og Antikritik.

No. 38.

den 7 Octbr. 1788.

Kritik.

XC.

Alexander Monro Faderen. Hans Forsøg i Anatomia comparata, og først en Hunds Anatomie, oversat af det Engelske, og forsynet med Anmærkninger.

Kiøbenhavn, trykt hos Holm 1788, 116 S. 8.

Under Tilegnelsesskriftet til Hr. Prof. Winsløw nævner A. sig; men de Udfald paa Geistligheden og Professorerne, som forekomme i Fortalen midt i den lærerigeste og følelsefuldeste Afhandling om Dyranatomiens Nytte, vise desuden nok, at det maae være Hr. Riegels. Af det Hele sporer man, at han under en god Veiledning og efter tilbørlig Forberedelse har begyndt at lægge sig efter dette Studium; at han dyrker det for Alvor og snart vil bringe det langt deri, og at man kan vente betydelige Bidrag til Physiologiens Oplysning. Vi læse her allerede en Deel smukke Anmærkninger, f. E. om Mavens og Tarmenes Bevægelse og om Omentum. I hvad nu den første Anledning, til at Hr. R. har

har hengiven sig til dette Studium, har været, saa er det for det menneskelige Legems Kundskab en sand Gevinst. Det maae glæde enhver Videnskabsven at see, hvorledes Amateurernes Tal forøges hos os. Naturhistoriens mange Dyrkere ere bekiendte: en Mahling elsker den elektriske, en Hauch den chemiske Deel af Physiken; nu har da og Anatomien funden sin Dilettante, og den som tilvisse er begavet med skarpe Dine, og som har des større Ære af sit Valg, da slige Forsøg ere forbundne med meget ubehageligt.

Stilen er en Smule skiødesløs, og af Trykfeil findes for mange, som dog formedelst A. Fraværelse ikke kunne sættes paa hans Regning.

Callisens Principia Chirurgiæ

(sluttet.)

Af den smukke Afhandling om Betændelserne udskreve vi gierne noget; men hvad skulle vi vælge, det er altsammen saa smukt. Ved Rheumatismus eller Forkiølelsesgigt af det kroniske Slags finde vi Linimentum volatile iblant de roeste Midler: en Ting, som Hr. D. Buchhave behage at lægge Mærke til, han som siger, at alle forsigtige Læger have forkastet Kamferets Brug i Smerter, som komme af Gigt. Gonorrhøen inddeler A. i de tre Perioder, som Rec. 1774 og 80 har inddeelt denne Sygdom i, og hvoraf man i den tredie Udgave af denne hans bekiendte Afhandling vil finde den tredie ikke mere kaldet Relaxationsperioden.

Den

Den anden Klasse af de lokale Sygdomme udgiøre de, der komme af en Solutio continui: A. anfører allene Apostemata, Ulcera, Vulnera og Fracturas, men berører Blodstyrtningerne ikkun under de friske Saar, hvor da de, som komme af indvortes Aarsag, ogsaa med anføres, men ikkun i nogle faa §§. I en tredie Udgave haabe vi A. vil give denne høistbetydelige Orden af Sygdomme det særdeles Sted og den fuldstændige Afhandling, som den fortiener. Blodstyrtninger kan en ung Læge ikke være alt for meget forberedet paa, da de ofte forekomme, den første bedste Læge kaldes til Hielp, og megen Opsættelse ikke tillades. I øvrigt vidne alle de fire Ordener af denne Klasse om A. høistroesværdige og heldige Flid; især de specielle Fracturer og alt det mangfoldige og ypperlige, som det Veneriske angaaer, give denne ny Udgave et unægteligt Fortrin for den første.

Vi finde her og en liden Afhandling om de friske Saars Bedømmelse i Henseende til Dødelighed. A. antager den samme Hovedinddeling som Rec. i sine Forelæsninger har lagt til Grund: nemlig i absolut og relativ lethale Saar. Dog er han alt for kort i denne Post: 3 §§ om denne Lethalitæt, ligesom og 5 om Tandtrækningen, (som afhandles ved Caries,) og 6 om Hæmorrhagier af indvortes Aarsager, kontrastere formeget med de mange, som det theoretiske af Inflammationer, Krampe, Smerter, saa og med den Plads Rheumatismus og Arthritis fylder. Ved saarede Pulsaarers Behandling savne vi Lecomtes ypperlige Methode at befordre Saarlæbernes Forening. Om den Nytte Pouteaus
brænd-

brændende Cylinder ved en Trepanations-Kandidat har havt, kunde §. 1097 bleven meldt, som om saa meget andet Nyt paa andre Steder er skeet. Om eet af de allernyeste Specifika imod Hydrophobie, Odderbiddet, og om det Hahnemannske lokale og almindelige kolde Bad ved Beenskader er heller ikke talt.

Dog, som sagt, det meste øvrige Nye har A. indrykket: alt kunde hverken han eller nogen anden vide: dertil udfordres den fuldstændigste Samling af Bøger og Journaler, og den udbredteste Correspondents igiennem hele Europa. Naar da den medicinske Rec. i de Berlingske lærde Tidender siger, A. har anført alt det Nyeste, strøer han Virak paa Sandheds Bekostning, og roser Manden for hvad han ikke har giort eller kunde giøre, ligesom det er moersomt at see saadan en Rec. tale om Alt det nyeste.

Stolende paa Hr. Justitsraadens Retsindighed, som vilde finde liden Behag i blind eller hyklersk Berømmelse, og begierlig at tiene ham med nogle Vink, hvorledes han kan bringe Verket Fuldkommenhed endnu noget nærmere, har Rec. peget paa adskilligt, som i en ny Udgave kunde og burde rettes. Der henhører endnu een Post, som det er en Samvittighedssag ei at anmerke, da A. udtrykkeligen tilstaaer, at Bogen ogsaa skal tiene til privat Brug. Paa alt for mange Steder viser han sin Bekiendtskab med alle de mange Midler, som ere blevne tilraadte; man falder først i en behagelig Forundring derover; men strax derefter seer man med Bekymring, at den, der ikke har den Lykke at høre hans mundtlige Forklaring, heller maae forvirres end veile-

des

des af saadan en lang Catalogus. I Fortalen siger han: ponderavi anxius omnia trutina propriæ experientiæ, quam multorum annorum praxis mihi suppeditavit. Det er herligt at vide, hvilke Midler saadan en øvet Practikus giver Fortrin. Men alt for ofte finde vi intet Spor af saadan Veiledning. F. Ex. om Epilepsie siger han: inter specifica præcipue laudantur Valeriana, viscum quernum, folia aurantiorum, galium luteum, galium mallugo, vitriolum album, opium, hyoscyamus. camphora, moschus, sabadillæ semen, oleum animale Dippelii, mercurius cet.

Hvad skal Læseren nu foretrække, da alle disse 13 Midler siges at blive roeste? Alle kunne ikke være lige gode: nogle maae A. selv i sin Praxis giøre meest Brug af, det feiler ikke; men hvilke ere de? Skal man begynde med det første og saa gaae frem; saa er No. 2 et saare tvetydigt Middel, og den ypperlige dippelske Olie staaer for langt tilbage.

Ved de kræftagtige Saar §. 750 siger A. inter specifica anticancrosa interna Principem locum tenent (nu opregner han 15 Midler og bliver saa ved) arsenicum cum circumspectione summa propinandum & alia, arcana imprimis, bene multa. Kunne hine 16 og alia bene multa fortiene den øverste Plads?

Saadan en Mangel af Bestemthed findes ikke i den første Udgave, den er i den nærværende uden Tvivl det vigtigste, som man maae ønske snart maae kunne blive rettet; og kunde A.
da

da følge Cullens Maade og sætte de roeste Midler i den Orden, som han holder dem for at være mere eller mindre nyttige.

Efter at Recensent. saaledes, ved at vise hvad efter hans Mening burde rettes, har forhvervet sin Roes Kredit, fælder han nu den endelige Dom, at den nærværende Udgave, i Henseende til det Hele, i Værd og Nytte overgaaer den første; at Bogen i denne sin nye Skikkelse vedbliver at giøre sin Forfatter og Fædrenelandet udmærket Ære; at den er een af de allerbedste chirurgiske Lærebøger, man nogensinde hos noget Folk har havt; at den kappes med Richters og Bells om Prisen; at den som en Forelæsningsbog vil stifte den største Nytte; og at Autor ved dette sit lige saa møisommelige som heldige Arbeide har giort sig udødeligen fortient af den danske Chirurgie.

Kirkeforfatningen i de Kongelige danske Stater &c.

(fortsat.)

Paa alt dette anfører A. en stor Mængde desværre sande men bedrøvelige Exempler af vor nyeste Psalmebog (ogsaa i Henseende til Melodierne har han med rette meget at erindre) hvorfor han udbryder i de varme Udtryk: at han er grædefærdig, naar han tænker paa alt det Mørke denne nye Psalmebog har indført i vor offentlige Gudstieneste og Gudskundskab; — og det hæftige Ønske: at Kongen allernaadigst aldrig ville tillade, langt mindre befale, at denne nyeste

nyeste danske Psalmebog skal komme videre end den er, og altsaa lade den, saalænge Oplaget tilstrækker — nye Trykning følgelig forbudet være allene for Kiøbstæderne. Naar da Veisenhuset har udsolgt sit Oplag, paa det at det ikke ved sit Privelegium skal lide Skade, vilde hans Majestæt 1790 lade anordne en Commission, som i nogle Aar udsatte Premier for de beste Psalmer og de gamles muligste Forbedring, samlede dem med et overmaade kritisk Valg, lod alle Bogtrykkere som tilforn trykke dem, at Prisen kan blive saa let som muligt, og indskrænke Psalmernes Antal. Hr. U. troer at 270 Psalmer til offentlig Kirkebrug skulde være tilstrækkelige, da vore forrige Psalmebøger kunde være til Huusandagt. Saaledes burde vor nyeste Psalmebog været forfattet og dette Forslag bifalder Rec. gandske. Dog Hr. U. lader det ikke blive derved. Han meddeler meget grundige og vel igiennemtænkte Regler for alle nye Psalmer, som enhver Digter og Læser vil finde at være en ægte Rettesnoer for nye Psalmers Forfærdigelse, og som giøre Hr. U. Skarpsindighed og Smag megen Ære. Ved denne Anledning besvares Dr. Bast-
holms Indvendinger "mod Lære- og Bedepsal- 556
merne;" men er der da virkelig noget i, at det at bede i Sang og det at bede i Riim skulde være unaturligt. At Trang og Følelse af Trang ikke kan udtrykke sig saaledes uden at giøre Vold paa Naturen? At faa Mennesker kan bede syngende med Nytte. Nei virkelig er der ikke. Mange Millioner Menneskers Erfarenhed kan forsikkre det Modsatte. Davids mange Psalmer, som ere saa fulde af Bønner, ere atter herpaa en Stadfæstelse: og alle Lignelser af bedende

Børn,

Børn, som ikke komme syngende til deres Forældre, og af Undersaatter, som ikke bringe Musikken med sig til Fyrsterne, naar de ville bede om noget, sige slet intet derimod; thi man kommer heller ikke syngende til Mennesker, naar man vil takke dem, og altsaa maatte man aldrig synge i Gudstienesten, naar slige Lignelser skulde bevise noget derimod; men de bevise slet intet.

Gud er intet Menneske og behøver heller ikke som Menneske at overtales; Reglerne for det Anstændige og Nyttige ved Bønnerne iblant Mennesker lade sig derfor heller ikke saa ligefrem henegne paa Bønner til Gud. — — Og da Gud endogsaa fordrer selv af os, at vi skal bede med Tillid, og i det glade Haab, at han vil hielpe os, saa er det i sidste Henseende vist intet mindre end unaturligt at fremføre sin Bøn syngende for Gud."

579 Nu vises hvorledes nye Psalmer kunde indfø-
589 res uden for stor Byrde for Almuen, og hvorledes Kirkesangen kan indrettes mere opbyggelig, hvorved vi atter maae henvise Læseren til Bogen selv. Forf. Omsorg for alt, hvad der hører til Gudstienestens fuldstændige Forbedring, strækker sig endog til Orgelværket, og Kirkemusikken. Den første, som satte Orgelværk i Kirken, var en venetiansk Patritius ved Navn Torellus omtrent 1312. "Orgelet skal harmonere, ledsage og behagelig forhoie forskiellige Menneskers Sang, men ingenlunde overdøve den". Dette finder Hr. U. at vore Orgeler ikke giøre og foreslaaer derfor en
607 nødvendig Forandring med dem.

Kirkemusikken vil Hr. U. skulde bestaae deri, at man ved visse Høitideligheder forenede flere Instrumenter med Orgelet, at det kunde blive en alvor-

alvorlig, simpel og stærk harmonisk Musik og Sang, hvori alle Tilstædeværende ved Verelsangen Corviis kunde tage Deel, og have Texten for sig, hvilken da rettest maatte være indført i den ordentlige Psalmebog saaledes som i Leipzig.

Nu kommer Forf. til Guds Ords Brug ved Bibellæsning, Prækener og Katekisationer. A. undersøger først det Spørsmaal om Canon. "Jeg kan ærlig og redelig forsikkre især mine ustuderende Læsere, siger han, at her er endnu ikke opdaget allerringeste tilstrækkelig Grund til at forkaste en eneste af de Bøger, som vi i vore Bibeler have som guddommelige" og dernæst, at vi have disse Bøger uforfalskede. An- 621
gaaende, dem som forkaste Bibelens Guddommelighed, siger han, jeg har intet med slige Folk her 625
at giøre. Kun dette allene vil jeg ønske, at de ville betænke — thi det er uimodsigeligt: — at der er meget til, som vi Mennesker slet ikke forstaae; og at der endnu ville været tusinde Gange mere end der er, dersom vi ikke havde de guddommelige Aabenbaringer i den hellige Skrift, som allene give os rimelig Kundskab om mange Ting, som vi ellers slet ikke vidste noget af; — at ingen endnu har seet Enden paa Skaberens Huusholdning med Menneskene; — at Verden, og de selv med, vare slet ikke tiente med, at alle ville under Skin af Fornuft tænke saa tøilesløst i Religions Sager; — men at Menneskene derimod ville være meget lykkelige, om alle ville gandske nøie følge den christelige Religions Forskrifter; — og endelig! at der aldrig, enten i denne eller den tilkommende Verden, kan være den allerringeste Fare ved at antage og følge Skriftens egne Lærdomme, men let stor Fare

ved

ved at forkaste dem, naar de ere sande; og at hvert fornuftigt Menneske altsaa — endog ved mange tilbagestaaende Tvivl — bør vælge det sikkerste.

Ligeledes fortiener at erindres hvad Forf. siger om de hellige Skribenteres Indskydelse.
628 Guds Aand har besørget at de ikke skulle fare vild, og, som ved andre menneskelige Skribentere saa ofte er skeet, nedskrive nogen Usandhed. Men dette er endnu ikke nok; thi meget af det, sam vi finde i Skriften, har Guds Aand, paa gandske overordentlige Maader, selv aabenbaret de hellige Skribentere, som ellers aldrig skulle vidst det; og en Deel deraf bekiende de, at de selv ikke tilfulde indsaae Meningen af. Men slet intet have de skrevet uden med hans Tilladelse. Alt er skrevet efter hans Forsyn og Hensigter, hvilke sidste gik langt videre end de hellige Skribenteres egne; og derfor maae heller intet deraf betragtes blot som deres eget, og intet ansees ubetydeligt, om vi end ikke altid kan indsee den hele Hensigt dermed: thi Bogen er skrevet for alle Verdens Tider, og for alle Verdens Mennesker, saa det, som for os og til en vis Tid maatte synes unyttigt, derfor meget vel kan for andre og til andre Tider være eller blive høifornødent og meget brugbart, hvilket han oplyser med en meget beqvem Lignelse, som fortie-
630 ner at efterlæses. Derpaa igiennemgaaer han
631 hvorledes Skriften skal forklares. Nu kommer
648 han til det Spørsmaal, om Bibelen skal oplæses ved vor offentlige Gudstieneste, hvilket han viser ikke at være til nogen Nytte, dersom den ikke tillige forklares; men at den ikke kan forklares af de fleste uden at blive til et exegetisk Collegi-

um

um, hvori maatte forekomme meget unyttigt og uforstaaeligt for den almindelige Mand. Rec. har ofte i den reformerte Kirke hørt Kapitler af Bibelen oplæses af en meget god Forelæser, men har tillige erfaret, at samme Læsning var til aldeles ingen Nytte for de allerfleste Tilhørere, som ingenlunde gave Agt derpaa; naar dertil nu kom, at Menigheden, som i vore Kirker, læste høit bag efter, saa var saadan en Læsning ligesaa unyttig som Oplæsningen af Lidelsens-Historie paa Langfredag, saa at Rec. fuldkommen bifalder Hr. U., at al saadan Bibellæsning er en ved Gudstienesten aldeles unyttig Tidsspilde.

Derimod ønskede Rec. saadanne korte Forklaringer fra Prædikestolen til Aftensang eller om Fredagen, maaskee ogsaa i Bedetimer om Søndag eller Onsdag Eftermiddag hiemme i Huset, saaledes som Biskop Schønheider igiennemgik i sine Ugeprædikener Ordsprogene og Apostlernes Gierninger. Hr. U. raader til at levere den almindelige Mand Bibelen i Hænderne i en nye rigtig og forstaaelig Oversættelse med Anmerkninger over de for dem uforstaaeligste Steder.

Her forklarer Hr. U. Prædikernes Oprin- 662
delse og forskiellige Form.

Hvo der maae præke, hvad der skal prækes 683
i vor offentlige Gudstieneste? "Det som nær- 690
mest anrører Christendommens almindelige Hovedlærdomme og de Christnes Sindelav og Pligter imod Gud og hverandre. Det er en meget almindelig Feil ved vore Religions-Taler, at de sielden gaae dybt nok i det Særdeles og Enkelre af de christelige Pligter og derfor ogsaa kun sielden treffe, hvor de burde treffe. Arbeidsomhed, Maadelighed, Sparsommelighed og mere

mere derhen hørende fortiener gandske egne Taler. Almuens vedholdende Overtroe, den i vore Dage saa almindelige Pragtsyge, Forlystelses-Sygen, den letsindige Opdragelses-Syge, og flere moralske, politiske Sygdomme skader Christendommen uendelig meget; det er altsaa meget fornødent, at man ved offentlige Religions-Taler gaae dem i møde."

698 Her giør Forf. et nyt Forslag til særskilte Gudstienester, for Børn, Forældre, Egtefolk, Huusbonder og Madmødre, Tienestefolk og gamle. "Jo videre saadan Fraskillel-
703se kunde gaae, siger Forf. endogsaa i Henseende til de forskiellige Kiøn, jo mere speciel kunde der tales, jo nyttigere kunde Sagen blive — naar Prædikanterne forstode deres Skyldighed og giorde den". Enhver af disse Gudstienester kunde med særdeles Ceremonier holdes fire Gange om Aaret. Alt hvad Hr. Forf. med bedste Overlæg siger herom, fortiener megen Eftertanke.

Forf. undersøger nu det Spørsmaal; om man skulde have frie Texter eller visse fastsatte, men nye som bleve trykte i Psalmebøgerne. Det sidste ansee vi med Forf. for overmaade nødvendigt, men vi giøre her det Forslag, at de allerudsøgteste Steder af det gamle og nye Testamente maatte i en nye rigtig Oversættelse aftrykkes og inddeles til tre Aar deels efter Historiens Følge, deels efter en vis Orden i alle de vigtigste dogmatiske og moralske Samlinger. Herved ville opnaaes det store Øiemeed, at Almuen blev bekiendt med hele Religionen og de for ham gavnligste Steder af Bibelen; Prædikanterne bleve aldrig forlegne for udsøgte Materier,

rier, Texterne blev ikke da som nu blot Motto, men virkelige Beviser, især om man efter Hr. U. Forslag samlede i hver Text flere Steder over hver enkelt Materie. At Prædikanten maatte vælge hvad han vilde (ofte som nu ved Ugeprædikener kun en Linie) er overmaade skadeligt, da Tilhørerne blive forlidet bekiendte med Bibelen, og saasnart Texten er glemt (vi vide det af Erfarenhed) er ofte den hele Prædiken glemt, ikke at tale om andre Uleiligheder derved.

At prædike over hele Bibelen eller enkelte Bøger har atter store Vanskeligheder. Den almindelige Mand har ikke Bibelen med sig; mange Kapitler ere ikke interessente nok for vore Tider, og — ikke alle Præster ere i Stand til at forklare dem rigtig eller opbyggelig nok. Vi bifalde derfor gandske alt, hvad A. har skrevet til Forsvar for faste Texter.

Derimod begribe vi ingenlunde, hvorledes en Mand med saamegen Bekiendskab til Mennesket og vore Dages Christne kan giøre det forunderlige Forslag, at Materien til hver Søndags-Prædiken, (vi tale ikke om Festdagene.) F. E. om Taalmodighed, om Selvfornægtelse, om Synds Forladelse, skulle være bestemt for Prædikanterne i begge Rigerne og staae trykte i vore Psalmebøger, hvormange Mennesker vilde da komme i Kirken? Er det ikke just Uvidenhed om Indholdet af Prædikantens Tale, som drager mange derhen? nu siger allerede Mængden: vi vide alt, hvad Præsten kan sige os, men da kunde de sige det med langt mere Ret. Vilde den Arrige gaae i Kirken paa den Søndag, der skulde tales om Vrede, eller den Vellystige, naar der skulde tales om Vellyst? og det var dog hvad han trænger

er

te til, hvad han nu ofte hører uventet og som han just ikke skiøtter om at høre. Nei! Hr. Ussing! saameget vi bifalde Deres øvrige Tanker, saalidet kunde vi samtykke dette Forslag, og vi ere forsikkrede, at det har alle Kiendere imod sig. Det er allerede nok, naar Texterne vare indrettede som ovenmeldt. Da kunde Prædikanten selv holde en vis Orden, uden dog (da Texterne bør være nogenledes udførlige) at Tilhørerne just vidste, hvad der blev foredraget, foruden det: at naar Prædikanten i et Aar eller to har igiennemgaaet Religionens Hovedlærdomme i Forbindelse med hinanden, kan han siden vælge de Materier, som ere meest fornødne for hans Menighed, desuden hvormange Tilhørere fortsætte deres Kirkegang i nogen Tid uafbrudt? hvormange fatte den hele Lærebygning efter alle sine Dele?

747 Hr. Forf. ivrer overmaade imod den Vane at læse Prædikener op af Papiret, og denne slemme Skik kan Rec. heller ikke bifalde. Han veed af Erfarenhed, hvor stort Indtryk Stemme og Geberder giøre paa Tilhørernes Forstand og Hierte, og hvormeget disse svækkes ved den alt for slaviske Papirlæsning. Store Gud! naar Prædikanten ikke kan huske sin Prædiken, han som har Tid nok at læse over paa den, eller — naar han selv ikke vil huske den, hvorledes kan han da forlange det af Tilhørerne? og uden dette hvad nytter da al Prædiken." Det er en usvigelig Regel: den Prædiken, som er saa kunstig eller saa uordentlig, at Præsten ikke selv kan lære den, den fatter Tilhøreren endnu meget mindre, og altsaa prædiker — Hans Høi- eller Velærværdighed — for sig selv. Derimod

er

er et lidet Udtog af Prædiken meget nyttigt især for at afværge den ligesaa slemme Skik at extemporere, som med Alderen bliver reent Vaas. Vi raade alle unge Prædikantere at læse disse Blade, som ere skrevne med saamegen Sandhed, med 747
saamegen Varme, at Forf. tager Ironien og Sa- 757
tiren til Hielp, og de ville takke Hr. U. alle deres Dage, fordi de afholdte dem fra eller afvænte dem med denne fordærvelige Uskik, med hvilken ingen kan blive saa nyttig, som den der prædiker uden ad eller bruger sit Papir meget sparsomt, blot for at understøtte Hukommelsen, ikke for at qvæle den. Rec. taler af Erfarenhed, da han veed, hvor meget endog den svageste Hukommelse ved Vanen kan hielpes.

Dette Bind sluttes med Forf. Tanker om Katekisationer. De maae ikke være, hvad de saa ofte vare, Skoleexaminer eller tørre bekiendte Spørsmaale og ligesaa afmaalte Svar, men opbyggelige Religions-Samtaler om vigtige Religions-Sandheder og disses Praktiske Øvelser. Hvad Hr. U. siger herom er ligesaa grundigt, og for alle Religionslærere, Unge og Gamle, saa vigtigt, at vi ikke nok kunde anbefale denne Bog, som ikke bør være ulæst men snarere bør eies af alle Præster. Det skulde tillige særdeles fornøie os om Hr. Ussing vilde revidere sine Katekestiske Samtaler og, skarp prøvede efter disse sine egne Regler, udgive dem, vist til manges Nytte.

Vi kunde vel hist og her have noget mere at erindre deels i Henseende til Forf. større Vidtløftighed end Sagen nødvendig udfordrede, deels i Henseende til Hr. U. Selvroes, og at han som

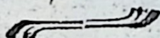
Stu-

Student ved at lyse Velsignelsen af Prædikestolen, ved at staae for Alteret at tage imod Offer til sin Fader ꝛc., allerede den Gang viiste sin Lyst til at udmærke sig ved sær egne Handlinger, saasnart de kun ikke stred imod Lovens Bogstav, deels i Henseende til hans spidse Stiil og hans især i denne Deel Ringeagtelse for hans Medbrødre, hvilket hos Svagtænkende maae giøre hans Skrift Skade: men i dets Sted vilde vi ønske, at vor Recension maatte opvække saa megen Begierlighed til at kiøbe dette Skrift, at Hr. U. ikke længer skulde have Aarsag til sin sidste Nota, men saa snart muligt levere os Fortsættelsen og dertil opmuntres ved et bedre Levebrød eller anden vel fortient Understøttelse.

P. S. Selskabet anseer dette Værk saa almeennyttigt, at det ikke tager i Betænkning i næste Nummere at meddele en Recension af en anden Medarbeider over de tre første Dele.

* * *

For Professionerne ere i det juridiske Fag holdte Forelæsninger paa det lille Auditorio af Candidaterne Cold, Schlegel og Gudenrath. Ligeledes i det mathematiske af Wolf og Warberg. Til extraordinaire Professorer ved Kiøbenhavns Universitet ere allerede beskikkede i Theologien Professor og Pastor Adler; i Philosophien Professor Gamborg; og i Historien Magister Sneedorff.

Kritik og Antikritik.

No. 39.

Den 14 Octbr. 1788.

Kritik.

XCI.

Poetiske Arbeider ved Claus Frimann, Sognepræst til Davigs Kald i Bergens Stift. Første Samling.

Laß dich die Freundschaft, laß die Musen dich besuchen. Stolberg.

Kiøbenhavn trykt hos Popp 1788, 8vo.

Her have vi sande Poesier, som alle bære Præg af det Genie, med hvilket man skal fødes, om man vil fortiene Navn af Digter. Her spores baade poetiske Skabningsevne, og Overflødighed af Ideer, baade nye stærke Billeder og originale Tanker: her er Lune, Satyre, Følelses-Varme og Hiertets Udtryk, alt hvad man kan kalde Poesiens Siel: her er en let Versification, et korrekt Sprog, Harmonie og Velklang, alt hvad det hører til dens udvortes Skiønhed: her er anima pulcra in corpore pulcro.

Friderichsborgs Egn, som det norske literaire Selskab i Kiøbenhavn har tilkiendt Prisen og ladet trykke i sine Samlinger, findes her meget forbedret. — Kiøbenhavns Bestormel-

se

se af Karl Gustav er et af Autors ældre Digte
30. foranlediget af Luxdorphs bekiendte Priisskrift. Dagfind Bonde en Art af Kiempevise; Rec. som overalt elsker denne Art af Digte, finder den overmaade smuk.

35. Elegie til Mad. Castberg i Anledning af hendes Mands Død. — I Anledning af Pilatre de Rosiers sidste Luftreise. Naar man betænker, at den ulykkelige Franskmands Foretagende vilde givet ham udødelig Hæder, om det havde havt det lykkelige Udfald, som det selvsamme Foretagende havde havt for en anden, og at Pilatre var en berømt Videnskabsmand, som lod sig henrive af den Tørst efter Navnkundighed og den Enthusiasmus, uden hvilken Verden ingen Helte havde havt, og Konst og Videnskaber ingen stor Fremgang havde giort, (thi Cooks Søefart imod Sydpolen var ligesaa farlig som en Luftfart over Kanalen,) saa kan man ikke finde Fornøielse i at læse denne Forhaanelsessang, allermindst da den er sat paa samme Melodie, som Ewalds udødelige Kong Christian stod
48. ved høien Mast. — Hvad onde Mennesker sige om det smukke Kiøn efter Hagedorn. Meget heldigt; kun det hyperboliske Indfald "und es ist sie zu besiegen schwerer als die Kaiserwahl", maatte nok og bleven lokaliseret. —
51. En god Samvittighed. Kort og fyndig. —
52. En Nordmands Sang. Fuld af Nationalfølelse. — Til min Broder (D. M. og Physi-
56. kus i Trundhiem.) — Guds Storhed. I dette Digt forekommer det eneste skurrende Sted i den hele Samling. "Hvad er du blaa, hvor Verdenerne tindre!" hvorfor ikke: "hvor jeg seer

Verd-

Verd'ner tindre"? Man seer i det blaa ikke alle 58.
Verdener, altsaa ikke Verdenerne. — Hyrderne
ved Krybben i Bethlehem efter Ramler. —
Hymne. Efter Horatii Carmen seculare. 64.
Begge Originalerne værdige. — Karakterer 67.
som ikke ere ganske almindelige. I Hage= 70.
dorns varierende Tone. — Til et Asketræ paa
Selløe Præstegaard. Her er den sidste Strophe:

"Endnu engang; — mit kiere Træ staae roe-
lig,
Ei hvæsset Staal, ei Lynild fælde dig!
Beskyg i Fred min dyre Moders Bolig,
(Dig selv, hun nu i Alder bliver liig.)
Dig spared fire mine Fædre, —
En Haandfuld af dit mørske Løv
Til Giengield burde hædre
Paa Graven deres Støv."

Til Mai 1786. — Til Glæden. — 73.
Selskabssang. — Betragtning over en Rasen= 79.
de. — Hvad man kan blive. — Visse Fæ=
dres sieldne Lykke. Ligeledes en Variation
over samme Æmne. Atter den sidste Strophe
maae vi udskrive:

Lyksalig Mand, hvis Søn, naar han var borte
En Maaned eller to,
Fra Kiøbenhavn tilbagekom med Skiorte
Og Rest af Christen=Tro."

Raad til Gifte og Ugifte. — Vore gyld= 82.
ne Tider. Fuld af den ægte Satyre, men gaaer
den ikke for vidt i følgende Strophe?

"Al=

"Alting skal rettes og ordnes og glattes;
Landet skal styrkes og reddes fra Fald;
Fædrelandsvenner kundgiøres og skattes
Løftes i Høiden af Fædrelands Skald —
Virksomme Tider, skiønsomme Tider
Er det ei gyldene Tider?"

Forskiellige Tanker. Atter Omquæd og Variation', atter i den Smag, som nu, Muserne være Tak! kommer af Moden. Intet er lettere end at samle slige Pendants, naar det første Billede er færdigt. Saa original en Digter som Hr. Frimann burde ikke taget en Hagedorn saa ofte til Mønster. Dog det var engang Tonen, at ingen anden tydsk Poet agtedes Læsning og Efterligning værd end Hagedorn: en Gokingk, en Pfeffel og flere Satyrens udvalgte Redskaber skulde ignoreres, det var, for at bruge dette Udtryk, aftalt. Imidlertid kan ikke nægtes, at vor A. i slige Repetionsstykker er overmaade lykkelig. Følgende Stropher bevise det:

"I ravnsort Kiol med strammet Bind,
I stive parallele Folder
Og melkehviid Paryk, som ruldet
Smaabølget om høilærde Kind,
Stiv spander Gaden, kiøn sig tænker
Lig nys indbundet Exemplar
Magister Starr',
O saae han, hvad vor Ungdom tænker!

Peer var kun Peer den Tid han ung
Den krumme Kam af Messing brugte,
Som stive Børster kunde tugte;
Guldvesten fik og Haaret Pung, —

Velædel kaldet nu han tænker;
Men ingen Tølper længer seer —
Velædle Peer,
Du skulde see hvad Mængden tænker."

En Mands Gravskrift over hans tvende Koner. 87.

"Over den første.
Hvil haarde Steen, som Silkepude
Paa disse taarevædte Been!
Du skulde kiendt min salig Drude,
Selv havde du da grædt, o Steen!"
Paa det sammentrokne vædte nær, gandske smukt.

"Over den anden.
Hvad dig min Gertrud anbelanger,
Da haver jeg den faste Troe
For Orme hviler du i Roe;
Thi Slanger æde aldrig Slanger."

At man sætter paa en Grav: hvad dig, du Afdøde, anbelanger, er neppe Brug og Skik. At Slanger fortære de Døde i Graven, er urigtigt. Rien n'est beau que le vrai. — **Mit Landlevnet.** 88. Særdeles moerende.

"Hvad gaaer mig an, om snart til Byen kommer
En tyrkisk Prinds, en nye Ambassadeur?
En tyrkisk Prinds ei spager mig nogen Sommer
Og ingen Vaar den nye Ambassadeur.
Langt heller her jeg seer den første Svale,
Hvad den har meldt, til det kan fæstes Troe;
Den første Gøg som her jeg hører gale,
Jeg heller seer end Tyrk i gule Skoe!
Hvad rører mig om nogen mig fortæller
Han nys har seet den nye Adelsmand? —
Forlad min Synd! — udi min Have heller
Jeg seer en nye udsprungen Tulipan."

92. Til min Søn. Et Brev. Rørende.
— Hymne. Af Cleanthes, efter Thomas
franske Oversættelse. Den burde saa ofte læses
at man lærte den uden ad: hvorfor kunde denne
Hymne ikke lige saavel synges paa Marken og i
Lunden, som Selskabssange ved Punchbollen?
101— Til Bluefærdighed.

103 Til Krampen. Ligeledes et Variations-
stykke, overmaade smukt. Man dømmer af føl-
gende Prøver:

"For et høivelbaarent Skarn
Tigellinus sukker,
Og saa ydmyg som et Barn
Ryg og Nakke bukker —
Har du til den Hykleryg
Ingen Stang og Stage?
Giør den dog lidt mindre myg!
Drei hans Hals tilbage!

Naar Hr. Trækholt seer sig om,
Sin eenfoldig Næste
Sigter paa hans Eiendom
Der sin Kloe at fæste,
Pønser kun paa bedste Kneb,
Griber — o! i Tide
At han slippe maae sit Greb,
Ryk hans Haand tilside."

105 Over visse Slags Fugle. Adskillig Sa-
lighed. Hver støbt i sin Form. Alle tre Om-
111 qvædsstykker, men alle tre smukke. — Til den
113 moderne Smag. Den norske Fisker. — Den
119 norske Fiskers Sang. — En Landsbyepiges
For

Foraarssang. — Dalepigen. Hvad kan være naivere end disse Stropher?

"Være hvo der være vil
Stivet Stadsmøe, brænnnet Frue,
Mig i Jern at lade skrue
Ingen Lyst jeg finder til,
Sylestinges giennem Øre,
Trippe kun paa spidsen Taa,
Eller hængt i Buur at kiøre —
Nei — jeg takker jeg kan gaae.

Efter Blomster i mit Haar
Jeg til ingen Kræmmer løber,
Kniplet Spindelvæv ei kiøber,
Jeg, som selv mit Haarbaand slaaer.
Soelskiv ei jeg bær ved Siden,
Lugthuus ei med Dingleklok;
Fieldes Klyvt mig viser Tiden,
Dalen er mig Lugthuus nok."

En Skræders og en Skomagers Sang 121
Kun eet Vers af den første.
"End haver man sagt, at ei Saxen er reen,
At stundom formeget den klipper;
Men hvo haver ikke sin lønlige Meen?
Hvo har ei en Finger som nipper?
Hvo har ei sin Sax;
Hvormed i sit Slags
Lidt uden for Maalet han klipper?"

Svend Tomlings Betænkning. Ganske herlig: et sandt lille Mesterstykke af Lune og Naivetæt. Kort: denne Samling har adskilligt, som Rec. ikke erindrer at have seet Mage til hos

nogen

nogen anden dansk Poet, fra Ewald og Pram ned til Mad. Berg og sal. Krag. Men man læse Stykket selv. Men hvor skal man læse den, da denne fortreffelige lille Samling ikke er at faae for Penge? En Aarsag mere, hvorfor Rec. har skreven saameget ud.

XCII.

Kirkeforfatningen i de Kongelige Danske Stater, med dens vigtigste Fordele og Mangler, samt nyttelige Forbedringer. Beskreven af Henrich Ussing, residerende Kapellan for Ringsted og Veenløse Menigheder i Sielland.

Første Deel.

Prøver alle Ting, beholder det Gode. Paulus. 1786. Foruden 32 S. Dedication og Fort. 487.

Anden Deel.

Jeg taler som med Forstandige. I bedømme selv hvad jeg siger! Paulus.

1786. 542 S.

Tredie Deel. Første Bind.

O! at I ville holde mig en liden Daarlighed tilgode! men jeg veed ogsaa, at I holde mig den tilgode. Paulus.

1787. 438 S.

Tredie Deel. Andet Bind.

Dersom vi have udsaaet for eder de aandelige Ting, er det da formeget, om vi høste eders legemlige? Paulus.

1787. 684 S.

Soroe.

Sorøe. Med kongelig allernaadigst Privilegio, paa Forfatterens Forlag trykt hos J. Lindgrens Enke, ved F. H. Lillie. Disse 3 Dele koste paa Skrivpapir 5 Rdl. 5 Mk. og paa Trykpapir 4 Rd. 5 Mk.

Vor Recensentperiode kan vel ikke egentlig strække sig længere op i Tiden end til den sidste halve Deel af forrige Aar, men det maatte dog synes at kunne lægges os til Last, dersom vi gandske gik de foregaaende Dele af et saa vigtigt Skrivt forbi, skiønt vi med Grund kan formode, at ingen Literaturens Elsker har ladet dem ligge ulæste. Forfatterens Hensigter med Verket bør vi uptegne, og naar vi da i Almindelighed have karakteriseret hans Arbeide, skride vi til videre Anmeldelse af de tre første Dele. Dog tillade vi os i Henseende til de to første, som ligge saa langt uden for vor Kreds, slet ingen Vidtløftighed.

Skrivtets Diemed kan ingen giøre bedre Rede for end A. selv, og herom finde vi da i Forerindringen følgende: han vilde nytte hver Mand, som ønskte at vide rigtig Beskeed, og tænke sundt og rigtig i Henseende til det, som har Indflydelse i Kirkeforfatningen og Gudstienesten. Nærmest havde han Hensigt til sine Embedsbrødre, især de Yngre iblant dem, som, for at opfylde deres Pligter og at opføre sig som forstandige og forsigtige i Henseende til deres Rettigheder, gierne vilde kiende begge Dele, men hidtil ikke uden Vanskelighed og med Møie kunde finde alt dertil henhørende. Fremdeles vilde han oplyse dem, der have med Geistligheden og Kirkesagerne at giøre, om vor Kirkeforfatning med

med dens Love og Indretninger, at disse Ting ikke længere formedelst Vankundighed skulde i Selskaber og Skrifter blive falskt og skiævt bedømte. Fædrelandets Kirkeforfatning vilde han end videre efter Evne sætte i det Lys og den Agt udenlands, som den fortiener, men som hidtil af Fremmede ikkun maadelig maae være indseet, da den har været udsat for de uefterrettteligste Bedømmelser snart til ufortient Last og snart til ligesaa ufortient Berømmelse, hvorfor han og vil besørge sit Skrivt oversat til Udenlandslæsning. Endelig vilde han vise vor Kirkeforfatning, ikke blot som den er, men ogsaa som han meente, at den kunde og burde være bedre indrettet, hvorfor han og i de vigtigste Ting vilde sammenligne den med andres og tillige giøre Forslag til Forbedringer. Hvo kan miskiende disse Hensigters Værdighed og Vigtighed? og naar nu A. baade har havt Mod og Indsigt og utrættelig Lyst til at arbeide i Overeensstemmelse dermed, hvad kunde da ikke ventes?

Disse Egenskaber har A. i sit Verk viist sig at besidde. Sund Dømmekraft og underholdende Foredrag vil man ingensteds savne. Man gruer i Forstningen for at tage et Skrivt af saadan Vidtløftighed i Hænderne til Giennemlæsning, men man begynder derpaa, og Tiden gaaer ret got, og Lysten tabes ikke til at læse videre. Man fortryder ikke paa Udførligheden; thi man holdtes skadeløs ved Ting af Værdie og ved Raisonnements, der vidne baade om udbredt Læsning og Skarpsindighed. Kun dette ene ønske vi, at Tonen ikke hist og her havde været noget bidende. Man vil finde Steder, hvor Forfatterens

Pen har været for tilspidset og derfor givet nogle slemme Stænk fra sig. Anmerke disse Steder vil vi ikke; thi de falde af sig selv enhver i Oinene, som læser med Opmerksomhed og veed Omstændighederne, og hvo, der ikke kiender disse, kan undvære vor Pegen paa dette, der ikke hav behaget os, og altsaa læse Skrivtet med desmindre Anstød og desstørre Fornøielse. Intet i Verden er gandske fuldkomment, derfor skulde og dette ellers fuldkomne og classiske Verk have en Side, hvorfra det ikke med Bifald kunde betragtes. Det hele Verk skal bestaae af sex Dele, men bliver flere Bind, hvoraf dog de, der udgiøre en Deel, gaae frem i ortløbende Sidetal: og hvo fornøier sig ikke over, at A. til sin Opmuntring, paa de indkomne Lister har kunnet tælle 915 Subskribentere, foruden 30 Exemplarer, som det kongelige Herskab havde tegnet sig for og flere, som de endnu udeblevne Lister maatte kræve? Et Skrivt, der udenlands vil giøre os Ære, burde ogsaa indenlands, og især blant Geistligheden, finde mange Elskere. Efter disse vore Tanker om Verkets Oiemed og Beskaffenhed komme vi nu til Delenes Indhold.

Indledningen giver et kort Udtog af den danske Kirkeforfatnings-Historie, som deles i trende Tidsrum, hvoraf det første gaaer fra Christendommens svage Begyndelse under Hedenskabet indtil den Tid, da den blev almindelig indført og for bestandig antaget. Det andet fra den Tid Christendommen blev almindelig og indtil Reformationen. Det tredie fra Reformationen indtil vore Tider. Historien er meget vel fortalt, men det maae tillige agtes, at A. kun

her

her vilde give en almindelig Udsigt, og siden paa sit rette Sted medtage det Historiske enhver Post i Skriftet angaaende. Man finder her den fornødne Efterretning om vore Fædres hedenske Religions Omstøbning ved Odin; deres Guder, Gudstieneste, Tænkemaade og Sæder, og den Blanding af Hedenskab og Christendom i en Tid af næsten to Aarhundrede, som gik forved den romersk-katholske Religions Indførelse. Hedenskabet ombyttedes da med Pavedom. Herhandles nu om den pavelige Myndighed og Geistligheden; Munkeordener, Gildebrødre og Skoler; offentlig Gudstieneste, Kirkeskikke og Lærdomme, Kirkeregimentet og Kirkelovene. Men alt dette fik Stød og Forandring ved Reformationen, hvorom først tales i Almindelighed, forend A. skrider til at give rigtigt Begreb om Kirkeforbedringen i de danske Stater i Særdeleshed. Denne gik Skridt for Skridt frem indtil Kong Frederik den Førstes Død, da den siden blev almindelig under Christian den tredie, hvis Love, Anordninger og Foranstaltninger til Reformationens Befæstelse og Overtroens Afskaffelse anføres. Endelig vises Reformationens vigtigste Følger og velgiørende Indflydelse paa Sæder og Videnskaber. — Hvorfor A. afviger fra den almindelige Retskrivning og skriver: Reformasion, Confirmasion, Sermonier o. s. v., indsee vi ikke.

Næst denne Indledning har den første Deel to Kapitler: det ene om den herskende Religion, det andet om de tilladte fremmede Religioner; men under denne Rubrike burde efter vore Tanker ikke Fritænkere, Atheister, Deister, Natura-

turalister, Indifferentister og Materialister været satte, da A. selv tilstaaer, at de ef- 461
ter Loven ingen Ret have til at være her, og langt mindre nogen Frihed til Religionsøvelse i Staten. "De høre jo da ikke til de tilladte? Ligesaalidet havde vi under denne Rubrike anført Frimurerselskabet; thi saavidt man veed, udgiøre dets Medlemmer ikke noget særskilt Religionsparti. Det kan heller ikke paa nogen Maade bevises, at de have noget imod den herskende Religion. Deres Handlinger synes christelige og menneskekierlige. De kan altsaa ikke heller henregnes til fremmede tilladte Religioner. Vist nok vilde vi paa ingen Maade undvære, hvad vi hos A. læse baade om Frietænkere ꝛc. og om Friemurere, men det alt havde vi helst seet under Titel af Anhang. A. har selv seet, at Frimurerne egentlig her intet havde at bestille, han siger, at de have faaet Plads paa dette Sted blot af Hændelse, og til sin Undskylding har han skilt §. 67 fra det foregaaende ved fem Stierner; men hvorfor har han da ikke ogsaa paa en eller anden Maade skilt Frietænkerne derfra, da disse, saavelsom hine, skiønt af modsatte Grunde, ikke hørte til hans Emne? — Under Titel af den herskende Religion handles ellers om vor Kirkes symboliske Bøger; Brugen af disse Bøger og alle Undersaatters Pligter i den Henseende; Lærernes Forbindtlighed derved; Forbud mod Affald fra den herskende Religion: Opsigt med Religionsbøger, Censur og Skrivefrihed; Opsigt med Religions-Dispyter — og under de tilladte Religioner om Religions-Tolerantzen i de danske Stater; almindelige Pligter for fremmede Religioner; det reformeerte Kirkeselskab i Besynderlighed;

den

den hernhuthiske Brødre-Menighed; den katholske Kirkes Forfatning i Almindelighed og dens besynderlige Privileger paa visse Steder; den græske Kirke og Anabaptisterne, andre smaa christelige Kirkepartier, saasom Davidsoriter, Labadister, Qvækere, Inspireerte, Dippelianer, Giktelianer og Zionsbrødre; Jøderne med deres Religion og Kirkeskikke; Portugiis- saavelsom de tydske Jøders Privileger; Proselyter af Jøderne for den christelige Kirke; Jødernes Kirkeforfatning i Hovedstaden, Friderits og Altona o. s. v. samt deres Eed. — Hvilken Rigdom af Materie! Sandelig man maae forundre sig over, at A. endda paa saa faa Blade har kunnet afhandle saa mange Ting med behørig Udførlighed, og endogsaa fundet Rum til vidtløftige Raisonnements, hvor han syntes, de enten vare nødvendige eller kunde giøre Nytte. Vi beklage, at vi intet Rum have til at udtegne noget deraf, især af det her findes om de symboliske Bøger og om Skrivefriheden.

Ved den anden Deel kunde vi forbigaae en stor Deel af det første Kapitel, som synes at handle mere om den verdslige end geistlige Stat under Opskrivt af Lovgiver og Lovene. Vel kan det ikke siges, at denne Artikel er uden Forbindelse med Kirkeforfatningen, da den verdslige Magt har med denne at giøre og dens Indflydelse altsaa burde vises; men Planen fordrede dog vel ikke, at her med samme Udførlighed, som om det øvrige, skulde tales om forskiellige Menneskeregieringer, Monarchiernes Fortrin, Collegiers Indretning, civile Embedsmænd med deres Pligter og Forhold til Regieringen, Love

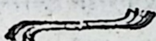
i Al-

i Almindelighed o. s. v. Iøvrigt finder man her tilstrækkelig historisk Efterretning om Kirkeregieringen fra de første Tider af, samt dens Forandring ved Pavemagt og siden ved Reformationen, dens Ubestemthed og Tilstand især i den lutherske Kirke. De almindelige Kirkelove i de danske Stater, med Beretning om hver især angaaende deres Udgave, Kilder og de Mænd, der brugtes til Forfærdigelsen, opregnes. Herpaa følger om Lovenes Overholdelse ved de dertil beskikkede Ministre og Collegier, om deres Bekiendtgiørelse ved Oplæsning for Retterne og fra Prædikestolene, hvorimod anføres mange meget grundede Indvendinger, og tilsidst om geistlig og verdslig Øvrighed, Bisper, Stiftamtmænd, Amtmænd. Om General-Kirke-Inspections-Collegium har A. saare ringe Tanker. Det andet Kapitel har til Opskrivt: geistlig Øvrighed. Efterat A. har viist Forskiellen imellem Tilhørere og Lærere, hvis Nødvendighed forudsættes, sagt det fornødne om Menigheders Afdeling i Stifter, Herreder, Provstier, Sysseler, Kirkesogne, og om Subordinationen imellem Lærere, blive Hovedafdelingerne disse: Biskopper, Provster, den geistlige Jurisdiction. Bispeembedets Oprindelse og de ulige Meninger om dets Vigtighed anføres. Derpaa tales om Bispers Beskikkelse, Indvielse og Embedsforretninger. Med Bispevisitatzerne, saaledes som de i Almindelighed holdes, er A. ikke gandske fornøiet, men endnu mindre er han det med Provsternes, som han kalder en blot Formalitet uden al sand Nytte. Landemoderne anseer han for et Gienfærd af hine ældre Kirkemøder, som i de danske Stater have været 42, hvilke historisk anføres under Texten.

Han

Han troer, at de uden alt Tab for Kirken kunde ophøre, med mindre man vilde give dem en lignende Indretning med Synoderne i Hertugdømmene Bremen og Verden. Mod de bispelige Monita synes han meget mistænkelig; men om han har Grund dertil i de hidtil givne, vide vi ikke. Om Bispernes Indkomster, Jurisdiction og Rang gives Underretning. — Provsternes Valg burde efter A. Mening hverken skee ved Herredspræsterne eller ved Biskoppen eller ved Kirke-Inspections-Collegium. Regieringen
379 burde beskikke dem. Her fremsætter Forfatteren et Forslag, hvorved Provsteembedet vilde vinde baade i Ære og Indkomster. Af de provstelige Forretninger og Embedspligter anføres kun nogle, da de øvrige, hver paa sit Sted, maae eftersøges. Om den geistlige Jurisdiction handles vidtløftig, og efter almindelige Betragtninger over Justitsvæsenet og Dommerembedet i Staterne, samt Anmerkninger over adskillige Mangler og Misbrug ved Rettens Pleie, vises den geistlige Jurisdictions Oprindelse, dens Udvidelse og Høide under Pävedommet, dens gradvise Aftagelse i de senere Tider, indtil dens nærværende Indretning i de danske Stater tog sin Begyndelse med Souveræniteten, da den deler sig i Domssager mod geistlige Personer, og Skiftesager efter deres Død. De sidste vil A. erindre i Kapitlet om Geistlighedens Herligheder og om Ægteskabssager skal tales i Kapitlet om Kirkepolitiet, altsaa her kun om Domssagerne.

(Fortsættelsen følger.)

Kritik og Antikritik.

No. 40.

den 21 Octbr. 1788.

Kritik.

XCIII.

Beskrivelse over Staden Kallundborg, tilligemed Hans Jacob Paludans Levnetsbeskrivelse med Kobbere, udgivne af P. Paludan, Præst paa Christianshavn.

Kiøbenhavn 1788, trykt hos Sebastian Popp. 394 Sider.

Vi have her en dobbelt Beskrivelse ved 2de Brødre, hvoraf den Ældste beskriver os deres fælles Fødebye, og den Yngste deres fælles Fader.

Hr. Johan Paludan, da Præst til Fredensborg, nu Sognepræst til Phanefiord paa Møen, giver os en værdig Erindring om hans fortreffelige Fader Hr. H. J. Paludan, hans Liv og Karakteer, hans Levnet og Død. Han var fød i Vordingborg 1717, blev Student 1734, Personel-Capellan hos hans Fader, som var Sognepræst i Callundborg, 1753, samme Aar residerende Capellan paa Stedet, og 1773 Sognepræst, samt 1776 Provst i Callundborg, hvor han døde den 2den Mai 1782.

Han

Han var en saare nidkier og aarvagen, sand evangelisk Præst, en retskaffen Ægtefælle, en omhyggelig og kierlig Fader, en klog Huusfader, en værdig og ustraffelig Borger, en tækkelig og særdeles beskeden Omgangs-Ven. Disse Sandheder har A. vidtløftig og med gode Beviser beskrevet og udvidet i 88 Sider med en Varme og Enthusiasme, som klæder en Søn ret vel og giør ham elskværdig for dem, der under Læsningen spore hans Henrykkelse.

Med samme kraftige Udtryk taler A. om sin Stifmoder, og tillægger hende sieldne og udmærkede gode Egenskaber med en Berømmelse, som vi visselig troe hun fortiener; men naar A. i den Anledning af hans Moders tilige Død til Faderens store Hiertesorg, og hans værdige Stif-
20. moders Indtrædelse i den Afdødes Sted, siger: "sielden skeer det at moderløse Børn kunne faae en ømmere og virkeligere Moder". Saa synes os, at han hermed har fornærmet sin egen naturlige Moder, som efter 7 Aars kierligste Ægteskab døde efter Fødselssmerterne for det 7de Barn.

Den Formodning A. ytrer, at hans Fader, efter 19 Aars troe og gavnlige Tieneste, som Capellan i Callundborg, ei skulle været bleven Sognepræst sammesteds ved da forefaldende Vacanse, dersom ikke den største Deel af Menigheden, ivrig og ham ganske uafvidende, havde ansøgt om hans Befordring til Sognekaldet, kunde vi aldeles ikke bifalde; thi Sl. Hr. Paludan havde saalænge og med saadan Frugt og Velsignelse arbeidet i sin Menighed, hvorom Can-

celliet og Regieringen ikke kunde være uvidende, da Biskoppen aarligen for Allerhøistsamme aflægger sit sandfærdige og nøiagtige Vidnesbyrd om alle Menighedernes Tilstand og alle Præsters mindre eller større Flid og Duelighed, at det umueligt kunde skee, naar han søgte og fremlagte sine Grunde, at en yngre og paa sit Sted mindre gavnlig Mand vilde blive ham foretrakt, thi sætter man endog en ligesaa duelig og værdig Mand til Sognepræst i en Menighed, hvor Capellanen i mange Aar har saaet og plantet tilkiendelig Velsignelse, saa kan han dog hverken blive Menigheden saa velkommen, eller udrette det til Guds Ære og Menighedens Opbyggelse, som den for sin lange og troe Tieneste mere elskte Mand. Det er ellers en delicat Sag med Menighedernes Ansøgning for en Præst. Dersom Ansøgningen forfattes efter Menighedens egen Drift og almindelige Ønske, som Tilfældet uden al Tvivl her var, for en retskaffen Lærer, da var det stor Synd at foragte og afslaae saa høist billig en Ansøgning; men hvorledes skal Regieringen faae Vished herom? Af Biskoppens Vidnesbyrd? dog dette haves i Forveien og altsaa behøves ei Menighedens Ansøgning. Forsigtighed bør de bruge, som forestille saadant; thi undertiden er det Familie- og andre Biehensigter, undertiden blot et Par Selskabs-Venner af Præsten, der har sammensmeddet Ansøgningen og ved Huusbesøg og Overtalelse hvervet Navnenes Underskrift, hvori dog Præsten gierne kan være uskyldig. Bedst var det derfor, at forekomme alt saadant ved at giøre dem til Compastores, hvor der ved en Menighed ere 2 a 3 Præ-

ster,

ster, og lade det Ord ældste og yngste allene giør Forskiellen.

Callundborgs Beskrivelse ved den ældste Hr. Paludan er saa nøiagtig, fuldstændig og zirlig udført, at enhver, som kiender Stedet, vil tilstaae Rigtigheden, og finde en sand Fornøielse i at læse Beskrivelsen, og ved at spore A. Nidkierhed for sin Fødebye. Skiønt vi derfor ikke kan rose, at A. af blot Iversyge over Kiøbenhavn paa sit kiere Callundborgs og de andre Kiøbstæ-
42. ders Vegne ligner Hovedstaden ved et Ulkehoved. Vel sandt: Kiøbenhavn er voxet de andre Kiøbstæder over Hovedet, men dette er vist ikke skeet ved dens fortrinlige Privilegier allene, thi de fleste af dem, som henhøre til Handel og Næring, hvorom Talen er, har den først erhvervet sig, efterat dens handlende Indbyggere havde begyndt paa vidtløftige og kostbare Handels-Anlæg, ikke heller ved Skaansel i Skatter; thi ingen Stad under det danske Scepter i Proportion af Størrelse og Folkemængde, er saa haardt skattet som Kiøbenhavn; men dens Vext og Trivelighed har ganske andre Grunde, som f. Ex. Kongesædet (og et Sted skulle det dog være,) dens Beliggenhed, de driftige Handelsmænds Nedsættelse her o. d. l.

Andre Kiøbstæder mangle vist ligesaalidet, som Kiøbenhavn, passende Privilegier og Opmuntringer, ville de kun troeligen benytte sig deraf. A. tilstaaer selv, at Callundborg haver og har havt særdeles Privilegier frem for andre Kiøbstæder: han siger: "store Friheder have Kongerne af den oldenborgske Stamme skienket

denne

denne Stad fremfor andre, nogle af de ældste Konger har den været en Diesteen, som var værd at vogtes og bevares. Hine vidste, at Staten er et Legeme, at Legemet er yndigt og nyttigt, ikke naar det haver et Ulkehoved, men naar alle Lemmer staae i rigtigt Forhold til hverandre; lad Hovedet see og styre til Velstands Erhvervelse, men lad det aldrig anmasse sig Hænders og Fødders egentlige Forretning; hine Konger vidste, at Velstand giver meest Næring og Styrke — og derhos varigst Glæde, naar den er fordeelt, de uddeelte Privilegier til andre Stæder end Kiøbenhavn, naar deres naturlige Beliggenhed og deres Borgeres Flid spaaede sand Fordeel og Vinding; og denne deres (de forrige Kongers) Viisdom bør ikke glemmes". Er den glemt i vores Dage? arbeides der ikke fra Regieringens Side saameget, som nogen Tid tilforn, paa Kiøbstædernes Opkomst? Men arbeide og Kiøbstæderne selv med paa deres eget Vel? Hvilken Kiøbstad er bleven nægtet et Privilegium, som den klarligen har beviist at være til sin Opkomst, uden andres ubillige Fornærmelse og Skade for det Almindelige? Kiøbstæderne har mangfoldige Handels- og Næringsfriheder, som de aldrig benytte sig af, men hænge allene i Brændeviinsbrænderiet, et Privilegium, som de har erhvervet sig til deres egen Fornedrelse og Ødelæggelse.

Callundborgs Beliggenhed er af de bedste. Den har en ypperlig Havn, ingen anden Kiøbstad i Nærheden hos sig, og ligger i en særdeles frugtbar Egn, hvilket sees deraf, at den udskiber nogle og tyvetusinde Tønder Korn aarlig; burde ikke saadan en Stad have Skibe og selv hente sine

sine Vare fra første Haand. Har den ikke samme Frihed, som det misundte Kiøbenhavn, at handle paa Østersøen, Holland, Frankrige, Spanien, og lade sine Skibe gaae paa Fragt i Middelhavet: hvo forbyder den at oprette Fabriquer Sukkerraffinaderie o. d. l. Har kuns Indvaanerne Lyst og Mod, Evne og Vindskibelighed nok, saa har visselig Stedet ogsaa Privilegier nok. Man klager over, at Beboerne der udi Egnen hente deres Vare andensteds fra, men hvo er Skyld deri uden Callundborg, som lader sig for de ringere Vare dyrere betale, end de bedste kan kiøbes andensteds for, lad dem kuns holde gode Vare til billig Betalning, saa reiser vist ingen 12 a 14 Mile til Kiøbenhavn, for en ringe Fordeels Skyld, som traktes dobbelt paa Heste og Vogne, Tids- og anden Spilde. Man klager videre over, at Bonden leverer slet, ureent og blandet Korn, men hvo er Skyld deri, uden Kiøbstædmanden, der tager imod det, og som tiest betaler det slettere ligesaa dyrt, som det bedste Korn, vel uden egen Skade, ja til Fordeel paa de Steder, hvor Maltgiørerie, som her i Callundborg, er Hovednæringsvejen, thi man veed, at Havren og det svange Byg spirer stærkere, og giver sig mere ud under Behandlingen til Malt, men bliver da og mindre kraftfuldt, end det trivelige Korn. Hvorved man ei allene selv bedrager, men nu og forleder Bonden til at begaae det Bedragerie at blande sit Korn.

I Overeensstemmelse hermed, anfører A. ei allene nogle af Kammerh. Hennings Tanker om Danmarks Kornhandel, men endog selv med

sand

sand patriotisk Varme udlader sig saaledes: 49.
"hvor var det at ønske, at denne vigtige Handelsartikel der i Egnen ret maatte komme i Agtelse, deels derved at Kiøbmanden vægrede sig ved at tage imod ringe og ureent Korn af Sælgeren, deels ved at behandle det vel, før det skulle afgaae som Handelsvare. Vente skulle man, at A. og vort Ønske vil blive opfyldt nu, da Callundborg er iblant de Kiøbstæder, der ved Forordningen af 6te Junii d. A. have faaet Privilegium paa Kornoplag.

Callundborgs Beliggenhed, foruden sin store Handels-Beqvemhed, har og andre sine Yndigheder, som dog i de gamle Dage, før Skovenes Ødelæggelse, vare flere og større, saa at endog Kongelige, Fyrstlige og andre Standspersoner have boet der, ja selv et Selskab Franciskaner-Munke have nedsat sig der. Over hvilken Munkenes Menneskelighed, at vælge sig de yndigste og bedste Pladse til deres Klostere, hvor det har været dem tilladt, A. giør den skoptiske Anmerkning: "Den himmelske Hellighed var dog endnu saa naadig, ikke at foragte Jordens stille Pragt". Blev den da siden foragtet? Ere nu Munkenes Efterkommere, den reformerte og lutherske Geistlighed, da saa unaadige, at de ei vil modtage Jordens stille Pragt? Mon ikke enhver af os, geistlig og verdslige, med A. selv, gierne vælger det bedste og behageligste, naar vi kan faae det? Saalidet da denne Benævnelse, himmelsk Hellighed, passer sig paa hine Munke, saalidet fortiene de saadan Bebreidelse mere end vore Dages Mennesker.

I øvrigt har A. med Flid og Møie samlet og passende ordnet Materialierne til denne Beskrivelse, samt hældig udført den samme; thi vel har han, efter egen beskedne Tilstaaelse i Fortalen, benyttet sig af hans Faders, Provst Paludans, og Borgemester Leeraggers Haandskrifter om Callundborg, men disse ere sammenlignede, rettede, omarbeidede og forøgede ved selv at samle af Historien, af eget Øiesyn og Correspondence om alt det, som hørte til at giøre Beskrivelsen fuldstændig og nøiagtig. Beskrivelsen har 4re Afdelinger. Den 1ste Stadens ældre Historie i 8de Cap. Den 2den Stadens topographiske Beskrivelse i 5 Cap. Den 3die Callundborgs nærværende Tilstand i 9 Cap., og den 4de om Indvaanerne sammesteds i 3 Cap.

XCIV.

Ringen. En komisk Historie skreven af Forfatteren til Siegfried von Lindenberg. Kiøbenhavn trykt paa Bogtrykker Simmelkiers Forlag 1788, 184 S. 8vo.

Denne liden Fortælling er underholdende nok; men Sandsynlighed lider alt formeget. Udviklingen er det bedste.

Mere tør vi i følge vor Forpligtelse ikke sige. Oversætteren er ingen indfødt dansk: ellers sagde han ikke stolt paa, men stolt af en Ting.

Den Idee, at ville see hvor langt en Læsers Troevillighed kan lade sig række uden at briste,

briste, har smittet Oversætteren eller Forleggeren. Vi finde paa Titelen, at denne Bog er skreven af Siegfried von Lindenbergs Forfatter. Muligt skal dette være en Tillokning. Men det er dog en Smule forargeligt, at man tør byde Publikum en Lokkemad, som Krogen stikker saa aabenbar frem i. I Kiøbenhavn er man ikke saa græsselig uskionsom, at man ikke skulde indsee Müller aldrig kunde skrive saadant noget, da Skrivemaade og Plan er saa yderlig forskiellig fra hans Skrifter, og da denne Fortælling viser nøiagtig Kundskab om det Lokale i Scenen. I Kiøbenhavn læser man Fortalen med, og denne røber i alle Linier en Franskmand. I Kiøbenhavn læser man Journaler, og veed altsaa, at denne Krønike, som skal være Broder til Siegfred von Lindenberg, er for nogle Aar siden udkommen i Paris under Navn af Le nouveau Paris, og oversat paa Tydsk under Titel af: der neue Paris.

XCV.

Junker Bryno. En komisk Bagatel i tolv Kapitler ved Niels Weier.

Projicit ampullas & sesquipedalia verba.

Kiøbenhavn trykt hos Popp 1788, 32 S. 16mo.

Vi finde her vel en Ampulla, men ingen sesquipedalia verba, thi det længste Ord har kun fire Stavelser. Man kan sige A. har skaaren Hakkelse for Pegasus. Hist og her findes dog en lille Kierne. Overhoved havde Manden Anlæg til

at blive Poet; havde han kun været lykkelig nok og levet længe nok til at søge Kultur og nytte Kritik.

For andres Skyld, som maatte ville følge hans Exempel, bør vi erindre, at intet udfordrer større Vaersomhed end Bagateller. Ikkun den Mand, hvis Kredit allerede staaer fast, tør byde Publikum Smaating: fra hans Haand ere de behagelige Foræringer, og de bære altid Geniets Præg. Men Begyndere maae ikke spøge med deres Dommere, maae ikke vise, at de behandle Læserne en bagatelle ved at byde dem Bagateller. En Konstner har vist meget forulykket Prøvearbeid; han kan forære det bort til gode Venner, men han har det ikke tilkiøbs. Smaa Poesier, som der endnu ere kiendelige Feil ved, bør liste sig omkring i Mannskript; ikkun det som kan taale Kritiken, bør komme for Lyset. I Samlinger kan det til Nød indrykkes. I en heel Kurv fuld af god Frugt regnes et umodent Stykke ikke.

XCVI.

Forsøg til en Bondes Arbeids-Calender indeholdende Anviisning om Tiden, naar de fleste Landarbeider nyttigst og fordeelagtigst forrettes, saa og Underretning om Engenes Forbedring.

Kiøbenhavn 1788, trykt hos C. F. Holm, 12mo. 48 S.

Dette Forsøg til en Bonde-Calender passer sig meget vel til sin Hensigt. Den er samlet af en

forstandig Landmand, grunder sig paa Erfarenhed og rigtige Principer, er affattet kort og i det rette Bondesprog. Til Beviis for vor Dom ville vi anføre Arbeidet for:

April.

Hægning at hugge fra Januari til Begyndelsen af April til Løvet springer ud, naar Kulden er ret forbi, da maae og Vandet være af Engene: — Humlestager tillige at hugge. Pile ligeledes at stevne ved Enden af Vinteren. — Boghvede at saae først i April i sandet Jord. — Høefrøe at blande blant Hønse- og Duemøg, og saae efter en Regn paa de opgravne Mulvarpeskud i Engene. — Mannefrøe at saae i side og ugtige Steder, for at binde Bunden, og siden naar de ere udgravede, at kaste deri Høefrøe. — I April eller Mai at vaarpløie i Næe og i tørt Veir for at dæmpe Ukrudet, og harve i vaadt Veirligt.

I April Næer at saae Erter i løs og ei bindende Jord, naar Jorden ei falder løs, maae løselig harves. Erterne, man bruger til at saae, burde ikke allene sløsses, men endog kommes i Vand, at man kunde kaste dem bort, som svømmede ovenpaa og allene saae de friske og gode, thi intet skader Landmanden mere end slette Saae-Erter. Baade Kreaturerne og hans Jorder forhutles, hine af slet Foder, disse af Ukrudet, som groer geilest tillige med slette Erter.

Lægge Peberod ned i Jorden, ved at pudse Siderødderne af, da lægges den i Jorden 3 Tommer dyb, og ½ Alen fra hinanden, den første

Man-

Maaned maae man holde Ukrudet fra den. En Gaasefods Tykkelse maae de have, der bruges til Forplantning. Træer, som ere svage, beskiertes i Foraaret, men ere de geile, da til Vinters. — Parken i Martii eller April at besætte med Sættefisk. Pilevier at sætte dem paa fugtige Steder i Foraaret, to Skridt fra hinanden med Rødderne. — I denne Maaned at føre Qvæget best, da det er svagest. Det er: at føre det ofte, lidet om gangen, lade det æde reent op. — Toe sit Havefrøe i Kalkvand for at præservere det for Jordlopper. — Lade bedække Hopper i April ved Paasketider, saa føder Hoppen tilkommende Marti Maaned. — Beskiere og opbinde Spalietræerne, rense dem fra Mos ved Regnetider med en grov linnet Klud. — Humleskud at binde om til Stager, naar de ere ½ Alen over Jorden. — Unge Pile at pudse af i April, Mai og Augusti Maaneder. Pode i Barken i denne Maaned eller paa den Foraars-Tid, da Barken skiller sig fra Træet. — Havre at saae ved Midfaste-Tider. — Udlæg pløies første Gang enten i April eller Mai Maaneder. Andengang i Julii, og tredie Gang i August, man maae stræbe at pløie den i tørt Veir, og i vaadt at harve den, men ikke berøve den alle sine Klumper, disse holder Suurhed bort og beskytter de spæde Spirer imod skarpe Vinde, helst om Foraaret, naar Agrene til Vinters ere forsynede med behørige Grøvter.

Hr. Riegels, som har udgivet Bogen, fortiener derfor Tak, og vi ønske den overalt i Landmandens Hænder. Men meget ugierne see vi, i Underretningen om Engene, talt om en Mølle

til

til at føre Vandet bort, som skulde koste fire Hundrede Rixdaler. Dette passer til formuende Herremænd men ikke til vore Bønder, og at tale om saa kostbare Projecter for Bonden, er at giøre alt det andet selv mistænkt. Vi begribe ikke hvorledes Folk af sund Sands kunde her indføre et saadant Forslag.

Ussing om Kirkeforfatningen o. s. v.

(Fortsat: see No. 39.)

Her undersøges, hvilke Personer og Sager der kan regnes for geistlige, ved hvilke Retter de skal behandles, og hvilke Afvigelser fra det Almindelige hist og her finde Sted. Ved geistlig Ret kan søges Lectorer ved Domkirkerne, Professorer, Provster, Præster, Degne, Substituter, Skoleholdere, Studentere, Præstens Medhielpere, Rectorer, Conrectorer og Hørere ved de latinske Skoler, men hertil synes og at kunne henregnes lærde Mænd, Bogskrivere, Bogtrykkere og Boghandlere, saavidt deres Forretning har Indflydelse i Religions- og Kirkesager. Ved geistlige Sager forstaaes i Almindelighed hvad der angaaer Geistlighedens Embedsforretninger. U. ønsker af forudskikkede vigtige Grunde den Bestemmelse i vore Love, at "alt, hvad der 449
angaaer geistlige Folkes blot personlige Opførsel mod nogen, enten i Ord eller Gierning, skal høre under geistlig Ret"; thi man vil gierne giøre alt til verdslig Sag, hvilket ikke burde være. I Vidnesager bør ingen geistlig holde sig for god til at møde personlig som Vidne paa et verdsligt Ting, hvorimod ogsaa Verdslige bør møde i geistlige

lige Retter, da det med skriftlige Vidnesbyrd ikke har den ønskeligste Beskaffenhed. Herpaa gives Efterretning om Provste-Ret, hvis Domme indstevnes til Landemoderne. Assessorerne ved Provsteretten bør ikke ansees som blotte Vidner, men som virkelige Meddommere. Proceduren beskrives. Om Consistorial-Krigsretten, Skibs-Consistoriet, de geistlige Retter paa de danske Amerikanske Eilænder, samt ved Missionen i Trankebar og Grønland, Overhofretten i Norge, Consistorial-Retterne paa Island og Færøe, geistlige Commissariers Domme, findes fornøden Oplysning. Og endelig sluttes med Underretning om Under- og Over-Consistorierne i Fyrstendømmene Slesvig og Holsteen, hvis Jurisdictions Afvigelse fra de øvrige danske Staters gisres tydelig. Den i disse indførte geistlige Jurisdiction gives Fortrinnet for den i Fyrstendømmene brugelige, og ligeledes for de udenrigske, hvoraf mange ere meget slettere, og de bedste i det høieste kun ligne vor i Godhed.

Tredie Deels første Bind handler om Geistligheden, hvorunder tales om Præsteskabet, Ordenen blant de danske Staters Geistlige, og Uordinerede Geistlige. Det er got, at ingen efter Loven, uden Dispensation, maae kaldes til Præst, førend han har fyldt sit 25 Aar. Det havde endnu været bedre, om Loven havde fastsat det 30 Aar til at blive ene Præst for en egen Menighed. Hvorvidt deres Kald i vore Tider kan kaldes guddommeligt mere end andre Embedsmænds; da alt for mange Menneskeligheder løbe ind i Læreres Beskikkelse. Oplysninger over indvortes og udvortes Kald. Forskiellen imellem

lem Kiøbstæd- og Landsbye-Præster af ingen Betydenhed uden under visse Indskrænkninger. Hvad der især bør sees paa ved at kalde Præster, nemlig Gudsfrygt eller i det mindste udvortes anstændig Opførsel forenet med Beqvemhed til Embedet. Kaldsrettigheds muslige Brug af partikulære Personer, som den paa ingen Maade burde været overdraget til. Beviis af Skriften, at det tilkommer de allerede kaldte Lærere at beskikke andre og flere, hvor de behøves. Fra Apostlernes Tider af har det ventelig ikke længe været eens overalt med Læreres Beskikkelse. Af Lærernes Føielighed udspirede efterhaanden en formeent Kaldsrettighed, som Menighederne tilegnede sig. Med Biskoppernes tilvoxende Magt aftog de øvrige Læreres og Folkets Indflydelse. I det 4de Aarhundred fik Sagen med Læreres Kald en Forandring ved Patronatsrettigheden, hvortil Oprindelsen skriver sig fra Hedenskabet selv. Fra det 7de Aarhundred opkom Navnet af Kirkepatron, hvormed forbandtes forskiellige Bemerkelser og Rettigheder, hvilke sidste efterhaanden bortgaves til meget uværdige Personer. Alt dette var i fuld Gang, da de danske Stater bleve christelige, og blev derfor tildeels her indført. Ved Reformationen fik Kaldsrettigheden en vigtig Forandring. Den blev i Almindelighed tillagt Menighederne selv, dog ogsaa forbeholdet Ridderskabet og Adelen til deres Kirker og geistlige Lehn, men Provsten maatte være paa Raad med. Med Menighedernes Valg forenedes stor Vanskelighed og Uorden, hvoraf meget anføres, hvilket og omsider forvoldte, at det først i Norge og siden i Dannemark gik gandske af Brug. Bisperne foreslog og Lehnsmændene gav

Kalds-

Kaldsbrev i Kongens Navn. Ved Enevoldsmagten blev Kaldsrettigheden et Regale. Kongeloven tillægger Dannemarks Konge ene høieste Magt og Myndighed til efter frie Villie at isætte og afsætte alle Betientere under alle Navne og Titler. Andres Rettighed til at kalde Geistlige hænger altsaa af Kongens Naade og Villie. Det følger af Tingens Natur, at Øvrigheden ikke aldeles kan eller bør udelukkes fra Lærernes Beskikkelse, og denne skeer endnu i visse Maader ved de allerede værende Lærere, naar man hertil regner Professorerne, Præsters, Provsters og Bispers Vidnesbyrd, samt Bispeexamen, som skal afgiøre Candidatens Beqvemhed eller Ubeqvemhed til Embedet. Det er Skade, at Kaldsrettigheden paa en stor Deel Steder i Dannemark er bortsolgt tilligemed Kirkerne og Jordegodserne. Kongen har intet derved vundet, men Kirkeforfatningen tabt meget. Hvad der endnu er tilbage for Kongen at kalde til. Hvorledes det ordentligviis gaaer til, naar ledigt Kald skal forsynes. Betænkeligheder ved Præsters Forflyttelser til andre Menigheder, hvilke af gyldige Aarsager ønskes saa sieldne som mueligt. Om geistlige Embeders Afstaaelse, Ombytning, Exspectantzer og Ansøgning. Slemme Misbruge af Kirkepatroners Kaldsrettighed og Love herimod anføres. Misligheder, som uagtet alle Love for Kirkepatronerne let indløbe og i nærværende Forfatning vanskelig udeblive. Herpaa de merkeligste Afvigelser i Hertugdømmene og Island fra de almindelige Regler i Henseende til Kaldsrettigheden i de danske Stater, og nu et Forslag til en bedre Indretning med Lærernes Kald, hvoraf vi maae anføre det Væsentligste.

(Fortsættelsen følger.)

Kritik og Antikritik.

No. 41.

den 28 Octbr. 1788.

Kritik.

XCVII.

Afhandling om den halve Hovedpine af Christopher Henrik Schobelt Doctor i Lægekonsten. Af det Latinske översät ved Johan Wilhelm Fischer.

Ubi animus meus ex multis miseriis & periculis requievit, non fuit consilium socordia atque desidia bonum otium conterere. *Salust.*

Kiøbenhavn trykt hos Horrebow 1788, 64 S. 8vo.

Hr. Fischer vedbliver at fordanske smaa Skrifter til Oplysnings Udbredelse i Sundhedssager: i det mindste har dette været hans Øiemed ved nærværende Skrift. Han fortiener for sin Hensigt og Flid Roes og Opmuntring; men vi beklage kun, at hans Valg er falden paa en Original, som ikke var den Ære værd, da den er gammel og mangelfuld. En 12 Aar gammel Bog om en Materie, som dagligen sættes i et andet, ikke altid klarere Lys, er for de Kyndige tilovers, og for Lægmand neppe raadelig, om den endog ellers var saa god, som denne Afhandling i det Hele er maadelig.

Den

Den første store Hovedfeil er denne, at den gode Schobelt taler paa Titelen og i Bogen, ligesom der kun var en eneste Art eensidig Hovedpine til, nemlig den som kommer af Rhevmatismus. Saa blind er Manden, eller rettere saa blinde troer han Læserne ere, at han afmaler en Hovedpine, som uden al Tvivl ene og allene kom af en Uorden i den maanedlige Blodudkastelse, som rhevmatisk. Ved et Fruentimmer, som havde saadan en plethorisk Hovedpine, veed Stakkelen ikke hvor han skal faae det Rhevmatiske fra: i sin Vaande griber han til Muligheder og Formodninger. "Maaskee, siger han, har hun i Sengen lagt (ligget) paa den høire Side, og om Natten udsat den venstre for Forkiølelse. (Om Natten forkiølet den venstre Side, og altsaa om Dagen ligget paa den høire?) Eller Nordvinden har meget længe overblæst den venstre Side." Ligesom hun havde havt de fire Vinde omkring sin Seng, og Nordvinden allene havde havt Veir og Pusterum! Paa Grund af saadanne Formodninger om Nordvinden ved de Smukkes Seng, kan man da digte, at den Rygpine, den Klemmen for Hiertet o. s. v. som den standsede qvindelige Renselse forvolder, intet andet er end Forkiølelsesgigt, da det er muligt, at Monsieur Boreas, den lille Skielmsmester, har løftet Dynen op over den lille Pige, og overblæst hende, faute de mieux. Ved Hielp af slige Kroniker kan man giøre hver en Sygdom til Forkiølelsesgigt.

Smerte kan forvoldes af mange Aarsager, altsaa og Smerte i det halve Hoved. Den som har seet Patienter, veed hvor ofte en Catarrh, en heftig Tandpine, en fordervet Mave, Moder

dersyge, den galante Svaghed, o. a. m. angriber enten det hele Hoved eller et enkelt Sted derpaa.

Med vor A. som en anden Alexander skiær 20.
Knuden over, og nægter, at Tandpine angriber andre Dele end Tænderne og Tandgierdet. Hvorvidt dette er sandt, kan endog Lægmand bedømme.

Eengang har han selv seet en Patient, som havde en Koldfeber skiult under eensidig Hovedpines Skikkelse; men denne Maske bedrager ham: han seer intet andet end Forkiølelsesgigt forbunden med Feber!

Men det er ikke nok, at A. ikke veed af hine Aarsager til den eensidige Hovedpine; han kiender heller ikke til hvad Arthritis eller Nervegigt kan giøre. Enhver anden Læge tvivler ikke om, at den arthritiske Hemicrania forekommer ligesaavelsom den rhevmatiske. Den Hovedpine, som indfinder sig paa den ene Side af Hovedet, efter at Smerte og Knuder i en anden Deel ere forsvundne, og som medfører ligesaadan en pludselig kommende og gaaende Knude, har enhver Praktikus seet: Rec. er i disse Dage igien forekommet saadant et Exempel. Men om Arthritisk Hemicrania taler Hr. Shobelt slet intet.

Man kan ikke tænke sig en mere forvirret og ufuldstændig Diagnosis, og en mere tossevuren Ætiologie end den vi finde her. Den udvidskede Theorie om Blodets Standsning i den sande Betændelse, om de vandagtige Vædskers Stil-

lestaa-

lestaaen i de mindste Kar gaaer her endnu for fuld Værdie, ligesom nedsatte Penge i Spil. Vi læse om en Tilbøielighed som bliver seigere, om en Sammentrækning som bliver pirret.

Den Læsning, A. giver Spor af, er ogsaa jammerlig. Der tales om Frid. Hoffmann, Tissot og Trallianus, Ballonius, Carolus Piso, Riverius, Stenzelius, Morton, Bruno, Boerhave og Van Swieten; Pringle og Huxham, Cadogan og Falconer faaer en saare liden Salut. Fordyce, og andre nyere ypperlige Skribenter, om Forkiølelse, Gigt og Hovedpine, har han slet ikke kiendt. I Sygdommens Behandling forbigaaes derfor og det længe bekiendte herlige Middel til at lindre Blodiglerne. Den Aareladelse, som andre med største Grund aldeles forbyder, tilraader han. Om Broklesbyes Salpeter-Kuur ikke et Ord!

Og denne smukke Skribent, er een af de Vidner, som Hr. D. Buchave fremfører, for at bevise Kamferoliens Skadelighed i rhevmatiske Tilfælde! Noscitur ex Socio qui non cognoscitur ex se!

Men hvor ulykkelig denne gode Mand er i at søge Hielp, sees ikke allene af Hielperens kiendelige Uefterrettelighed, men og fornemmeligen
37. deraf, at han nægter Kamferspiritus som et fordelende Middel giør Skade, da dog Hr. D. Buchhave i samme Skrift, hvori han indflyer under denne Flaggermuses Vinger, paastaaer, at udvortes Brug af Kamfer er skadeligt, hvilket at

bevise

bevise han laaner en fattig Jagttagelse af denne selvsamme Schobelt, som roser Kamferspiritus.

Oversætteren havde giort bedre at kalde Sygdommen den eensidige eller eensides Hovedpine: den halve Hovedpine er et tvetydigt Udtryk. Den halve Lamhed for Hemiplegie er af samme Beskaffenhed. Spidsglandske Draaber skurre; men forkiølelsesgigtagtigt trætter: hvorfor ikke rhevmatisk? Det Navn Forkiølelsesgigt har ellers Rec. indført, som her nok kunde blevet anmerket. At man læser i en dansk Bog om en engelsk Bog: Falconer in seinen Bemerkungen er moersomt.

Dog alt sligt kan Hr. Fischer afvænne sig med i andre Oversættelser, hvortil vi, oprigtig opmuntre ham.

XCVIII.

Frøken von Sternheims Tildragelser. Ved en af hendes Veninder uddragne af originale Papirer og andre tilforladelige Kilder. Paa Tydsk udgivne af C. M. Wieland. Paa Boghandler Lønstrups Forlag oversatte. (To Dele af 325 og 277 S. 8.)

Kiøbenhavn trykt hos Morthorst 1788.

Hr. Lønstrup har ret megen Ære af det Valg, han har giort af denne Forlagsartikel, og Oversætte-

sætteren giør dette Mesterstykke heller ingen Skam.
Paa nogle Steder er Constructionen lidt alt for
96. troe f. Ex. jeg kan tale Ordet for nogen Mands
Kierlighed og den deraf kommende Lykke, da
Vedvarenheden af min formedelst Kierlighed prø-
vede Lidelse hellere skulle have bragt mig til at
understøtte den skiønne Enkes Koldsindighed?"
Hvad i et tydsk Øre, formedelst Vanen, lyder
got, er slæbende i det danske. — At en ellers
saa god Pen skriver skulle for skulde, og sat iste-
det for siddet, er og forunderligt.

Men uagtet Germanismer og smaa Skiødesløsheder lader Bogen sig ret got læse: og da dens ualmindelige Værd er i hele Tydskland erkiendt, saa kan der ikke tvivles paa, den vil ligeledes finde danske Læserinders Bifald. Om de have læst Frøken Sternheim og hvad de dømme om denne Roman, det er Spørgsmaale, hvis oprigtige Besvarelse kan veilede til at dømme om deres Smag og Tænkemaade.

Den er Kronprindsessen tilegnet; og sandeligen var nogensinde en Bog af denne Klasse værdig til at modtages af saa tilbedet en Kongedatters Hænder, saa er det denne. Der er ellers en Omstændighed mere, som havde opmuntret Forlæggeren til dette Skridt, om den havde været ham bekiendt: Autor er af H. K. H. eget Kiøn: det er Frue De la Roche i Dresden, en af Tydsklands meest yndede Skribenter!

XCIX.

Embeds-Ivers heldige Indflydelse forestillet i en Tale, i Anledning af Hans Kongelige Høihed Kronprindsens høie Fødselsfest den 28de Januarii 1788. Af S.

Le plaisir le plus doux, le plus digne d'envie,
C'est d'être utile et cher à sa patrie.

Kiøbenhavn, trykt og tilkiøbs hos J. F. Morthorst, boende i Pilestræde No. 11 Litr. B. 16 S. 8vo.

Tale om den fredelskende Monarks Fortrin for Erobreren. Af S.

Kiøbenhavn, 1788. Trykt hos Johan Rudolph Thiele. 16 S. i 8vo.

Endskiønt begge disse Taler lade sig med Behag læse, have de dog intet, hvorved de særdeles udmerke sig. Deres Nytte kan vi da meget gierne indrømme, om vi end ikke indsee Nødvendigheden af deres offentlige Bekiendtgiørelse. Gangen i den første er denne: Slette Embedsmænd ere i mere end een Henseende skadelige. Fyrstens Kasse, Statens, Fædernelandets Eiendom, den Umyndiges Midler, Enkens Ret, intet er helligt for den slettænkende Embedsmand. Den Stat er derimod lykkelig, hvor Embeds-Iver hersker og besieler Vedkommende. Denne Embeds-Iver har sine gode og opmuntrende Følger nemlig: borgerlig Ære, Regentens Yndest og Bifald, Samvittighedens Roes og Religionens Belønninger.

Den

Den anden skildrer først Erobringslystens dræbende Følger, da den udgyder Menneskeblod, skiller et Land ved sin Styrke, qvæler Vindskibelighed, udbreder Armod, fordærver Sæderne, hindrer Videnskabers Fremvext. Heraf følger da, at Erobreren, isteden for at beundres, burde ansees som en Roligheds Forstyrrer, ofte en Ransmand, næsten altid en blodtørstig Tiger. Den fredelskende Monark derimod forsvarer ei allene sit Land mod udvortes Urolighed, men sørger og for den indvortes Rolighed. Ved vise Love beskiermer han Undersaatternes Rettigheder. Vindskibelighed opkommer. Landets Producter nyttes og forædles. Fremmede Beqvemmeligheder anskaffes ved Handelen. Veldædige Indretninger faae Fremgang. Videnskaber trives. Sæder forædles. Sandheds Lys skinner. Tilsidst en Henegnelse paa Danmark og en Opmuntring til at takke Forsynet for den syvende Christians og hans Søns velgiørende Bestræbelser — Paa den anden Side af Titelbladet staaer dette Motto:

— Weh dem Eroberer,
Welcher in Blute der Sterbenden geht,
Wenn die Rosse der Schlacht gezähmter wühten
Als der schwillende Held nach Lorbern wiehert!
Stirb! so tief sie auch wuchsen,
Fand sie des Donnerers Auge doch auf!
Flüche folgen ihm nach! Ein lauter Seegen
Jauchzt dem Edleren zu, der dieses Nachruhms
Schwarze Freuden verabscheut,
Sich zu der bessern Unsterblichkeit schwingt.

Klopstock.

Ussing

C.

Bellaria Deliciæqve Juveniles — D. i
Eine Handvoll Studenten Haber und Lateinische Bonbons für junge studirende Knaben, die sich gerne mit Brod des Verstandes sättigen, und in ihrem Durst sich mit Wasser der Weisheit laben. Von Heinrich Gottfried Yelin.
Copenhagen 1788. Gedruckt bei Poul Hermann Hoecke. 80 S. i 8vo.

Hvo der kiender Mag. Yelins Forfatning, begriber let, at disse Sager ere skrevne og trykte for Skillingens Skyld. Vi unde ham mere end gierne nogen Frugt af hans Skriverie til Livets Ophold; men hvad anden Nytte denne alphabetiske Samling af klassiske og selvgiorte latinske Phraser skal kunne giøre, indsee vi ikke. I det bekiendte: Amicus Plato, amicus Socrates ꝛc. sætter Y. isteden for: sed magis amica Veritas, *sed magis amicus Virtus*. Han har ikke i sin løierlige Fortale sagt, hvorfor han har giort Veritas til Virtus, men at amica er bleven til amicus, forsvarer han paa denne Maade: "Obgleich Virtus "und Patientia zwei Substantiva Generis Fæminini sind, so habe ich statt: amica virtus doch "lieber: amicus virtus gesetzet: auch nicht wie "andere: "Tandem patientia victrix, sondern: "Tandem patientia victor; und warum? Weil "Ichs so haben will. Willst Du es anders "haben, so mach es dir anders, wie Du es "willst. Amicus stehet bei Virtus, und victor bey

"bei patientia in Appositione, und dis ganz "recht." At man ellers ikke, endog ved den største critiske Strenghed, kunde faae Ufred med A. beviser Slutningen af Fortalen: "Schmecken meine Bonbons nicht Allen und Je- "den, (os have de ikke villet smage) so weis ich "nichts weiters darauf zu sagen als: Chacun a "son Gout, und: De Gustibus non est dispu- "tandum. Hat aber ein Hr. Criticus Lust mich "zu critisiren, so mag ers gerne thun, so viel "er will. Dixi!„ Recensenten finder sig herved beføiet til at slutte denne Anmeldelse saaledes: da A. slet ikke vil bryde sig om Critik, er det hel- ler ikke værdt at opvarte ham dermed. Dixi!

Ussing om Kirkeforfatningen o. s. v.

(Fortsat: see No. 40.)

A. fremsætter Hovedsummen deraf saaledes S. 120 og 121: "Forudsat, at man har til Lære- "embedet vel oplærte og foryd vel øvede Candi- "dater, saa gielder det om, at man baade nøie "kiender dem, og veed, hvor hver af dem ophol- "der sig, paa det de allerbeqvemmeste til hvert "Sted og hver Gang gandske upartisk kunde væl- "ges. Er det hertil, at man vil vide det bed- "ste Middel, da veed jeg intet sikkrere, intet "med Skriften og Sagens Natur mere overeen- "stemmende, end at denne Sag betroes til et heelt "Collegium af de meest indsigtsfulde Lærere "— at dette Collegium forskaffes Leilighed til at "faae nøie og rigtig Kundskab om alle ansøgende "Candidater og Præster, deres Indsigter, Ga- ver,

"ver, Beqvemheder og Opførsel — at det tillige
"foreskrives eengang for alle de vigtigste Regler,
"tagne af Embedsmænds Pligter og Forskiellig-
"heder, hvorefter det skal bedømme de Ansøgen-
"des Beqvemhed til hvert Sted — og at man sør-
"ger for, at disse Regler altid og hellig maae
"iagttages og følges — Videre: at Regierin-
"gen, som Lærernes Kald baade for dens egen
"og Folkets Skyld er saa vigtig, har bestandig
"den skarpeste Opsigt dermed, og til den Ende
"hver Gang veed, hvad for en Mand der især
"til hvert Sted rimeligst var den bedst skikkede
"for Menigheden, og derefter foreskriver dette
"undersøgende Collegium, hvad for en Mand
"man til hvert ledigt geistligt Embede ønsker sig
"opledt — at Collegiummet dertil foreslaaer Re-
"gieringen hver Gang et vist Antal, 4 eller 6, og
"— at Monarken da selv, hvor gandske tydelige
"og fremstikkende Grunde ikke just bestemme een
"eneste Person som den allerbeqvemmeste, ved
"ordentlig Lodkastning lader Forsynet, som
"vi alle troe og bekiende, giøre Udslaget; hvo
"der skal have det geistlige Embede, som skal
"besættes." Medlemmerne i dette Collegium,
som kunde kaldes det kongelige Befordrings
Consistorium, maatte være 15 eller i det mind-
ste 9 af de retskafneste og dueligste, halv udtien-
te, Geistlige eller Præster fra alle Rigets Egne
for Localkundskabens Skyld. Til deres Lønning
anvises Udveie. Alle Posterne i Consistoriets
Instrux, som af Medlemmerne burde beedi-
ges, maatte offentlig bekiendtgiøres, at Publi-
kum hver Gang kunde bedømme, hvorvidt de
fulgtes. Suppliker om Embeder skulde først
indleveres i Cancelliet, og derfra sendes til Be-
for-

fordrings-Consistoriet med Begiering af Supplikanterne at vælge 4 eller 6 til Embedet, efter dets særdeles Tarv og Omstændigheder, tienlige Personer. Consistoriet skulde holde trende Protocoller: en Distinctions- en Embeds- og en Befordrings-Protocol, men disses nærmere Bestemmelse og Nytte maae vi for Rummets Skyld bede vore Læsere selv at efterſee. Fordelene, som ved dette Forslags Iverksættelse vilde opnaaes, vises, og de muelige Indvendinger mod Lodkastningen i anførte Tilfælde igiendrives. Patronats- og Valgrettighed burde som ugrundet ophæves, og alt sættes paa een Fod.

Rec. ønsker tilligemed enhver redelig Patriot og Menneskeven dette Forslag fulgt og vort hele forgvaklede Befordrings System forandret; thi hvor ofte er det ikke skeet og skeer, at den Næsviſe trænger sig frem for den beskedne fortiente Mand, som ikke kunde overløbe Vedkommende og raabe paa sine Meriter? Hvormange ere ikke ved blot vedholdende Renden og Tryglen satte i Embede? Hvor ofte gik man Hoftouren, naar Cancellietouren ikke vilde lykkes, og maatte ikke den, der fulgte den ordentlige Vei, ofte staae tilbage for Chikaner og Cabale? Den Uvedkommende, som gierne blandede sig i alle Ting, havde Adgang ved Frøkener og Damer, til at skabe geistlige Embedsmænd af alle Ordener og at faae sine Creaturer fremhiulpne. Dette og meget meere, som ikke uden Ærgrelse kan tænkes paa eller tales om, vilde, naar A. Plan maatte følges, falde bort af sig selv. Flid, Duelighed og retskaffen Opførsel, vilde faae Liv. Kun Dosmeriet og Sletlevnet maatte forsage. Man maae

ellers

ellers undres over, at ingen endnu har skraalt imod Forfatteren, fordi han i sit Forslag tillegger Præster saa betydelig en Rettighed, da der for faa Aar siden vare de, som med megen Viisdom vilde have Præsteskabet reent udelukt fra at have med al Forandring i Liturgie og Kirkesager at giøre. Denne velsignede Klogskab maae vel siden være uddunstet.

A. handler nu om Bispe-Examen, som Candidaterne maae underkaste sig, hvilken han ikke finder at giøre den tilsigtede Nytte, og derfor troer uden Tab at kunne afskaffes. I Fyrstendømmerne synes den ordentligere indrettet og mere hensigtmessig. Derpaa om Ordination: hvem der maae ordineres og hvorledes det skeer; om Præsternes Indsættelse ved Provsten, hvilken burde skee med større Høitidelighed, hvortil S. 163 giøres Forslag; om Indtrædelses- og Afskeeds-Taler. I en Note fortæller A., at han selv som Student har holdt en Afskeedspræken i hans Faders Menigheder, hvilket af nogle blev ham ilde optaget, hvortil han ikke kan indsee Aarsagen. Den er dog, tænker Rec., ikke saa vanskelig at indsee; thi der er jo en langt anden Forbindelse imellem Præsten og Menigheden, end imellem Menigheden og Præstens Søn, og A. vilde vist nok selv kalde det Uorden, om enhver Student, der havde været i en Præstes Huus og præket i hans Sted, vilde før sin Afreise sige offentligt Farvel, hvortil han dog maatte være ligesaa berettiget som A., thi Søn og ikke Søn af Præsten ere her eet.

I Hen-

I Henseende til Ordenen blant de Danske Staters Geistlige tales udførlig om Pastorer og Compastorer, samt Diaconer, Sognepræster, residerende Kapellaner med deres forskiellige Pligter, Rettigheder og Indkomster. Med levende Farver skildres Misligheden af den Indretning, at der ere to Præster ved een Menighed, og omendskiønt man vel kunde nævne det eller de Steder, hvor der er god Forstaaelse imellem dem, maae det dog tilstaaes, at Billedet, saaledes som A. har malet det, er desværre i Almindelighed alt for lignende. – Sognepræstens vilkaarlige Friheder, de residerende Capellaners saavelsom Diaconers Indskrænkninger, deres ringe Indkomster, og den heraf flydende deels Foragt hos Menigheden, deels Misundelse over eller Uenighed med Sognepræsten, hvortil kan komme Ulighed i Læremaaden eller endog indbyrdes Strid fra Prækestolen til ikke liden Forargelse for Tilhørerne. – Dette og meget mere giør det Ønske varmt hos Forfatteren, at denne hele Indretning maatte forandres. Han giør hertil et meget vel giennemtænkt Forslag, hvis væsentlige Indhold er, at alle residerende Kapellaner Tid efter anden reent skulde afskaffes, og at paa de Steder, hvor flere end een Præst maatte behøves, Sognet skulde deles saa lige, som mueligt, imellem dem. Hver af dem blev da Præst for sit Sogn, som dog kunde søge een Kirke. Man kan ikke læse dette Forslag i sin hele Omfang uden at bifalde og ønske det udført. Ikke een eneste fornuftig Indvending skal kunne giøres derimod, og dog bliver alt ved det gamle, endskiønt der, efterat A. havde nedskrevet og bekiendt

kiendtgiort det, har været Leilighed nok til at giøre Begyndelse med at sætte det i Verk.

Med personelle- eller Huus-Capellaner er det en anden Sag. Disse ere paa sine Steder ganske nødvendige, men de kunde blive langt nyttigere, end de ere, for Kirkestaten, naar de bleve satte paa den Fod "at kun retskafne dueli- 298
ge Mænd af Regieringen ved Befordrings-Consistoriet dertil bleve valgte, og at disse derefter stode under ganske besyn derlig Seminar-Opsigt, som skulde sætte dem i Stand til i disse Embeder at give faste Prøver og Beviis paa, at de fortiente videre Befordring." Naar alt saaledes indrettedes, kunde Personel-Capellanerne endog ønskes mere almindelige.

Feltpræster ønskte A. bestandige, ligesom ved den preusiske Armee, hvor hvert Regiment endog i Fredstider har sin Præst, og de skulde ordentlig dannes dertil. Til at være en god og respecteret Feltpræst hører meer end almindelig Kundskab til Verden, god Indsigt i Historien, flittig Læsning i de nyere Skrifter for og imod Religionen, og Bekiendtskab med de Videnskaber, som nærmest anrøre den militære Stand. Den lidet kyndige, den frygtsomme, den magelige, den kiendelig letsindige og flygtige, duer ikke dertil. Deres Forretninger og Rettigheder beskrives. Med megen Varme skriver A. 309
mod de aarlige Hvervinger, da den danske Stat gierne uden disse kunde recrutere sin Armee og forsvare sig selv, hvorved den da og vilde blive sikkrere at lide paa til Landets Forsvar. Men saa længe det er, som det er, maae de saa kaldte tyd-

ske

ske Regimenter have tydske Feltpræster, og billigen burde der endog beskikkes katholske, da der findes saamange Catholiker blant de Militære. Derpaa om Guarnisons- og Skibspræster, deres Pligter og Rettigheder. Tilsidst: hvorledes Kirkepolitiet paa Skibene overholdes, og om Skibes Indvielse ved en Tale, naar de løbe af Stabelen —

(Fortsættelsen følger.)

Antikritik.

Den medicinske Recensent, som hænger i mine Skrifter og søger at nedsætte deres Værd hos dem han ved Magtsprog kan blinde, er endnu den samme Hr. D. Buchhave, som er bleven mig Svar skyldig paa mit Bidrag til den danske Literaturs og Kritiks Historie.

Han siger i eet af de sidste Nummere af de berlingske lærde Tidender, at det første Stykke af min praktische Fieberlehre er for den Øvede trættende. Om det danske Publikum har funden i mig en Autor, der skriver saa at det er trættende, maae det selv dømme: jeg bør haabe det Modsatte. At han har funden den trættende, er naturligt. At jage og ikke fange, det maae tilvisse trætte, allerhelst naar man paa Litteraturens Bane er saa slet til Fods som denne Recensent.

Tode.

Kritik og Antikritik.

No. 42.

den 4. Nov. 1788.

Kritik.

CI.

Maanedskriftet Minerva. April 1788.

Kiøbenhavn trykt hos Schultz, 160 S. 8vo.

Her læses først et Testament, hvorved en siællandsk Bonde bestemmer Delingen af en af ham selv erhvervet Formue af mere end 13000 Rdlr. Particularierne af Testamentet kunne desmindre interessere, da Bonden neppe selv har konciperet det. Manden hedder Cornelius Lauridsen og Gaarden Steengaard under Bernstorfs Gods; Han bevidner, at have sat denne Eiendom i saa god en Stand ved forbedret Dyrkning af en velordnet Jord. Saa varm en Ven enhver god Undersaat maae være af Frihed og Eiendom; saa meget er det at beklage, at man endnu har lidet andet end det bernstorfske Gods, hvis Beliggenhed dog unægteligen bør tages med i Betragtning, til at fremstille som Exempel paa slige ypperlige Indretningers Nytte. — Svar paa Hr. Prof. Legangers Tanker om det beneficerede Godses Udnævnelse til militaire Boeliger. Velskrevet, men alt for lokal til, at vi skulde kunne indlabe os deri. — Efterretninger om Palermo af Magister

gister Friedrich Münter. Underholdende og
80. for den Lærde af A. Fag vigtigt. — Biskop
Absalons Trogus Pompejus eller nok et Nou-
ens i Litterair-Historien, af Hr. Mag.
93. Nyerup. — Spørgsmaal, af de svenske Avi-
87. ser, om Robbermynten — med Svar af Hr.
Etatsraad Zoega. — Tale holden den 28 Martii 1788 i Selskabet for Efterslægten til Erindring af dets afdøde Medlem, Dannemarks uforglemmelige Gerner, og helliget O. Malling, Geuses og Gerners værdige Lovtaler, med venskabelig ærbødig Høiagtelse. Ved Hr. Rahbek. Recensenten har paa et andet Sted lagt for Dagen, hvad Priis han for sin ringe Deel havde sat paa den i sit Fag saa store Gerner, og hvad han følte ved hans hæderfulde Begravelse. Han tør derfor nok yttre sine Tanker om denne Afmindelsestale, uden at frygte for, at den Frimodighed, han derved viser, skal sætte ham i det foragtelige Lys af een der misundte en Gerner al den Æresbeviisning, som han fortiente. Tvertimod, han erklærer, at denne Tale, saavidt han kan skiønne, giør den Mand, hvis Erindring den skulde høitidelig holde, ikke Ære nok. Der tales formeget om den Hæder, ham ved Begravelsen og ved Sørgehøitider og Taler og Poesier er bleven beviist. Rec. synes, slige Prøver paa Publikums Agtelse og Taknemlighed maatte ikke berøres: de bevise ikke hvad de skulle bevise: thi Geus, som ogsaa var en høi fortient Mand, fik ikke nær saa mange Hæders Beviis efter Døder.

I en Tale, hvori Geus bliver nævnet, burde altsaa denne Erindring af hvad Publikum har

har giort for Gerner, bleven bort. Hvormangen anden virksom og hældig Fæderneslandsven er ikke bleven og vil blive begraven uden offentlige Sørgehøitider, helst naar han doer i Provindsen eller har havt Privatfiender nok til at faae Publikums Stemme overskraalet? I en Erindringstale bør derfor saadanne Hæders Beviis ikke anføres som Bilager til Beregningen af den afdødes Værd: det giorde Alexander stor Ære, at han giemte Iliaden i et kostbart Guldskriin: men hverken Giemmet eller Bindet kan lægge noget til sligt overordentligt Mesterstykkes Ypperlighed. Desuden, ved at gaae ind i saadan en Detail, giver man ikkun Misundelse og Avind Mæle. Manden selv maae man fremstille; ved hans Aasyn skiere Nid og Had Tænder, og blive maalløse. Ved hans Karakter og Fortienester maae man blive staaende: hvad han har giort for Fædrenelandet, det maae males med Sandheds stærkeste Træk; men hvad man har giort for ham efter Døden, det maae der ikke brammes af. Den Taler, hvis hele Siæl er giennemtrængt af de Følelser, hans Æmne har sat ham i, maae ikke kunne huske saadanne Biting, saadanne Bagateller, som de andre Talers Tal og Mandens Billeder og deslige. Hans Læber skulle flyde over af hvad hans Hierte er fuldt af; og kan det være fuldt af en Gerner, naar det endnu har Rum for Talere og Digtere og Konstnere, og jeg veed ikke hvad? — Endog en Gerners Lovtaler er en Captatio benevolentiæ tilladt; men at smigre andre endnu levende, muligt overværende Personer, med den samme Mund, som offrer hiin store Mand i det Almindeliges Navn, er neppe sømmeligt. Der er en

anden

anden Aarsag, hvorfor Hr. R. ikke burde tals om Liigskaren, og sagt, at der vare de Mænd, som Nationen eenstemmig vilde valgt, om den skulde udnævnet dem, der skulde møde for Danmark. Han var selv med. Rec. havde Føie til at berømme denne Sørgehøitid: han var ikke med. — Naar man har saa meget uskatteerligt og udødeligt at rose, som der findes i en Gerners Fortienester, maae man ikke dvæle ved det Mindre. Den Vandrensningsmaskine, han opfandt til de Søefarendes Nytte, giør hans Menneskekierlighed og Virksomhed Ære; det er en sand Glæde at læse, at den første Reise, dette Hielperedskab giorde, blev velsignet; men at ikke een Mand døde paa denne Reise, det har dog neppe for en stor Deel været Frugten af denne Velgierning. Man veed at Vandets Reenhed ikke er en Hovedgrund til de Søefarendes Sundhed: Skibschefens og den Næstkommanderendes Omhue beroer det Meste paa. En Grev Adam Moltke har viist, hvad Chefens faderlige Omsorg kan giøre til Mandskabets Bevaring mod Sygdomme: ja en Cook foer omkring Jordkloden, var over 3 Aar bort, stridde imod alle de Vanskeligheder Naturen kunde lægge ham i Veien, og mistede paa dette Tog ikkun een Mand, og den af en gammel Brystsyge: og hverken han eller vor høifortiente Moltke havde saadan en Vandrensningsmaskine med, men et ømt Hierte, Frugtbarhed i Raad og aarvaagen Hurtighed i Daad, fulgte med i begge. Rec. holder sig i sin Samvittighed forpligtet til at anføre dette, paa det der ikke skal sættes formegen Priis paa Maskiner i Sundhedssager til Søes. Det var jo ikke ganske umueligt, at man i Tillid til saadan en

død Hielp blev lunken i den levendes Anvendelse. Lad Chefen sørge for, at der ingen Mangel er paa Nødvendigheder; lad ham og hans Medofficerer vaage over Reenlighed, over Arbeid, og Hviles og Vederqvægelsers tilbørlige Uddeling, Folkenes Opmuntring. o. s. v., saa er Vandets Rensning ikke mere en Hovedpost.

Den Lignelse Hr. R. giør imellem Gud og 113
en viis og velgiørende Mand, er alt for dristig. Afstanden fra en lærd Bellettrist til en lærd Mechanikus er et saare lidet Spring i Sammenligning med det umaalelige Rum imellem Landmanden og Skaberen. Taleren glemmer her, at han har opregnet næsten alt, hvad Gerners Genie og Virkedrift har frembragt af nogen Betydenhed. Hvem forlanger vel at en Taler skal vise os slige Maskiners indvortes Konst og Mechanismus? — En Taler, som hædrer en overordentlig stor Mand, maae være vaersom, at han ikke falder til det Uædle. Hr. R. burde ikke sagt: "Med samme Aand og med samme Hierte foretog han sig at forbedre Muddermaskinerne". Hvorfor ikke "de Maskiner, ved hvilke Havnen og Rheden holdes dybe (eller rene) nok til Skibenes ubehindrede Fart?" Paa saadan en omskrivende Maade maatte han udtrykt sig, for ikke at bringe en høistædel, sød, tryllende Idee i Sammenstød med en væmmelig.

Endelig kan Rec. ikke andet end bevidne sin Forundring over, at Hr. R. i denne Tale, som dog bør ansees som Publikums og især Selskabets Stemme, saa ofte taler om sig selv, om hvad han saae, om hvad Gerner ham er, hvad An-

Anledning Manden har given ham til at stræbe efter Digterroes o. s. v. Dette falder desmere i Øinene, da han selv spørger "den mæg"tige Usling: Tør du ønske dig en Taler, der "aldeles skiuler sig selv, for at vise os dig„? — Slige Anmærkninger maae Hr. R. holde os tilgode, da de giøres for en anden Gangs Skyld, og vi for Resten lade denne Tale vederfares den Ret, at den er et nyt Beviis paa den store Fliid, med hvilken han dyrker de skiønne Videnskaber, og paa den Fordring han har til hædrende Prøver paa det Fædrenelands Agtelse, som han ved sin belletristiske Erudition, sin Talent og Begierlighed at meddele andre den, og sine varme Bestræbelser at giøre Literatur Ære, virkeligen har giort sig forpligtet. Rec. skal altid være en Kontrapart af Hr. Rahbek, saalænge han seer mindste Grund til at bebreide ham Diktatortone, Egoismus, Partiskhed og deslige: han agter strax at bryde en Landse med ham, og Himlen veed, hvor mange flere han endnu kommer til at bryde: thi aldrig kan han blive enig med ham i Meninger, og for vore Meningers udelukkende Ære stride vi jo nu som de Oldtidens Riddersmænd for deres Elskedes Mageløshed. Rec. taler altsaa ikke for at bane Veien til en Vaabenstilstand end sige Fred. Nei Dagens Tildragelser, Lectionskataloguſſen, det forøgede Tal af Lærerne ved Kiøbenhavns Universitæt, Professoratskandidaternes kappende Prøvelæsninger, give ham Anledning til at tale. Som Digter naaer Hr. R. neppe nogensinde en Pram, en Thaarup og de øvrige velbekiendte fødte Poeter; som praktisk dramatisk Autor har han heller ingen synderlig Lykke giort: om han har de personlige Feil, som blev

bleve ham bebreidede i den eusebiske Feide, er ikke værd engang at undersøge;) men i det Væsentligste, som udfordres til en offentlig Lærer, Erudition, Kultur, Politur, Arbeidsomhed, Meddelingsiver, har han ikke sin Overmand, og naar man seer til alle hine Egenskaber paa eengang, neppe, neppe sin Lige. Gid hver Autor skulde give sin Stemme til en overordentlig Professor i de skiønne Videnskaber! Recensenten raabte da med den oprigtigste Glæde: Rahbek! — Kollegeskab skulde ikke standse Feiden: thi efter ældgammel Skik og Vedtægt kunne gierne Kolleger nappes, baade uden for og i Portefeuillen.

Sangene af Athalia. Den Tanke, "med Vægt og Maal Guds Haand uddeler nu Solens "Straalers Kraft, nu Nattens Kiølighed„, er lidt anstødelig. Nec. veed overalt ikke, om man kan ansee Nattens Kiølighed som en Gave, da denne selvsamme Kiølighed dog nok i det Hele giør mere Skade end Nytte. Overalt ere disse urimede og i Stavelsemaalet afvexlende Vers lige saa haarde og stødende, som de i Originalen ere sødt flydende. — Edwin og Emma efter Mallet. Af Rahbek. Deilig; men rimer taug med gav, og ned med græd, og det med seet? Er ikke det sammentrokne Elskte for haardt? Bør et Ord, som har en saa blød Bemærkelse, lyde saa haardt? Kan ikke enhver god Digter gierne hielpe sig let nok, til at beholde det gode gamle Ord Elskede? Det er ikke Hr. R. allene, som bruger hiin i et dansk Øre skurrende Sammentrækning af s, k, t; men ham, som een af Smagens Lovgivere, maae man spørge først. Dernæst gad vi nok vidst, hvad Dragebliк ere. Fordi det tydske Augenblick hedder paa dansk Øieblik,

blik, er ikke sagt, at det tydske Blick ogsaa skal oversættes Blick. Hvad skal man da giøre af Øiekast? Desuden erindre man sig det Ord Hav-
138 blik. — Ved en Børneleeg: ved Rein. Flechtenrad en Fortælling ved en saakaldt Herodius; og Til Vaaren, ved Plum, alle tre smukke. — Om Fruesogns Arbeidshuus. — Skuepladsen. Her taler Hr. Rahbek igien om Hr. Saabyes spøgende Lune, som om Rec. i sit Ugeblad havde dømt uret; men denne Sag skal undersøges paa et andet Sted. Han taler dernæst med Varme om Benefice-Concerter i Anledning af den, Jomfrue Møller har faaet. Rec. har ofte yttret denne Tanke, at det var at ønske enhver Skuespiller, som havde staaet en vis Deel Aar i Thaliæ Tieneste, maatte aarligen faae sin Benefice-Forestilling, som et Middel hvorved Publikum kunde vise ham, hvorvidt det var fornøiet med hans Bestræbelser: ja dersom han var Entrepreneur, (lad ham nu drømme lidt:) saa skulde en Deel af hver Skuespillers Løn bestaae i slig Benefice. Hvad Hr. R. vil sige med een Vinters Tieneste sat i Ligning med 36 Aars, forstaae vi ikke: thi Jomfrue M. har dog ikke hvert Aar faaet en Benefice-Concert. I øvrigt har det K. Herskab ved sin Gave viist, at det fandt Behag i denne Opmuntrings- eller Belønningsmaade, at det skulde være en overordentlig Anledning til at giøre vel imod en Sangerinde, som de Fremmede, der opholde sig her, høre med Forundring, og som unægteligen er den største i sit Fag, Danmark har eiet. Dog hvorfor skulde vi just fordriste os til at ville drøfte, hvad Hoffet giør for Theatret i det Hele eller i Henseende til enkelte Personer? Er der da intet

andet

andet at tage vaer for en Dramaturg? Er han færdig med alle Smaafolkene, at han allerede kan læse for de Store? Hans rette Fag er dog nok Exercitien; han skulde ikke bryde sig om Regimentskassen. I øvrigt skulde Rec. være glad, om Benefice-Forestillingerne toge deres Begyndelse, og om Hr. Ørsted og Mad. Rose, som de ældste, om mueligt, erholdt deres endnu i denne Vinter. Lykkelig og stolt vil han være, om han tør fordriste sig til at proponere; at ville være Decisor og Revisor, derfor bevare ham Fader Apollo med alle sine ni!

CII.

A. B. C. Indrettet af Thomas Rasmussen, Sognepræst for Grævinge Menighed i Ods-Herred.

Kiøbenhavn trykt hos P. H. Hoecke 1787. 20 S. i 8vo.

En nye og god Indretning. Først Alphabetet, baade det mindre og det større. Derpaa Stavelser af to Bogstaver. Fremdeles 16 for Børn passende Fortællinger, trykte med forskiellig og de tre første med kiendelig stor Stiil, i hvilke ogsaa Ordene af to eller flere Stavelser ere for Læsningens Skyld stavelseviis adskilte. Herpaa følge Regler at bogstavere efter, som alle ere gode og rigtige; men den Anmerkning, at man skulde for Almuens Skyld skrive alle Ord lige efter Udtalen f. Ex. Salme, Josef, Profeste o. s. v. kan vi ikke saa ganske bifalde. I andre Sprog, saasom det franske og engelske, skeer det jo ikke, hvorfor da just i vort? Vor Almue er dog vel ikke dummere eller mere tungnem end Almuen andensteds,

denstcds, og lærer den kun Bogstaveringen ret i Ungdommen, glemmes den ikke saa let siden. Tilsidst Afdelingstegnene og Tal. Til en Prøve paa de smaa moralske Fortællingers Simpelhed afskrive vi en af de korteste: Den uforsigtige Dreng. "Hyp! sagde engang Henrik: han legede Kudsk "for sin Syster, og derpaa smekkede han til med "Pidsken; men han havde nær smeldet Øiet ud "paa sin Syster med det samme; thi denne Hen"rik var altid en slem uforsigtig Dreng". Den sidste om den dydige Susanne er den længste, og for Børn vel lang i vore Tanker. Hvorfor A. paa første Side har allene udmerket Consonanterne, og ikke tillige sat Vokalerne, som ikke findes for sig selv førend bag i Bogen, indsee vi ikke. I øvrigt er dette lidet Arbeide et Vidnesbyrd om Forfatterens Gavnelyst.

Ussing om Kirkeforfatningen o. s. v.

(Fortsat: see No. 41.)

Vi komme nu med A. til de uordinerede Geistlige, af hvilke nogle allene ere Lærere, saasom Cateketer og Skoleholdere, nogle baade Lærere og Opvartere ved Gudstienesten, saasom Degne og Klokkere, nogle allene det sidste, saasom Organister, Gravere, Cantorer, o. s. v. — Om Skoleholdere var der meget at sige. A. forbeholder sig at tale om dem i Afhandlingen om de danske Skoler, imidlertid findes her dog adskilligt om dem, hvor der tales om Degnene, hvilket ikke kunde forbigaaes. Cateketernes Alder her i Danmark er kun fra 1736, og det var ganske vist Kong Christian den 6tes Hensigt, at dette vigtige Embede skulde være mere almindeligt; thi de beløbe sig ikke meget over 20. Her

tales

tales om deres Kald, Forretninger, Dragt, Løn, Subordination. Det vilde ikke være ufornødent, at Instruxerne ganske tydelig bestemte Grendserne for Præstens Myndighed og Cateketens Hørsomhed — Organisterne burde, førend de antages, nøie examineres over deres Indsigt i Musiken og i Orgelverkets Bygning og Istandsættelse. Der kunde disputeres om, enten de ere geistlige eller verdslige Personer. A. skriver herom S. 336 saaledes: "I Følge Cancellieskr. 21 Nov. 1772 skal Organister ikke være at an-"see som geistlige Personer; men! efter Rente-"kammer-Resolution 4 Nov. 1769 skulle de dog "som Geistlige og Kirkebetientere svare 10 pro "Cent i Embedsskat; altsaa ere de dog vel at "ansee som Geistlige? I det mindste skulle de "være det, mærker man, naar det gielder Cassens "Fordele. Hvilket af disse kongelige Collegier "skal man nu troe?" — Cantorer, eller Cordegne, blot til at forestaae Sangen ved Gudstienesten, findes kun faa Steder i de danske Stater. Til Klokkere burde fornemmelig antages brødløse Studentere, og især de, der ere Skoleholdere med visse Vilkaar. Graver-Tienesterne, som ere af nogen Betydenhed, burde ogsaa forbeholdes fortiente Skoleholdere. Bedemænd betragtes som et Anhang til Kirkebetientere formedelst visse kirkelige Forretninger: i øvrigt ere de verdslige Personer. — Vidtløftigst handles om Degnene, til hvis Fordeel A. taler som en brav Mand. Længe varede det, inden Mængden af dem fik fast Boepæl. Med deres Indkomster seer det kun maadeligt ud, da intet er nøie bestemt. Med deres Ret ligeledes, da de ganske skal hænge af Brug og Vedtægt. Deres hele

Skiebne har lige fra Reformationen af været uvis
og vaklende. Deres Forretninger i og udenfor
Gudstienesten beskrives, saavelsom deres Sub-
ordination, hvorved de bør staae ligesaameget
under de residerende Kapellaner, som under Sog-
nepræsterne i deres Forretninger. De saa kaldte
Degnelæsninger ere overmaade nyttige og nød-
vendige som Igientagelse af Børnelærdommen
med den ældre Ungdom. Ingen Degn burde
tillige være Skoleholder, og ingen Skoleholder
Degn; thi det ene Embede forsømmes da over
det andet. Den gode Hensigt med at henlægge
Degne-Embederne til Skoleholderne roses, men
at dette, langt fra at blive nyttigt, tvertimod
vil have onde Følger, vises ogsaa med temmelig
Grund. Med Degnenes Examen i Bispens
Stue er A. slet ikke fornøiet, ligesom han i Al-
mindelighed er ingen Elsker af Examen bag efter
Kald. Naadsens-Aaret efter en Degns Død
burde for den stakkels Enkes og Arvingers Skyld
430 anderledes bestemmes. "Terminen, som De-
"lingen imellem Enke og Sukcessor skulde regnes
"efter, burde forandres fra Nyeaar til Mikkels-
"dag. Saamange Uger, som Degnen levede
"efter Mikkelsdag, saa mange 52ve Dele fik hans
"Enke af alle Indkomsterne indtil næste Mikkels-
"dag udeelte, og af de øvrige fik hun halvt
"med Sukcessor. Denne Regning er let
"giort; og saa kan ingen af dem klage over
"Fornærmelse,,. Pensioner bør gives af Deg-
nekaldene. Substituter bør ligesaalidet være
til som residerende Kapellaner, da Fællesskab fø-
der intet godt, men meget ondt af sig. —

Det er langt fra, at vi Skridt for Skridt
have kunnet følge Forfatteren, eller udtegnet alt,
hvad der forekom os vigtigt; thi det hele Bind
maat-

maatte da blevet udskrevet. Om Huusbesøgelser 236
havde vi gierne seet A. tale noget udførligere, for saavidt de ikke tillige ere Sygebesøgelser; thi med disse smelte de dog ikke allevegne sammen i eet. Hvor der ere flere end een Præst ved en Menighed, er det ikke sieldent, at den ene er frem for den anden meget flittig til at gaae omkring i Husene, nemlig de Fornemmes, da den anden derimod troer at kunne anvende sin Tid bedre hiemme til Studeringer. Her kunde da spørges: om slige Huusbesøgelser, hvis Hensigt egentlig burde være denne, at Præsterne kunde lære at kiende Folkes Tænkemaade, i vore Tider kan i dette Øiemed ansees for nyttige? om de ikke som oftest smage af et Slags Egennytte eller endog faae Navn deraf? og om de ikke, naar de fordres som Opvartninger, ere virkelig fornedrende og upassende for Embedets Værdighed? En Ussings Reflexioner herover vilde ikke været til Overflod. Dog! maaskee dette, vi her savne, skal findes i den fierde Deels andet Bind. Imidlertid takke vi ham for alt det læseværdige, dette Bind indeholder; men af alt har dog intet mere behaget os end hans Forslag til Forandringer, hvis Nytte og Nødvendighed med saa megen Grundighed og Tydelighed lægges enhver for Øinene. Maatte kun Vedkommendes Øine oplades til at see, prøve og følge dem, naar de, som neppe kan feile, befindes gode og Bifald værdige!

Tredie Deels andet Bind handler om de Danske Geistliges Vilkaar, og man savner her ligesaa lidet, som i de foregaaende Bind, Orden, Flid og Grundighed. Efterat A. kortelig har viist Religionens Vigtighed for Staterne og Nødvendigheden af faste og ordentlig beskikkede

de Lærere samt disses Kaar blant Hedninger, Jø-
der og de første Christne, forudsætter han det
som afgiort, at "Christendommens Lærere bør
"i Almindelighed have Fortrin for Tilhørerne,
"bør være ærede af Mængden, bør have en, til
"at virke med Kraft, tilstrækkelig Anseelse, Myn-
"dighed og Beskyttelse, og følgelig ogsaa bør
"kunne klæde sig noget bedre, boe noget hæder-
"ligere, leve noget fornemmere end den almin-
"delige Mand, som ved dem skal underviises
"og formanes,,. Derpaa lader han "Histori-
466 "en videre fortælle, hvorledes den christelige
"Geistligheds Vilkaar i Almindelighed før have
"været, især i den danske Kirkestat, samt hvor-
"ledes de endnu befinde sig efter deres store For-
"andringer især ved Reformationen, hvoraf da
"letteligen kan giøres Slutning: om den danske
"Geistlighed har de Vilkaar, som den billig bur-
"de have, eller hvori Forbedring eller Forandring
"skulde være at ønske,,. Kilderne hvoraf Geist-
ligheden drak saa overflødigen under Pavedøm-
met, bleve ved Reformationen stoppede. Hert
var nu intet underligt, da Ceremoniernes og
Misbrugenes Syndflod maatte standses. Men
slet og uforsvarligt var det, at man siden neppe
levnede Lærerne det daglige Brød. Vi kunne her
473 ikke undlade at lade A. selv tale: "Med Famili-
"er behøvede de hver for sig vel nu noget mere
"end tilforn, da de maatte gifte sig; men det
"gav man dem at betænke; man stoppede Kil-
"derne og bad dem at drikke; deres Formænd
"havde høstet saavel, nu kunde de samle Ax,
"saa fik de dog vel Føden. Lidt Jord gav man
"dem at dyrke, deraf kunde de tage det Brød,
"som de og Familien kunde spise. Offer tillod
man

"man dem at tage, om nogen ville give dem no-
"get, og saa havde de ogsaa noget til Klæderne;
"og kunde de saa faae lidt Plukkerie til, under
"Navn af Aksidenser, Smaaredsel o. s. v., men
"som en halv eller heel Slumpelykke, da havde
"man ikke noget derimod, og saaledes troede
"man nu, at Geistligheden var rigelig forsynet
"— den havde fløiet hidtil saa høit, at man,
"for at være sikker paa, at den ikke skulle flyve
"mere, lod sig ikke nøie med at stække den Vin-
"gerne, men man — huggede dem heller gan-
"ske af,,. Særdeles maadelige vare da de dan-
ske Geistliges Vilkaar indtil Souveræniteten, da
de bleve noget bedre, skiønt overmaade megen
Forbedring endnu er at ønske og haabe.

Herpaa følger en udførlig og ypperlig Af- 476
handling om Tienden som den danske Geistlig-
heds vigtigste Indkomst. Dens Oprindelse, Ind-
deling og Skiebne fortælles. Lovene for Sæde-
tienden i Dannemark anføres, men det ubestem-
te i dem glemmer A. ingensteds at anmerke. Han
antager som afgiort, at "Tiendetagerne skal ha- 493
"ve Tiendedelen af al dyrket Jords Afgrøde, li-
"gesom den falder paa hvert Stykke, og at denne
"Rettighed ikke bør formindskes eller fornærmes
"ved Jordbrugens Forandringer,,. Altsaa bør
herfra ikke undtages Kartofler, Humle, Kløver,
Skov, Frugttræer, Kiøkkenurter, end ikke Græs-
ning. Det bevises, at Præsten bør have Godt-
giørelse for tiendepligtig Jord, der indtages til
Skovplantning, og her læser man nu et artigt 521
Forsvar for en Høiesterets Dom, som frakiendte
Provst Rehling og Efterkommere al Godtgiørel-
se. — Nu om Maaden, hvorledes Tienden skal
ydes, og de tusende Vanskeligheder og Fortræ-

delig-

deligheder, som ved den hidtil brugelige ere forefaldne og kan forefalde. Heraf det Spørsmaal, om Tiendesystemet bør forandres? Enhver Forandring vilde medføre utallige Misligheder, og neppe kan nogen foreslaaes, hvorved der jo, strar eller i Tiden, vilde møde Tab eller Forurettelse enten for Giverne eller Tagerne. A. troer derfor, "at Tiendetagenet paa Ageren lettere kan,
570 "som det er, betages sine Vanskeligheder ved "bedre bestemmende Love, end et nyt Tiendesy"stem nu kan indføres". Derpaa om Tienden i Hertugdømmene, Norge, Færøerne, og Island, hvor den er allermeest forskiellig fra de andre danske Provindser.

587 Herfra giøres Overgang til Qvægtienden og de øvrige Tiendesorter, saasom af Føl, Lam, Biestader eller Biesværm, Grise, Høns, Giæs, Ænder og det saa kaldte Smaaredsel, men med alt dette seer det endog efter Lovene meget maadeligt og ubestemt ud. A. giør derfor et For-
599 slag, hvorved hele Sagen med Qvægtienden og Smaaredselet kunde sættes paa en ordentligere Fod. Qvægtiendens Værdie skulde efter Tidernes Priser ansættes i Penge, og hver Byes Oldermænd aarlig besørge Præsten indleveret Fortegnelse paa Tiendegivernes Antal til visse for hvert Slags bestemte Tider. Mulcter maatte bestemmes for Svig og Misligheder. Amtmanden og Provsten skulde som Commissarier træde sammen, og efter ethvert Steds Brug i de sidste 10 eller 15 Aar fastsætte Smaaredselet. Herpaa om Brugen i Kiøbstæderne og Hertugdømmene; om Hovedtiende, Høstgaver og Fisketiende i Norge; om hvad der tiendes af i Island, Færøerne og Finmarken.

(Fortsættelsen følger.)

Kritik og Antikritik.

No. 43.

den 11. Nov. 1788.

Kritik.

CIII.

Minerva for Maii-Maaned 1788.

fra S. 160 til 272.

Bør Verdens moralske Forbedring begyndes med Opdragelsen. Dette Spørgsmaal opkaster Hr. Rector Treschou for at sige sine Tanker om den nu hos os antagne Mening, at den nærværende Slægt ikke mere staaer til at forbedres, at man derfor allene bør være betænkt paa at sætte de tilkommende i Sikkerhed, og at dertil offentlige Anstalter og vel indrettede Skoler, (formodentligen sigter han og til Philantropiner,) hvor Ungdommen dannes paa alle muelige Maader, ere beqvemmest. Han holder for at Forældrene i denne Tid gierne kunde selv paatage sig med gode Privatlæreres Hielp at undervise Børnene. Han mener de ere dertil af Naturen udrustede, og beraaber sig paa Dyr og vilde Folk, som ikke behøve anden Underviisning end den de faae af de gamle. Men A. glemmer der er himmelhøie Forskiel imellem Dyr og Irokeser o. s. v. og os; at her tales om moralsk Opdragelse, ikke om physiske Færdigheder; og at hiin forudsætter Kultur, den Naturen slet intet har at bestille

stille med. Han mener en offentlig konstig Opdragelse vilde svække de Unges Kierlighed til Forældrene; men her glemmer han ganske, at man ikke sætter Børn i en offentlig Opdragelses-Anstalt, førend de allerede have havt Tid til at lægge en uudryddelig Grund til denne Kierlighed; uden at tale om, at denne Dyds store Elskværdighed vil ofte fremstilles for dem i den selvsamme Skole, hvor han frygter de skulle glemme den. Han har det ganske besynderlige Haab, at de Børn, som have Forældre der ere hengivne til Laster, ville fatte desmere Afskye for disse; han siger Erfarenhed lærer, at hverken Dyder eller Laster formedelst den daglige Omgang gaae i Arv fra Forældre til Børnene. Er dette rigtigt, saa ere saa mangfoldige gode gamle Apophthegmer og Ordsprog lutter Vind, det de dog ellers ikke pleie at være, da de fleste ere grundede paa Aarhundredes Erfarenhed. Intet danner hulere, listigere, mere hyklerske Krabater, end stedsevarende Uenighed imellem Forældre, som Drengen ideligen maae see paa: tidlig lærer han den Konst at forstille sig, at bære Kappen paa begge Skuldre og at være troeløs imod begge Parter. Vor A. mener videre, at naar endog Forældrene ikke altid elske deres egne Børn nok til at give dem en god Opdragelse, Fremmede ville giøre det langt mindre. Men at der gives mangfoldige iblant Lærerne i de offentlige Opdragelses-Anstalter, som elske deres Elever med faderlig Kierlighed, som finde i disses heldige Dannelse deres sødeste Glæde og meest smigrende Hæder, det kan dog vel ingen nægte.

Overalt

Overalt har A. nok ikke tænkt paa, at næsten alt hvad Frankerige har af gode og store Mænd og værdige Fruentimre, er opdraget i offentlige Anstalter, i Klostre. Rec. er intet mindre end blindt indtagen af de Franske; men han maae lade vederfares dette Folk den Ret, at det eier saa ædle, og saa høistagtværdige Personer af begge Kiøn som noget andet: deres smaa Nationalfeil strække sig hverken til deres Forstand eller deres Hierte: med et Ord Frankerige har altid havt og har endnu saavel opdragen en Ungdom som noget andet Land: og denne Ungdom er opdragen og opdrages endnu — i Klostre. Hvad i et Kloster er mueligt, skulde det ikke ogsaa kunne tilveiebringes hos os i velindrettede offentlige Planteskoler? Naar man undersøger hvad Mennesket bør eller kan være, giøre eller taale, maae man see sig i Tankerne lidt om i Verden. — A. holder for, Forældrene burde ikke lade deres Børn lære saa meget, burde ikke have saa høie Tanker med dem, burde indskrænke sig til at danne dydige og lykkelige Borgere af dem: vi have gifte lærde Folk nok til at ikke frygte for Stammen skal ikke gaae ud: om Lærdom og Videnskab kun tilfaldt Arvingerne og dem der ved et stort Genie og ualmindelig Fliid selv skal erhverve samme, var der intet ubilligt i.

"Dersom vi forstaae A. ret, saa er hans Mening omtrent denne, ikkun de Lærdes Sønner burde lægge sig efter Videnskaber. Dette er nu en Mening, som strider imod den borgerlige Frihed, Videnskabernes og Fædernelandets Gavn, og den sande nyttige Oplysning. At en Mand kan lade sin Søn lære hvad han troer han finder

ham oplagt til, det bør ham ikke engang ved Raisonnement formenes. At en Haandverksmand skal danne sine Sønner til Haandværksmænd, en Søefarende sine til Søemænd, en Bonde sine til Bønder o. s. v. var almindelig Trældom. Nemo sua sorte contentus: det er naturligt, at de fleste Fædre ikke ere for at lade deres Børn blive i en Stand, som de selv sukker i. Naturen anseer ikke Standen, Borgerens Søn faaer ofte i Vuggen, hvad Ministerens eller Professorens Søn med alle Hovmestere og Lærere og udenlands Reiser ikke kan forhverve. Hvilke ypperlige Statsmænd, hvilke udødelige Lærde have ikke de ringere Stænder skienket vort Fædreneland saavelsom alle øvrige Lande? Kan man da ønske, at borgerlige og Landsbye-Forældre maatte holde deres Børn indenfor deres ringe Stands snevre Grændser? De Lærde selv vilde føle sig under et Aag, naar de skulde lade alle deres Sønner studere, for at holde Stammen vedlige. Mange indsee selv det lidet Anlæg Naturen har givet dem. Andre kunde vist nok ønske det; at Brødet blev i Familien. Men det var da og det grusomste Stød, som Videnskaberne kunde faae: thi naar Nepotismus er dem saa skadelig, hvilken Pest vilde Levitismus da ikke blive? Hvad Oplysning angaaer, da kan man neppe uden den danne dydige Borgere: slaviske Catechismuskristne vel, men ingen frie Christne, der elske Gud og det Gode af Grundsætninger og Overbeviisning. Til at faae disse Grundsætninger og denne Overbeviisning maae Ungdommen lære at tænke, og samle langt flere Kundskaber, end ulærde Forældre kunne bibringe den. Naturen i Særdeleshed maae den giøre sig be-

bekiend-

kiendte med: ogsaa den kan kaldes Skriften, som vidner om Gud og hans tilbedningsværdige Egenskaber. Lykkelige kunne simple Forældre ikke danne deres Børn til: Lyksalighed lader sig ikke indprente, men vel den ædle Konst at være lyksalig. Og denne ædle Konst kunne de ikke lære af Fader og Moder, saa got som af dem, der underviſe dem i nyttige Kundskaber, der meddele dem den Smag og Behag i Videnskab, som af alle menneskelige Ting vist er den, der meest bidrager til Lyksalighed; da den ikke allene kan sysselsætte i de Timer, som af Mangel paa Tidsfordriv staae Fristelserne aabne, men da denne Lyst at læse og lære, at prøve og undersøge, saa let bliver til en Lidenskab, hvilken uskyldige Lidenskab gierne faaer Herredømmet over de øvrige. Det er een af de Ting, som giør den menneskelige Natur meest Ære, at Lyst til Læsning og Kundskab, hvor den eengang har begyndt, gaaer saa stadig frem, tager ideligen til og bliver uudrydelig. Man kan blive keed af Spil og andre henrivende Forlystelser: Smagen forandrer sig med Tid og Sted; men den der eengang har smagt, hvor sødt det er at dyrke sin Forstand, taber sielden denne Lyst: det bliver Forføreren ret suurt at rykke ham fra Bøgerne, fra sine Videnskabssysler. Endeligen skulle alle borgerlige Personer drive en vis Haandtering, en vis Konst: til at bringe det længere deri, til at forbedre den, sig og flere til Nytte, dertil udfordres allehaande Underviisning; uden om f. Ex. i Mathematiken, Tegning, Naturkyndighed. Ellers bliver Arbeidet den gamle Suurdei. Alle disse Betragtninger bør bevæge os til heller at tale for al muelig Underviisning for Ungdommen i de lavere Stænder, end til at la-

ste

ste de Bestræbelser, man nu hengiver sig til for at udbrede Kundskab iblant dem. — Vor A. troer, at Forældrene kunde meddele denne Kundskab selv. Tid til saa roesværdig en Syssel kunde de tage fra deres Forlystelser Dette er meget velmeent, men vil falde vanskeligt at udføre. Abbed S. Pierres evigvarende Fred i Europa er lige saa let at bevirke. De fornødne Kundskaber maatte Forældrene deels læse sig til, deels samle i de offentlige Læreanstalter, som nu de Unge undervises i, deels maatte de tage Privatinformatorer til Hielp. I det hele er hans Mening denne: offentlige Forelæsninger skulle ikkun de Voxne føre sig til Nytte; Børn skulde dannes af Forældre og Privatlærere. Nu er det ganske sandt, at voxne Folk hos os burde ligesaa vel besøge offentlige Forelæsninger, som smukke Folk af begge Kiøn giøre det i Paris. Men den, der først som Mand skal lære en Videnskab, og lære den for at undervise andre deri, og hvilke andre.? Børn, nysgierrige, forklarings-gierrige, evig spørgende Børn, og kan skille sig got som Tilhører og Lærer, erit mihi magnus Apollo. Men det torde nok gaae saadan en Janus Biceps, som det gik en Student, der lod sig manuducere, og for at komme til det Honorarium han skulde give, tog strax en Landsmand for samme Priis i Manuduction: allerede i den første Time spurgte denne Paulus mere end hans Gamaliel endnu var i Stand til at svare. — Den hele, ellers meget velskrevne Afhandling, fortiener at læses, men er eet af de uudførlige Forslag, som man ikke kan giøre mere ved end læse dem for engang og sige: det er ganske artigt.

Et

Et mærkværdigt Exempel paa Friheds og Eiendoms Virkning til Landvæsenets Forbedring. Vor fortienstrige Kancelliraad Fabricius har her uddraget det Væsentligste af en Efterretning om Nütschau Godses store Forbedringer, som findes indrykket i Schleswig holsteinische Provincial - Berichte, 5te Hefte. 188

— Et fransk Brev af en Mahomedaner i Bengalen til en fransk Consul, oversat af Hr. Heiberg. Denne Vantroe skriver som om han havde levet hos, og var dannet af, de meest oplyste Mænd iblant de Rettroende. — Politiske Fragmenter, Norge fornemmelig angaaende. Her findes først 3 ubehagelige Sandheder. Norge mangler klingende Mynt, ja Bankosedler med, og Velstand. Naar have ikke allene trykt Landet, men Overdaadighed har taget Overhaand. Om Landmilicen, Embedsmænds Egennyttighed, Veiarbeide og Betlerie. Et Skrift som fortiener noget mere, end at læses og siges at være ganske artigt. A. viser, hvor meget en Sandhed vinder ved Korthed og Simplicitæt. Skade at vi ikke skulde vide en saa fyndig Autors Navn. — Til det Skib som skal bringe Kronprindsen til Norge. Af Mad. Buchholm. Norske Følelser i flydende Vers. — Bürgers Lenardo og Blandine, oversat af Baggesen. Med Glæde annamme vi Mesters Arbeid af saadan en anden sand Mesters Hænder. Gid Hr. Baggesen vilde giøre sine Landsmænd mere bekiendte med en Bürgers uforlignelige Muse. I øvrigt behage Læserne at mærke (eller erindre) at den deilige Afskedssamtale er tildeels tagen fra Fader Shakespear. 206 220

"Prind-

"Prindsesse vaagn op! lad din Elsker nu gaae!
Hør galende Haner alt Morgenen spaae!" —
"O Elskte! o bliv, indtil tredie Gang
Os Hanerne vække med Morgenens Sang!" —

"O elskte Prindsesse, see Morgenen grye!
O slip mig! før Solen staaer op, maae jeg flye!"
"O Elskede! bliv! de smaa Stierner dog ei
Forraader den Elskendes lønlige Vei." —

"Vaagn, elskte Prindsesse! jeg hører en Lyd —
Alt Svalen forkynder alt Morgenens Fryd." —
"O Sødeste! bliv dog! — du hører ei den;
Men klagende Nattergal, Kierligheds Ven."

"Nei slip mig! alt Hanen har galet; og rød
Frempipper alt Dagen i Morgenens Skiød,
Alt Svalerne synge — Hvor gyser min Siel!
O slip mig! mit Hierte vil briste! Lev vel!"

Vi ville kun anføre nogle Steder af Juliets og Romeo's Afskeed.

J. wilt thou be gone? it is not yet near day:
It was the nightingale, and not the lark
That pierc'd de fearful hollow of thine ear;
Nightly she sings on yon' pome-granate tree;
Believe me, love, it was the nightingale.
R. It was the lark, the herald of the morn,
No nightingale; look, love, what envious streaks

Do

Do lace the ſevering clouds in yonder eaſt:
Night's candles are burnt out, and jocund day
Stands tiptoe on the miſty mountains tops:
J muſt be gone and live, or ſtay and die.
J. Yon light is not day-light. J know it, J;
Jtis ſome meteor that the ſun exhales &c.

Foraarsmorgenen efter Voß. Rec. har 251
aldrig funden Voßs Landsbyemuſe meget indtagende. Til Luna en Ode af Schmidt. Særdeles deiligt, men ingen Ode. — Skuepladſen. Balletten, Afguden paa Ceylon, bedømmes gunſtig, og Rec. er fuldkommen af Anmelderens Mening. Han veed ellers at Balletmeſteren har efterſeet Klædedragten i bedſte Reiſebeſkrivelſer. J Anledning af de vrange Domme, man har fældet over adſkilligt i denne Ballet, (mon relata refero ſkikker ſig for en Dommer?) ſlutter Hr. R. med de Ord: "Critiken er undertiden ligeſaa blind ſom Retfærdighed,,. Retfærdighed, ſom ikke kan ſee hvem Parterne ere, og en Critik, ſom ikke kan ſee hvordanne Tingene ere, kunne ligeſaa lidt ſammenlignes, ſom den, der har ladt ſig binde for Øine og den der maae opereres for Stær. Den Ubenævnte, ſom ſkrev om Jomfrue Müllers Concert under Couvert af Hr. Muſäus's, faaer her ſin Deel; men gior en Rahbek ham ikke for megen Ære ved at blive ham vred?

Rec. haaber, man ikke vil fortryde paa, at han har opholdt ſig ſaalænge ved dette Hæfte af Minerva. Jndholdet af den førſte Afhandling er alt for vigtig for ham. Han kan være deſkortere ved det følgende Hæfte.

(J forrige No. S. 664, Muſted iſtedet for Ørſted.)

Memo-

CIV.

Memoriam Viri perillustris, consultissimi, doctissimi, *Petri Kofod Ancher* J. U. Doctoris, in Univers. Hauniens. Juris civilis et patrii Profess. P. O. et Senioris. S. R. M. a Consiliis Justitiæ, Status et Conferentiarum &c. &c. commendat *Universitas Hauniensis.*

Hafniæ 1788. Typis Directoris P. M. Höpfneri, S. R. Majestatis et Universitatis Prototypographi.

28 S. i stor 4to.

Saadan en Mands Minde, som Sl. Conferenceraad Anchers, fortiente at bevares og anprises af et Universitet, hvis Ziir han i sin Tid var. Dette er og skeet ved nærværende smukke Skrivt, som korteligen fortæller hans ærefulde Levnetsløb og ualmindelige Fortienester baade som Lærd og Embedsmand. De vigtigste af hans Skrivter anføres, men ikke alle, hvilket dog synes os ganske vel havde passet sig med saadant et Anprisningsskrivts Hensigt, endskiønt man, som
14. erindres, kan finde den fuldstændigere Fortegnelse hos Worm, Olivarius og Bærens. A. ytter
16. en grundet Frygt, at der ikke skal kunne findes nogen, som torde vove at fuldende den Afdødes fortreffelige Lov-Historie og allermindst i vore Tider. Hvorfor ikke? vilde man vel spørge; her er da den sande Aarsag: "præsertim his "temporibus, cum subiti ingenii foetus, imperitorum juvenum et Mulierculárum applauden-

"tium

"tium studiis foti et producti, majus ad Nomen "ac famam momentum faciunt, qvam laborio- "sæ multorum annorum lucubrationes." Tidernes Skiønsomhed er nu desværre ikke anderledes. Man saae derfor og ved denne virkelig fortiente Mands Liigbegiengelse intet overordentligt Følge, da derimod snarere en skiøn Aand, en Moersomheds-Forfatter, en Poet, om han end i sin Levetid er intet mindre end ulastelig, kan haabe et langt Slæng efter sig, og at blive ophøiet indtil Skyerne af uerfarne Smaakarle og Smaatøser. En med den anførte overeensstemmende Klage af Sl. Conferenceraaden selv finder man S. 19. Vor Tidsalder kaldes den poetiske, og denne Beskrivelse gives over den: "Universam fere lite- "ratorum gregem tricis hodie et minutiis detine- "ri videmus, et literariam præcipue operam "poni in argutiis dictionis, lusibus luxuriantis inge- "nii, phaleratis et sesqvipedalibus verbis, in satyris, "commentis, ludis scenicis, carminibus, qvi- "bus tamen, ne carnificina sint conditori, be- "neficium indulgent orationis solutæ &c." Gierne havde vi anført hele Klagen, vaar det kunde troes at ville frugte, men dette kan være nok til at spildes paa vore poetiske og dramatiske Helte. Vel søger Lovskriftets Forfatter at formilde det haarde i denne Klage, men i Hovedsagen bliver den dog endnu alt for grundet. Ludi scenici (ikke blot Comoedie-Skriverie, som vi langt fra i Almindelighed ikke dadle, men det Sl. Conferenceraaden, da han skrev ovenstaaende, neppe tænkte paa eller forestillede sig, Comoedie-Selskabers flittige Øvelser,) have i det mindste i de sildigere Tider ikke forbyttet sig med grundige Studeringer; thi hvor stor og vidt udbredt er ikke den dramatiske Fordervelse? hvormegen Tid

spildes

spildes ikke derved for Videnskaberne? En af vore sande Lærde har opdaget, at der meget ofte om Vinteraftenerne fattes Lys paa Studenter-Kamrene. Der studeres da vel ikke meget, uden maaskee paa i sin Tid at blive hellige eller verdslige Gøglere. Skulde Recensenten herved synes for streng mod Tidernes Vanart og for frygtsom for Fremtiden, da henskyder han sig under dette
19. Forsvar. "Non reprehendendum est illorum stu-
og "dium, qvi in re etiam bona, sed qvæ pravitate
20. "utentium labem et corruptelam trahere possit, "nimium fortasse sollicitudini suæ indulgeant: "potius danda opera, ne, gliscente laboris fu-"ga, et aucta, seculi levitate, ex futilibus re-"bus gloria, non vanus in posterum etiam me-"tus futurus sit."

Ussing om Kirkeforfatningen o. s. v.

(Fortsat: see No. 42.)

Præsternes Høitids-Offer, som har Lovenes
611 Ord for sig, holdes tvertimod al Lov og Billighed og Samvittighed af mange uden al Undseelse tilbage. Øvrigheden og de Kongelige Betientere skulde vel besørge, at Præsten fik denne sin Rettighed af enhver efter Evne og Vilkaar, men ingensteds giøres der Alvor af denne Sag. I Kiøbstæderne, især de store, ere Tilhørerne mere ub ue end paa Landet, og tør endog true Præsten med at udeblive. Præsternes Takken for Offer paa Høitiderne bidrager ogsaa til, at Menighederne ansee Offeret blot som deres Gave og glemme, at det er deres Pligt baade efter Guds og menneskelige Love. Alt dette er unegtelig Sandhed. Det henhører til den fornemme Dumhed eller dumme Fornemhed at straffe Præsten med Offers Negtelse, naar han ikke længere er

til

til Maade. Hele Gader i Hovedstaden ofre ikke en Skilling om Aaret. Mange Fornemme og Professorer selv ere i denne Post ganske roelige, og beholde kiønt selv, hvad de have, hvad kan der da undres over andre? Endog den Magistratsperson kunde nævnes, fra hvis Huus der ikke blev seet ½ ß., saalange han levede. Man kunde derfor med Grund ønske Autors Forslag iverksat, at der skulde sættes en vis Offertaxt 625
efter visse Klasser, og at der maatte bestemmes et Tvangsmiddel for de Uvillige, hvilket best bestod deri, at "Præsterne udstædte Offerbeviser til "hver Person i deres Menigheder for hver Høitid med hvers Navn paategnet, hvilke Beviser "de Ofrende skulde løse. Bleve de ikke indløste "inden 14 Dage efter den fastsatte Tid, maatte Præsten give Optegnelse paa Navnene til "Øvrigheden, som da maatte giøre Anstalt til "Offerets lemfældigste Inddrivelse, saa at Fattig- eller Skole-Cassen tillige fik hver Gang "et par Skilling for Udeblivelsen„. — Aksidens-Offerne tager A., som billigt, i Forsvar. Disse falde ved Barnedaab, Confirmationen, Trolovelser og Brudevielser, Barselkoners Kirkegang, Sygebetieninger, Jordspaakastelse, Liigfølge, Liigprækener, og ere i Almindelighed i de danske Stater ubestemte, dog gives herfra nogle Undtagelser i Norge og Fyrstendommene.

Vi forbigaae for Rummets Skyld alt det vigtige, A. har skrevet om Præstegaarde, Præsternes Avling og Jordbrug, samt andre smaa Herligheder efter Stedernes forskiellige Beskaffenhed; om Præstegaardsjordernes Udskiftning i Danmark; om Beskaffenheden med Præstegaarde i Fyrstendømmene, Norge og Island; om Pengeløn, Inventarier, Annex- og Mensal-Gods;

Gods; frie Avlskarl, Høstdage, Villigheder,
Befordring i Sognereiser, Præsteskove og Bræn-
740 de-Udviisninger. Af den indflettede grundige
Afhandling om den danske Bondesags Tilstand,
om Trældoms, Livegenskabs og Vornedrets Op-
komst og Fremgang, og hvorledes det alt best
kunde forandres, kan vi heller intet anføre, da
den heel bør læses i sin Sammenhæng. Den er,
uagtet alt hvad i denne Materie saa overflødigen
et skrevet, ikke til Overflod. Derimod opholde
vi os lidet ved Hr. Forfatterens almindelige Ud-
sigt over Præsternes Antal og Indkomster i de
danske Stater, samt Sikkerheden for deres Ret-
tigheder.

Her besvares de vigtige Spørsmaale: om
Geistligheden er for stor? Om den har for me-
824 get eller for lidet at leve af? Og om det var
raadeligt eller giørligt at sætte de danske Staters
Geistlige paa en vis aarlig staaende Pengeløn?
I Sammenligning med andre Stater ere de dan-
ske Geistlige hverken for mange eller for vel løn-
nede. Naar Autors Forslag om de residerende
Capellaners Ophævelse eller Forandring maat-
te følges, vilde her blive 2192 Sognepræ-
ster til 3347 Sogne, hvoraf altsaa 1155 vilde
faae hver to Sogne, og de øvrige hver eet.
Naar nu Folkemængden i de danske europæiske
Stater beregnes til 2,300,000, fik hver fast
Præst 1018 Mennesker, hvilket er et meget pas-
sende Antal. Maatte kun en viis Inddeling hæ-
ve det ubillige deri, at nogle have for faa, an-
dre for mange Sognefolk. Disse faste Præsters
Indkomster burde aldrig gaae under 400 Rdlr.,
naar der skal leves nogenlunde med Familie, og
er Levestedet kostbart og Familien stor, vil Tran-
gen endda blive følelig nok. Efter en forudsendt
Bereg-

Beregning bliver den hele Summa af Præsternes Indkomster aarlig 1,132,000 Rdlr., som deelt paa 2267 Præster giør paa hver 500 Rdlr., og mindre burde det ikke være. Et Par hundrede Præstekalde af større Indkomster burde her i det mindste være, hvormed lærde og fortiente Mænd kunde belønnes; thi Studeringer fordre Opmuntringer. At sætte alle Præster paa lige Indkomster er derfor et meget skadeligt Projekt. Pengeløn af en almindelig Kirkekasse er ikke at ønske, da den i visse Tilfælde vilde blive meget usikker og formedelst Pengenes foranderlige Værdie skadelig, foruden den Mængde Besværligheder, som denne Pengeløns Ligning paa Undersaatterne og Indkassation vilde føre med sig — Hvorledes det i Almindelighed seer ud med Lovenes Overholdelse for Geistlighedens Rettigheder, 846
er ved hver Post paa sit Sted erindret. A. lægger derfor kun her de almindelige Sikkerheds-Forandstaltninger til. Kun nogenledes er der sørget for, at Embedsrettighederne kan vides, og endnu mindre for, at de kan faaes. Med de befalede Stiftsbøger har det ikke den beste Beskaffenhed; her giøres derfor det Forslag, at der ufortøvet overalt i begge Rigerne skulde indrettes 849
ganske nye Herredsbøger, hvori. 1) Ord for Ord alle de originale Skrifter og Documenter skulde indføres, som henhøre til hvert Kalds Beskaffenhed og Indretning og Præsternes særdeles Pligter og Rettigheder. 2) Skulde, forend Documenterne i Herredsbøgerne indførtes, under Præstens Haand og Embedseed indskrives alle de Efterretninger, som endnu haves om Kaldets ældre Beskaffenhed, saavelsom omstændelig Efterretning om dets oekonomiske Tilstand i alle Dele. Hvert Kald skulde have sine visse Folier i Herreds-

redsbogen, som burde forfattes in duplo, hvoraf den ene blev hos Provsten og den anden sendtes til Cancelliets Archiv. Stiftets Archiv skulde ligefuldt være hos Biskoppen og Documenterne holdes i sikker Orden. Disse skulde have paategnede Nummere, og ordentlige Protokoller og Registre holdes over hvad der angik hele Stiftet eller hele Herredet eller hvert Kald, hvoraf hvert burde være samlet for sig selv. Recensenten veed ikke rettere, end at Biskop Balle just paa denne
852 Maade har sit Archiv indrettet. — Det synes A. neppe værdt at nævne de almindelige Foranstaltninger til Rettighedernes Oppebørsel, da de næsten aldrig nytte til noget. Hans Raisonnement herover er læseværdigt, og tilsidst giøres den Anmerkning, at Præsternes Indkomster ere i Fyrstendømmene overalt baade mere bestemte og satte i større Sikkerhed, end andensteds i Staten. — Efter en forudskikket Betragtning over Rang og Ære bevises, at den danske Geistlighed har sin Rang baade indbyrdes og i Forhold til andre, endskiønt kun meget faa Geistlige nævnes i sidste Rangsforordning, men heri kunde og burde ogsaa giøres en Forandring til Fordeel for Embedet, hvortil A. giør det Forslag, at "en alminde-
895 "lig Ranganordning eengang for alle skulde afgiøre, "at 1) Kiøbstæd-Sognepræster, Præsidenter og "Borgemestere; 2) Kiøbstæd-Kapellaner, Byefogder, Raadmænd og Consumtions-Forvaltere; "3) Landsbyepræster, Amsforvaltere, Postmestere "Controlører og Herredsfogder; 4) Landbye residerende Capellaner, Birkedommere og Herredsskrivere; 5) personelle Kapellaner, Birkeskrivere "og kongelig bestaltede Prokuratorer, kom i Klasser sammen, og toge Rang med hverandre efter Embedsalder." . . .

(Slutningen følger.)

Kritik og Antikritik.

No. 44.

den 18. Nov. 1788.

Kritik.

CV.

Forberedende Øvelser til Opmerksomhedens og Eftertankens Opvækkelse; skreven til Brug for nogle Klasser af det Kongelige Joachimstaliske Gymnasium, af Sal. Professor Sulzer, Medlem af det Kongelige Videnskabs Selskab i Berlin, og oversat af det Tydske. Anden Deel.

Kiøbenhavn, 1787. Trykt paa S. Sønnichsens Forlag, hos L. N. Svares Enke. 8. S. 264.

Vi ville raade Forældre og Lærere, at anskaffe til deres Undergivne denne nyttige Bog, Mallings gode Handlinger, Birchs Bibliothek for Ungdommen, Kampes Robinson, og deslige danske Skrifter. Ungdommen lærer derved at tænke; deres Forstand, Hierte og Smag dannes, de øves i en god Stiil og i deres Modersmaal; de lære at kiende Ting, førend de bebyrdes med Ord; og de lære mere gavnligt for deres tilkommende Liv heraf, end af de fleste blant deres nu brugelige latinske Autores.

Nær-

Nærværende Skrift har den berømte Sulzer, Professor i Berlin, som har skrevet det ypperlige Verk: Theorie der schönen Wissenschaften und Künste, til Forfatter. Det er meget heldigt oversat af Herr Landsmaaler Kalnein, i en reen flydende dansk Stiil. Denne Deel bestaaer af følgende Artikler: Mærkværdigheder i Naturen, forskiellige Folkes Levemaade, Sæder og Skikke, Menneskenes Haandtering og Næringsveie, Forstand og Uforstand, Exempler paa Dyder og Laster, Fabler og Fortællinger, Bemærkninger og Betragtninger, meest af virkelige Exempler af Historien, som har langt mere Vægt end alle Opdigtelser. Det er lige saa moersomt som lærerigt. Forfatteren og Oversætteren have begge fortient megen Tak af deres Landsmænd. Til Prøve ville vi anføre disse to smaa Stykker.

251 ”Ethvert Haar har sine Rør og Kanaler. ”Et Sandskorn er beboet. Kaalorme æde i fire ”og tyve Timer tre til fire Gange saameget, som ”de ere tunge. Der gives Myg, som føde to tu- ”sinde levende Unger. Nogle Insekter opleve i ”fire og tyve Timer deres Yngel i tredie Led. “Lionnet anvendte næsten ni Aar paa at betrag- “te Pileormen. Han fandt over fire tusinde “Muskler i deres lille Legeme. Insekterne ere “os i mange Henseender til Byrde; men langt “utaaleligere vilde Lugten og Synet af alle raad- “nende Planter og Dyr være for os. Disse vilde “skiule hele Jordens Overflade, hvis ikke In- “sekterne formindskede eller reent fortærte dem. “Med blotte Øine see vi to tusinde sex hundrede “og fire Fixstierner. Jeg forskrækkes over min “ringe Størrelse imod den umaalelige Natur,

“og

"og den endnu umaaleligere Guddom. „Dette
„Sandskorn, denne Jord er et Støv, en Punkt.
„Og jeg paa denne Jord, hvad er jeg? Dette
"eene giør mig endnu til noget, at jeg kan føle
"Ordenen i det Hele, og ved samme stige op til
"al Ordens Begyndelse.„

"Sammenligninger. 256
"Plato har sagt: Mennesket ligner en Vogn,
"som drages af en viid og en stadig Hest, og sty-
"res af en Kudsk. Den vilde Hest forestiller Be-
"gierlighederne, den stadige, de afskyende Sinds
"Lidelser, men Kudsken forestiller Fornuften.
"Diogenes har sagt: De, som tale vel om Dyd
"og Retskaffenhed, men tillige føre et slet Levnet,
"ligne en Zithar, der vel lader høre harmoniske
"Toner, men selv ikke føler noget derved.„

Endnu udtegne vi dette smukke Vers: 256
"Gud bandt med en harmonisk Kiæde,
Hver Broder til sin Broders Siel,
Gav Ynksomhed med dem, som græde,
Og Attraae til at giøre Vel.
Da lod hans Røst saa faderlig;
Hvo som er god, han ligne mig.
Hans Fred har den, som villig lætter
Sin kummerfulde Broders Nød,
Som slukker Tørst, og Hunger mætter,
O var det blot med Vand og Brød;
Thi Gud seer ei paa Riges Haand,
Men paa den fromme Givers Aand.

Og Guldets Værd ved Graven svinder,
Dets vise Brug kun adler det;
Selv Diadem og Seiers minder

Er Evighedens Vægt for let,
Men for den Skierv, vi Armod gav,
Vor Løn er over Tid og Grav.„

Dette smukke Skrift er et Vademecum for Ungdommen, som vi ønske enhver Fader vilde foræte sine Børn, især bør de, som anføres til Studeringer og Omgang i sin Tid med den store Verden, nødvendig have og eie det.

CVI.

Minerva for Junii Maaned 1788.

fra S. 272 til 396.

Arine, en Landhuusholderindes Biographie. Af Præsten, Hr. Rasmussen i Grevin-
302ge. Naturpræken af Hr. Prof. Strøm; begge Artikler meget læsværdige.

Rapport fra Fregatten Bornholm fortøiet ved New Port Prat d. 25 Jan. 1782.
359Interessant, helst for vore Søemænd. — Sang til Gerners Minde: den har smukke, men og saare prosaiske Steder. — Petrark af N. Weier — den 70de Geburts (hvorfor ikke Fødsels?) Dag efter Voß. — Til d. 5 Jul. 1787. En Sang til Chor og to Stemmer, Gerner til Hæder. Sørgesang ved Mindet om Henrik Gerner d. 29 Mart. 1788. Begge af T. Thaarup. Man vilde kiende dem, om end
380ikke hans Navn stod for dem. — Skuepladsen. Naar Hr. R. siger "vi fordum beundrede ved den Holbergske Skole„, maae man nok spørge, naar dette fordum var. Rec. har været

bekiendt

bekiendt med vor Skueplads i 31 Aar, men han har endda ikke kiendt den holbergske Skole, thi denne var aldrig til. Holberg dannede ingen Skuespillere. Han skrev for Theatret; men han var hverken Konstdommer eller Instructeur. Piloe var den der dannede de ældre Skuespillere, og foruden Piloe en Franskmand, hvis Navn Rec. nu ikke husker. Overalt burde Hr. R. dog en Smule undsee sig ved at tale saameget om Ting, han ikke kan bedømme, og som han har ladet sig allene fortælle noget urigtigt om. Vi skulle nærmere oplyse dette, naar Kritiken kommer til hans dramaturgiske Forsøg. Overalt er det forargeligt at høre, hvilken Tone denne ellers lærde Mand taler i, hvilke haarde Udtryk han stundom tillader sig, og hvilken blind Partiskhed han viser. Naar han siger at man, det er fortolket: Directionen, forhærder sig i at udelukke en Schmidt og Morthorst af Skuespillene, maae man smile over den nye Prophet, som han troer at forestille, og tillige sande det Ordsprog, at en Prophet gielder mindst i sit Fædreneland. Naar man tænker sig disse sex Directeurer paa den ene, og den unge Mand, som præker for dem, paa den anden Side, hvor han staaer og raaber, at de skulle giøre Portene vide og Dørene høie, at de, han har taget under sin Beskyttelse, kunne drage ind, og hvor han da i sin Iver kalder dem forhærdede, saa maae man raabe: betænk sig, betænk sig! Naar Rec. seer den gode Frue Minerva staae og præke for Theatret og Directionen til ingen Nytte, falder ham de Ord ind han hørte engang af en ærværdig Domine i Holland: at i Apostlernes Tid een Præken vandt 6000 Siele; men nu skulde der stundom 6000 Præ-

kener

kener til at vinde een. Det artigste er, at baade Jomfrue Schmidt eller Jomfrue Morthorst have spillet forrige Vinter, altsaa ikke ere blevne udelukkede. Forresten viser det Hr. R. egen Forhærdelse, at han saameget opløfter J Schmidt over Mad. Siersted, og altid taler om den sidste og Hr. Frydendal i en foragtende nedslaaende Tone. En Schmidts herlige Stemme miskiender Rec. ikke; men hun spiller Soubretterollerne ikke bedre end M. Siersted. Den sidste kommer i een vigtig Post, i Hovedets Bevægelse, sit store Mønster nærmere end den første. Hr. Frydendal angaaende, da tiener Dadel uden Grunde ikke til at forbedre nogen. Den sande Dramaturg opmuntrer og retter. Hr. Fr. kan visseligen blive en meget god, en ypperlig Skuespiller, naar han veiledes men ikke med Flid forhærdes. — Endeligen er det værd at erindre, at Hr. R. opregner en Deel Skuespillere af begge Kiøn, som i forrige Vinter have havt Leilighed at vise sig saaledes, at man kan ønske dem til Lykke: han lægger som en Udflugt til, og maaskee endnu een eller to. Nu har f. E. Hr. Preisler spillet mangen en god Gang i forrige Vinter, har altid viist sig til sin største Fordeel, har befæstet os i den Tanke, at han som en Musted og en Schwarz kan bruges i næsten hvert Fag. Men denne Publikums yndede, denne i adskilligt den eneste Preisler nævnes ikke. Skal han maaskee gaae med under dette Maaskee? det skulde jeg paa Publikums Vegne frabede. Naar vil Hr. R. eengang holde op at tilmaale og tilveie Skuespillerne Roes og Bifald, uden at vise, at han har Maal og Vægt af Upartiiskheds Justeerkammer?

CVII.

Aarstiderne. Besiunget af Emanuel Balling.

Kiøbenhavn trykt hos Hoke 1788, 8vo.

Vaaren, andet Oplag 1784, 53 S. Sommeren 1784, 104 S. Høsten 1788, 80 S. Vinteren 1785, 72 S.

Poesien, i sin hele Omfang betragtet, er en Art af Fristat, som enhver ærlig Mand kan nedsætte sig, og vinde Borgerret i, saalænge han bliver Landets første Grundlov, Dyden, troe. Om han nu boer ude i Provindsen eller i Hovedstaden, om han sidder i Parlamentet eller pløier sin Ager, det kan være det samme: ingen maae forhaanes, der vil bidrage sin Deel til Statens Fremtarv. Mon den Islænder, der roer i sin Fiskerbaad, ikke ligesaa vel er vor Medborger, som den Kongestadens Søn, der ager i en engelsk Karet?

Saaledes tænker Rec. om Poeter: at ikke een bør foragtes, fordi han ikke har studeret, ikke forstaaer Reglerne, ikke har dannet sig efter store Mønstere, ikke selv kan blive Mønster, det er hans Grundsætning. Den Sætning: at den, der ikke giør gode Vers, underholder en slet Smag, kan ikke vel nægtes; men hvilken stor Ulykke er der da vel i, at Danmark ikke har lutter Mesterstykker i Poesien at opvise? Mon noget Land kan rose sig deraf? England, Frankrige, Tydskland have Digtere af alle Størrelser. — Man kan ikke elske den Syssel, man har hengiven

sig

sig til, naar man spotter over nogen anden, der ogsaa vil befatte sig dermed. Ingen sand Virtuoso finder en ydmyg Landsbyeviolin anstødelig: Konstens Magt over alle Hierter er dens rette Herliggiørelse. Den poetiske Kritikus, som vil gienne nogen Digter fra Parnasset, er da ikke mere Virtuoso, ikke mere liberalis artis cultor, men en Laugsmester som p. t. har Commission at jage Bønhaser. — Vælger saadan en uindviet Digter Naturens Ypperlighed, Skaberens Almagt, Viisdom og Godhed o. d. l. til sit Emne, synger han det Tilbednings- det Elskværdige, saa lad os ikke noie undersøge, hvorledes han synger. Lad ham da blive Frimester; men lad os støde enhver Mester eller Oldermand udaf Lauget, som vil misbruge sine erkiendte Færdigheder til Udyds Fremme.

Hr. Balling maae ansees som en Mand, der lader sig af Lyst til Poesien henrive. At ville synge Aarstiderne efter en Thomson, Vaaren efter en Kleist, var et voveligt Foretagende af en tilbørlig dannet Digter. Denne vilde frygte for det bekiendte Ordsprog: en Iliade efter Homerus! Men da Hr. B. lader sig selv vederfares Ret og tvivler paa, om ikke hans Lyst mere ansporede ham end hans Kræfter, og da han umueligt kan tænke at sættes i nogen Art af Sammenligning med een af de største Digtere, Verden har eiet, med Naturens Juel, saa kan man gierne skienke hans Bestræbelser Bifald, rose Villien uden at sige mere om Evnen, end man tør være bekiendt. Een Ting giver hans Efterligning (thi det er den, han maae sige hvad han vil: det viser hans Apostropher til en Emilie, hans

Tankeudmærkning ved større Skrift og meget andet,) et ikke ringe Værd. Thomson maler den skotske Landmands Sysler; Balling den danskes. Fra denne Side betragtet er han i visse Maader original: og de, som ere kyndige i Landhuusholdningen, finde hans Pensel troe.

Det kan heller ikke nægtes, at det Hele udtrykker den Varme og de Følelser, der sømme en Naturens Sanger, og at enhver, som ikke bryder sig om den poetiske Etiquette og Sprogets Regler, vil læse det med megen Fornøielse; ja endog den Konst- og Sprogkyndige læser heller en Ballings Vinter som Original end en Wolf's som ordret Oversættelse: han vil ikke kunne sige andet, end at her findes mangfoldige herlige af sand poetisk Ild glimrende Tanker, som umueligt kunde laanes fra Thomson, da denne ikke har dem, skiønt han har andre, endnu herligere og i langt større Tal.

Det giør A. Ære at han ikke beskriver den vinterlige (sit venia verbo!) Natur saa ganske fra den sorte Side som den gode Caledonier, men fører os omkring for at skue den gode. Følgende Sted kan tiene til Exempel. "Lyder ikke "endog fra disse gyselige Toner, at Sommerens "Gud er ogsaa Vinterens? At Jehova farer paa "Stormens Vinger og lader Vinterens Skyer "forkynde sin Almagt? O høitidelige Stemmer! "hvilke Prædikantere ere I mig om den Eviges "Kierlighed! Kunde en velgiørende Gud forlade "sin Skabning, og skulde nogen Aarstid savne "hans Omhue? See de sammenstødende Skyer "fra Polerne presse nu den kolde Sveed af deres

"Skiød,

"Skiød, Luften forvandler den til en blandet Regn
"og Jorden modtager sin første Vinterprydelse.
"Og er det vel Prydelse allene? Ere ei skiulte
"Velsignelser indvirkede i dette glimrende Teppe?
"(En deilig Tanke!) Imedens de skarpe Vinde
"fare omkring Naturen, lukke Jorden i Laas,
"standse Havets Bevægelse, forvandle Muld til
"Steen og de rullende Bølger til Erts, bevarer
"Sneen trygt Naturens Planter og Værter, og
"holder de dræbende Aandedrætte tilbage, som ud-
"fare fra Vinterens Strube, true Naturen med
"Død og dens Børn, over hvilke den ruger,
"med Ødelæggelse,,? Ingen kan paastaae, at dette hele Sted er smukt: det har nogle slemme Feil: Naturen er her snart eet snart et andet; Sveed udpresset af et Skiød er intet behageligt. Men saa har det og nogle ypperlige Træk.

Overalt i disse Sange vil man spore det upaatvivlelige poetiske Genie A. har, men og den Mangel paa Kultur og den Skiødesløshed, som ere Skyld i, at man ikke kan tilstaae ham Rang med Poeter i Ordets værdigste Bemærkelse. Apollo veed bedst selv hvor lidet af det Væsentlige han har meddeelt mangen een af disse egentligen saakaldte Digtere, og hvorofte det Mechaniske af denne ædle Konst, Reglernes Anvendelse, giver det useelste Riimvæv Anseelse af Poesie. Alt for mangen saakaldt Digter er i Grunden en Pampusemager eller Huckierling, der nytter fremmede Lapper og Strimler til at giøre originalt Arbeid!

Dog omendskiønt vi gierne tilstaae, at Hr. Balling uagtet denne Mangel paa Kultur er at

regne

regne blant de poetiske Genier, og med tilbørlig Dannelse vilde sprunget adskillige forbi, som nu lade ham tilbage paa Banen og lukke Ledet til for ham; omendskiønt vi erkiende hans Aarstider for læseværdige, saa befrier ham dette ikke for een alvorlig Erindring. Han bør ikke saa aldeles tilsidesætte sit Modersmaals Sprogregler; vi ville undskylde, at han ikke kiender til Aristoteles, Horats, Vida, Boileau, Pope o. s. v., men Badens Grammatik bør han have i Hovedet, naar han har den Ærbødighed for Poesien som han siger; han maae ikke sætte besiunget til Fleertallet, ikke skrive Haved for Havet, ikke Kuld for Kulde, skulle for skulde o. a. m. Endeligen maae han ikke ansee den prosaiske Poesie for den letteste; da denne er berøvet den Velklang, som et saa nogenlunde got iagttaget Stavelsemaal medfører; da Sprog og Tanker skulle holde os skadesløse for hvad Øret savner; saa har den prosaiske Digter mere at giøre end den der bruger den rette bundne Stiil.

Ussing om Kirkeforfatningen o. s. v.

(sluttet: see No. 43.)

Fra Geistlighedens Herligheder kommer nu A. til dens Byrder, Skatter og Udgifter. Skatterne inddeles i geistlige og verdslige. "Adskilli- 898
"ge Privileger til Frihed for Skatter har den
"danske Geistlighed havt, og — mistet; nogle 901
"har den endnu — og der holdes ikke over dem:
"men nogle har den og nyder godt af dem: gid
"den kun beholde dem! jeg lover ikke derfor. Man
"vil sige, at Rentekammer-Lovene ere endnu
"min-

"mindre at lide paa til Bestandighed, end alle "andre„. Derpaa Skattefrihedens Historie.

Fleest Dispyter og Forskielligheder i Kiøbstæderne har Indqvarteringen forvoldt; thi der ere saamange Cancellie- og Rentekammer-Rescripter, som sige hverandre og Hovedlovene imod, saa det vanskelig afgiøres, hvad der i denne Sag er Ret eller Uret. A. nummererer dem og
915 lader dem afgive et besynderligt Exempel i den danske Lovgivning, og Resultatet af hans Rai-
924 sonnements herover bliver, at "førend Privilegerne formelig ophæves af Monarken selv, kan det aldrig være Lov, at den danske Geistlighed skal betale Indqvartering„. Men al denne Raisonnement uagtet maae dog Præsterne i Kiøbenhavn ei allene betale selv Indqvartering i Penge, men endog aarlig modtage Indqvartering in Natura i Exerceretiden, og altsaa ere vi endnu lige nær med vore Privileger. Herpaa om Krigsstyrs-Paabud, Rytter- eller Dragon-Hest, Prindsessestyr, den trykkende Extraskat og det byrdefulde Extrapaabud af Embeds-Indkomster, Rangskat, Katedratikum og Studiiskat. Om det alt taler A. som en fornuftig, kyndig, sindig og frimodig Mand.

Endelig tilføies, som et vigtigt Anhang
939 til de danske Geistlig s Vilkaar, Statens Forsorg for deres efterladte Hustruer og Børn. Men af alt det betydelige her forekommer om den geistlige Skifteret og dens Grendser, Arve- og Skiftelovene, Skiftebehandling, Naadsens-Aar og dets Love, Indkomsternes Deling og Tvistigheders Afgiørelse, Præstegaards Vurdering og

Afleve

Aflevering, Penſion for Geiſtliges Enker, Enke-
ſe der og geiſtlige Enkekaſſer, kan vi, da vor Re-
cenſion næſten er bleven en lille Bog, ikke anføre
mere end Autors chriſtelige Ønſke, at der maatte 1089
indføres Naadſensaar, og iligemaade aarlig En- 1093
kepenſion ved alle kongelige Embeder, da det ei
allene er Jammer at ſee mange Enkers Vilkaar,
men og baade Skam og Skiendſel, at en Statens
Embedsmands Efterladte ſkal lide Nød — og hans
Løfte om en nye Udgave af hans 1776 udkomne 948
Afhandling om Naadſensaaret, ſom tillige ſkal in-
deholde alt, hvad en Provſt og Skifteaſſeſſor i et
geiſtligt Stervboe behøver at vide for at forrette
ſamme lovforſvarlig. Titelen bliver Naadſens-
aaret og den danſke geiſtlige Skifteret. Dog!
dette Binds Slutning er alt for merkelig til at ude-
lades: „Gid nu alle de Ønſker og Forſlag, ſom
„jeg ogſaa i denne min tredie Deel har giort, ikke
„ſtaae her forgieves! at følge dem uden vel at
„veie dem, det er ufornuftigt, det forlanger jeg
„ikke; men at læſe dem og finde dem vigtige,
„og endda ſtrax glemme dem, og endda foragte
„dem, og ikke ville giøre alt, hvad man kan,
„for nærmere at prøve dem, det er — Letſin-
„dighed er det mildeſte; men at prøve dem
„og kiende dem ſom gode, og endda lade dem
„af Fordomme eller Ladhed blot blive ſtaaen-
„de i Bøgerne, hvad er det? Det er ikke at
„opfylde ſin kriſtelige Pligt: at giøre alt det
„Gode paa Jorden, ſom vi kan, og det forvol-
„der Anſvar; men at være overbeviiſt om For-
„ſlagenes Grund og Godhed, og — endda
„ſætte ſig imod dem, og endda hindre dem,
„fordi de ſtride imod vor egen Fordeel, eller mod
„vore Venners, eller mod de Mægtiges For-

„dele

„dele og Ønsker, det er mere; Ansvaret
„voxer! det rækker ind i Evigheden selv! —
„Jeg vil ikke karakterisere det, for ikke at
„slutte med noget Ubehageligt. Jeg vil
„haabe, at de, som have giort dette hid-
„til, vil skamme sig derved, og! sligt bli-
„ve da ikke mere hørt iblant os! — !„

Da vi ingen vide, der med saa stort Held skulde kunne afhandle det vidtløftige og indviklede Æmne, som Hr. Uffing ved dette Verk har paataget sig, bliver det naturligviis vort, ligesom enhver Fædrenelands- og Geistligheds-vens, varme Ønske, at Gud vil give ham Liv, Helbred og Lykke til Fortsættelsen, og, dette fortsat, til at reise sig selv flere Æreminder, skiønt dette Arbeide ene er nok til at giøre hans Navn udødeligt i begge Rigerne. Vi lægge endnu dette til, at det vilde kun blive til liden Ære for vore Tiders Befordringssystem, om Efterkommerne skulde kunne sige: Manden, der skrev med saa stor Indsigt og Kiækhed om Kirkevæsenet, døde som residerende Kapellan i Ringsted.

Antikritik.

Antikritik over Hr. Slettins (Slettings) Prækener, uddraget af Professor Todes Ugeblad. Tilligemed Besvarelse paa Professorens Anmodning.

Kiøbenhavn, 1788. Trykt hos P. Horrebov, et halv Ark i 8vo. Koster paa Postpapiir 6 ß., og paa Trykpapiir 4 ß.

Prisen er lidt ublue paa dette Smørerie, hvoraf den største Deel for længe siden er læst i disse Blade,

Blade, da det endelig skulde læses, skiønt Hr. S. for sin egen Æres Skyld blev anmodet om at holde det tilbage. Her findes vel nogle saa Forskielligheder fra forrige Aftryk, men Forsvaret mod Recensionen har ved disse hverken vundet eller tabt i Usselhed. Derpaa følger Svar til Hr. Professor Tode paa Undskyldningen: (paa Titelen er det en Anmodning) ikke at være Autor til den i hans Ugeblad indførte Kritik, og dette er skrevet i Hr. Slettings nu velbekiendte Smag, altsaa hverken fiint eller fornuftigt, eller sammenhængende. Recensenten, der anmeldte hans saare ubetydelige Prækener, og sagde, hvad der burde siges, at de duede intet, skal "enten have været besielet af en ond Aand, " eller fra sin Sands, eller beskienket — Stolt"heds-Aand, Ondskab, et forvendt Sind og "Avind skal have været Drivefiæren for hans sor"te Gierning, og Himlen selv skal maaskee have "lidt uoprettelig Skade ved hans Recension" — Dog! nok af denne Tossesnak. Det giør os virkelig ondt, at Hr. S. bliver ved at giøre sig latterlig. Blant andre gode Raad, som kunde gives ham, vil vi her kun anføre, at han maae lægge sig efter en bedre Bogstavering, og ikke skrive *vise* versa, end ond Aand, maaet, Avin, Ordspild o. s. v.

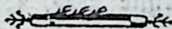
Subskriptionsplan.

Hirschfelds Handbuch der Fruchtbaumzucht agter jeg at udgive paa Dansk paa mit Forlag. Hr. Forfatterens Navn er saa berømmelig bekiendt i dette Fag, at man for Kiendere kun behøver at nævne den som et Værk af ham, og man kan næsten ansee denne Bog, som den eeneste almindelig

mindelig brugbare Anviisning til Frugttræers Anlæg og Opelskning. Efter een for alle fattelig og umiddelbar anvendelig almindelig Theorie om Træernes Natur, om de forskiellige Jordarter og deres Anvendelse, Luftens og dens Phoenomeners Virkning og Indflydelse paa Træernes Væxt, gaaer Forfatteren over til nøiagtig og fuldstændig Beskrivelse af de forskiellige Arter af Frugttræer, som henføres til 4 Klasser: Nødde-Træer, Kiernefrugttræer, Steenfrugttræer, Bærtræer. De 2 første Klasser afhandles i dette første Bind, og det saa skiønt og fatteligt, at neppe nogen vil være forlegen ved at læse det eller arbeide derefter. — Selv Theoretikeren vil ogsaa finde sig vel tient med Bogen. — Uagtet jeg ikke bør tiltroe mine Landsmænd mindre Lyst til det Nyttige end til det Moerende, saa ønskede jeg dog, for at kunde nogenledes giøre mig Begreb om, hvorvidt jeg kan være skadesløs ved dette Foretagende, at de, som ønske at eie dette Værk, vilde tegne sig herfor inden dette Aars Udgang. Prisen bliver for Subskribenterne 2 Mk. 8 Sk. Tryk- og 3 Mk. Skrivpapir, som er 8 Sk. ringere end hvad Origalen koster; for andre bliver den siden dyrere. Subskribenternes Navne trykkes foran. Saasnart mere udkommer af Bogen, skal det blive oversat. Oversættelsen skal blive som Værkets Vigtighed fordrer den. Paa 8 Exemplarer gives der 9de frit. Subskription modtages hos mig

Sebastian Popp,
Bogtrykker,
boende paa Rosengaarden No. 115.

Kiøbenh. den 6 Octbr. 1788.

Kritik og Antikritik.

No. 45.

den 25. Nov. 1788.

Kritik.

CVIII.

Udførligere Underretning om et patriotisk praktisk Selskab til Industriens og Handelens Forfremmelse. 2¾ Ark i 8.

Dette er et af vore Dages vigtige smaa Skrifter, som ingensinde bør glemmes. Det indeholder vigtige og vel igiennemtænkte Forslag til to nyttige Anlæg, hvis Savn hidindtil har sat Dannemark og Norge saa langt tilbage i sin Fabrik=Flid og Handel, og hvis vise Indretning og stadige Udførelse vilde bidrage meer til disse vigtige Grene af Rigernes Velstand end alle Forskud og alle Præmier. Den første Indretning er en Industrie=Skole, først i Hovedstaden og siden i alle Provindserne. Den anden er et Handels=Akademie, hvorom i saa mange Aar er talet, men som endnu ikke er sat i Verk. Ved begge disse Anstalter forbinder Forfatteren et dobbelt Øiemed. Ikke allene Ungdommens Underviisning i al Slags Fabrik=Flid, Kunst=Arbeide og Handel, men disse tvende Selskaber skulde i Fabrikvæsenet og Handelen tillige stifte samme Nytte, som Videnskabernes Akademie burde stifte for Studeringer, Veiledning til ny

Opda=

Opdagelser og Kundskabernes Udvidning blant de Ældre. Til den Ende maatte de dueligste Kunstnere og Lærde forene sig, ikke allene til Overopsigt med Industrie-Skolen, men og til Maskinernes og Redskabers Anskaffelse, som burde udlaanes til de fra Skolen Udladte, naar de bleve Mestere og havde ingen Evne til at forskaffe sig dem. Ligeledes maatte vore Grosserer, Handlende og Fabrikanter forene sig til Handelens Opkomst og Udvidelse, meddele hverandre Efterretning om de Fabrikater, som vare meest afsættelige, og hvorledes Omsætningen og Handelen bedst kunde foretages og fremmes, foruden den Opsigt de skulde have med Ungdommens bedste Underviisning ved Handels-Akademiet. En herlig Tanke! til hvis Udførelse vi ønske Fædrenelandet Fred og mange oplyste virksomme Patrioters hastige og varig Forening.

Forfatteren nævner sig Gædde, og fortiener for disse velskrevne Blade alle Fædrenelandets Venners Agtelse.

CIX.

Samling af historiske Efterretninger om Danske Søe-Officierer, med videre, Søe-Etaten vedkommende, af J. H. Lützov, Capitain og Under-Tøimester i Søe-Etaten. 1ste Deels 1ste Hæfte. A. — F.

Kiøbenhavn, 1788. Trykt hos Johan Frederik Schultz, Universitets-Bogtrykker. Foruden Dedication og Fortale 236 S. i stor 8vo.

Man

Man kan være temmelig vis paa, at dette Skrivt, hvis Plan er vidtløftig, ikke har været den flittige Forfatter noget Moersomheds-Arbeide, skiønt det er et Frietimers-Verk, med mindre man vil kalde ethvert Arbeide moersomt, som man just ikke var nødt til, men kunde ladet ligge. Der hører megen Taalmodighed til først at faae alle muelige, til sligt et Verk henhørende, Efterretninger samlede, og siden ei allene at blade dem igiennem, men nøie at veie deres Paalidelighed, og af flere forskiellige eller endog stridige at vælge den rigtigste. Den blotte Samler, som udgiver, hvad der af andre sendes ham, uden at indestaae for Rigtigheden, slipper saare let, men hans Fortieneste bliver da og kun saare liden. Derimod har vor A. giort sig meget fortient af sine Landsmænd ved sin taalmodige Flid, sin Nøiagtigheds-Lyst og Sandheds-Kierlighed, hvilken gaaer saavidt, at han har giort sig det til en Hovedregel: "hellere at udelade tre Sandheder, end at indflikke en ham vitterlig Usandhed."

A. har ikke lovet at give underholdende Biographier; man har altsaa heller ingen Ret til, at fordre dem. Verket maatte og derved blevet uendelig vidtløftigere. Enhver bør bedømmes efter sin Plan og Hensigt, og herom finde vi i Fortalen følgende: "Jeg skal, saavidt jeg kan "faae sandfærdig Oplysning, meddele mine Læ-"sere i denne Samling de fornemste og fleste Ef-"terretninger om enhver Officier, geistlig og ci-"vil Embedsmand, der har staaet i virkelig Tie-"neste under Søe-Etaten, samt om nogle faa

af

"af de Officierer, der have været i Maaneds-
"tieneste, alt i alphabetisk Orden, hver Deel
"for sit Tidsrum, med et General-Register;
"saa at denne Samling endog kan tiene til et
"Lexicon over alle de deri omtalte Mænd, foru-
"den at den vil blive særdeles nyttig for enhver,
"som finder Behag i med mere Tid og friere Pen
"at udgive en eller anden af disse Mænds vidt-
"løftigere Levnetsbeskrivelse." Saavidt Alpha-
betet i dette Hefte gaaer, leveres efter denne
Plan historiske Efterretninger om Søofficiererne
indtil noget ind i nærværende Aarhundrede. Om
nogle af dem er kun sagt meget lidet, fordi der
enten af Mangel paa Beretninger eller disses Til-
forladelighed ikke kunde siges mere: men af Mør-
ket ere dog herved mange Navne udrevne, som
ellers maatte været Mængden ubekiendte. Om
andre, som Bedrifter have udmerket, tales desto
udførligere, dog uden alle lovtalerske Udfyldnin-
ger, hvorved de foresatte Korthedes Grændser
maatte overskrides.

Vi tvivle ikke paa, at jo A. vil naae stort
Bifald, som han ønsker og spaaer sig, men al-
mindeligt tør vi hverken spaae ham eller nogen,
thi hvo i Verden har vel været saa lykkelig at
vinde det? At behage fornuftige og skiønsomme
Læsere er alt, hvad en værdig Skribent bør trag-
te efter, og kan giøre sig Regning paa, og denne
Fordeel skal A. vist nok ikke savne, helst om der
forundes ham Liv og Helbred til at fuldende Ver-
ket og siden at udgive de særdeles nyttige Afhand-
linger, som han lover og hvortil han hist og her
for Korthedes Skyld henviser, om Søe-Etatens
Bestyrelse, om Holmene, om Flaaden og Skib-
byg-

byggeriet, om Havnevæsenet, om Søeskade, om erobrede Skibe, og om Actioner, som den Danske Søemagt har havt Deel i ꝛc. hvilke vil blive ligesaa mange Vidnesbyrd om hans utrættelige Flid og Lyst til baade at gavne og moere sine Landsmænd, hvortil vi ønske ham Held og Lykke.

Det er allerede erindret, at Korthed er et af Autors Diemeder, derfor anføres, i Henseende til de Reiser, som endeel Officierer paa een Tid have giort med et og samme Skib, kun den, der havde øverste Commando paa Skibet, da enhver af de andre meldes kun at have faret med det Skib, som han førte; men derfor har A. heller ikke villet henvise til Kilderne, hvorfra de anførte Efterretninger ere tagne; thi dette vilde efter hans Tanker til ingen Nytte giort Verket vidtløftigere. I dette sidste kan vi paa ingen Maade give ham vort Bifald, og det er os gandske ubegribeligt, hvorledes han kan negte Nytten af Henviisning til Kilderne, da den meget mere er høistnødvendig til at dømme rigtig; naar man støder paa Efterretninger, der enten i Henseende til Tid eller Omstændigheder ere forskiellige, hvilke man ønskte at kunne forene med hinanden, eller hvoraf man gierne vilde vælge den, der havde størst Troeværdighed eller Rimelighed. Vi troe, at om end Verket ved denne Henviisning vilde blevet noget vidtløftigere, vilde det og derved blevet meget brugbarere og sikrere, og altsaa var der intet tabt. A. skriver selv: "Vil andre, som med Vished veed mere, meddele mig det, og vedtegne af hvad Kilde de have øset, da takker jeg dem," men han har ikke lagt Merke til, at hans Læsere havde samme Ret til af ham

selv

selv at fordre Kildernes Vedtegning, og at han herved kunde fortient sig desstørre Tak af dem.

Et Sted i Fortalen har, foruden ovenanførte om den formeente unyttige Henviisning til Kilderne, stødt os. A. lover at ville til dem, som fik i Sinde at udgive vidtløftigere Levnetsbeskrivelser, "udlaane saadanne Documenter, som han selv formedelst Mangel af fuldkommen Paalidelighed ikke har giort Brug af." Mon da disse Documenter, tænkte vi, i andres Hænder bleve mere paalidelige end i Forfatterens? Eller kan det maaskee være ligegyldigt i vidtløftige Levnetsbeskrivelser at faae sig noget bundet paa Ærmet?

CX.

Minerva for Julii Maaned 1788.

128 S. 8vo.

Dette Hefte indeholder Prøve af en Oversættelse af Salustius: Cæsars og Cato's Taler i Anledning af Catilina's og Lentulus's Sammenrottelse. Salustius kunde giøre den ubenævnte Oversætter den samme Compliment som man har lagt Virgil i Munden til Segrais: du har lært mig at tale dansk.

18- M. Jochimsens Skrivelse fra Grøn-
78 land 1732. — Om Bygselvæsenet i Norge 1777. For Agerbrugets Betrygning og Fremme — mon ved nye Love? nei ved de allerede tilværendes Haandthævelse. Kiækt og fyndigt.
109— Til Nordens Skialde: en Opfordring til

Lux-

Luxdorph, Storm, Lund og Baggesen og een som Rec. ikke kan giette, (thi hvilken af vore Digtere er fortroelig bekiendt med alle Helikons Døttre?) og saa hele Resten at synge en Reventlow og de andre Mænd som have stridt for Landbosagen o. s. v. saa og fornemmelig Kronprindsen. Opfordringen er i Hexametrer. Det Ubestemte i Quantiteten betager denne Art af Vers meget af sin Vægt. Hvorfor antager man ikke omtrent de samme Regler, som Latinen har?

Minerva for August Maaned 1788.

fra S. 128 til 272.

Plan til et Korn-Deposit og Lombard, samt hermed forenet Uld- og Lin-Manufaktur og Sygehuus i Bøigderne i Norge, med et Lottospil over Manufakturprodukten, Pleie- og Læreanstalten til Fordeel. — Intet kan Rec. taale at læse hvori det genuesiske Lotto sees fra en anden end sin sorte Side. Om man sætter ind for at vinde Penge eller Fabrikater, det er det samme. Almuen burde aldrig vide, at der gives nogen anden Vei til at forhverve noget, end Flid. — Et Par Ord om Odels-Retten 140
i Norge. Imod dem der have ansøgt om denne Rets Ophævelse. Af Wulfsberg Exam. Jur. Meget velskreven. Her recensere Udgiverne tillige Hr. Bruuns Skrift, hvorom og i Kritiken er bleven talt.

— Om Naade. Imod retfærdige Straf- 187
fes Eftergivelse, strafskyldige Embedsmænds Beskikkelse i et andet Embed, Pensioner og Gaver m. m.

m. m. Mesterligt skrevet; men ikke til enhver Læsers fuldkomne Overbeviisning.

— Til Hr. Forf. af den politiske Jour-
230 nal. Af Kammerherre Hennings, angaaende Parlamenterne i Frankerige, som A. viser at være blotte Tribunaler. — Til Kronprindsen ved Ankomsten i Trondelagen d. 10 Jul. 1788. Af P. C. T. Hvorfor levende og glade Følelsers varme Sprog i Lapidarstil? — Til Frøken Knoph; af Mad. Buchholm. — Tvende Bidrag til det K. Bibliotheks Historie i det 16de Aarh. af Mag. Nyerup. — En
261 Anekdote som viser, at en dansk Konge (Christ. III) ikke forstod dansk.

Minerva for September Maaned 1788.
fra S. 272 til 428.

Betragtninger over vort Underviisningsvæsen. Af Hr. Bech i Trundhiem. Efter at have viist endeel Mangler i samme, paa en Maade, som vidner om Autors sande Kald til at udkaste Forslag til dets Forbedring, anmelder han dem, han allerede har færdige til Trykken. Man subskriberer paa denne Bog hos Hr. Secretair Pram. — Landmanden et Læredigt; af Provst Lund
366 paa Møen. Tilvisse findes her mange smukke herlige Steder, men og en Deel uskiønt. Cæsurens Sax i disse Alexandriner klipper undertiden et og, et som, et ei o. a. m. fra Naboeparten. Quantiteten iagttages ikke altid. Re i Regentinden finde vi langt. Den unaturlige poetiske Frihed, at giøre Participendelsen ende til et kort end' endog for en Consonant eller to, findes

findes og her. Archipelet har vel nogle andre Sprogs Exempel for sig, men klinger dog underlig. — Ludwigs Gienfærd. Ideen af det Skotske. Af Baggesen. Man kan ikke læse sligt uden at raabe paa Mere, mere, mere. — En Ubenævnt, som vi dog vide, er en ung Kavaleer, der før har given Prøver paa sin Hengivenhed og sit Anlæg til Poesien, anmelder her et dramatisk Skrift. Anmeldelsen er i frie Vers. Naar Adelsmænd hos os dyrke Muserne, saa er det næsten et Særsyn. Man gnisker sine Øine, thi man kan ikke troe dem. Man er dog saa glad at finde Tingen har sin Rigtighed, at man ikke gider see alt for grant. Sandeligen den, som elsker Digtekonsten, maae glæde sig ved, at dens Yndigheder hyldes af alle Stænder, og vil derfor bedømme slige uventede Prøver med opmuntrende Skaansel.

I denne Anmeldelse bemærke vi nogle smaa Skiødesløsheder, men og nogle ægte poetiske Træk. Uden at ville indlade os i det skiulte, bidende Personlige, som den sluttes med, rose og takke vi Autor for det foragtelige Lys, han sætter dem i, der krybe paa denne Bane. Den overdrevne Ydmyghed, som nogle Poeter i Fortalen svøbe sig i, ligner vor Knæling paa Puder.

Minerva for October 1788.

152 S. 8vo.

Vi komme nu i Orden med dette det mærkværdigste periodiske Skrift, som Danmark nogen Tid har havt, hvis Værd enhver Retsindig vil erkiende, men som ikke heller nogen Udgiver eller

en-

enkelt Medarbeider maae hovmode sig af, da det har saa mangfoldige Autorer, og altsaa ikke uden den groveste Uret kunde sættes i nogen Ligning med nogen enkelt periodisk Skribents eget Arbeid.

Først læses her en kort fyndig Tale som Grev Christian Reventlow har holdt, da han overleverede en Deel af Frideriksborgs og KronborgAmts BønderArve-EiendomsSkiø-
7. derne. — Over Professor Hviid af Conrector Bøie i Eutin. Egentligen en Lovtale uden alle de derved brugelige Blomster; det bliver stedse en Sandhed, dersom den Mand, der lod saadan en Dagbog trykke, ikke havde været saa vennesalig som en Hviid, vilde man bedømt den langt anderledes. Det hører ellers med til den nærværende danske Literaturs Karakteristik, at man ingen Hemmelighed giør af, at man er en Ven af den Mand, hvis Skrift eller Talent man bedømmer. Sauver les bienséances holder man ikke fornødent. Venskab er Himmelens Datter, og en elskværdig Pige er hun tilvisse; men paa Dommersædet burde hun aldrig sidde; i det mindste burde hun være sa insvobt, at man ikke kiendte hende. Hr. Bøie skriver over Prof. Hviid, alt-
45. saa bedømmer han ham. — Conrector Heibergs Tale ved Examens Begyndelse i Ribe latin-
64. ske Skole. — Hr. Mag. Nyerup meddeler et Brev til ham fra Præsident Nordahl angaaen-
71. de Holbergs Skrifter. — Krigskunsten af Frederik den Store, oversat i Vers med mythologiske og historiske Anmerkninger, første og anden

anden Sang. Verſene ere gode; men da de og ſkulde være riimfrie, ſaa have de alt for faa Jamber (236 blant 385) til ſaadant et Subjekt. — Krigsſang af Claudius. — Ragna = Rad et Qvædee til 18 Oct. 1788 vor dyrebare Suhms Bryllupsdag.) Af Abrahamſon. Alle Edda's fornemmeſte Guddomme indføres her talende. Overmaade deiligt udtænkt og udført. — Endnu en herlig Bryllupsſang til Suhm.

Skuepladſen. Førſt tales om Komedieplakaterne. Her giør Hr. Rahbek Directionen en Compliment, ſom kontraſterer en lille Smule med adſkilligt, han har ſagt i de foregaaende, allermeſt med den paaankende Forhærdelſe. At ogſaa han roſer de ſpillende Perſoners Navngivelſe paa Plakaten er Rec. overmaade kiert. Gid denne to kritiſke Kontraparters Overeensſtemmelſe maae tiene til at bevirke, at denne nye antagne Skik bliver en uforanderlig Lov for Fremtiden.

Ikke ganſke kan man bifalde Hr. R., naar han taler om ubarmhiertige Mordere, ſom han ønſker vore Virtuoſers Meſterroller aldrig maatte overgives til. Rec. veed ikke hvem diſſe Mordere ſkulle være. Hr. Frydendal har nogle gange ſpillet Hovedroller, og ſaavidt han kan dømme med adſkillige andre upartiſke Tilſkuere, ikke myrdt dem. Mad. Sierſted har ikke myrdt de Roller ſom hun har faaet. Det er ſandt, hun har een Feil, ſom gaaer paa Naturens Regning, hun kan ikke tale høit nok uden at blive hees. Men kan een Naturfeil giøre hende til en Rollemorder, ſaa torde der maaſkee findes Mordere iblant Virtuoſerne ſelv. Overalt hvor mange Skue-

spillere eller Skuespillerinder ere der vel, som man ikke skulde kunne finde en lille bitte Feil ved, ja som selv ikke skulde ønske eet og andet i deres Person og Naturgaver anderledes end det er? Notabene vi maae regne Figuren, Vært, Triveslighed, Gorge, Arnte, Hænder og Fødder, Tænder, Dine, Haar, Mæle, Stemme, alting med. Fuldkommen er ingen.

Hvad dramatiske Begyndere angaaer, da er Rec. deri ganske enig med Hr. R. at de ikke burde befatte sig med Hovedroller, allermindst med nogen, som een af de ældre Skuespillere har viist sig i med Fordeel uagtet dens Vanskelighed. Jeg siger: uagtet dens Vanskelighed; thi der gives de Hovedroller, som ere saa henrivende, at endog en Begynder spiller dem med Bifald, med mindre han er tillige hvad Hr. R. forbinder med Begynder, men hvad dog ikke hver en Begynder er — en Stympet. Men en Figaro, en Almaviva, en Marinelli, en O Flaharty og flere, dem spiller man ikke saa let: dem spiller en anden da først med Bifald, naar Publikum ikke mere kan anstille Sammenligninger.

I Henseende til Balletten Hververen, er Rec. ganske enig med Hr. R. Men hvad Jomfrue Jensen angaaer, da agter han at forsvare hende i det franske Blad, han for nærværende Tid skriver, og som ogsaa deri skal være fransk, at det skal tage det smukke Kiøn i sin høie kritiske Beskyttelse.

Om

Om Acterne dømmer Hr. R. efter Recringe Skiønnende ganske rigtig. Kun den alt for haarde Dom, han fælder over Mad. Siersted, giør ham meget ondt at læse. At hun efter Sædvane er kiedsommelig for vor Forstand, det nægter han aldeles; i det mindste protesterer han høiligen imod at forstaaes med i denne Plyralis. Det er ubegribeligt, hvad der kan bevæge en Mand af Hr. Rahbeks ellers saa bekiendte milde Karakter til at være saa grusom imod en Skuespillerinde, som eengang er antagen, som aldrig har kunnet fornærme ham. Han indseer ikke de Følger, som sligt kunde have for denne stakkels Kone, (hun holde os dette Udtryk til gode: Hr. Rahbeks Forhippelse paa at skade hendes Kredit giør hende virkeligen til en stakkels Kone.) Nidkierhed for Skuepladsen burde aldrig udarte til nogens Forfølgelse: og sand Persecution er Hr. R. Forhold imod hende. Rec. har aldrig seet Mad. Siersted uden for Theatret; men hende skeer vist Uret: og det er nok til at antage sig hende.

Saadanne ydmygende, sønderknusende Ting maae man ikke sige, uden at kunne love sig Nytte deraf: og hvad Nytte stifter Hr. R. med al denne grusomme Spot? Mon den skal tiene til at hun faaer sin Afskeed? Bevare os Gud! naar man kunde kritisere een ud af sit Brød, saae det farligt ud. Mon Directionen skal lade hende trække sin Gage uden at hun giør noget derfor? Mon hun skal rettes ved sligt et nedslaaende Magtsprog? — Er en Dramaturg som Hr. R. reist til Paris, og har ikke lært af Dramaturgerne der at indklæde det Ubehagelige i saamegen

megen Hoflighed, at blande Dadel med saamegen Smiger, at den, der skal rettes, ikke kan andet end antage Kritiken som Venneraad. — Dog naar Hr. R. vil ikke høre nogen anden end sit eget Hierte, saa lader han nok den arme Skuespillerinde i Fred, og betager ikke det Hele af sine Bedømmelser al Kredit ved at vise saadan en ivrig Bestræbelse at kyse hende og dem, der ville ynde hende, ved sine Magtsprog.

Endnu maae vi bede ham at erindre, at det Ufordragelige hun havde som Marketenterske, laae i Rollen selv. Kunde den være ugunstigere end den var?

Den Opmuntring Hr. R. giver Hr. Frydendal til at spille komiske Roller fornøier Rec. mangfoldigen. — Saa og den Roes han tillægger Hr. Due for sit Spil i Forvandlingerne. Imidlertid har Rec. sin besynderlige Mening: at en ung Greve ikke taler fuldkomment got Bondesprog, det holder han for ligesaa overeensstemmende med Livet, som naar han ikke fuldkomment naturligt spiller en fuld Mand. Den unge Greve, som excellerer i begge Dele, har ikke mere hvad man kan kalde Levemaadens Møedom: han har allerede giort sig alt for bekiendt med Bondekrogen. Det er af denne Aarsag, at Rec. priser Hr. Rossing for, at han ikke just er en Helt i slige Roller: om han, som saa bestandigen spiller de ædle Roller, mankerer en Smule den siællandske Bonde, om Kavaleren undertiden stikker frem, saa giør dette ham Ære: det viser at den Pli, han har faaet til sit rette Fag, er uudslettelig.

Dette

Grev Almaviva er Hr. Elsbergs Seier, men ikke fordi han spiller den fulde Dragoner i dette sande Mesterstykke saa godt. Det som giør denne Rolle til een af hans Triumpher, er ikke denne Dragoner; det er det Hele fra Begyndelse til Enden, den Utvungenhed, den fine Skielmsmesteragtige, som ikke blot af hans Oine, men og af hans Spil, fremskinner.

Dersom Tingen er saa, at Hr. Saabye virkeligen let kunde bragt Debutanten i Vilderede, (Rec. hørte ikke denne Deel af Stykket,) saa fortiente han den alvorlige Irettesættelse, som han her faaer, thi om det end var skeet af Skiødesløshed, som Rec. haaber, saa var det dog ikke ret, at han ikke nok vaagede over sig for den Medspillendes Skyld. Det kommer kun an paa, om Hr. R. ikke skienker andre den Feil, han saae hos en Saabye. Denne Skuespiller laster han saa tit og saa strengt, at man kan ikke andet end fatte Mistvivl. — Jomfrue Krag kan og have megen Nytte af den Bebreidelse Hr. R. giør hende, at hun er alt for fripostig, skiændende og jagende i Soubretterollerne. Saa gierne som vi tage nogen i Forsvar, som han bedømmer alt for haardt, saa lidet kunne vi bryde en Landse med ham for denne Post, thi han har for meget Ret i denne Beskyldning, og han lægger Roes nok til, allermeest da han erkiender, at hun har den søde Talestemme. Sandeligen jo sødere den er, jo mindre bør hun misbruge den til den Skiænden og Pukken.

Om Hr. Jansens Entree og Talent dømmer Rec. (ligesaa ulærd i Dandsen som Hr. R.) igesom han: han har seet og hørt som han —

Medes

Medea angaaende, da var derom meget at sige. Horatius byder: Sit Medea ferox. Hvorvidt Ferocitas og Værdighed nu kunne forliges, er Rec. for ringe til at bestemme. Hvorvidt Adel og Skiønhed gik hos Grækinderne, naar de rasede, skulde falde Hr. R. endnu vanskeligere at undersøge. Simpel Adel og Skiønhed i Raserie er en Contradictio in adjecto. Med Adel og Værdighed at slagte sine Børn, er maaskee mere spansk end græsk. — At det danske Publikum eenstemmig har erkiendt Medeas Rolle for Mad. Rossings Triumph, er mere end Hr. R. kan sige. Naar vil han dog eengang holde op at bruge slige vovelige Magtsprog? Hvor kan han vide hvad det hele danske Publikum dømmer? Rec. paa sin og adskillige fleres Vegne lader ydmygst føre til Protokols, at han og flere ikke ere af dem, der holde en Rolle, hvori Mad. Rossing sætter sine Organer paa saa saare haard en Prøve, for hendes Triumph, men tvertimod Nanna, Camilla, Sophie, Grevinde Waltron, hvad man vil, kun ikke Medea. En Rolle, som er saa lang, saa hæftig, saa uafbrudt, kan hun ingen virkelig Triumph vinde i; desuden er det Ømme og det Ædle for denne ypperlige Skuespillerinde det naturlige, det Vilde (ferox) et unaturligt Fag.

(Slutningen i næste Nummer.)

Kritik og Antikritik.

No. 46.

den 2. Decbr. 1788.

Kritik.

CXI.

Anekdoter om Friderich den Anden, Konge i Preussen, oversat. Første Deels første Hefte.

Kiøbenhavn 1788. Bekostet af Friderich Christian Pelt, Boghandler paa Børsen, 160 S.

Naar man vil fortælle, trykke og udgive Anekdoter om fortiente, især afdøde Personer, da maae de være saadanne, at de ei allene paa ingen Maade betage Folk de høie Tanker, man har havt om Personernes Forstand og Hierte, men endog ere deres Karakteer og Stand værdige.

Saadanne ere vel en Deel af de Anekdoter, vi have for os, om den afdøde store Friderich, men en Deel ere ham uværdige, og tiene kun til at indskyde Læseren et maadeligt Begreb om hans Forstand og Hierte. See f. Ex. den Anekdote om Betienter Thesen, der forestoed Kongens Kammerudgivter. Denne havde stiaalen 60000 Rdl. af K. Chatol, og anvendt samme til kongelig at udstafere det Huus han beboede.

Kon=

Kongen, der han havde seet Husets Pragt, ærgret sig over det kostbare Sovekammer og faaet at vide at 60000 Rd. derpaa var anvendt, spørger Betienten, hvorfra han havde taget Pengene? Af Deres Majestæts Chatol (siger han) men jeg vil erstatte det igien! Nu tabte Kongen Taalmodigheden, han gav ham nogle Rap af sit Spanskrør, og sagde, i det han gik bort: Jeg skulle have tilgivet dig det, Skurk, naar ikke det Jonqvillekammer havde været, hvori du har understaaet dig at sove. — Mennesket ansaae sig allerede fortabt, men den følgende Morgen lod Kongen ham komme og befalede ham at aabne Chatollet i hans Nærværelse. Da der endnu var 7 eller 800 Friderichd'or deri, sagde han: "Der Skurk, tag det øvrige ogsaa, og kom mig aldrig mere for Dine!" Var vel denne Handel den store Friderich værdig? Var det den bekiendte paapassende, huusholderske og nøiagtige Konge, der kunde lade sig stiele 60000 Rdlr. fra, og det af sit Chatol, uden at merke det? Var saadan en Tyv værd at prygles med Kongens egen Haand? Fortiente han, der saa slet anvendte det Stiaalne, vel nögen Medlidenhed eller Tilgivelse? Var det Klogskab, ei allene at lade ham blive ustraffet, men endnu at give ham p. p. 4000 Rdlr. til? Sandelig, os synes det at være en alt for stor Opmuntring for Tyve. Maaskee, havde en fattig Stymper stiaalen faa Daler af Trang, for at skaffe Brød til hungrige Munde, han var bleven haardelig straffet.

Paa de Markiske Præsters Ansøgning, at de igien, som tilforn, maatte faae deres Deputatkorn i Natura, og ei efter Kammertaxten,

gav

gav Kongen følgende Beskeed: "Det maae have 95
sit Forblivende med den eengang vedtagne Forfatning. Om i Dag 100 Præster toge deres geistlige Afskeed, saa ere igien i Morgen 100 at faae i deres Sted. (Dette kan siges om Fyrster med.) Soldaten faaer Brød, Præster nærer sig med det himmelske Manna; thi deres Rige er ikke af denne Verden. Petrus og Paulus har ikke erholdet Deputatkorn, og i det hele nye Testamente er intet Apostel-Magazin at finde." Der Kongen engang saae Feltpræst Dekker, som stod i stor Naade, at gaae tankefuld og dybsindig, reed han hen til ham, og spurgte: Hvorfra kommer De? Fra en Syg, Deres Majestæt!
"Aa! sagde Kongen, besøg dog engang min 150
Hoppe, den er meget syg." Burde saadanne Anekdoter været publiceerte om en Monark, der dog bekiendte sig til den christelige Religion, og satte sine Undersaatteres Troeskab og Taalmodighed paa de haardeste Prøver? Vi vil troe de ere opdigtede.

Kongens hele Agtelse var henvendt til Krigsstanden, skiønt det var Borgeren og Bonden, der underholdt hans Hære. Da en civil Embedsmand, som troede sig at have beviist Kongen vigtige Tienester, søgte om at blive adlet, skrev
Kongen paa Randen af Forestillingen: "Pennen 134
adler ikke, men Kaarden." Der Kongen engang ved en Mynstring saae en borgerlig Officeer, sagde han til Generalen; "Det Menneske maae 135
bort, han er ikke Adelsmand. Denne svarede: Naar Deres Majestæt vil, at jeg skal bortskaffe saadanne fortiente Mænd, som denne Officeer, saa vil neppe mit Regiment for fremtiden være i

Stand

Stand til at giøre sit Skyldighed. "Saa maae han adles," sagde Kongen. Engang sagde han ved Taffelet: "Jeg veed ikke hvoraf det kommer, at der ikke kan blive noget ret af de borgerlige Officerer, naar jeg engang giør dem til Adelsmænd." En af de tilstædeværende, anførte den brave Oberste N**, som Beviis paa det modsatte. Kongen reddede sig ved at sige, at han var gammel Adelsmand, (men han var det ikke.) Disse og saadanne flere Anekdoter, der ei giør den store Friderichs Ære, burde have været udeladte af Samlingen. Men en Anekdote, om en kiek Officeer, ville vi endnu anføre, da den overgaaer alle i Fortreffelighed, og er et stort Beviis paa, hvilket Mod en god Samvittighed kan ind-
67 gyde en ubillig fornærmet Undersaat. Ved Beleiringen for Schweidnitz talede Kongen i Løbegravene meget haardt til en Stabscapitain af Ingenieurkorpset, og sagde tilsidst med Fortrydelse: "Vil han gaae Fanden i vold." Officeren gik stiltiende bort. Da han var ude af Gangen, kaldte Kongen ham tilbage og sagde: "Jeg vil I skal fortsætte Beleiringen!" Uden længe at betænke sig, svarede Officeren: Jeg er Deres Majestæt forbunden for den Naade, at De tillader mig, at lade mig afskyde et Been eller en Arm, forend jeg gaaer af deres Tieneste. Men jeg behøver begge Deele for at spare Deres Majestæt de Bekostninger, at lade mig bære ud af Deres Stater". Kongen blev ikke vred, men belønnede ham. Visselig et stort Bevlis, at han har været en brav Officeer, der har giort sin Skyldighed, og ei fortiente Bebreidelser.

CXII.

Russisches Apothekerbuch nebst der Russischen Feld- und Schiffsapotheke. Aus dem Lateinischen von Karl Franz Schröder, d. A. B.

Kiøbenhavn og Leipzig 1788, hos Faber og Nitschke, 14 Ark.

Vi finde her en almindelig Pharmakopøe og dernæst een for Lægerne ved Armeen. Denne skal Baron von Asch være Forfatter til. Derefter en lille Skibspharmakopøe af Hr. Hofraad Bacheracht. Den første er under Navn af Pharmacopoea Rossica bekiendt nok hos alle gode Læger, og har vist deres Bifald i det Hele, skiønt der kunde giøres adskillige Erindringer imod enkelte Steder. De nye chemiske Benævnelser, efter den Svenske Apothekerbogs Maade, tiene kun til at forvilde dem, der ikke ere stærke nok i Chemien. Oversætteren har derfor giort vel i strax at tilføie det gamle almindeligt bekiendte Navn, f. E. Spiritus Mindereri ved Salsilago ammoniacalis acetosa; Offa Helmontii ved Coagulum ammoniacale &c.

Da det nu bliver Mode, at man udfeier de gamle Navne og indfører nye, som tages af Sammensættelsen, saa kunde det nok ogsaa hænde sig, at man hos os faldt til samme Feil. Rec. holder sig forpligtet til at forkynde alle dem Feide, der ville begynde paa denne Urimelighed og Uretfærdighed. Sal mirabile Glauberi, Sal Sedativum Hombergii, Sal polychrestum Seignetti v. d. g. bør beholde deres lange Navne, fordi de

under

under dette lange Navn ere bekiendte, og ingen Feil derved kan indløbe. Dernæst fordi de fleste af disse Benævnelser ere ikke urimeligere end de nye man vil sætte i deres Sted. Terra foliata Tartari er et langt og galt Navn; men Oxytartarus i dets Sted er kort og galt: thi hvad kan suur Viinsteen være andet end Crystalli Tartari? Man siger a potiori denominatio: potius i Viinsteen er Syren; altsaa bør man ikke forstaae Viinsteenens Ludsalt under Tartarus. Men artigt er det, at de samme Purister, som giøre Tartarus til et Ludsalt, for at kunne bruge det nye Ord Oxytartarus, (Suurt og Viinsteen,) giøre den selvsamme Tartarus til en Syre, for at kunne sige Soda tartarisata (Mineralludsalt til Viinsteen.) Stakkels Tartarus er her Mester Jacob i Molieres Gnier, snart Kudsk, snart Kok. — Ligesaa kalder man Antimonium diaphoreticum kort vek Calx antimonii. Men hvor mangen Calx antimonii har man ikke? Gives der ikke den egentligen saakaldte Calx antimonii hvoraf Glasset smeltes? Er ikke Crocus metallorum, er ikke Pulvis Algarothi ogsaa en Antimonialkalk? Hvad det Sesquipedale angaaer, da er Salsilago ammoniacalis acetosa heller ikke af de korte Navne. Urimelighed og lange Ord kunne altsaa ikke undgaaes i den nye chemiske Terminologie; lad os da heller beholde den gamle, som dog har det forud, at den eengang over den hele medicinske Verden er antagen, at derved ingen Feiltagelse saa let kan begaaes. Dog et Ord endnu om den Uretfærdighed, som disse Purister giøre. De bortlade de Mænds Navne, som vi have at takke for Opfindelsen, de skille dem ved den Udødelighed, som de have forhvervet sig. I

Ana

Anatomien bliver en Eustachius's og mange fleres Minde uforgiængeligt; i Botaniken giør man enkelte Personers Navne evindelige ved at opkalde Planter efter dem; men i Chemien og Lægevidenskaben er ingen sikker paa at beholde det Eftermæle, han ved en nyttig Præparation eller Composition har stiftet sig. Man giver kun Tingen en anden Modification, saa er den første Opfinder tilovers.

I den lille Materia medica, som udgiør den første Deel af Apothekerbogen, bemærke vi med Fornøielse et got Valg. Man seer og hvilken Mængde af de herligste Naturprodukter det russiske Rige har: iblant andet to bittre Purgeersalte, det Astrakanske og det Siberiske. — Ved Præparaterne var en Deel Erindringer at giøre: Forskrifterne ere undertiden for korte. Oversætteren har indrykket Vitriolnaphthens Tillavning efter den svenske Pharmakopøe. — Til Theriaken tages kun 14 Ingredientser.

Skibsapotheket er kort og got. Man har taget Forskrifter af de berømteste praktiske Autorer. Maltdekoktet tilskrives Cook; hvorfor ikke den rette Autor, Macbride? Her findes og en flygtig Salve (Linimentum volatile) uden Kamfer. Vand paa Hr. D. Buchhaves Mølle! Men ulykkeligviis er Vandet frossen. Der staaer ved: Londoner flygtig Salve.

Vi læse her ogsaa en kort Forteanelse over de Lægemidler, som maae findes i et Regimentsapothek og paa et Orlogsskib af 100, 72 og 66 Kano-

Kanoner saavelsom en Fregat. Om denne Fortegnelse var meget at sige; men Rec. agter at tale derom i Museum.

CXIII.

Predikan öfwer Evangelium på 13de Söndagen efter Trinitatis, som handlar om den barmhertiga Samaritan förklaradt efter dess andeliga Mening; tjänande till Bewis, att hwad förnuftet till sin lycksalighet söker i sin naturliga Religion, igenkännes i den himmelska eller rätta Christna Religionen.

Kiobenhavn 1788. Trykt hos Directeur P. M. Höpffner, hans Kongelige Majestäts och Universitetets förste Bogtryckare. 28 S. i stor 8vo.

En saadan Sieldenhed som denne kan vi ikke undlade at anmelde. En svensk Prædiken trykt i Danmark er et Særsyn, og man begriber let, at ikke uden besynderlig Aarsag sendes Manuscript fra Sverrig til Kiøbenhavn, og alle dets aftrykte Exemplarer, maaskee paa dette nær, vi her have for os, tilbage til Sverrig. Men Særsyn er denne Prædiken i flere Henseender. Den har intet af Prædikeners sædvanlige Form, intet Thema, ingen Delinger. Den er en allegorisk Udtydning over det hele Evangelium, og denne Allegorie kalder Forfatteren den aandelige Mening. At alt er saare vel meent, kan ikke paa-

tvivl

tvivles, men ikke alt er nyttigt, fordi det menes vel. Først ivres mod dem, der giøre sig store af deres blotte Fornuft- og Natur-Religion, og negte Christi Guddom; dernæst mod dem, der sætte hele Religionens Væsen blot i at vide og troe, og ikke fornemligen i at elske og handle, da dog hele Jesu Lære er en Kierligheds Lære. Nu kommer Allegoriens Hovedindhold, som vi med A. egne Ord S. 17 vil afskrive: „Den Liknelse, „Herren framförer til Swar på den Lagklokes „fråga om Nästa, bör andeligen fattas. Ty de „Ord han talar äro Anda och Lif. Således „är det ett andeligt eller Själa-elende, som be- „skrifwes genom den i Röfware-Händer fallne, „och en andelig Barmhertighet som Samarita- „nen bewisade. I Allmänhet genom den af Röf- „ware afklädde, sårade och halfdöd lämnade, „föreställer Gud sin Församlings Beskaffenhet „emot dess Slut, dess Förfall och dess Undergång. „I synnerlig måtto afbildas hwar och en Män- „niska, som i denna Församling är på orätt Wäg, „och till sitt Förstånd, Willja och Utöfning för- „derfwad. Med Prästen, Lewiten och Samari- „tan betecknas trenne Classer af Människor i „Herrans Församling, af hwilka, då Församlin- „gen är förskämd, det alltid händer, att den rin- „gaste och mäst föracktade Classen är den, som „mäst högacktar Kärleken och längst bibehåller den „uti sin Religion. Det betecknas och i synnerlig „måtto, huru som i ett förderfwadt Tidehwarf „Kärleken alldeles afwikit från Wiljan, och äf- „wen från Förståndet, och igenfinnes endast i „utwärtes Gärningar. Med Samaritens up- „förande beskrifwes åtskilliga Kärleks-Grader och „sätt att bewisa godt åt Nästan efter åtskilliga

„Nä-

„Nästans Tillstånd och således efter Grader ut-
„af Nästa". Dog det har syntes A. Umagen
værdt nøiere at udvikle alt, og noget af denne
videre Udvikling kunde maaskee vore Læsere for-
lange. Ved Mennesket, som paa Reisen fra
Jerusalem til Jericho faldt blant Røvere,
skal først tænkes paa Jesus selv, der ved sin An-
komst til sin Forsamling paa Jorden fandt den
som en Røverkule, og selv tilsidst blev ophængt
mellem Røvere; dernæst paa hans foragtede og
undertrykte Ord og den christne Religions Skiæb-
ne; og endelig paa ethvert Menneske, der ned-
stiger fra sin Høide, fra Jerusalem, som er Vil-
lien og Kierligheden, til Jericho, som betyder
Forstanden og Troen. Paa denne Nedgang fal-
der Forsamlingen af Christne og Menneskene
blant Røvere ɔ: de blive et Rov for deres Ly-
ster og Ondskaber. Forstanden afklædes fra
Sandheder, og Villien faaer dødelige Saar.
Man ligger nu i denne Tilstand som halvdød ɔ:
uskikket til gode Gierninger. Man trænger til
Hielp, og nu maae vel spørges: hvo er min
Næste? Man vender sig til Præster, men uden
Hielp; thi de gaae hen i Kierligheds Foragt og
veed af intet andet end Troen. Saaledes er det
og med Leviterne ɔ: Philosopherne, i hvis phi-
losophiske Øine Kierligheden vel er noget got,
hvorfor de og gaae hen og see paa den, tale og
skrive om den, men gaae den dog forbi i Ud-
20 øvelsen. Præster og Leviter skal være det samme
som Propheter og Konger i Begyndelsen af
Evangelio, eller de, der i Forsamlingen repræsen-
tere det Gode og det Sande eller Villien og For-
standen. Anderledes er det med Samaritanen,
som forestiller det meest udvortes i Forsamlingen
eller

eller Kierligheds Udøvelse. Jesus er den barm- 21
hiertige Samaritan, som forbarmer sig over
vor aandelige Elendighed, som ophielper Kierlig-
hed til ham og Næsten, eller den christne Reli-
gion, som er falden i Røver-Hænder. Men S. 22
betyder Samaritanen dem, som ere udvortes from-
me Mennesker, som tragte efter den rette Reli-
gion, og efter deres Troes Indsigter gaae frem i
Kierligheds Gierning til at blive indvortes from-
me. Denne Samaritan rørtes over Elendighe-
den og lød sin Kierligheds-skride til Udøvelse, thi
han forbandt Saarene ɔ: hindrede det Ondes
Udbrud. Enhver Vildfarelse i Levnet eller Lær-
dom er et Saar, som værker og bløder. I saa- 24
danne Saar maae gydes Olie og Viin, hvoraf
det første betyder Kierligheds Omhed og det an-
det Sandheds Kraft, og denne aandelige Olie og
Viin kan hentes fra den hellige Skrivt og faaes
for intet. Samaritanen løftede den forbundne
op paa sin egen Hest ɔ: han underviste ham om
Ordets ophøiede og aandelige Mening, saaledes
som han selv havde fattet den. Dette oplyses
saaledes: „Der læses Aabenbar. 19, 11. 13. 14. 25
„at da Himlen blev opladt, saaes Guds Ord at
„ride paa en hvid Hest, og en Hær i Himlen
„fulgte efter paa hvide Heste. At ride er karl-
„agtigt og et Billede paa Forstandighed. Hesten
„betegner altsaa Forstand paa en Sag, og, naar
„der handles om Ordet, Forstand paa Ordet;
„men naar hvidt tillegges, betyder det en klar
„og ægte Forstand paa Ordet. Man seer saale-
„des, at den, der vil læse, begribe og have Nytte
„af Ordet, han maae stige til Hest, han maae
„ophæve sit hele Menneske fra Jorden, han maae
„bruge alle sine Forstands Kræfter og have Toile

„paa

„paa sin Forstand." At denne Hest var et Arbeidsdyr betegner, at man ikke uden Møie og Arbeide kan vente det, man søger. Verdtshuset eller Herberget, som Manden paa Dyret føres til, er en Vederqvægelses og Hviles Tilstand, som man sættes i ved Underviisning om Ordets Forstand ꝛc. ꝛc. — Recensenten er nu kied af at udskrive mere af disse underlige Sager, hvoraf mange ikke kan bringes i nogen fornuftig Sammenhæng med hinanden. Han er færdig at faae Hovedet forvildet ved denne Art af Ordets aandelige Mening, og troer, at hverken Fornuft eller Religion vinder meget ved slig vilkaarlig Forklaringsmaade.

CXIV.

Hvorledes Tanken om Døden bør opfordre en Christen til gavnlig og stadig Virksomhed i Livet. Forestillet for de Kongelige Herskaber i Frederichsbergs Slots-Kirke den 16de Søndag efter Trinitatis over Evangelium Luc. 7, V. 11-17. af L. Smith, Professor i Philosophien, Provst, Sognepræst for Frederichsberg og Hvidovre Menigheder, og Medlem af det Kongelige Norske Videnskabers Selskab.

Kiøbenhavn, 1788. Trykt hos Sebastian Popp. 16 S. i 8vo.

Denne smukke Prædiken er et umiskiendeligt Be-

Beviis paa det, man af Forfatterens andre hidtil udgivne Taler allerede veed, nemlig at han fortiener Plads blant vore heldigste Talere. Man finder her det vigtigste Emne paa den værdigste Maade afhandlet. Vel nævnes hverken Delinger eller Underdelinger, hvilket for en mere blandet Menighed, som en Hielp for Hukommelsen, efter vore Tanker ikke bør undlades, men de ere her dog, thi Orden udkrævede dem. Først vises da, at vi bør bruge de Evner og Leiligheder, Forsynet har givet os, til Verdens Gavn, medens det gives os at bruge dem; det er Hensigten af vor Tilværelse her paa Jorden, da enhver Dødelig er, hvad han er, i Forbindelse med det Heele og i Hensigt til det Heeles Fuldkommenhed; Tabet af den nærværende, unyttig hensvundne Tid, er uerstatteligt; og herved tabes Naadelons Forventning, da den tilkommende Tilstand maae blive lige saa tom for Glæde og Lykke, som det nærværende Liv har været blottet fra Virksomhed og gavnlig Daad. Dernæst forestilles Tanken om den ved Døden forestaaende Forandring, som en Opfordring til gavnlig Driftighed her i Livet. Her giøres da Forskiel imellem den udydige og ædle Driftighed, imellem det større og mindre Gavn efter Menneskets Evne og Stilling i Livet, imellem den kortvarende og stadige Gavnlighed, og nu seer da enhver, at det er den ædle, den efter Evnen forholdsmessige, den stadige Virksomhed, hvortil Dødstanken kraftig kan opmuntre. Forfatterens Sprog er, som det pleier, kraftfuldt og blomstrende, men uden Tab for Tydeligheden.

Minerva for October Maaned 1788.

(sluttet.)

At Hr. Rosing spilte den korte Rolle Jason har i dette Melodram saaledes, som en øvet, mesterlig, Skuespiller pleier, der ikke behøver mange Repliker til at give en nye Prøve paa sin Talent, derom tier Hr. R. for Venskabs Skyld stille. Men Rec. har den Fordeel, at han ikke er mere Ven af den ene end af den anden, altsaa har frie Hænder, og derfor giver her Hr. R. sin Ret.

Om Jfr. Laurentius har Hr. Rahbeks Ven dømt quasi ex anima nostra. Vi haabe den samme Dommer har seet hende i den anden Debut, og funden hendes Armbevægelser og hele Action mangfoldigen forbedret.

Den gunstige Dom Hr. R. fælder over Heckingborn giør os meget begierlige efter dette Stykkes detaillerede Bedømmelse i den næste Maaned.

Den Udførlighed, med hvilken Rec. indlader sig i Minerva's dramaturgiske Deel, ville mangfoldige Indenbyes Læsere undskylde. Det Theatralske er i disse Tider et Fag, som interesserer den største Hob. Unægteligen er det og en Videnskab og en Hoveddeel af Aesthetiken. De stridige Meninger, Hr. R. og Rec. fremsætte og søge at forsvare, have unægteligen den Nytte, at hver Post nøiere undersøges, og leder til Eftertanke. Og paa den anden Side tør man haabe,

at

at den Feil, begge ellers saa stridige Parter laste, nok vil rettes eller en anden Gang forekommes.

Antikritik.

For at vise, hvorledes den Berlingske medicinske Recensent har bedømt Pharmacopoea Nos. Frid. ville vi kun anføre et eneste Exempel denne gang. Han laster Hr. Prof. Bang for at have sat 12 Unzer istedet for 1 Pund: og det er just noget, som alle andre Læger ville takke Professoren for. Naar man skriver 12 Unzer, kan der ikke begaaes nogen Feiltagelse; men naar man skriver 1 Pund, kan det være medicinsk Vægt og det kan være borgerlig Vægt: det første har 12, og det andet 16 Unzer.

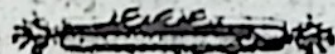
Herr Slettings endelige Svar paa Recensionen over hans tvende gudelige Afhandlinger.

Alt dette Mijskmask, lig en Palus, var neppe Svar værdig. De dadler furtvæk uden at overveie, skiældne, bevise og giendrive. Hvad lettere! end sige: dette eller hiint, duer intet, er Smørerie og hvad mere en slet Tænkemaade kan give af sig. Smagens Sprog hos dem skinner klart. Hvo kiender ikke deres vante Talebrug. Give dog Sandhedsstemme havde giort Indtryk paa dem; oplad dog Øinene. Kiere! see, at De farer blant Skiær; endog over en Synders Omvendelse skal Himmelen glæde sig. Opkaster

kaster De dem oftere til Dommer over deres Nestes Foretagender, fuldbragte med Overlæg, i beste Hensigt, o! da lyd denne min Erindring: læg for Dagen Lærdommene, Meningerne og Ordene som de finder dadleværdige, vis med tydelige Ord, hvori Feilerne ligge, og igiendriv dem med lige saa tydelige Beviser. Kiættere, Fritænkere, Fantaster og deslige Fredsforstyrrere imodsige stolt, hvad som strider imod deres Hypotes. Disse imodtage sielden Overbeviisning; saadanne imodsige, uden enten at kunde eller ville bevise med Grunde Urigtigheden i virkelige Sandheder; og Herr Rec. just denne synes mig, er deres Maade at gaae frem paa. Skulde mange blant Medborgere og Venner, lade sig blinde af saadant Sprog, da vilde det fortryde mig meget. Nok herom — De forkaste ei Herr Rec. mine Raad; Deres Anmodninger skal jeg erindre; og vil jeg for Eftertiden tie, denne Sag anbelangende; overladende i øvrigt Bedømmelsen over mit Arbeide til mere retsindige, upartiske og christeligtænkende Skiønnere.

* * *

Her er da Enden paa denne opbyggelige Feide. Glad herover siger nu Recensenten: Sic me servavit Apollo.

Kritik og Antikritik.

No. 47.

den 9. Decbr. 1788.

Kritik.

CXV.

Forsoningen som en Handling saa fortreffelig, at dens velsignende Følger naae endog til de udvalgte Engle, og bestemme noget stort i deres Evigheds Belønninger. Forestillet i en Prædiken holden i Marieboe Kirke i Lolland ved Landemodet den 4de Junii 1788 af Jens Sandøe, Doctor i Theologien, Provst for Musse-Herred, og Sognepræst for Thorebye Meenighed i Lolland.

Trykt i Odense 1788 hos Seidelin. 39 S. i 8vo.

Det er ei allene noget sieldent at see Landemods-Prædikener trykkes, men den nærværende indeholder tillige noget nyt eller i det mindste ualmindeligt, og da den desuden, saavidt vi vide, ikke er tilfals, skylde vi saameget mere vore Læsere Bekiendtgiørelsen af dens Indhold. Texten er Coloss. 1ste Cap. 19, 20. V., hvilken den lærde A. i den første Deel Ord til andet forklarer, hvorpaa han i den anden anbringer Slutninger

ninger deels til den givne Fortolknings Stadfæstelse, deels til at forestille Forsoningens Ypperlighed fra det i Hovedsætningen angivne Synspunkt. Saalidet det ellers er efter vor Smag, at en Prædikant polemiserer eller anfører Fortolkeres forskiellige Meninger for at giendrive og vælge, saa nødvendigt var det her efter Forfatterens Hensigt, naar hans Thema skulde sættes paa en fast Fod, og saa tilgiveligt i en Landemods-Tale, hvor Provster og Lærere udgiøre den vissekte Deel af Prædikantens Tilhørere. Især har vor A. aldeles ikke kunnet bifalde den elendige Udtydning om Jøder og Hedninger, hvoraf de første skulde være de Ting i Himlen, og de sidste, de Ting paa Jorden. Ordet: forene eller forlige beviser han meget vel at have Sted i Henseende til Engle og Mennesker, og Resultatet af hans Fortolkning bliver følgende, som end ydermere bekræftes ved andre Skrivtsteder f. Ex. Eph. 1. 9, 10, 20, 21, 22. Ebr. 12. 22, 23, 24: "Gud fandt Behag i, at de med ham forsonede Mennesker og "de salige Engle skulle i Følge af Forsoningen "komme i Freds Selskab sammen, saa at vi ere "forenede med Englene under vor Forsoner som "deres og vort Hoved". — Forsoningens velsignende Følger for Englene angives at være en høiere Bekræftelse i evig Dyd, da de i denne Handling, mere henrykkende end tilforn, lærte at indsee den guddommelige Retfærdighed, Hellighed, Magt, Viisdom og Kierlighed; bleve tilfredsstillede i Henseende til deres Medengles Forskydelse, hvilke Barmhiertigheden ikke vilde forbigaaet, naar den paa nogen Maade kunde have grebet dem til Frelsning; fik ved at beskue Frelserens Lydighed et Dyds Exempel, der nødvendig

dig maatte giøre Indtryk paa deres Gemytter: Herligheds Tilvext af Meglerens Fylde, da de selv vinde ved deres Forbindelse med os som hans Tienere, have Glæde af at virke med til de Forløstes Frelse og Mørkhedens Riges Undertrykkelse, og see herfra, uagtet alle andre dem givne Forsikringer, med saameget større Vished ud mod deres evige Herligheds tilvoxende Flor. Forsoningen med dens Følger har ei allene givet Englene Leilighed til Dyder, som de ellers aldrig kunde have øvet, saasom Ydmyghed, Sagtmodighed, Barmhiertighed, hvorved disse tienstagtige Aander gavne dem selv og den frelste Menneskeslægt, men den tilegner dem ogsaa saadanne tilføiede glimrende Belønninger, som ellers aldrig kunde blevet saa store, da det er umueligt, at deres ydmyge Nedladelser og ømme Kierligheds Beviisninger til Christi Menigheds Tieneste, skulde blive ugiengieldede. Jesu Majestæt skal og paa hiin Dag beundres i hans hellige Engles Herliggiørelse — Her er omtrent Gangen i denne os saa kiærkomne Tale, som heel fortiener at læses og eftertænkes. Man begriber letteligen, at den værdige A. i Indgangen taler om Forsoningslærens Ypperlighed og Vished, og altsaa naturligviis maae udbryde i Klage over Tidernes Tænkemaade. Vi afskrive kun følgende S. 4: "naar man læser andre Bøger (end Bi-"belen) og har Leilighed til af Fortegnelser paa "udkommende Skrivter at giøre sig Verdens "Tænkemaade om Forsoningen bekiendt, den Ver-"dens, hvilken vi veed, Gud saa har elsket, at "han hengav sin eenbaarne Søn, paa det at en-"hver, som troer paa ham, ikke skal fortabes, men "have det evige Liv; naar man her lægger Mer-"ke til, hvormange der da skiændig fornegte den

"Herre,

"Herre, som dem kiøbte, ved det de enten dum-
"dristig angribe denne store Handlings Virke-
"lighed, eller af lumsk Ondskab søge at fordunk-
"le sammes skinnende Værdie ved at indskrænke
"dens velsignende Følger; naar man af de for
"nærmelige Meninger, som mange lade sig for-
"lyde med i deres saa kaldede Religions Betragt-
"ninger, vil giøre sig urigtige Forestillinger om
"hvad Troe der dog boer i Mennesket: saa maae
"man beklage, at Himlens Herres allerhøieste
"Velgierning, fremsat til Beskuelse i det rene-
"ste og prægtigste Lys, endda skal blive saa lidet
"erkiendt og saa ringe agtet af vor nu, som for-
"hen, uforstandige og vanartige Slægt." Denne billige Klage underskrive vi ganske, og bede tillige alle dem, der formedelst lutter Genie og Smag og Indsigt ringeagte Troes-Sandhederne, at betænke, at Dr. Sandøe ogsaa har viist sig som Genie og er det endnu, har baade Smag og Indsigt, skiønt han troer og forkynder Forsoningslæren; det skulde da vel heller ikke være neden for deres Værdighed at tænke alvorlig over saa vigtig en Sag og lade den hos dem selv vederfares sin Ret; thi i modsat Fald henhørede ogsaa med al deres Viisdom og Klygt og Levemaade til den, af A. nævnte, uforstandige og vanartige Slægt. Man tilgive Recensenten, at han, hvor han finder beqvem Leilighed dertil, yttrer sin Mishag over vor Tids overhaandtagende Ligegyldighed mod Aabnbaringens særegne Lærdomme, hvilke man, af Mangel paa sund Eftertanke og Bibellæsning, under det spottende Navn af Orthodoxie eller Systemsprog søger at giøre foragtelige.

CXVI.

CXVI.

Tale til samtlige Stangerup Godses Selv-eier-Bønder af Gunslev Sogn paa Falster, i Anledning af erhvervet Eiendomsret. Holden efter fuldendt Guds-Tieneste den 6te Søndag efter Paaske 1786. Af deres Ven og Lærer D. N. Blicher.

Kiøbenhavn 1787, trykt paa Gyldendals Forlag hos Joh. Rud. Thiele 45 S. 8.

Anledningen til denne patriotiske Tale angiver Forf. at være følgende: Stangerup Gods paa Faltster af 21 Tdr. Hartkorn Hovedgaards Taxt og 509¼ Tønder Bøndergods skulde efter Frue Kehlets Død 1785 sælges. Den største Deel af Bønderne, som vare i alt 97, ønskede at blive selv Eiere af hele Godset da der paa endnu ikke var anlagt nogen Hovedgaard. Godset som 1766; var solgt af Kongen til Kammeraad Kehleth for 32260 Rdlr. blev nu solgt til Bønderne for 76000 Rdlr. og for Gunslev Kirke, som da blev solgt for 2510 Rdlr. gav nu Bønderne 8170 Rdlr., som var i alt 84170 Rdlr. Heraf blev strax betalet 14225 Rdl. de øvrige 47810 Rdlr. forstrækkede Kongen af sin Kasse paa de Vilkaar, at Bønderne aarlig skal betale 1000 Rdlr. foruden Renten, for hvilke Penge Hofagent Staal i Stubbekiøbing er gaaet i Kaution for 10 Aar. Man giorde sig al Umage for at afskrække Bønderne herfra. Enhver som kan forestille sig Fæstebondens Forfatning, siger Hr. Bli-

4. Blicher, som grændser saa nær til Slavens, enhver som veed, hvor let det er at opvække Mistillid i hans Hierte, især mod Folk af andre Stænder, fordi han desværre var vant til saa ofte at føres bag Lyset, vil ikke undre sig over, at Bønderne, mere end een Gang, vare nær ved at overgive Sagen; men nogle faa iblant dem vare kiekke, holdte ud til Enden tvertimod de andres mismodige Raad, og hialp til at fremme Sagen til et got Udfald. Forfatteren giør endnu denne vigtige Erindring: "Man taler nok saa høit mod denne soleklare Sandhed, at Grund-Eiendom, hvor den uden nogens Fornærmelse kan forskaffes Bonden, er gavnlig for Staten, saa vist, som den er til Ziir for Menneskeligheden, og vil have en vigtig Indflydelse paa Sæ-dernes Forbedring i denne hidtil forsømte og nedtrykte! Man tale nok saa meget om dens Farlighed, der skulde være ved at løse Bondens Lænker, og at indsætte ham i Menneskets og Borgerens Rettigheder, og om den Usikkerhed, Statens Kasse derved skulde være udsat, for at faae de paalagte Skatter og Kontributioner, saa kan jeg dog ikke tvivle om — thi Exempler overbevise mig — at Eiendomsretten giver fordoblet Flid og Lyst til at spare, og at den fordoblede Flid giver formeret Afgrøde af Jorden. Jeg forbigaaer de større Exempler, som andre Lande fremvise; men den, som vil negte, at de møenske og falsterske Selveiergodser og Selveierbyer i Sammenligning med de tilgrændsende Godser og Byer have i enhver Henseende meget forud for disse, han tillukker Øinene for al Overbevisning."

For

For at opmuntre disse Bønder hvoraf 60 vare tilstæde i Gjurslev Kirke den 6 Søndag efter Paaske 1786, har den værdige Forf. holdt denne smukke Tale i Korsdøren, efterat Prædiken var endt. Taleren opmuntrer først sine Sognemænd til Skiønsomhed imod Forsynet og Øvrigheden, at de nu vare blevne deres egne Herrer. Han viser Selveiernes store Fordele for Fæstebonden og Bondens Fordele for mange andre Stænder, derpaa formaner han dem til Taknemmelighed, flittig Kirkegang, at give deres Børn en god Opdragelse og holde dem flittig i Skole, at de kunde lære at regne og skrive og andre nyttige Kundskaber, hvorved han tillige viser dem Nytten heraf. Dernæst opmuntrer han dem til Flid og Vindskibelighed, Sparsommelighed, god Huusholdning, Tilsyn og Orden, Ædruelighed, Enighed, Fredelighed, Føielighed, og Folaagtighed. Det er et Ord talet i Tide alt passet efter disse Bønders lokale Omstændigheder med største Frimodighed og Sandhedskierlighed, med Iver og Nidkierhed for sit Embede og sin Menigheds Vel. Saadanne Taler kunde ikke andet end efterlade dyb Indtryk i Tilhørernes Hierter, og tildrage deres Forfatter almindelig Høiagtelse og Kierlighed. Tillader Omstændighederne det, ønskede, vi at Forfatteren vilde holde offentlige Forelæsninger over Geographien, Fædrenelandets Historie, den bibelske Historie, noget af Kirkehistorien, Naturhistorien og Naturlæren, Sædelæren, og Bondens Forhold med de andre Stænder, Regnekonsten, Huusholdningskonsten, Havedyrkning og andre nyttige Kundskaber, hvilket ikke kan andet end have Indflydelse paa disse muntre og stræbsomme Deboere, naar de holdes

des af en Mand som Hr. Blicher, der har det tydelige og indtrængende Foredrag saa stærkt i sin Magt og besidder saa varm Patriotisme og Lære-Lyst.

Antikritik.

Et Ord til den Berlingske Recensent.

Saa nødig, som jeg atter vilde ligge til Felts mod Recensenten i de Berlingske lærde Efterretninger, saa fornødent er det dog, saafremt det ellers er fornødent, at giendrive en offentlig Beskyldning af en aabenbar Usandfærdighed, som jeg skulde have begaaet.

Udi dette Aars No. 29, Pag. 458, anmelder Recensenten, at mine senere Skrifter i Landboe-Sagen ere, med flere, paa Tydsk udgivne af et Selskab: at Publicum længe siden har tilgivet mig hvad jeg skrev; og, endelig, hvorom det er, det her egentlig gielder, at det er utilladeligt, paa ny at aftrykke og udbrede en saa aabenbar Usandhed, som denne, at Recensenten skulde have skieldet Jordegods-Eiere, for Blodsuere, Bondeplagere, o. s. v.

NB. Paa ny at aftrykke og udbrede .... Dette paa ny sætter forud, at jeg i omhandlede mit Skrift skal have sagt om Recensenten, at han skulde have skieldet Jordegods Eiere for Bondeplagere, m. m. Men dette har jeg ikke sagt: Saa plump har jeg ingensteds udgivet ham, der ogsaa maatte formodes mere varsom, end at han ved en saa directe grov og ærerørig Beskyldning

ning skulde give enhver Proprietær Ret til lovligen at belange ham. Mine Ord ere: at Recensenten stikler paa Proprietærer, under Benævnelse af Bondeplagere, m. v. Anderledes finder jeg ikke heller Oversættelsen. Men saa ædelt har Recensenten vidst at forandre mit Udtryk, for at faae en querelle d' Allemand med mig: og for at bringe mig et, i hans Tanker, ulægeligt Stød, en offentlig Beskyldning af aabenbar Usandfærdighed.

Det kommer nu alene derpaa an, om jeg kan bevise denne Recensentens Stiklen, og det har jeg let ved. I den Henseende vil jeg have Recensenten og enhver, blandt flere Steder, henviist til No. 45, under Aaret 1786, Pag. 717, og til samme Aars No. 48, Pag. 755. Hvem anden end Proprietæren kan Recensenten paa de anførte Steder vel forstaae ved den Europæiske Bondeplager, og ved den formeente Undertrykker. Ingen, som veed og kiender den Dagens Aand, (og den vide og kiende vi alle) der herskede i hans og fleres Skrivter om Proprietærer og Landboe-Sagen, kan drage det i ringeste Tvivl. Characterer af Blod-Igler eller Udsuere forekomme ogsaa gandske vist i hans Recensioner, men hvo vil vel giøre sig den Umage at opsøge Stederne, der ikke kunde skee, uden ved, Ord for Ord, at giennemlæse hele Aargange, da hans Udfald ofte forekomme paa saadanne Steder, hvor man mindst skulde vente dem. Hvorledes skulde man, e. g., vel have formodet dette, af Europæisk Bondeplager: i en Recension af Bibliothek for Ungdommen af begge Kiøn. Denne Eftersøgning, som lettere

havde

havde ladet sig giøre paa frisk Fod, og medens Stederne vare i frisk Minde, naar Recensenten havde fundet for got og raadeligt, i den af ham selv paaraabte Besvarelse, i dette Stykke at modsige og beskylde mig, der ikke skede — er ogsaa for min Deel eller til mit Beviis ufornøden, thi Udtrykket Bondeplager er det nædelste og generelle Navn, som indbefatter alle de andre smukke Characterer, thi ingen kan tænkes Bondeplager, uden tillige at være Udsuer.

Saavidt Recensentens Frekhed, uden Grund at beskylde mig offentlig for aabenbar Usandfærdighed. — Nu, hans Stolthed. — Han træder frem for sit Skriverpult, og paa Publicums Vegne afløser og tilgiver mig Synder — som jeg ikke har begaaet. En Tilgivelse og Naade, som jeg, saa meget det end er og bør være mig og enhver om Publikums Yndest og Bifald at giøre, ikke kan modtage, men med Protest tilbagesender Recensenten; Thi Naade og Tilgivelse passer sig ikke uden paa Forbrydere, hvilket Recensenten og vel har vidst, og derfor, paa en ædel Maade, formeent, at, naar mig gaves Tilgivelse, maatte sættes forud, at jeg var en Forbryder. Men hvori skulde da min Forbrydelse mod Publicum bestaae? — Jeg vil ikke engang tale om, at ved dette Publicum kunde maaskee forstaaes alene Recensentens egen liden Kreds — Men, lad nu endogsaa være, at Recensentens Røst og Mening i Landboe = Sagen er Publicums, eller den almindelig herskende Mening? Er der da noget forbrudt derudi, at man modsiger og bestrider den almindelig herskende Mening? Eller,

er

er det saa lige sagt, at den herskende Mening altid er den retteste?

I Konstantinopel er den herskende Mening, at Mahomet var en stor Prophet, giorde Luft-Reiser ind i Himlen og Paradis, og stod i en umiddelbar fortrolig Omgang med Gud.

I Rom er den herskende Mening at Paven er ufeilbar.

I et andet Land holdes for at det er Synd, at rette eller aflive visse Misdædere, som de fleste andre Steder rettes, men ingen Synd, at uskyldige Mennesker, i 1000 og 100000 Tal, opofre Rolighed, Velfærd, Helbred eller Liv, for at vinde, maaskee, et Stykke Land, som maaskee dog ikke blev dem, deres Paarørende eller Medundersaatter til ringeste Nytte. I de forenede syv Provintser var det endnu for kort siden den herskende Mening, at Arvestatholderen var saa got som intet, og gierne kunde undværes, nu, at han er saa got som alt og umistelig.

I Engelland saavelsom paa mange flere Steder, (Hugo Grotius har ogsaa været af samme Formening) at Staten med naturlig Ret intet kan fratage den private Mand, uden Indemnisation, men, derimod, at Frihed og Eiendom med deraf dependerende Sikkerhed for Contrakter, Forbindtligheder og Rettigheder, er Statens høieste Gode, uden hvilken ingen Stat kan florere, og, følgelig, at dette Statens høieste Gode, som paa det kraftigste befordrer Industrie, store Anlæg, lokker fremmede Penge i

Landet

Landet, opvækker og vedligeholder Kierlighed og Varme for Fædrene=Landet, med 1000 flere lyksalige Følger, der fremlyse for enhver, som betragter en Sag fra flere end een Side, ikke maae tilsidesættes, for at vinde et mindre Gode, naar endog var afgiort, at dette vandtes.

Jeg siger, Kierlighed og Varme for Fædrenelandet; thi lad den Helt fremstaae, der torde bryste sig af disse smukke Egenskaber, naar Fædrenelandet ikke tog ham i Beskyttelse.

Recensenten og hans andre i disse Ting ukyndige maae ikke snakke os for, det er til vor egen Fordeel; ere vi berøvede Fornuftens Brug, ere vi umyndige, saa lad os faae Formyndere — Men, vee det agerdyrkende Land, hvor Brugerne eller Eierne behøvede alle, eller de fleste af dem, Formyndere!

Til meget mere i denne Materie vil jeg have Læseren henviist til Allgemeine Deútsche Bibliothek, 79 Bind: 2det Stykke, Pag. 539 indtil 599. Og, dog, lader det, som Recensenten der formener, at Hoveriet skeer gratis; men dette gielder ikke her hvor Bonden ofte, og vel de fleste Steder, faaer Hoveriet betalt langt dyrere, end Haandverksmanden sælger sit Arbeide, som er bekiendt for enhver, der veed, hvad Forskiel der er paa den Landgilde, som en Hoverie=Bonde svarer: og de Rentepenge, som en Selv=Eier maae svare, eller, om han har selv Pengene, ikke nyder af den Kapital, som staaer i en Gaard af samme Beskaffenhed.

See,

See, saaledes staaer det ofte til med de herskende Meninger, hvorpaa kunde gives et langt Register, og hvoraf de anførte umueligen kunne alle være de retteste. Ja, dersom den herskende Mening ikke maatte modsiges og bestrides, var Rom fra hedensk- aldrig blevet christelig-, og en stor Deel af det christelige Europa fra pavelig- aldrig blevet protestantisk- sindet, m. v.

Dog tilstaaer jeg gierne, at ikke heller jeg er ufeilbar. Saavidt gaaer min Paastand ikke. Jeg paastaaer alene, at jeg ikke har forseet mig mod Publicum, fordi jeg har anvendt endeel Tid, Arbeide og Bekostning paa at modsige og bestride den herskende Mening i visse Stykker. Jeg har endog (der ogsaa har været den eneste Drivefier til mit Foretagende herudi), anseet det for min Pligt, at ofre min Skierv paa Alteret, at fremkomme med hvad jeg vidste, eller formeente at vide: og, at jeg, følgelig, ingen Tilgivelse af Publicum behøver, men vel, om jeg har taget Feil; Oplysning og Overbeviisning, men den har jeg vist ikke fundet, enten hos Recensenten, eller saa mange andre af samme Mening; hvilket vel ikke heller uden Mirakel skulde kunne have skeet, thi, uden Mirakel skulde vel de, som saa tydelig røbe sig ikke at have hiem i Landboe-Sagen og vor Landsby-Verden, ikke desmindre derudi kunne udbrede Lys og Sandhed. I det mindste gielder saaledes i alle andre Sysseler, i alle andre Konster og Videnskaber.

Nørholm, den 18 November 1788.

A. C. Teilmann.

Den

Den Piece, som i disse Dage er udkommen imod den Recensent, som i No. 36 af disse Blade har bedømt en anden Piece om Kiøbenhavns borgerlige Militaire, kan ikke værdiges Svar i Kritik og Antikritik.

Imidlertid er man Publikum al den Advarsel skyldig, som man kan give: og da det neppe er nogen brav Mands Sag at faae en Kiøter paa Halsen, saa gives tilkiende, at den Person, som kaster med Kiøtere om sig, er en Bogtrykkersvend ved Navn Christian Borup, som foruden bemeldte Piece om det borgerlige Militaire ogsaa har udgivet Ugeskriftet Prosit die Mahlzeit, den Autor, som jeg rakte Haanden for at reise ham op af den Foragt, den berlingske lærde Tidende havde kastet paa ham.

Da han, uagtet den Tone hvori han tør tale, dog undseer sig at sætte sit Navn mere paa dette end paa det første Skrift, saa holder man sig forpligtet at tilkiendegive Publikum det.

Det vil heraf blive soleklart, hvorfor den samme Autor, der skrev saa uforskammet om en heel Klasse af Medborgere, overvælder den Mand, som ikke vil ligeagte Haandverkskarle med Borgere i Kiøbenhavn, med de groveste Sottiser.

Man seer heraf, hvorvidt denne Person er befoiet til at bedømme saadan en Sag som det borgerlige Militaire er, til at foreslaae en nye Indretning, til at pege paa Officererne, som der-

derved fortiente at komme i Betragtning, og til at bestemme deres Gehalt. Det er nok at vide, at det er en Bogtrykkersvend,

De gode Jyder, som læse, at denne Person spøger med Jydenavnet, ja tillader sig det Ord Jydekneb, et Ord som fornærmer den største Provinds i Dannemark, ville uden Tvivl ikkun lee af slig elendig Spot. Personen er jo kun en Bogtrykkersvend.

Da Dumhed og Ondskab gierne følges ad, saa har ogsaa Hr. Christian Borup villet mislede Publikum ved at lade ligesom hans Recensent havde Jens til Fornavn. Helligen kan Udgiveren af disse Blade forsikkre, at den omtalte Recensent ikke har dette Navn, og at enhver Mand i Landet, som hedder Jens, er saalidet Autor til den omtalte Recension som Hr. Christian Borup selv.

Af mange Steder i Piecen er det klart nok, hvem han egentligen sigter til; men naar man kiender en Smule til Folk, saa seer man, at denne Misledning kunde have den Nytte at slaae to Fluer med eet Smek.

Den Mand, som har recenseret Piecen om det borgerlige Militaire, kiendte da ikke til denne Pieces sande Autor; han drømte ikke engang om, at den, han giorde saa megen Ære, var ingen anden end Bogtrykkersvenden Hr. Christian Borup.

Endeligen er det værd at mærke, at den Præst, som Hr. Christian Borup nævner som sin Siælesørger og hudfletter som sin Recensent ikke

ikke har kiendt ham, førend han saae ham i Skriftestolen, og aldrig før saae ham der, førend sidstafvigte 24 October, altsaa 5 Uger efter at han var bleven recenseret, altsaa i den Tid da han lavede til Barsel med Svar.

At nu Hr. Christian Borup egentligen derfor er gaaen til Skrifte hos denne Præst, for at kunne afmale ham som en Siælesørger, der hadeligen nedriver den Autor, hvis Skriftefader han dog har været og hvis Offere han dog har oppebaaren, det vil man ikke troe, endskiønt Guds Ord ikke er for helligt for ham til at blandes med det Skarn, han kaster efter sin Recensent.

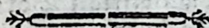
Disse smaa Oplysninger ere alt, hvad jeg som Udgiver af Kritik og Antikritik agter Piecen og dens Forfatter værd.

d. 5. Dec. 1788.

J. C. Tode.

Fortegnelse paa de navnkundige Mænd, som hidtil have stormet imod disse Blade.

Hr. Rudolph Buchhave, Med. Doctor.
Hr. Odin Wolf, Literatus.
Hr. L. V. Sletting. Theol. Cand.
Hr. Christian Borup, Bogtrykkersvend.

Kritik og Antikritik.

No. 48.

den 16. Decbr. 1788.

Kritik.

CXVII.

Forsøg til de ældste Tildragelsers Udvikling efter Moses Skrifter af Andreas Tamdrup Rachlou, Præst for Snoldeløv og Thune Menigheder.

Kiøbenhavn, 1788. stor 8vo. 445 S.

Da vi første Gang saae denne Titel i de offentlige Tidender, troede vi i denne Bog at finde de bibelske Fortællinger i et kort, kiernefuldt, lærerigt og behageligt Foredrag, omtrent saaledes som General-Superintendent Evald har givet Anviisning til i sit ypperlige lille Skrift: Briefe über den Gebrauch der Bibelgeschichte, Lemgo 1783. Men hvor blev vort Haab skuffet, da vi begyndte at læse det igiennem. 445 Sider allene over de 3 første Kapitler af første Mose Bog. Man skulde snart troe, at det var en tydsk Professors Collegium, udgivet for 6 Rdlr. Arket pro labore. Forfatteren har imidlertid giort vel, at han ikke har sat første Deel paa Titelen; thi naar han saaledes vilde blive ved at commentere over alt, hvad der er Histo-

storisk i Bibelen, hvilket uhyre Værk! Og nu, hvad Værdie have disse mange Blade? Vi maae reent ud tilstaae meget liden. Forfatteren røber overalt Mangel paa Kundskab om de nyeste og bedste Fortolkere, Mangel paa Indsigt i de Østerlandske Sprog, Mangel paa kritisk Smag og Skarpsindighed; hans Stiil er unødvendig vidtløftig og kiedsommelig; naar man har læst hele Sider, veed man endnu ikke, hvad Forfatteren har villet sagt. Her er lidet til Nytte for Lærde, lidet eller intet til Opbyggelse for Almuen. Underlige Hypotheser uden Beviis og uden Grund, og Rabbinske Fabler istedet for Grundighed og Lærdom.

Autor har først vildet levere en nye Oversættelse med en vidtløftig Forklaring over ethvert Ord., over Skabelsen, Paradiset, Syndefaldet o. s. v., hvilket man alt har langt bedre udført i Fabricii Bidrag til Bibel-Kundskab 2den Deel, Michaelis Oversættelse af de 5 Mose Bøger, Steinbergs Bibelske Historie, Fleischers Naturhistorie.

Disse hans Forgiengere synes det ikke at Forfatteren har kiendt eller benyttet sig af; han vilde ellers have givet sit Arbeide en ganske anden Skikkelse.

Det giør os ont, at vi maae fælde saa haard en Dom over en Forfatters første Arbeide. Men naar en geistlig Mand vil forklare Bibelen til Oplysning og Nytte for sine Medborgere, da bør han efter saa mange duelige Forgiengere ikke fremføre andet end det, som er sundt og got; hans

Skrift

Skrift bør være saaledes, at man ikke fortryder de Penge, man har udgivet for det. Vi forlange ikke noget Nyt over disse Materier, som i disse Tider ere saa nøie dristede. Dette kunde vi derimod forlange, at en Autor skal samle det kiernefuldeste af de nyeste og beste Fortolkere, og skrive saaledes, at Tankerne ere rigtige og Stilen ikke ubehagelig. Naar nu en Forfatter begynder paa et Arbeide, som han sees ikke at være voxen, da er det vor Pligt som Kunstdommere at advare ham og redelig sige vore Læsere, hvad de finde i Skriftet."

"Nu Beviis for vor Dom. Her er en lille Forklaring over det eene Ord Jord; fra S. 48 til 52, fremdeles S. 74 til 82, vil Forfatteren bevise, at de Ord: Gud sagde, skal betegne den anden Person i Guddommen. Dog enhver seer, at herved forstaaes Guds skabende Almagt. Til Prøve paa Forfatterens Stiil, ville vi anføre, hvad han siger om Dyrenes Siele: "Det usynlige Væsen, som de levende Skabninger bestaae af, og som egentlig er Livets Kilde, ligesom dets virksomme Forening med det synlige Legeme er Livet selv, kan ikke være et indbildt Noget, men er og maae nødvendigt være noget virkeligt; thi Afladelsen af dets Nærværelse i Legemet, Efterladelsen af dets Virkning paa Legemet, Foreningens Ophør imellem det og Legemet, berøver sidstnævnte sin Virksomhed, og den Evne, at kunde bevæge sig ved sig selv. Et usynligt Væsen maae da virkelig være nærværende i alle synlige sig selv bevægende og frivirkende Legemer; men dette sig i de synlige, ved sig selv ubevægelige Legemer, befindende Virkelige, kan ikke være

Mate-

"Materie af den Art, eller bestaaende af de "Grundvæsener, som paa første Dag bleve frem- "bragte; den høieste muelige Uddannelse, som er "skeet af disse, er efter Moses Beretning, det "menneskelige Legeme, hvilket med Billighed kan "ansees som den yderste Forfinelses Grad af de "paa første Dag frembragte Grundvæsener, da "det er endog bragt til den Fuldkommenhed, at "det, som vi siden faae at høre, har faaet en "Lighed med Skaberen i Evigvarelse. Men end- "skiønt det saaledes kan ansees som et non plus "ultra af de første Grundvæseners Forfinelse, saa "er det dog alligevel af langt ringere Egenskaber, "naar vi undtager den Menneskenes Legemer "tillagte Vedvarenhed, end Dyrenes Siele; de "have ingen sig bevægende Evne, de kunde ikke "giøre sig Forestillinger, eller meddele Virknin- "ger til andre Væsener, som blotte Legemer; Dy- "renes Siele besidde disse Fortrin for det fuldkom- "neste menneskelige Legeme, naar det er afsie- "let, ja de have en Evne, ei allene til at bevæge "sig, men endog til at bestemme sin Bevægelse "og til at følge sin Bestemmelse o. s. v.

Hvor indviklet, trættende og tillige uoplysende er ikke alt dette, som kunde være udtrykt med
167 to Linier. Forfatteren beretter sin Overbeviisning, at Engle aabenbarer sig for os, endog i vore Dage. Skade at han ikke anfører os sine
81 Efterretninger derom. Hr. Nachlou vil af Moses Beretning om Skabelsens femte Dag bevise: at Gud paa samme Dag tillige skabte Dyrene og Planterne i de andre Kloder, men ikke Mennesket eller fornuftige Skabninger. Han har den Hypothese, at de fornuftige

Skab-

Skabninger i de andre Verdener ere Menneskenes Siele, som efter Døden forflyttes derhen. Hvorledes kan Forfatteren bevise det af Mose, som ikke taler et Ord om de andre Kloder? Har Gud skabt Dyr og Planter vaa dem, hvorfor ikke tillige for-
nuftige Skabninger? Hvad mon det er for Phi- 205
losopher, som ansee Havmænd og Havfruer for
Dyrenes Herrer i Havet? Forfatteren har den 280
besynderlige Hypothese, at Kundskabens Træe var bestemt til at skaffe Dyrene Døden uden Smerte, naar de i en vis Tid og til Mættelse havde nydt Bevidstheden af sin og fleres Tilværelse i en behagelig Forfatning, og at Menneskene kunde bruge dette Træes Frugter til at dræbe Dyrene, naar de blev for mange.

Kap. 2 V. 25 oversætter Forfatteren: og de vare begge snilde Adam og hans Hustrue og vel skikkede til deres Forretninger, istedet for: men begge, Adam og hans Hustrue, vare nøgne og følede ingen Skam derover. Hr. Rs Oversættelse er mere Paraphras end Oversættelse. Her er til Prøve den første Section 1 Kap. 1-5.

"I Begyndelsen skabte Gud Himmelens og "Jordens Grundvæsener. Jorden var da uden "Skik og Virksomhed, og den store Masse saae "gyselig ud; men Guds Aand virkede paa dette "Flydende. Og Gud sagde, Lysets Grundvæsen "udvikle sig; og Lysets Grundvæsen udviklede sig. "Men Gud erklærede Lysets Grundvæsen for et "Gode, og Gud gav Lyset og Mørket sine Grændser. Og Gud bestemmede Lyset for Dagen, men "Mørket bestemmede han for Natten. Saa blev "der Aften og der blev Morgen een Dag." For-

kla-

klaringen over det 7vende Vers i det tredie Kapitel er paa Stilen nær meget god.

Ligeledes billige vi aldeles Forfatterens Forklaring over det 3die Kapitels 14 til 21 V., som
428 er det beste i hele Bogen, derimod er Beskrivelsen over Menneskenes Lighed med Gud for Syndefaldet, hvilket Forfatteren allerede vidtløftig nok har talet om fra S. 194 til 203, meget uforstaaelig og meget besynderlig: "de Fortrin, Mennesket før sit Fald havde besiddet, men ved Faldet tabte, vare deels Udødelighed, deels en Færdighed i at kunde kiende Tingene ved deres agtsomme Betragtning i deres sande Værd og Virkninger. Ved den første lignede de ikke allene den evige Gud, i Hensigt til deres væsentlige Deles medskabte Uforgiængelighed eller Evigvarenhed, men de lignede endogsaa Guddommens Personers evigvarende uadskillelige Forening, i Hensigt til den Harmonie, som var imellem deres væsentlige Dele, og, ved hvis Vedligeholdelse (der stod i Menneskenes egen Magt) disses Forening, ligesom eller med en Lighed til Guddommens Personers Eenighed, skulde have været unedbrydelig eller evig o. s. v."

Endelig slutter han Skriftet med den forunderlige Hypothese, at Paradiis skal have været 100de Mile i Giennemsnit. En smuk Plads til en Hauge! hvorledes Adam og Eva skulde dyrke og bevare den, som Hr. R. efter Moses til-
284 forn har anmerket, begribe vi ikke. Fra den nordvestlige Kant i Edens Hauge vandrede de efter Solen 300 Miile, omkring ved Floderne omtrent 10 Mile hvert Aar, indtil de kom til

til Midten af Haven, hvor Kundskabens Træ stod. De vare omtrent 30 Aar, da de faldte, for vare de ikke beqvemme til Børne-Avl. Dervaa gik de 50 Mile tvert igiennem Haven, indtil de kom uden for, hvor de skulde være efter Guds Anviisning, da de begyndte i deres 34 Aar at leve af Agrenes dyrkede Frugter; da Adam var omtrent ligesaa gammel som Christus, da han døde." Hvorfra har Forfatteren alt dette? Her afbryder han uden at sige os et Ord til Forklaring over Slutningen af det 24de Vers, hvilket han har oversat: "og han lod, Østen om Edens Hauge, ophol"de sig frem og tilbagegaaende Skikkelser af glo"ende Sværd, for at vogte Veien til Livets Træ."

Da Hr. Rachlou er bekiendt for Indsigt i Medicin og lykkelig i Kurer, ville vi heller bede ham skienke os en dansk Anviisning til Sundhedens Vedligeholdelse for Land-Almuen, saa vel i Henseende til Diæten, som en kort Beskrivelse over de blandt Almuen meest gængse Sygdomme, indvortes og udvortes, med de simpleste og mindst bekostelige Kurer af Landets egne Lægemidler, saaledes som han ved sin egen idelige Øvelse har fundet probate, da vil han giøre sig overmaade fortient af sit Fædreneland, hvortil han saa meget bedre har Leilighed og Tid, da han for sin Svagelighedѕ Skyld ikke længer forestaaer noget geistligt Embede.

Epilog.

Hermed sluttes det andet Hefte af disse Blade. Det ugentlig tiltagende Tal af Abonnenter forvisser os om, at vore Bestræbelser have vundet Publikums Bifald. Dog denne smigrende Opmuntring vilde ikke være tilstrækkelig til at bevæge os til Arbeidets Fortsættelse, dersom vi ikke tillige havde den indvortes Overbevisning at have giort vor Pligt og stiftet Nytte.

Vi ville ikke gientage, hvad i Fortalen til det første Hefte er sagt. Der er nu ingen Tvivl mere om, at vort vigtigste Oimeed er opnaaet: Publikum hører nu tvende Meninger istedet for een; det berlingske Recensentselskab er skilt ved sit Monopolium og ved sin Diktatur, det er nu intet andet, end hvad vi selv ere; paa begge Sider plaideres nu kun: Publikum er sat i sin Rettighed, det er nu igien den øverste Dommer, det bør være.

Denne retmæssige og upartiske Dommer vil nok see, hvilken af Parterne har den redeligste Fremgangsmaade, og arbeider troeligst. Dens Kiendelse allene underkaste vi os; saalænge saamange retskafne Mænd i Danmark og Norge beære os med deres Tillid, foragte vi al den Skraal,

og

og alle de nedrige Konster, som de kunne bruge, der tabe eller lide ved vor Frimodighed.

Saalangt ere vi fra at ville ønske, end sige arbeide paa, at tilvende os den omtalte Diktatur, at vi tvertimod, næst efter vore Medborgeres vedvarende Bifald, intet høiere attraae, end at flere vilde tage Exempel af os, at et tredie uafhængigt Recensentselskab vilde opstaae, for at nytte den ædle Skrivefrihed i sin fulde Strækning, for desmere at sætte de gode Autorer i Sikkerhed for nedslaaende Magtsprog, og for at give Publikum desmere Oplysning om Skrifternes Værd.

Den Tugtelse nogle af os have seet sig nødsagede til at give visse Skribenter, der ikke vilde have det bedre, ere vi forsikkrede om, alle Retsindige ville undskylde. Vi ere alle Mennesker, ja Autorer og Recensenter ere to gange Mennesker: man holde os altsaa tilgode, om vi blive lidt varme, naar vi fornærmes paa saa uanstændig en Maade, som, desværre for Angriberne! er skeet. I en Stridighed imellem en Recensent og en Autor er hiin allermindst Dommer, men en Sagfører, som ikke er forpligtet til at beholde saa koldt Blod, som den der skal kiende i Sagen: og hvormange ypperlige Advokater ere ikke dømte i Bøder for alt formegen Varme. De Herrer Marshasser og Midiasser, hvis Sag er for slet og hvis

hvis Evne er for ringe til at maale sig med os for Publikum, kunne jo søge Beneficium paupertatis litterariæ, og giøre som een af de berlingske Recensenter allerede i sin Vaande har giort — søge hver sin Overmand. Hos os er der ikke det Selskabs- og Dudsbroderskab, den Esprit de clique, som giør alt for mange Recensentforeninger saa farlige og tillige saa foragtelige. Vi ere alle Mænd, som allerede staae i Embeder, ingen af os behøver at recensere paa Spekulats: vi behøve ikke at bryde os i vore Kritiker om Vind og Strøm: vi agte aldrig paa nogen Autors Bekostning at giøre vore Hoser grønne.

I øvrigt ere vi vel forenede i et Selskab; men den ene Medarbeider er i sine Recensioner ganske uafhængig af de andre: og den Autor, som skulde troe sig fornærmet, giør Uret i at ville udlade sin Harme paa det hele.

Den ene Medarbeider tager ingen Deel i en andens Stridigheder; men skulde nogen drive sine Udfald paa denne sin Contrapart for langt, saa holder Udgiveren sig forpligtet til at blande sig med i Sagen. Han var ikke værd at have Medarbeidere, han var selv ikke Publikums uskatteerlige Tillid værdig, dersom han taalte, at man lagde an paa at giøre den Mand foragtelig, som han selv havde valgt til at staae ved hans Side.

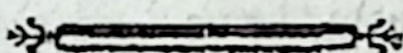
Den

Den Accuratesse, med hvilken de 24 sidste Nummere af disse Blade ere udkomne, har man for en stor Deel Forlæggeren at takke for, da Udgiveren formedelst saa mange andre Arbeider behøver en Paaminder, hvis Fordeel det er at ikke have Taalmodighed.

Alle Autorer i Provindserne, hvor saa ofte udkommer det, der beskiæmmer dem, der kunne øse af Kilden, ombedes paa det indstændigste at tilsende os det, hvad ellers ikke saa let maatte faaes Kundskab om.

Den hele udvortes Skikkelse, vor Kritik og Antikritik hidtil har havt, vedbliver; men dens indvortes Værd at forhøie, skal være vor Iid og vor Lyst.

J. C. Tode.

Ind-

Indhold.

Recensioner.

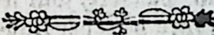
Ussings

Pelins

Indhold.

Antikritik.

Correspondents.

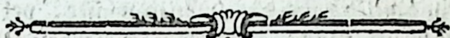
Trykfeil i No. 47.

S. 740 L. 8 urigtige læs: rigtige
Samme Side L. 24 henhørende læs: henhøre de
S. 742 L. 11 taler læs: tale
Samme S. L. 18 nedtrykte læs: nedtrykte Stand

Brev

til

Herr Professor Tode.

Velbyrdige Herr Professor!

Det giør mig visselig ondt, at det er Dem, der møder mig, og det smerter mig endnu mere, at jeg skal nødes til at møde Dem; men De anfører Urigtigheder, der kaste et forhadt Lys paa min hele Karakteer; og til disse kan jeg umuelig tie.

De bebreider mig en Synd, der i mine Øine er alt for afskyelig til, at jeg kunde giøre mig deelagtig i den — De bebreider mig Utaknemmelighed. Men De kiender mig vist for nøie til, at Deres Hierte kunde have nogen Deel i denne Beskylding; og jeg fortiener den ikke. De erindrer Dem vist endnu, at, førend jeg nogentid satte Pen til Papir, for at svare, førend jeg endog kunde beslutte mig dertil, spurgte jeg Dem: om De var Recensenten? og lagde til: at, om det var saa, da, hvor haard og ubillig Recensionen endog var, vilde jeg dog tie dertil. De forsikrede mig, det ikke var Dem, og (ikke, som jeg forestiller mig enhver Recensent kan svare den, der klager: forsvar sig!) De nægtede ikke, min Rec. havde feilet: De sagde, jeg burde svare: og tilbød mig endog, at ville indrykke mit Svar i Deres Blade. Dette er visseligen Sandhed. Og skulde De end ikke ville tilstaae mig det, da er jeg dog i Stand til, med andre Menneskers Vidnesbyrd at bevise, at jeg, i Henseende til Dem, virkelig var saaledes sindet; og jeg er det endnu.

Den

Den Dag, De beærede mig med ovenmeldte Samtale, var Søndagen den 26de Oktober — 2 Dage efter den Tid, De nævner. Og at endnu herefter forløb 3 til 4 Dage, inden jeg fik at vide, hvem min Rec. var, det kan jeg med Vidner bevise. Altsaa bortfalder da aldeles, saavel det Usandfærdige, jeg skulde have sagt, som ogsaa den haarde og hæslige Beskylding, hvilken De, vel ikke ligefrem giør mig, men dog, i Anledning heraf, peger til!

Det kan være, jeg har taget feil af min Recs. Navn; men jeg forsikrer Dem, at denne Feil ikke er forsætlig, og endnu mindre, at den skulde have nogen Bihensigt. — Imidlertid har De dog ikke nægtet, at jeg har taget feil af Recensenten selv. Det synes meget mere, som De stiltiende tilstaaer det. Og De beviser det endog næsten selv derved, at De staaer frem i hans Sted. Men saa ond De end fremstiller mig, og saa stridende det end maatte synes at være mod min Hensigt: saa tilstaaer jeg Dem dog med min sædvanlige Aabenhiertighed, at det ikke glædede mig, jeg traf saa rigtigt.

At nu denne Mand ikke kiendte Skrivtets Autor, da han recenserede det — De maae tilgive mig, at jeg ikke kan andet end drage dette i Tvivl. Strax efterat det var udkommet, tog jeg mig den Frihed at forære Dem et Exemplar deraf, hvorpaa mit fulde Navn stod — De vidste det altsaa — Men saa stolt eller egenkierlig var jeg aldrig, at jeg kunde troe, De skulde sætte saa megen Priis paa mit Venskab, at De for dets Skyld skulde skiule noget for en Mand, der ikke allene var Deres Ven, men endog Deres Medarbeider. Dernæst holder Rec. selv mig jo fast ved de Ord, "at jeg er en af dem, Korpset skal bestaae af;" hvor let da, at giette Forfatteren? Endelig troer jeg endnu stedse, at Rec. aldrig havde skrevet, som han skrev, dersom han ikke havde vidst, hvem han havde for sig.

Og at han ikke har seet eller kiendt mig, før han saae mig i Skriftestolen, deri feiler De visselig. Dette undtagen, har jeg talt med ham to gange; og den første af

disse i et Selskab, der bestod af saa faa Personer, at, da han kom, var jeg vist nok den eneste, han ikke kiendte. Han talte saa længe, og om saa vigtige Ting med mig, og man nævnede imedens mit Navn meer end eengang — — Jeg kiender Mange, som jeg ikke har talet halvparten saa meget med. Det giør mig ondt, De er bleven urigtigt underrettet. Men at jeg taler Sandhed, det kan jeg bevise.

De bebreider mig, jeg var ubefoiet til at tale om Hovedsagen? Er det da ikke ethvert Menneskes Pligt, at giøre det Gode, han kan? Er det ikke Publikum ligegyldigt, hvo der taler, naar kun det, der tales, duer noget? Er det vel saa meget veget ud af Veien, at en Borgermands Søn, der selv agter at blive Borger, taler om Borgernes Militairvæsen? Er en geistlig Mand befoiet til at tale derom?

Jeg forbigaaer det øvrige; og forsikrer Dem endnu engang, at til Dem er ikke og skal ikke et eneste Ord være. Det Sted, hvor jeg nævnede Dem, har Deres egen Linie "En Autor er Vildthandler eller Slagter" givet min Anledning til; og dersom dette er en Feil, og dersom De troer, at det fornærmer Dem, da er jeg redebon til at afbede det.

I øvrigt maae det være et saare vanskeligt Arbeide, at skrive Stridsskrivter, siden hverken Stand eller Lærdom eller andre Fortienester ere i Stand til at skille Mennesker fra Mennesker i disse Lidenskabernes Dieblikke. Det kan være, jeg for et Øieblik har forglemt den Ærbødighed, jeg skyldte Publikum: men, i Betragtning af, at jeg var saa ulykkelig at falde i saadan en Recs. Hænder, vil Publikum vist tilgive mig det. Og De, Herr Professor! De er en god Mand: Deres Vrede vil gaae over: De vil dømme billigt: og da giver jeg Dem at betænke, om den Rec. har fortient en bedre Skiebne, der, uden at jeg talede et eneste saadant Ord, torde skrive:
"Til Slutning beder og formaner Autor sine unge Brø-
"dre, hvoraf Troppen skal bestaae, at de vil forsvare
"ham

"ham imod alle dem, som ved dette hans Skrivt ere
"blevne fornærmede og skamflikkede."

Og end mere lægge til:

"Sandelig, et Korps af 3000 vilde unge Mennesker
"skulle maaskee blive sammenholdende og færdige nok til
"at forsvare endog det største Skarn iblandt dem."

Efter hvem kaster Rec. dette største Skarn? Hvem er Oprøreren, Sammenrotteren? Er dette ikke en aabenbar Usandhed? Og kan sligt kaldes Kritik? Kan vel under Solen noget tænkes grovere? — Sandelig, saa haard og bitter De end har villet være: saa er det dog intet, aldeles intet, i Ligning med dette.

Jeg ønsker inderlig, at det hermed maatte være til Ende. Saavel min Forstand, som mit Hierte byder mig, ikke at bruge Vaaben imod Dem. Og visselig, det skulde giøre mig ondt, om jeg atter, ligesom nu, skulde blive tvungen dertil. Nogle faa Dages Uvenskab kan i mit Hierte ingenlunde udslette Erindringen om de mange Aars Venskab, som De har beæret mig med. Men skulde det skee, da, i hvad Tone De endog vil tale, skal jeg dog alligevel aldrig forglemme, at den, jeg taler med, er en Mand, som fortiener min hele Høiagtelse, og som jeg stedse ærede og elskede med den sandeste Hengivenhed, hvormed jeg endnu, alt dette uagtet, forbliver

d. 16de Decbr. 1788.

Deres Velbyrdigheds

ærbødigste Tiener,
C. Borup.

Trykt hos J. R. Thiele.

Rahbek (R. Lyomon 84) Strid med Figaros Oversetter 52–7, 84–3, R. Sortale til Figs Bryllup "det anstødeligste R. har skrevet 55; Jomfru Jens Skiers undervisning 265 f. stil vest 268. Spydigh. til R. 295, 297. Vellyst den liturgiske Sijle, for det Ny 412 f. 428 f. 432. Dom over R. 662–3, Spyd. til R. 658, 9, 61, 63, Dom over R. 693–6. Sp. t. R. 716–, 719, 722, 734.

Goethe 14.

Shakespeare (Viten Wolffs) "Macbeth" det største af alle Skuespildigte 135. gothiske udvandter 137, se 187–8, Fader William 288. 135–42, 218–21. – 679–80 (Borgers Udsalg af Romeo).

Riegels om Professorernes Lærning (63 f. 93 f. 113 f. 194 f.) 116. 134–5. 159) (191. 355–6, 593.

Religion. Ifølge Oplyst. Holm Zoroaster og Jesus som varme Kjøler landske Lærdes og og pr. philosopher 104–10 143. – Præst Smith om Sjædeken: Kr. af gode gr. Stift. Troly. Jus. i Fordi han var brut" 131. – Herder Vaglog "i nyeste Smag" (260) Præster og vinderere 104, 226, 237 . . 5 (, een Kat er fornuften") 239 f. men Recens. selv ratio 239 . . (ved kun men paa Latin), = mod uden 207, 261, 262. 445.

Sorsvar for den tydske rørende Tragicomedie 273. (288)

Zetlitz 394–400 forsvar mod Lykket af hans Drikkesang.

T A Heiberg: Sorrnellyrne 284

Friemann: Digte 609–12.

De lærde Tid. Redaction som og hulsigge auf klöwische partisanned: 412, 416, 430–2. medicinsk mindigh. og antiautoritet 336, 439–40, 543, 656. 662 (Rhbk). 760.

Ugeskrift "Samleren" 359. – 375. –

P. A. Heiberg Schönheyders 163, 354.

Komedier. Enk og Ligkasen 418, 43; Kræmmer 490.

1—18 [illegible]

[illegible]

medste
umiddelbarlig 160
got 159 — godt 164
blunt

Seedvane 154.
reent 158
Afskeed 158 ö
Sliid
Alved 165

Reilsel 149
bekiemme 159.
Værk 164
Skiebne „
merke
udmerket 165 ö
Anmerkng.
kaldige

Slang 152.